פרופ. ז. פרויד

שעורים במבוא לפסיכואנליזה

ה ש

כתבי

פרופ׳ ז׳ פרויד

מתורגמים מגרמנית

הוצאת א׳ י׳ שטיבל

פרופ׳ זיגמונד פרויד

שעורים במבוא לפסיכואנליזה

כרך שני

תרגם מגרמנית ברשות המחבר
י׳ דבוסיס

בלוית תמונות ורשימת מונחים

תל־אביב, תרצ״ה

Printed in Palestine נדפס בארץ־ישראל

בדפוס «ספר» תל־אביב

חלק שלישי

תורה כללית של הנברוזים

שיעור ששה־עשר

פְּסִיכוֹאֲנָלִיזָה וּפְסִיכִיאַטְרִיָּה

רבותי! הריני שמח לראותכם שוב כתום שנה כדי להמשיך בירורינו. בשנה שחלפה הרציתי לפניכם את דרכה של הפסיכואנליזה במעשי־הכשל ובחלום; הפעם הייתי רוצה לקרבכם להבנת החזיונות הנברוֹטיים, שכפי שתגלו מיד אילו צדדים שווים להם ולמעשי־הכשל והחלום כאחת. אך עלי לומר לכם מראש, שהפעם לא אוכל להניחכם באותה עמדה לגבי, כדרך שהנחתיכם בשנה שעברה. אז הייתי מעונין שלא לעשות קטנה או גדולה, מבלי להיות בדעה אחת עמכם; הרביתי להתווכח עמכם, נעניתי לטענותיכם ובעצם ראיתי בכם וב„בינת האדם הבריאה" שלכם פוסק אחרון. מעתה לא ייתכן עוד כדבר הזה, מתוך מצב־ענינים פשוט מאוד. מעשי־כשל וחלומות לא היו זרים לכם כחזיונות; אפשר היה לומר, שמידת נסיונכם היתה כמידת נסיוני ממש, או שיכולתם בנקל לקנות אותה מידה של נסיון. ואילו שדה החזיונות של הנברוֹזים זר לכם. במידה שבעצמכם אינכם רופאים לא תהיה לכם כל גישה אחרת לכך, אלא מה שאודיעכם בלבד, ומה תועלת בחוות־הדעת הטובה ביותר כשחסרה הבקיאות בחומר הטעון הערכה.

אך אַל נא תבינו את הודעתי כך, כאילו באתי להרצות לפניכם הרצאות דוגמתיות ולדרוש מכם אמונה בלא תנאי. אי־הבנה זו היתה גורמת לי עוול גדול. לא באתי לשכנע, — רצוני לעורר ולערער דעות קדומות. אם אינכם יכולים, משום חסרון ידיעה בחומר, לחרוץ משפט, אל תאמינו ואל תגַנו. אין לכם אלא להקשיב לדברי ולמסור עצמכם להשפעתם. לא בנקל אדם קונה ודאוֹת לעצמו, ומשנקנו בלא יגיעה יתירה מיד יתגלו כמשוללות ערך וחסרות כוח־התנגדות. לא ניתנה זכות על הודאוֹת אלא

למי שעבד כמוני שנים רבות באותו חומר עצמו ושנתנסה מתוך כך בעצמו בכל אותם הנסיונות החדשים והמפתיעים עצמם. בכלל לשם מה בשדה האינטלקטואלי כל הודאות הנמהרות הללו, כל החזרות בתשובה הבאות במהירות הבזק, כל הדחיות של רגע כמימרה? כלום אינכם מרגישים כי ה־״coup de foudre״, האהבה ממבט עין ראשון נלקחו משדה אפקטיבי שונה בתכלית? מעולם אין אנו דורשים אפילו מאת חולינו, שיביאו עמהם אמונה בפסיכואנליזה או שיהיו מחסידיה. לפרקים קרובים הם נעשים על־ידי כך חשודים בעינינו. ספקנות דורשת־טוב היא העמדה הרצויה לנו ביותר. נסו, איפוא, גם אתם לטפח בקרבכם בשלוה את ההשקפה הפסיכואנליטית בצדה של הפופולארית או של הפסיכיאטרית, עד שתזדמן שעת כושר, שבה שתיהן משפיעות זו על זו השפעות גומלין, מתנגחות זו בזו ועשויות להתאחד לשם הכרעה.

אך מעבר מזה אַל תחשדו אפילו רגע קטן, שמה שאני מרצה לפניכם כהשקפה פסיכואנליטית היא שיטה עיונית. היא יותר נסיון או ביטוי ישר של הסתכלות או תוצאת־עיבודה של ההסתכלות. מתוך המשך התקדמותו של המדע יתגלה, אם עיבוד זה נעשה במידה מספקת ומוצדקת. ואמנם כתום חצי יובל שנים כמעט ושהזקנתי כבר למדי רשאי אני לומר בלי התהדרות, שההסתכלויות הללו עשו עבודה קשה, אינטנסיבית ומעמיקה ביותר. לעתים קרובות נראָה לי, כאילו מתנגדינו לא רצו כלל להביא במנין את דרך־לידתן של הלכותינו, כסבורים היו, שאין כאן אלא נצנוצי־רעיונות שנקבעו בדרך סובייקטיבית, שכל אדם יכול לחלוק עליהם בכל הרצוי לו. התנהגות מתנגדת זו אינה מובנת לי עד סופה. שמא מקורה בזה, שהרופאים באים בדברים עם העצבניים במידה מועטה כל־כך, שומעים בלא תשומת־לב למה שהללו מבקשים להגיד, עד שיתנכרו לעצם האפשרות להוציא מדבריהם משהו שערכו מרובה, הינו להסתכל הסתכלות ממצה. כאן הנני להבטיחכם, שבהמשך הרצאותי אמעיט בדברי־פולמוס, ביחוד עם אנשים בודדים. עדיין לא נתפסתי לאמיתותו של המאמר, שהקרב הוא אם כל הדברים. כסבור אני, שמקורו בסופיסטיקה היונית וליקוייו, כליקוייה של זו, בהפרזה בערכה של הדיאלקטיקה. אדרבא, אני דומה הייתי, שמה שנקרא פולמוס מדעי אינו פורה כל עיקר, קל

וחומר שכמעט תמיד מרובה בו עד מאוד היסוד האישי. עד לפני שנים מועטות יכולתי גם להשתבח, שפעם אחת בלבד נתפסתי למחלוקת מדעית כהלכתה עם חוקר אחד (ליונפלד במינכן). סופו של דבר היה שהתרועענו ועד היום ידידותנו שרירה וקיימת. אך ימים רבים לא חזרתי על נסיון זה, משום שלא הייתי בטוח בגמר כזה.

מעתה תאמרו בודאי, שדחיית הויכוח הספרותי בדרך זו מעידה על מידה מרובה מאוד של אטימות בפני השגות, של עקשנות, או כדרך שנוהגים לומר בלשון המדעית החביבה „אבידת־דרך". הייתי רוצה להשיבכם, כשתרכשו לכם פעם ודאות מתוך עבודה קשה כל־כך, תהיה לכם גם רשות־מה להחזיק בודאות זאת בעקשנות כלשהי. ושוב יכול אני לטעון ולומר, שבמרוצת עבודתי החלפתי את השקפותי בכמה נקודות חשובות, שיניתין, המירותין בחדשות, וכמובן שפרסמתי את הדבר כפעם בפעם ברבים. מה היתה תוצאת ישרנות זו? אחדים לא ידעו בכלל את תיקוני בעצמי ועד היום הם מותחים עלי את הדין בשל סברות, שערכן הראשון אבד משכבר בעיני. ואחרים מונים אותי בשינויים אלה דוקא ואומרים משום כך שאין לסמוך עלי. האם לא כן, מי ששינה כמה פעמים את השקפותיו אינו ראוי לאימון בכלל, משום שקרובה מאוד ההשערה, ששגה גם בהלכותיו האחרונות? אך מי שמחזיק בתוקף הדברים שנאמרו פעם או שאין להזיזו מהם במהירות, קרוי קשה־עורף ואובד־דרך. מה אפשר לו לאדם לעשות למראה פעולות הבקורת הסותרות זו את זו, אם לא להשאר על עמדו ולהתנהג כבינתו? וזאת הוא גם החלטתי ושום דבר לא ימנעני לשנות ולתקן בכל תורותי, כתביעת נסיוני המתקדם והולך. בהשקפותי היסודיות לא מצאתי עד היום מה לשנות ואקוה שאעמוד על כך גם להבא.

ובכן עלי להרצות לפניכם את ההשקפה הפסיכואנליטית על החזיונות הנברוטיים. קרוב לי כאן לכרוך בחזיונות שטיפלנו בהם כבר, בין משום הדמיון שבהם ובין משום הניגוד שבהם. הריני בורר פעולה שבסימפטום, שאנשים רבים עושים אותה בשעת ביקורם אצלי. האנשים הבאים אלינו בשעות הביקור לספר באזנינו ברבע שעה את יסורי חייהם הארוכים, גם האנליטיקן לא ידע לעשות בהם הרבה. ידיעתו העמוקה יותר מקשה

עליו לנהוג כרופא אחר, לחוות דעתו ולומר: הכל כשורה אצלך, ולהשיא לו עצה: התרפא קצת במעינות הרפואה. אחד החברים שלנו השיב מתוך משיכת כתפים על השאלה, מה הוא עושה בחולים הבאים אליו בשעות הביקור: הוא דן אותם על זדון לבם לתשלום קנס של כך וכך כתרים. אתם לא תשתוממו איפוא לכשתשמעו, שאפילו אצל פסיכואנליטיקנים טרודים אין שעת הביקור הומיה ביותר. בין חדר־ההמתנה וחדר־הקבלה התקנתי דלת כפולה וציפיתי אותה ציפוי של לבד. התכלית של אותו הסידור הקטן אינה מוטלת בספק. והנה כל כמה שאני מכניס אלי אנשים מחדר־ההמתנה הם מתרשלים לסגור את הדלת מאחריהם וכמעט תמיד מניחים את שתי הדלתות פתוחות. כשאני מרגיש בדבר הריני דורש מאת הנכנס או הנכנסת בטון לא חביב ביותר, שיחזור על עקביו ויתקן את המעוות, ויהי זה אדון אלגנטי או גברת הדורה בלבושה. דברים אלה עושים רושם של קפדנות שלא במקומה. פעמים שאני נוחל קלון בדרישתי זאת, משום שאלה היו אנשים שלא יכלו לגעת בעצמם בידית־הדלת והם שמחים לראות, שבן־לויתם חוסך להם מגע זה. אך ברוב המקרים היה הדין עמי, משום שכל המתנהג כך, כל המניח את הדלת שבין חדר־ההמתנה לבין חדר־הקבלה של הרופא פתוחה, אדם מן השוק הוא וראוי שיקבלו אותו בלא הסברת פנים. ואל תבואו לגלגל בזכותו קודם ששמעתם גם את סופו של דבר. לעולם אין אותה ההתרשלות של החולה באה אלא בשעה שלא היה איש עמו בחדר־ההמתנה, הוא מניח, איפוא, אחריו חדר ריק, ולעולם לא יארע כך כשאחרים, זרים המתינו יחד אתו. שאם כן הוא מבין יפה יפה, שטובתו דורשת, שדבריו לא ישמעו בשעת שיחתו עם הרופא ולעולם לא יתרשל לסגור בהקפדה את שתי הדלתות.

רישולו זה של החולה כשאנו מגדירים אותו כך אינו מקרי, לא טפשי אף לא חסר־חשיבות, שכן נראה שהוא מפיץ אור על יחסו של הנכנס אל הרופא. החולה נמנה על ההמון הגדול של אלה המשתוקקים לאַבטוֹריטה חילונית, המבקשים להיות מתועתעים ונפחדים. שמא הקדים לשאול בטיליפון, מה שעה שנוח יותר להתקבל, מוכן היה למצוא כאן

המון אנשים מבקשי־עזרה, כלפני סניף של יוליוס מינל*. והנה דורכת רגלו בחדר־המתנה ריק ושגם ריהוטו צנוע ופשוט ביותר, והוא נרעש. עליו לשלם לרופא כגמולו, על שרצה לנהוג בו מידת כבוד בנוי מופלג כל־כך והנה — הוא מתרשל לסגור את הדלתות שבין חדר־ההמתנה וחדר־הקבלה. כאילו נתכוון לומר לרופא: אח, הרי אין איש כאן, וקרוב לודאי שכל עוד אני כאן לא יבוא איש. גם בשעת ההתיעצות היה מתנהג בלא נימוס ובלא כבוד אילו לא באה מיד ולכתחילה תוכחה חריפה ועצרה יהירותו.

באנליזה של הפעולה הסימפטומטית הקטנה הזו אין אתם מוצאים דבר, שלא היה ידוע לכם מכבר: ההלכה שאותה פעולה איננה מקרית, אלא נימוק, משמעות וכוונה עמה, ושהיא שייכת לקשר נפשי שאפשר לפרשו ושהיא מודיעה, כאות קלוש, מציאות תהליך נפשי נכבד יותר. אך קודם כל, שהתהליך המתגלה בדרך זו נעלם מתודעתו של מי שעשאו, לפי ששום אחד מן החולים, שהניחו את שתי הדלתות פתוחות, לא יכול היה להודות שנתכוון באותו רישול להראות לי זלזול בכבודי. קרוב לודאי שיימצא מי שייזכר ברגש של אכזבה כשדרך על סף חדר־ההמתנה הריק, אך ודאי שהקשר בין אותו רושם ובין הפעולה שבסימפטום שלאחריו נעלם מתודעתו.

ועתה בואו ונעמיד תצפית אחת בחולה ליד האנליזה הקטנה הזאת של פעולה שבסימפטום. אני בורר תצפית, שזכרה קרוב לי עדיין, וגם משום שהיא מניחה תיאור קצר בערך. בכל מסירת תצפיות כזאת אין להמנע ממידה ידועה של פירוט.

קצין צעיר שחזר לביתו לחופשה קצרה, בקשני להתחיל בריפוי חותנתו, הממררת על ידי רוח שטות, בתנאים המאושרים ביותר, את החיים לעצמה ולכל הקרובים לה. הכרתי אשה בת נ״ג, ליחה לא נס, מסברת פנים ופשוטה מטבעה, והמוסרת בלא סירוב את הסיפור הזה. היא חיה בכפר חיי־נשואים מאושרים ביותר עם בעלה, המנהל בית־חרושת גדול. אין די מלים בפיה להלל את דאגתו החביבה של בעלה עליה. נשואי־אהבה מלפני שלושים שנה ומאז לא נפל ביניהם לא רוגז

* שם פירמה ידועה לממכר תה וקפה. — המתרגם.

ולא מחלוקת או טעם לקנאה. שני ילדיה מאושרים בנשואיהם, הבעל והאב אינו רוצה עדיין במנוחה מתוך רגש חובה. לפני שנה אירע הדבר שלא ייאמן, שאינו מחוור גם לה עצמה, שהאמינה מיד ובלא כל פקפוק למכתב אנונימי, המאשים את בעלה המצוין ביחסי־אהבה עם עלמה צעירה, ומאז נהרס אשרה. השתלשלות הענינים הקרובה יותר היתה בערך כך: משרתת היתה לה, שספרה לה, אולי לעתים קרובות מדי, ענינים אינטימיים. אותה בחורה היתה רודפת בחורה אחרת בשנאה אויבת על שום הצלחתה בחיים ממנה, אף־על־פי שמוצאה איננו טוב משלה. תחת לעסוק בשירות רכשה לה אותה בחורה הכשרה מסחרית, נתקבלה לבית־החרושת ומשום המחסור באנשים, בשל גיוס הפקידים, רכשה לה עמדה טובה. עכשיו קבעה דירתה בבית־החרושת עצמו, באה במגע ומשא עם כל האדונים ואפילו נקראה גברת. הנחשלת היתה מוכנה, כמובן, לתלות בחברתה־לבית־הספר לשעבר כל מום רע. באחד הימים שוחחה הגברת שלנו עם אמתה על אדון זקן אחד, שהתארח בביתה ושידעו עליו שאינו חי עם אשתו, כי אם שרוי ביחסים קרובים עם אשה אחרת. אין היא יודעת כיצד קרה הדבר, שאמרה פתאום: בשבילי היה זה הדבר הנורא ביותר אילו שמעתי שגם בעלי הטוב שרוי ביחסים כאלה. למחרתו קבלה על־ידי הדואר מכתב בעילום שם, שבישר לה בלשון־הסתר בשורה זו, שכאילו עצמה העלתה אותה בקסמים. היא החליטה — כנראה בדין — שהמכתב הוא מעשה־ידי אמתה הרעה, אותה עלמה, שהמשרתת רדפה אותה בשנאתה, צוינה כאהובת בעלה. ואף־על־פי שעמדה מיד על האינטריגה ובמקום מגוריה נזדמנו לה דוגמאות למדי, עד כמה אין הלשנות פחדניות כאלו ראויות לאימון, נתרחש הדבר, שאותו מכתב הממה כהרף־עין. קפצה עליה רוגזה איומה ומיד שלחה לקרוא לבעלה, להוכיחו קשות על מעשיו. הבעל דחה בצחוק את האשמה ועשה את הראוי לעשות. קרא לרופא הבית ובית־החרושת, שטרח להרגיע את האשה האומללה. גם שאר התנהגותם של השנים היתה נבונה לגמרה. המשרתת פוטרה ואילו צרתה המדומה נשארה על משמרתה. מאז נרגעה החולה וחזרה ונרגעה, לפי דבריה, במידה כזאת, ששוב אינה מאמינה בתכנו של המכתב עלום־השם. אך לעולם לא פסקה להאמין לחלוטין ולימים

רבים. די היה לה לשמוע את שם העלמה או להזדמן עמה ברחוב ומיד נֵעֹרה בה התקפה חדשה של אי־אימון, כאב ותוכחות־מוסר.

אלה תולדות המחלה של אותה אשה מהוגנת. אין צריך נסיון פסיכיאטרי מרובה להבין, שהיא, שלא כדרך חולים עצבניים אחרים, תיארה את מקרָהָ בהמתקה יתירה, ·הינו כדרך שאנו אומרים: היא הסתירה ובעצם לא התגברה מעולם על האמונה בהאשמה שבמכתב עלום־השם.

מה עמדה קובע, איפוא, הפסיכיאטר למקרה־מחלה כזה? ידענו כבר כיצד היה נוהג בפעולה הסימפטומטית של החולה, שאינו נועל את הדלתות המוליכות לחדר־ההמתנה. הוא מפרשה כמקריות שאין בה ענין פסיכולוגי ושאינה נוגעת לו יותר. אבל התנהגות זאת אינה יפה גם למקרה המחלה של האשה הקנאתנית. מעשה־הפעולה־שבסימפטום נראה כדבר־מה, שאינו מעלה ואינו מוריד, ואילו הסימפטום דוחק עצמו ועולה כדבר־מה נכבד. הוא קשור בסבל סובייקטיבי אינטנסיבי, מבחינה אובייקטיבית הוא מסכן את חיי־הצָוּת של המשפחה; נמצא שהוא נושא להתענינות הפסיכי־אטרית שאין לבטלו. הפסיכיאטר מנסה תחילה לקבוע אפיו של הסימפטום על־ידי תכונה עיקרית. הרעיון שהאשה מתענה בו, כשלעצמו אין לראותו כרוח שטות; שהרי שכיח הדבר, שבעלים מזקינים שרויים ביחסי־אהבה עם בחורות צעירות. אך צד אחר כאן אוילי ולא־מובן. אין לה לחולה כל טעם אחר להאמין בכך, שבן־זוגה העדין והנאמן נמנה על הסוג הזה, שבכלל אינו נדיר כל־כך, של בעלים, מן הטעם של דברי המכתב עלום־השם. היא יודעת שאותו מכתב אין לו כל כוח־הוכחה, היא יכולה להסביר לעצמה בסיפוק את מוצאו; היתה יכולה, איפוא, לומר לנפשה, שאין לה כל יסוד לקנאה והיא גם אומרת כך לנפשה, אך בכל זאת היא סובלת כאילו היתה מודה בשלמות שאותה קנאה דינה עמה. רעיונות כאלה החסומים בפני נימוקים משורת ההגיון והסמוכים על המציאות נקראים, כמקובל, רעיונות טירוף. גברת טובה זו סובלת, איפוא, מטירוף־הקנאה. וזוהי בודאי ההגדרה האפיית העיקרית של מקרה־מחלה זה.

משקבענו עובדה ראשונה זו, עתידה התענינותנו הפסיכיאטרית לקנות לעצמה חיות יתירה. אם רעיון טירוף אינו נטרד על־ידי החזרה

לממשות ודאי שגם מקורו אינו בממשות. ואם כן מוצאו מנין? יש רעיונות־טירוף שתכנם שונה בתכלית; תכנו של הטירוף במקרה שלפנינו על שום מה יהא קנאה דוקא? מה אנשים נוחים יותר שיוולדו בהם רעיונות טירוף וביחוד רעיונות טירוף מקנאה? פה היינו רוצים להקשיב לפסיכיאטר, אך פה הוא עוזב אותנו לנפשנו. בכלל איננו נענה אלא לשאלה אחת יחידה מן השאלות ששאלנו. הוא יחקור וידרוש בתולדות משפחתה של אותה אשה ושמא יביא לנו את התשובה: רעיונות־טירוף יפלו באנשים כאלה, שבמשפחתם נפלו וחזרו ונפלו הפרעות פסיכיות דומות ואחרות; לשון אחר, אם אשה זו פיתחה רעיון טירוף, הרי שהיתה עלולה לכך על־ידי העברה שבתורשה. זה בודאי משהו, אך האם זהו הכל, שרצינו לדעת? הכל מה שפעל להגרמת מקרה מחלה זה? האם עלינו להסתפק בהנחה, שהתפתחות טירוף של קנאה, שבאה תחת כל טירוף אחר היא שאלה שאינה מעלה ואינה מורידה, ענין של שרירות או שאין לה הסבר? והאם אנו רשאים להבין את המאמר, המכריז על תגבורת השפעת התורשה גם במובנו השלילי, שאין זה מעלה או מוריד מה חויות עברו על נפש זו, היא היתה עלולה לכך, שיולד בה בזמן מן הזמנים טירוף. אתם תרצו לדעת על שום מה אין הפסיכיאטריה המדעית רוצה לבאר לנו ביאורים נוספים. אך אני משיב לכם: כל הנותן יותר ממה שיש לו אינו אלא קונדס. הפסיכיאטר אינו יודע דרך כזו, שתפליג יותר בביאורו של מקרה כזה. הוא מוכרח להסתפק בדיאגנוזה ובפרוגנוזה, המפוקפקת על אף הנסיון המשופע של המשך־המהלך.

אך היכולה הפסיכואנליזה לפעול כאן יותר? ודאי שכן; אני מקוה להראות לכם, שאפילו במקרה, שקשה כל־כך להגיע אליו, היא יכולה לגלות דבר־מה המרחיב את ההבנה הסמוכה. קודם כל אבקשכם לשים לב אל הפרט הקטן, שהחולה החרתה את המכתב עלום־השם המסייע לרעיון־טירופה, מתוך שיום קודם לכך גילתה דעתה לפני הבחורה הסכסכנית, שאילו בעלה היה שרוי ביחסים עם בחורה צעירה, היה זה אסונה הגדול ביותר. רק על־ידי כך עוררה בלב המשרתת את הרעיון, לשלוח לה את המכתב עלום־השם. רעיון־הטירוף נעשה בדרך כך לא־תלוי במקצת במכתב; עוד קודם לכך היה אותו רעיון־טירוף קיים בלבה של החולה,

כחשש — או כמשאלת־לב? — הוסיפו עוד את הסימנים הקטנים האחרים ממה שהעלו רק שתי שעות אנליזה. החולה, אמנם, התנגדה ניגוד רב כשנדרשה, להודיעני לאחר הרצאת ענינה את מחשבותיה, נצנוצי־רעיונותיה וזכרותיה האחרים. היא הכריזה שכל רעיון אינו עולה במוחה, שאמרה כבר הכל, ולאחר שעתים צריך היה באמת להפסיק את הנסיון בה, כי הודיעה, שהיא מרגישה את עצמה בריאה ולבה סמוך ובטוח שהרעיון החולני שוב לא יחזור אליה. כמובן, שלא אמרה זאת אלא מתוך התנגדותה ופחדה מפני המשך האנליזה. אך בשעתים אלו נפלטו מפיה בכל זאת אילו הערות, שהניחו מקום לפתר מסוים, שאי אפשר היה אפילו לדחותו, ופתר זה מפיץ אור בהיר על התהוות טירופה לקנאה. בה בעצמה היתה התאהבות אינטנסיבית באדם צעיר אחד, באותו חתן שדחק בה לבקר אותי כחולה. מהתאהבותה זאת לא ידעה ולא כלום ואולי רק מעט מאוד; מתוך שקיים היה יחס־הקרבה ביניהם קל היה לה לנטית־התאהבות זאת להתחפש כעדנה תמימה. לאחר שאר כל נסיונותינו האחרים לא יקשה ממנו להרגיש את חיי הנפש של אותה אשה מנומסת ואם מהוגנת בת חמשים ושלוש שנים. מהיות התאהבות כזו משהו מאויים ונמנע־אפשרות לא היתה יכולה להגיע לכלל תודעה, אך היא נתקיימה וכלא־מודעת לחצה לחץ כבד. דבר־מה צריך היה להתארע לה, צריך היה להמצא עזר כלשהו, וההקלה הקרובה המציא לה בודאי מנגנון ההתקה, הנוטל ברגיל חלק בהתהוות טירוף־הקנאה. אילולי היא, האשה הזקנה בלבד, נתאהבה באדם צעיר, אלא גם בעלה הזקן היה שרוי ביחסי־אהבה עם עלמה צעירה, כי אז היה ניטל מעליה לחץ המצפון של הבגידה. ההזיה על בגידת בעלה היתה, איפוא, כאספלנית מצננת על גבי פצעה הלוהט. האהבה שלה עצמה לא הודעה לה, אך השתקפותה של זו, שהביאה לה יתרונות כאלה, נעשתה מודעת בצורה של רעיון כפיה, רעיון טירוף. כל הראיות לסתור לא יכלו, כמובן, להועיל כלום, לפי שהיו מכוונות רק כנגד הדמות המשתקפת ולא כנגד הדמות הראשונית, שהיא שואבת את כוחה הימנה ושהיתה מסותרת ללא מגע בלא־מודע.

ועתה בואו ונסכם, מה נתנה טרחה פסיכואנליטית קצרה ומוקשה להבנת מקרה מחלה זה. מתוך הנחת־אב, כמובן, שמעשה החקירה והדרישה

שלנו נעשה כדין, מה שאיני יכול למסור כאן לחוות־דעתכם. ראשית: רעיון הטירוף שוב אינו דבר שבשטות או לא מובן ונטול משמעות, אלא משמעותו מרובה, הנמקתו יפה, מקומו בצירוף־העניינים של חויה מרובת־אפקטים של החולה. שנית: הוא הכרחי כתגובה על תהליך נפשי לא־מודע המשוער מתוך סימנים אחרים, ומן היחס הזה דוקא בא לו אופיו השגעוני, נִצְבָתוֹ כלפי השגות שבשורת ההגיון והממש. הוא עצמו יש בו אפילו משהו רצוי, מין נחמה. ושלישית: על־ידי החויה שביסוד החליה הוגדר במפורש שייעשה רעיון טירוף קנאתני דוקא ולא אחר. הרי תזכרו, שאמרה יום קודם לכך באזני הבחורה הסכסכנית, שהיה זה לה הדבר הנורא ביותר אילו פסק בעלה מהיות נאמן לה. אין אתם מתעלמים גם משתי אנלוגיות חשובות עם הפעולה שבסימפטום שנעשתה בה אנליזה על ידנו בהסברת המשמעות או הכונה וביחס ללא־מודע שבאותו מצב.

כמובן, שעל־ידי כך לא ניתרצו כל השאלות שהורשינו לשאול משום המקרה הזה. אותו מקרה־המחלה מלא וגדוש בעיות אחרות, כאלו שלא ניתנו עדיין להתרה בכלל ואחרות שאי־אפשר להתירן משום גריעות התנאים המיוחדים. דרך משל, על שום מה נכנעת אותה אשה, החיה חיי־אושר, להתאהבות בחתנה, ועל שום מה באה ההקלה, שהיתה אפשרית גם בדרך אחרת, בצורה של אחיזת־עינים כזו, של תישלוף מצבה שלה עצמה על בעלה? כלום אי אתם סבורים, שמידה של בטלנות ושרירות היא לעורר שאלות כאלו. ברשותנו נמצא כבר קצת חומר למתן תשובה אפשרית עליהן. אותה אשה נמצאת בגיל מסוכן המעלה את הצורך הסכסואלי של האשה למעלה פתאומית לא רצויה; ודי בהעלאה זו כשלעצמה. או יכול גם שבעלה הטוב והנאמן זה שנים אחדות שוב אין בו אותו כוח הפעולה הסכסואלי, שהאשה שלא נס ליחה זקוקה לו לשם סיפוק עצמה. הנסיון הפנה את תשומת־לבנו לכך, שגברים כאלה דוקא, שנאמנותם מובנת אז מאליה, עדינות מיוחדת מציינת את התנהגותם עם נשיהם וותרנות לא רגילה לתלונות העצבניות שלהן. ואין זה ענין טפל כלל, שבן־זוגה הצעיר של הבת דוקא הוא שנעשה אובייקט להתאהבות פתוֹגינית זו. זיקה אירוטית חזקה אל הבת, שמקורה בעיקר־עיקרה בקונסטיטוציה הסכסואלית של האם, מוצאת לפרקים מרובים את הדרך

להמשיך את עצמה בגלגול כזה. שמא אני רשאי להזכירכם כאן, שהיחס בין החותנת והחתן נראה מאז ומתמיד בעיני הבריות כמסובך ביותר ואצל הפרימיטיביים שימש ענין לדיני טאבו „והמנעים" חמורים ביותר*. אותו יחס עובר לפרקים מרובים, לחיוב ולשלילה, את המידה התרבותית הרצויה. מה גורם משלושת הגורמים בא במקרה שלנו לכלל פעולה, אם שנים מהם או כלם נזדמנו יחד, איני יכול, כמובן, לומר לכם, ואיני יכול אלא משום שלא הורשיתי להמשיך באנליזה של אותו מקרה לאחר שעת־הביקור השניה.

הריני מרגיש עכשיו, רבותי, שדברתי רק בענינים, שהבנתכם עדיין אינה מוכנה להם. לא עשיתי מה שעשיתי אלא לשם השואה בין הפסיכי־אטריה והפסיכואנליזה. אך שאלה אחת אני רשאי לשאלכם עכשיו: ההרגשתם באבק של סתירה בין שתיהן? הפסיכיאטריה אינה משתמשת במיתודות הטכניות של הפסיכואנליזה, היא נמנעת לקשור משהו בתכנו של רעיון־הטירוף, ומתוך שהיא מצביעה על התורשה היא נותנת בידנו אֶתיולוגיה כללית ומרוחקת ביותר, תחת לחשוף ולגלות תחילה את ההגרמה המיוחדת והקרובה יותר. אך האם צפונה כאן סתירה, ניגוד? כלום אין כאן, בהפך, השלמה? כלום הגורם התורשתי סותר את ערכה של החויה, ואדרבא, האין שניהם מתחברים יחד בדרך הפעילה ביותר? אתם תסכימו עמי, כי במהותה של העבודה הפסיכיאטרית אין דבר שיכול היה להתנגד לחקר הפסיכואנליטי. נמצא שהפסיכיאטרים הם שמתנגדים לפסיכו־אנליזה, ולא הפסיכיאטריה. יחסה של הפסיכואנליזה לפסיכיאטריה בערך כיחס שבין ההיסטולוגיה לאנטומיה; האחת חוקרת את הצורות החיצוניות של האברים והאחרת גם בבנינם של האברים מרקמות ומחלקים היסודיים. אין הדעת סובלת כלל סתירה בין שני הסוגים הללו של החקר, שהאחד משלים את חברו. אתם יודעים, שהאנטומיה נחשבת היום כיסוד רפואה מדעית, אך היה זמן שאסור היה לנתח גופות המתים לשם לימוד הבנין הפנימי של גוף האדם, כדרך שכיום נראית כמעשה מגונה ההתעסקות בפסיכואנליזה לשם חקירת המערכת הפנימית של חיי הנפש. וככל המשוער מראש יקנה לנו זמן לא רחוק את ההכרה, שפסיכיאטריה מדעית מעמיקה

* עיין טוטם וטאבו, 1913.

היא מן הנמנעות בלא ידיעה יפה של התהליכים העמוקים יותר, הלא־מודעים, בחיי־הנפש.

שמא יימצאו עכשיו מביניכם גם ידידים לפסיכואנליזה השנואה כל־כך, שהיו שמחים לראותה מוצדקת גם מצד אחר, מן הצד התירפיבטי. אתם יודעים, שהתֵירַפיה הפסיכיאטרית שלנו אינה יכולה עד כה להשפיע על רעיונות־טירוף. שמא תוכל הפסיכואנליזה לעשות זאת על־ידי השקפתה על מנגנונם של סימפטומים אלה? לא, רבותי, אין היא יכולה; היא חסרת־אונים — לפחות כפי שעה — בפני היסורים הללו ככל תירפיה אחרת. אמנם יכולים אנו להבין, מה נתרחש בלב החולה, אך אין כל אמצעי בידנו להסבירו לחולה עצמו. הרי שמעתם, שלא יכולתי להזיז את האנליזה של אותו רעיון־טירוף מעבר להתחלות הראשונות שלו. האם משום כך תבואו ותאמרו, שהאנליזה של מקרים כאלה היא מגונה, משום שאינה עושה פרי? איני סבור כך. זכות ואפילו חובה היא לנו לעסוק בחקירה מבלי שנתן את הדעת על תוצאת התועלת הישרה. סוף־סוף לא ידענו היכן ואימתי — כל קורטוב של דעת ייעשה יכולת, גם יכולת תירפיבטית בכלל זה. ואף אילולא ראתה הפסיכואנליזה סימן ברכה גם בכל שאר הצורות של חליה עצבנית ופסיכית כברעיונות־הטירוף, היתה בכל זאת מוצדקת, כאמצעי שאין לו תמורה בחקר המדעי. מכל מקום לא היינו באים אז לידי כך להשתמש בה; החומר האנושי שאנו באים ללמוד מתוכו — החי ויש לו רצון משלו וצריך נימוקים משלו כדי להשתתף עמנו בעבודה, היה מונע עצמו ממנו. הרשוני משום כך לסיים היום במסירת מודעה, שיש קבוצות רחבות של הפרעות עצבניות, שבהן נתגלתה למעשה התמורה של הבנתנו המתוקנת ליכולת תירפיבטית, ושבחליות אלו, שקשה בדרך כלל להגיע אליהן, זכינו בתנאים ידועים לתוצאות, שאינן נופלות מכל התוצאות האחרות בתחום התירפיה הפנימית.

שיעור שבעה־עשר

מַשְׁמְעוּת הַסִּימְפְּטוֹמִים

רבותי! בשיעורי הקודם הסברתי לכם, כי הפסיכיאטריה הקלינית נתנה במידה מועטת את דעתה לצורת התגלותו ולתכנו של הסימפטום הבודד, ואילו הפסיכואנליזה מתחילה מכאן דוקא וקובעת קודם כל, שהסימפטום הוא רב־משמעות והוא אחוז ודבוק בחויתו של החולה. משמעותם של הסימפטומים הנברוטיים נתגלתה ראשונה על־ידי י. ברויאֶר מתוך תלמודו וריפויו המוצלח של מקרה היסטריה, שנתפרסם מאז, (1882—1880). נכון הדבר, שפ. ז׳אנֶט הגיע מעצמו לידי אותה הוכחה עצמה; לאותו חוקר צרפתי מגעת אפילו זכות הבכורה הספרותית, שכן ברויאֶר לא פרסם את תצפיתו אלא כעשר שנים אחר־כך (1895—1893), בימי עבודתו המשותפת אתי. אגב, אפשר שלא יהא מעלה או מוריד מי אבי התגלית הזאת, שהרי ידעתם, שכל תגלית נעשית יותר מפעם אחת, ואין לך תגלית שנעשתה בבת־אחת, ובין כך ובין כך אין ההצלחה לפי הזכות לה. אמריקה אינה נקראת על שמו של קולומבוס. עוד לפני ברויאר וז׳אנט הביע הפסיכיאטר הגדול לֵירֶה (Leuret) את הסברה, שאפילו דמדומיהם של חולי־הרוח היו מתגלים כמלאי־משמעות אילו השכלנו לתרגמם. הריני מודה ומתוודה, שימים רבים הייתי מוכן לייחס ערך גבוה מאוד לזכותו של פ. ז׳אנט בבירור הסימפטומים הנברוטיים, שכן ראה אותם כבטויים של idées inconscientes (רעיונות לא־מודעים), שהטילו מרותם על החולים. אך מאז היה ז׳אנט מדבר בהתאפקות מופלגה, כאילו רצה להודיע, שהלא־מודע לא היה לו אלא מליצה בלבד, אמצעי־עזר, une façon de parler (דרך דבור); ולא חשב אותה שעה

על כל דבר של ממש. מאז שוב אין אני מבין עוד את דברי ז׳אנט, אך כסבורני שהזיק לעצמו שלא לצורך.

ובכן הסימפטומים הנברוטיים יש להם משמעות משלהם כמעשי־הכשל, כחלומות, וכמותם הם מקושרים בחייהם של בני־האדם, המביאים אותם לידי גילוי. הייתי רוצה להסביר לכם עכשיו את ההכרה החשובה הזאת בדוגמאות אחדות. אני יכול רק לפסוק אך לא להוכיח שהדבר הוא תמיד ובכל המקרים כך. מי שמבקש לו בעצמו נסיונות יקנה לו ודאות בכך. אך מטעמים ידועים לא אשאל אותן דוגמאות מן ההיסטיריה, אלא מנברוז אחר, ראוי לתשומת־לב הרבה וקרוב לה בעצם קרבה יתירה, שעליו אני חייב להקדים לכם מלים אחדות. אותו נברוז, הקרוי נברוז־כפיה, אינו פופולארי כהיסטיריה הידועה לכל, אין הוא — אם ניתנה לי הרשות לומר כך — רועש ומטריד כל־כך, אדרבה, הוא מתנהג כאילו היה ענינו הפרטי של החולה, מוותר כמעט לגמרי על גילויים בגוף ואינו יוצר את כל הסימפטומים שלו אלא בתחום הנפש. נברוז־הכפיה וההיסטיריה הן הן אותן צורות החליה הנברוטית, שעל תלמודן נבנתה מלכתחילה הפסיכואנליזה ושבריפוין חוגגת התירפיה שלנו את נצחונותיה. ואולם נברוז־הכפיה, שאין בו אותה קפיצה סתומה מן הנפשי אל הגופני, נעשה לנו על־ידי הטרחה הפסיכואנליטית שקוף וברור מן ההיסטיריה, והכרנו, כי הוא מביא ביתר בהירות לידי גילוי תכונות קיצוניות ידועות של הנברוטיקה.

נברוז־הכפיה דרכו בכך, שהחולים נטפלים לרעיונות, שבעצם אינם מוצאים בהם כל ענין, הם חשים בקרבם מציאות אימפולסים, המוזרים בעיניהם מאוד, ונדחפים למעשים, שביצועם אמנם אינו גורם להם נחת־רוח כלשהי, אך ההמנעות מהם אינה אפשרית להם לגמרה. הרעיונות (מוצגי־כפיה) כשלעצמם אפשר שיהיו בלא־שחר או גם לא מעלים ולא מורידים בכלל או לגבי אותו האיש בלבד, לפרקים מרובים הריהם דברי־הבל, בכל פנים אינם אלא תוצאה מפעולת מחשבה מאומצת, המייגעת את החולה ושאינו מוסר עצמו בידה אלא במורת־רוח הרבה. שלא כרצונו הוא מוכרח לחטט ולשגות ברעיונות, כאילו הדברים היו אמורים בשאלות חייו החשובות ביותר. האימפולסים, שהחולה חש בקרבו יכולים לעשות

רושם ילדותי וחסר־שחר, אך לרוב תוכנם רב־אימים, כפיתויים לפשעים חמורים, שהחולה כופר בהם לא בלבד כבדבר זר לו, אלא נמלט מפניהם בבעתה ורואה כתריס בפני הגשמתם באיסורים, בויתורים ובהגבלת חירותו. לעולם, באמת אפילו לא פעם אחת, אינם מתקיימים ממש; אחת תוצאתם, שנוצחות הבריחה והזהירות. מה שהחולה מגשים באמת, מה שנקרא מעשי־כפיה, אינם אלא דברים תמימים מאוד, ודאי דלי ערך, על הרוב אינם אלא חזרות, פאורי־טכס בפעולות של חיי יום יום, אלא שמתוך כך העשיות ההכרחיות האלו, העליה על המשכב, הרחיצה, התשפורת והטיול נעשים תפקידים משעממים לאין שיעור, שאין להם כמעט פתרון. המוצגים, האימפולסים והפעולות החולניים לא נתערבבו כלל בשיעורים שווים בצורות ובמקרים הבודדים של נברוז־הכפיה, אדרבה, בדרך כלל אתה מוצא, שהאחד או האחר מבין הגורמים האלה הוא שמשתלט על כלל־החזיון וקובע את שם המחלה, אך הצד השווה שבכל הצורות האלו ניכר למדי.

ודאי שאלה הם יסורים של טירוף. סבור אני, גם בידי הדמיון הפסיכיאטרי המופקר ביותר לא היה עולה ליצור משהו דומה לכך, ואילו לא היינו דשים בכך ברגלינו יום־יום לא היה בנו לב להאמין בכך. אך אַל תהיו סבורים כשאתם משדלים את החולה להסיח דעתו ושלא לעסוק ברעיונות הבל אלה ולעשות תחת מעשי־הילדות משהו נבון יותר, אתם משפיעים עליו טובה כלשהי. גם הוא עצמו היה רוצה בכך, שהרי דעתו צלולה לגמרה, משפטו כמשפטכם על סימפטומי־הכפיה שלו, יתר על כן הוא מקדים מכם בכך. אך אינו יכול אלא כך בלבד; מה שמגיע בנברוז־הכפיה לכלל מעשה, נדחף על־ידי אנרגיה שאין אנו יודעים בדומה לה בחיי־הנפש הנורמליים. אין אלא מעשה אחד בידו: להתיק, להמיר, להחליף רעיון־שטות אחד ברעיון־שטות אחר, מוחלש פה ושם, לעבור מזהירות או מאיסור אחד לחברו, להסתלק מצרמוניה ולעשות צרמוניה אחרת. יכול הוא להתיק את הכפיה, אך לא יוכל להעבירה מן העולם. כושר־ההתקה של כל הסימפטומים, הרחק מדמות־הראשית שלהם, הוא אחד מעיקרי תכונותיה של מחלתו; ומלבד זה מזדקר לעין, שההפכים (הפולאריות), המשליבים את חיי־הנפש, מתגלים במצבו מובדלים הבדלה מיוחדת. בצד

הכפיה שתכנה חיובי או שלילי מתגדר הספק בתחום השכל, וכרסומו מכלה קמעה קמעה גם את האיתן כרגיל. סופו של הדבר פקפקנות, העדר מרץ וצמצום החופש, המוסיפים והולכים. יתר על כן הנברוטיקן־שבכפיה הוא מלכתחילה אופי אנרגי ביותר, לפרקים מרובים עקשן שלא כרגיל, בדרך כלל מוכשר מבחינה שכלית יתר על המידה הבינונית. על הרוב הוא מגיע בהתפתחותו המוסרית לידי גובה המניח את הדעת, מצטיין במצפונות ששיעורה מופלג, בישרנות יתירה על המידה. תוכלו לשער, כמה עמל הושקע כאן עד שמצאנו במקצת ידינו ורגלינו בכְּליל זה, המלא סתירות וניגודים, של תכונות האופי וסימפטומי המחלה. כפי שעה גם אין אנו שואפים אלא להבין קצת סימפטומים של מחלה זו, לפרשם ולהסבירם.

שמא תרצו, עם בירורינו, לדעת תחילה, מה יחסה של הפסיכיאטריה בזמננו לבעיות הנברוז־שבכפיה. אך פרק זה עלוב ביותר. הפסיכיאטריה קוראת שמות לכפיות השונות, ומלבד זה אינה אומרת עליהן כלום. תחת זאת היא מטעימה, שנושאי־סימפטומים כאלה הם „נגועי־התנוונות". אין בכך כדי להניח את הדעת, בעצם הרי מתן־הערכה כאן, האשמה תחת הסבר. אנו צריכים להיות סבורים, שבני־אדם היוצאים מגדר הרגיל מצויים בהם כל מיני זכויות שבגדר האפשר. ובאמת אנו סבורים, שאנשים המגלים סימפטומים כאלה מוכרחים מטבעם להיות משהו אחר משאר בני אדם. אך רוצים אנו לשאול: כלום, למשל, „מנוונים" הם יותר מן העצבנים האחרים, מן ההיסטיריקנים או מחולי פסיכוזים? ברור, שהכרקטריסטיקה היא שוב כללית יותר מדי. אתה יכול אפילו להטיל ספק בצדקתה, לכשתכיר, שסימפטומים כאלה מצויים גם באנשים מצוינים, שכושר הפעולה שלהם מופלג, וחשוב במיוחד בשביל הכלל. בדרך כלל אנו יודעים מעט מחייהם האינטימיים של אנשי־המופת הגדולים שלנו, אם משום שהם עצמם נוהגים בצנעה ואם משום השקרנות של כותבי תולדותיהם, אך בכל זאת יארע, שפלוני אלמוני יהא נלהב לאמת כאמיל זולה, ואז אנו שומעים עליו, מה מרובים הרגלי הכפיה המשונים שסבל במשך כל ימי חייו*.

הפסיכיאטריה מצאה כאן עצה לעצמה, לדבר על Dégénerés superieurs. שפיר, אך מתוך הפסיכואנליזה הכרנו׳ שאפשר לסלק אותם

* E. Toulouse, Emile Zola, Enquéte medico-psychologique, Paris 1896.

סימפטומי־כפיה משונים כדרך שאפשר לסלק יסורים אחרים ואצל אנשים אחרים שאינם מגוונים. אני עצמי הצלחתי וחזרתי והצלחתי בכך.

איני רוצה לספר לכם אלא שתי דוגמאות של אנליזה לסימפטום־כפיה אחד, הדוגמה האחת מתצפיותי הישנות שאיני יודע להחליפה בדוגמה יפה הימנה, ואחת שנזדמנה לידי זה מקרוב. אני אצטמצם על מספר מועט כל־כך, משום שהודעה כזו מצריכה הרחב־דיון והסתעפותו ועמידה על כל פרט ופרט.

גברת אחת כבת שלושים, שסבלה מחזיונות כפיה קשים ביותר ושהייתי אולי עוזר לה אילולא מקרה נוכל, ששם לאַל את עבודתי — ושמא עוד אשוב לספר לכם בענין זה — עשתה בין שאר דברים פעמים רבות ביום מעשה כפיה הראוי לתשומת־לב. היא רצה מחדרה לחדר הסמוך, שם התיצבה במקום קבוע אצל השולחן העומד באמצעו, צלצלה למשרתת שלה, ביקשה ממנה דבר שאינו מעלה ואינו מוריד או פטרה אותה גם בלא כלום ואז רצה שוב לחדרה. ודאי לא היה זה סימפטום של יסורים קשים, ואף על פי כך רשאי היה לגרות את תשוקת־הדעת. ההסבר נמצא גם בדרך שלא עורר כל פקפוקים והיסוסים, בלי סיוע כלשהו מצד הרופא. איני יודע כלל, כיצד הייתי יכול להגיע לידי השערה על משמעותו של מעשה כפיה זה, לידי הצעת הפתר שלו. כששאלתי את החולה: על שום מה תעשי כך? מה משמעות חבויה כאן? — היתה משיבה: איני יודעת. אך באחד הימים, לאחר שהצלחתי להכניע בה חשש פרינציפיוני גדול אחד, נפקחו פתאום עיניה וסיפרה את השייך למעשה הכפיה. לפני למעלה מעשר שנים נישאה לאיש גדול ממנה בהרבה, שנמצא אימפוֹטנטי בליל הנשואים. אותו לילה רץ פעמים אין מספר מחדרו לחדרה לחזור על הנסיון, אך תמיד ללא תוצאות. בבוקר אמר ברוגזה: הרי צריך להתבייש בפני המשרתת כשתסדר את המיטה, תפס בקבוק דיו אדומה, שהיה במקרה בחדר, ושפכה על הסדין, אך לאו דוקא במקום, שהכתם צריך היה להיות שם. תחילה לא הבינותי מה ענין הזֵכֶר הזה אצל מעשה הכפיה שאנו עוסקים בו, משום שלא מצאתי התאמה אלא בריצה החוזרת ונשנית מחדר לחדר ובמקצת גם בהופעתה של המשרתת. ואז הביאתני החולה לשולחן שבחדר השני והראתה לי כתם גדול על גבי המפה שלו. היא גם הסבירה, שהיא

מתייצבת לפני השולחן כך, שהמשרתת הקרואה אליה אינה יכולה שלא להרגיש בכתם. מעתה שוב אי אפשר היה להטיל ספק בדבר היחס האינטימי שבין אותו מחזה לאחר ליל החתונה ולבין מעשה הכפיה שלה כיום, אך גם ללמוד מתוכה הרבה.

קודם כל מתחוור, שהחולה מזדהה עם בעלה; הרי היא עושה בתפקידו, מתוך שהיא מחקה את ריצתו מחדר לחדר. ואז, אם לקיים אותה הקבלה, עלינו להודות, שהיא מחליפה את המיטה והסדין בשולחן ובמפה. הדבר היה נראה כשרירות, אך לא בכדי עסקנו בתלמוד הסימבוליקה של החלום. גם בחלום נראה לפרקים מרובים מאוד שולחן, אך יש לפתרו כמיטה. השולחן והמיטה מהווים יחד את הנשואים, והאחד מחליף בנקל את האחר.

ראיה לכך, שמעשה הכפיה הוא בר־משמעות כבר הובאה; דומה שאינו אלא תיאור, חזרה על אותו מחזה רב החשיבות. אך אין אנו מחויבים לומר די במראית־עין זו; לכשנבדוק את היחס בין השנים ביתר פירוט, קרוב לודאי שנמצא הסבר למשהו מרחיק יותר, לכוונתו של מעשה הכפיה. שכל עיקרו של זה ברור שהוא קריאת המשרתת, שהיא מעבירה לנגד עיניה את הכתם, בניגוד להערתו של בעלה: הרי צריך להתבייש בפני המשרתת. נמצא שהוא — שהיא עושה בתפקידו — אינו מתבייש בפני המשרתת והכתם הוא במקומו הראוי. אנו רואים, איפוא, שהיא לא חזרה על המחזה סתם, אלא המשיכה אותו, ואגב כך תיקנה בו, מעמידה אותו על תיקונו. ברם, בכך היא מתקנת גם את הדבר השני, המצער אותה כל־כך אותו לילה, ושהצריך את תחבולת הדיו האדומה, את האימפוטנציה. נמצא, שמעשה הכפיה אומר: לא, אין זו אמת, אין לו מקום להתבייש בפני המשרתת, לא היה חסר בו כוח־גברא, היא מעמידה את המשאלה בדרך חלום כמעשה קיים ועומד, כל כוונתה היא לרומם את בעלה מעל לכשלונו אז.

לכך מצטרף כל השאר, שיכולתי לספר לכם על אותה אשה; ביתר דיוק: כל מה שאנו יודעים עליה מראה לנו את הדרך לפתרון זה של מעשה הכפיה הסתום כשלעצמו. זה שנים שהאשה חיה פרושה מבעלה, ונלחמת מתוך כוונה להתגרש מבעלה כדין. אך אין להעלות על הדעת,

שתפטור עצמה הימנו; על כרחה עליה להשאר נאמנה לו, היא מתרחקת מן העולם כולו שלא תבוא לידי נסיון, בדמיונה היא מהפכת בזכותו ומרוממה את מהותו. יתר על כן, הסוד הכמוס ביותר של מחלתה הוא בכך, שעל ידה היא מחפה עליו מפני לשון־הרע, מלמדת זכות על פרישתה ממנו ומניחה לו אפשרות שיהא חי חיים נוחים. כך מביאה האנליזה של מעשה כפיה תמים בדרך ישרה לעיקר תמציתה של המחלה, אך אותה שעה עצמה הוא מגלה לנו טפח מן התעלומה של נברוז כפיה בכלל. ברצון אני משהה אתכם על דוגמה זו, כי בה נתאחדו תנאים, שאין, כרגיל, לדרוש אותם מכל המקרים כולם. הפתר של הסימפטום נמצא כאן מניה וביה על ידי החולה מבלי סיועו או התערבותו של האנליטיקן, והוא הושג מתוך יחסו לחויה אחת שלא היתה שייכת, כמצוי בדרך כלל, לתקופת ילדות נשכחה, אלא נתארעה בחייה המבוגרים של החולה ונשמרה ללא־פגם בזכרונה. כל אותן הטענות, שהבקורת נוהגת בדרך כלל להעלות כנגד פתרי־הסימפטומים שלנו מתנפצות למקרה בודד זה. כמובן, שלא תמיד הדרך מתוקנה לפנינו כל־כך.

זאת ועוד אחרת. כלום לא הרגשתם בכך, כיצד אותו מעשה כפיה פחות הכניסנו לפני ולפנים של נפש החולה? אשה אין לה ענין אינטימי יותר שתהא מספרת עליו מתולדות ליל חתונתה, ומה שנתקלנו דוקא באינטימיות של חיי־המין כלום יד המקרה בכך וללא כל חשיבות יתירה? כמובן, אפשר שתהא כאן תוצאה מן הברירה שנקטתי הפעם. אַל נהא בהולים מדי בפסק־הדין ונפנה לדוגמה האחרת, שסוגה אחר לגמרי, דוגמה ומופת לסוג המצוי לפרקים קרובים, הינו טקס־שינה.

עלמה בת תשע־עשרה, נאה ומוכשרת, בת יחידה להוריה, השכלתה וערנותה השכלית מרובות משלהם, שהיתה בילדותה שובבה ויוהרנית, נעשתה במשך השנים האחרונות, בלא כל השפעה ניכרת מחוץ, עצבנית. ביחוד נוחה היא להתרגז על אמה, לעולם אין דעתה נחה עליה, היא מדוכאה, נוטה להססנות ולספק, ולבסוף היא מודה, כי שוב אינה יכולה ללכת יחידה במגרשים וברחובות גדולים. אנו לא נגלגל הרבה במצב מחלתה המסובך, המצריך לפחות שתי דיאגנוזות, אחת של אגורפוביה (פחד־השוק) ואחת של נברוז כפיה, ולא נעמוד אלא על כך: אותה עלמה טיפחה גם טקס־

שינה וגורמת בו יסורים להוריה. יש מקום לומר, כי במובן ידוע כל אדם נורמלי טקס־שינה לו או שהוא מקפיד להתקין תנאים ידועים, שאם אינו מקיים אותם שוב אין הוא יכול להרדם: הוא הלביש את המעבר מחיי־הערות למצב־השינה צורות ידועות ומנהג אחד לו לחזור עליהן מדי ערב בערב. אך כל תנאי השינה שהבריא דורשם אפשר להבינם בשכל הישר וכשהתנאים החיצוניים מצריכים שינוי הריהו מסתגל אליו בנקל ומבלי לקפח זמנו. ואילו הטקס הפתולוגי אין בו מן הפשרה ולא כלום, הוא יודע לקיים את עצמו בקרבנות הגדולים ביותר, הוא גם חופה על עצמו מתחן־טעם רציונאלי, ובראייה שטחית נדמה לך, כאילו אין בינו לבין הנורמאלי אלא הקפדה מופרזת ידועה בלבד. אך משנעיין יותר נוכל לראות, שהחיפוי קצר מדי, שהטקס כולל יעודים, המפליגים מעבר למתן־הטעם הרציונלי, וגם יעודים אחרים הסותרים אותה ממש. החולה שלנו תולה את הנימוק לאמצעי זהירותה־בלילה במה שהיא זקוקה לשם שינה למנוחה ועליה להרחיק את כל מקורות הרעש. מתוך כוונה זו היא נוהגת בשני דרכים: היא מפסיקה את תנועת השעון הגדול שבחדרה, מוציאה את שאר השעונים מן החדר ואינה מניחה אפילו שעון־היד הזעיר שלה בשידת־הלילה. היא מעמידה את עציצי הפרחים והאגרטלים על גבי שולחן הכתיבה כך, שלא יפלו בשעות הלילה, לא יישברו ולא יפריעו שנתה. היא יודעת, שמצות־המנוחה אינה אלא הצדקה מדומה לאמצעים אלה: קול תקתוקו של השעון הזעיר לא היה נשמע גם אילו נשאר מונח על גבי שידת־הלילה וכולנו יודעים מתוך הנסיון, שסדר־תקתוקו של שעון־המטוטלת אינו מפריע לעולם את השינה, ואדרבה, פעולתו מיישנת. היא גם מודה, שהחשש שעציצי־הפרחים והאגרטלים, לכשישארו במקומם יכולים ליפול בשעות הלילה מעצמם ולהישבר, הוא חשש שאין לו רגלים. שאר התקנות שבטקס שוב אין היא מצדיקה במצות המנוחה. ואדרבה, הדרישה שהדלת בין חדרה לבין חדר־השינה של ההורים תשאר פתוחה למחצה, דרישה שמתמלאה על־ידי שהיא נועצת עצמים שונים לתוך הדלת הפתוחה, — דומה שהיא עשויה לגרום הפרעות. אך החשובות שבתקנות מתייחסות למיטה עצמה. הכר למראשותי המיטה אסור שיהא נוגע את דוכן־העץ של המיטה. כר־הראש הקטן צריך שיהא מונח על הכר הגדול כצורת רומבוס;

את ראשה היא מניחה בדיוק בתוך האלכסון של הרומבוס. קודם היא מתכסה בשמיכת־הנוצות („Duchent" כדרך שאנו אומרים באוסטריה), היא מנערה אותה כך, שמרגלותיה מתעבים לגמרי, ואחר כך אינה מחמיצה לפזר במעיכה אותו הָצבֵר.

הרשוני לדלג על שאר הפרטים, לפרקים מרובים פעוטים מאוד, של אותו טקס; אין הם עלולים ללמדנו איזה חידוש וירחיקוני למדי מכוונותינו. אך אל תתעלמו, שכל זה אינו נעשה כל־כך למישרים. כאן יש תמיד דאגה, שמא אין הכל נעשה כתיקונו; צריך לבדוק ולחזור על הכל, היא מטילה ספק פעם באמצעי־בטחון אחד ופעם באמצעי־בטחון אחר, וסופה שהיא מבזבזת כשעה שעתים ובמשך הזמן הזה אין הנערה עצמה יכולה לישון ואינה מניחה לישון את הוריה הנפחדים.

האנליזה של היסורים האלה לא נתקיימה בפשטות כזו כדרך שנתקיימה האנליזה של מעשה־הכפיה אצל החולה הקודמת שלנו. ראיתי הכרח לעצמי לרמוז לנערה רמזים ולהציע לפניה הצעות פתר, שנדחו על ידה בלאו פסקני או שנתקבלו עליה בספק מתוך זלזול, אך לאחר אותה תגובת הדחיה הראשונה באה תקופה, שבה התעסקה עצמה באפשרויות שהוצעו לה: ליקטה נצנוצי רעיונות השייכים להן, העלתה זכָרות, העמידה ענינים על קישורם, עד שלבסוף קיבלה את כל הפתרים מתוך עבודתה שלה עצמה. במידה שאירע כך התחילה מתרשלת גם במילוי תקנות־הכפיה ועוד לפני שהריפוי הגיע לידי גמרו הסתלקה מן הטקס כולו. חובה היא לכם גם לדעת, שהעיבוד המסקני של הסימפטום היחיד הוא מן הנמנעות בעבודה האנליטית כדרך שאנו עושים אותה כיום לפני שאותו סימפטום נתבהר לנו לחלוטין. אדרבה, אנו נאלצים למשוך ולחזור ולמשוך ידנו מן הנושא, ואנו בטוחים שנחזור אליו מתוך קשרי־ענינים אחרים. פתר הסימפטומים, שאני בא להודיעכם עכשיו, היא, איפוא, מזיגה של תוצאות, שעלו לנו יגיעה של שבועות וירחים, שנפסקה על־ידי עבודות אחרות.

החולה שלנו לומדת קמעה קמעה להבין, שבהכנותיה לקראת הלילה טרדה את השעון כסמל לכלי־המין של האשה. השעון, שידועים לנו פתרי סמלין אחרים שלו, בא לכלל תפקיד גיניטאלי משום יחסו לתהליכים

וְסתיים ולרווחי־זמן שווים. אפשר שאשה תהא מתהללת, שהוסת שלה פוקדת אותה בקביעות של שעון. אך פחדה של החולה שלנו היה מכוון ביחוד כנגד הפרעת השינה על־ידי תקתוק־השעון. תקתוקו של השעון אפשר להקבילו לניקושו של החמדן (הקליטוֹריס) בשעת עוֹררות סכסואלית. למעשה ניעורה וחזרה וניעורה משנתה מתוך אותה הרגשה מענה, ועתה מתבטא אותו פחד האֶרֶקציה בציווי, להרחיק ממחיצתה לשעות־הלילה שעונים מהלכים. עציצי־פרחים ואגרטלים, ככל הכלים, גם הם סמלי־נקבה. נמצא, שאמצעי־הזהירות שלא יפלו בשעות הלילה ויישברו אינם פטורים ממשמעות נכונה. אנו מכירים את המנהג הנפוץ הרבה, לשבור בשעת האירוסין כלי או צלחת. כל אחד מן המסובים נוטל מכיתה אחת, ואנו רשאים לראות בכך כעין ביטול תביעה לכלה מנקודת־ראות של סדר־הנשואים שקדם למונוגמיה. הנערה הביאה גם זכר אחד וכמה נצנוצי־רעיונות לחלק הזה של הטקס שלה. פעם נפלה בילדותה עם כלי־זכוכית או כלי־חרס, חתכה אצבעותיה ואבדה ממנה דם רב. כשגדלה וקבלה ידיעות על עובדות התשמיש, התחיל מנסר בה רעיון פחד, שמא לא תפרוס דם בליל חתונתה ולא יימצאו בה בתולים. נמצא, שאמצעי־זהירותה כלפי שבירת האגרטל מורים על דחיית כל התסביך הזה הקשור בבתולים ובזיבת הדם בביאה ראשונה, וכן באו להורות על דחיית הפחד מפני זיבת־הדם כמפני היפוכו, שמא לא יזוב דמה. מניעת הרעש היתה לה רק זיקה רחוקה לתחבולות האלו שנעזרה בהן.

על עיקר מובנו של הטקס שלה לא עמדה אלא ביום מן הימים, כשהבינה פתאום את האיסור, שהכר לא יגע בדופן־המיטה. לדבריה היה לה הכר תמיד כאשה, ודופן העץ הזקוף — כגבר. משמע, שנתכוונה לקבוע מחיצה — בדרך מגית, אנו רשאים להוסיף — בין הגבר והאשה, הינו להפריד את ההורים זה מזו, למנוע תשמישם. בשנים שקדמו למעשה־הטקס אמרה להשיג אותה מטרה בדרך ישרה. היא העמידה פני חולת־פחד או שהשתמשה לשם כך בנטית־פחד קיימת, ובלבד שהדלת המחברת את חדר־השינה של ההורים וחדר־הילדים לא תיסגר. והרי הציווי הזה נשתמר עדיין בטקס שלה כהיום הזה. כך זימנה לעצמה את האפשרות לצוֹתת את ההורים, אך אגב שימוש באותה ההזדמנות

הביאה פעם על עצמה חוסר־שינה, שנמשך חדשים רצופים. כיון שדעתה לא היתה נוחה מגרימת הפרעה כזו להורים התחילה לפרקים להפיק זוממה כך, שהיתה רשאית לישון אפילו במיטת־הנישואים בין האב והאם. ה„כר" ו„דופן־העץ" לא יכלו אז באמת להתקרב זה לזה. לבסוף, משגדלה כבר במידה כזאת, שגופה שוב לא יכול למצוא לו מקום נוח במיטה בין ההורים, העמידה פני חולת־פחד, עד שהאם מסרה לה את מקום שנתה, כלומר ויתרה על מקומה ליד האב. ודאי שמצב זה נעשה מקור להזיות, שהדן ניכר בטקס.

אם הכר שימש בחינת אשה, הרי שיש גם משמעות לניפוץ שמיכת־הנוצות, עד שכל הנוצות הצטברו למטה ונעשו כמין תיפוח. פירושו היה לתת הריון לאשה; אך היא אינה מחמיצה לחזור ולסתור אותו ההריון, משום שהיתה מתיראת במשך שנים, שמא תביא הזדווגותם של ההורים ילד אחר לעולם להתחרות בה. ומאידך גיסא, אם הכר הגדול היה אשה, האם, הרי שכר־הראש הקטן אינו יכול לסמל אלא את הבת. על שום מה הוטל אותו כר בצורת רומבוס וראשה הונח בדיוק בקו האמצעי? בקלות אפשר היה להזכיר לה, שהרומבוס הוא הרונה* של כלי־מין נקבה הפתוח המצויה על כל קירות הבתים. או אז קיימה עצמה תפקיד הגבר, האב, וראשה החליף את אבר הזכרות. (השוה הסימבוליקה של התזת הראש תחת סירוס).

תאמרו, דברי פריצות רוחשים בראשה של אותה בתולה תמה. אני מודה בכך, אך אַל תשכחו שאני לא עשיתי את הדברים האלה, אני פתרתים בלבד. טקס־שינה מעין זה הוא גם דבר מיוחד במינו, ואינכם רשאים להתעלם מן ההתאמה שבין הטקס וההזיות, המתגלה על־ידי הפתר. אך חשוב לי יותר שתתנו דעתכם על כך, שלא הזיה אחת בלבד נטבעה כאן בתוך הטקס, אלא מספר הזיות כאלו, שמכל מקום יש להן אי־שם נקודת־מפגש משלהן. וכן תתנו דעתכם על שהדינים התלויים בטקס מגלמים את המשאלות הסכסואליות פעם דרך חיוב ופעם דרך שלילה, שמקצתן באות למלא מקומן של משאלות אלו ומקצתן משמשות תריס בפניהן.

* כתב מסתורי אצל הגרמנים הקדמונים, שנחקק על גבי כלי־הבית, המצבות וכיוצא באלו. המתרגם.

מן האנליזה של טקס זה אפשר היה להפיק תועלת מרובה יותר, אילו הובא בקשר נכון עם הסימפטומים האחרים של החולה. אך דרכנו אינה מוליכה לכך. הסתפקו בהרמזה, שאותה נערה נתפסה לזיקה אירוטית לאביה, ששרשיה נעוצים בשנות הילדות המוקדמת. שמא משום כך היא נוהגת באמה באי־ידידות כזו. וכן אין אנו יכולים להתעלם מכך, שהאנליזה של סימפטום זה שוב הוליכה אותנו לחייה הסכסואליים של החולה. שמא תמיהתנו על כך תהא פוחתת והולכת כל כמה שנעמוד לפרקים מרובים על משמעותם ותכליתם של הסימפטומים הנברוטיים.

וכך הראיתי לכם בשתי הדוגמאות שבררתי, שהסימפטומים הנברוטיים הם בעלי משמעות כמעשי־הכשל וכחלומות, וכי קשר אינטימי להם עם חויותיו של החולה. כלום היו לי ידים לקוות, שתאמינו במשפט רב־חשיבות זה על יסוד שתי דוגמאות? לא. אך התוכלו לדרוש ממני, שאוסיף לספר לכם דוגמאות במידה כזאת, עד שתאמרו, כי מאמינים אתם? אף לא זאת, כי הפירוט שאני נוהג בכל מקרה בודד מחייבני להקדיש לבירורה של אותה הנקודה היחידה בתורת הנברוזים שיעורים כדי סֶמֶסטר שלם בן חמש שעות. על כן אני מסתפק בכך שנתתי לכם דוגמה מן ההלכה שקבעתי, ובכל השאר הריני מיעצכם לעיין בידיעות שבספרות, בפתרי הסימפטומים הקלסיים במקרה ראשון של ברויאר (היסטיריה), בהסבריו המפתיעים של צ. ג. יונג לסימפטומים מעורפלים לגמרי במחלה הקרויה Dementia praecox*, בימים שאותו חוקר היה פסיכו־אנליטיקן בלבד ולא ביקש עוד להיות נביא, ובכל אותן העבודות שמלאו מאז את דפי עתונותנו. ודוקא מחקרים מסוג זה אין אנו חסרים. ניתוחם, פתרם ותרגומם של הסימפטומים הנברוטיים משך את לב הפסיכואנליטיקנים כל־כך, שתחילה הזניחו את הבעיות האחרות של הנברוטיקה.

מי שיעמיס מכם על עצמו טורח זה, ודאי יתרשם הרבה מן השפע של חומר־ההוכחות. אך עתיד הוא להיתקל גם בקושי אחד. משמעותו של הסימפטום היא, כפי שהראינו לדעת, ביחס מן היחסים אל חוית החולה. מה ששכלולו של הסימפטום אינדיבידואלי יותר, אנו רשאים יותר לקוות שיעלה בידנו להחזיר אותו צירוף־ענינים לקדמותו. מתפקידנו יהא דוקא,

* טירוף השחרות.

לחשוף ולגלות בשביל רעיון חסר־שחר ומעשה ללא־תכלית אותו מצב שעבר, שבו היה הרעיון מוצדק והמעשה נמצא מכוון לתכלית. מעשה הכפיה של החולה שלנו, שרצה אל השולחן וצלצלה למשרתת שלה, הוא ממש מופת ודוגמה לסימפטומים מסוג זה. אך מצויים, ולפרקים מרובים מאוד, סימפטומים ממין אחר לגמרו. צריך לקרוא להם בשם סימפטומים „טיפוסיים" של המחלה, בכל המקרים כמעט שהם שוים, ההבדלים האינדיבידואליים נעלמים בהם או שמצטמקים לפחות כדי כך, שקשה לזווגם עם החויה האינדיבידואליים של החולים ולראות זיקתם למצבי חויה בודדים. נחזור וניתן עיננו בנברוז־הכפיה. כבר טקס חדר־השינה של החולה השניה שלנו יש בו הרבה מן הטיפוסי ומצויים בו מכל מקום קוים אינדיבידואליים למדי, כדי להכשיר את הפתר ההיסטורי כביכול. אך כל אותם חולי כפיה נוטים לחזור, להכניס ריתמוס בגופי־העשיה ולבדלם מן האחרים. רובם מרבים במידה יתירה בנטילת־ידים. החולים הסובלים מאגורפוביה (טופופוביה, הפחד מפני מקום), ששוב אין אנו מונים אותה על נברוז הכפיה אלא מציינים אותה כהיסטיריה של פחד, חוזרים בתמונות מחלתם, לפרקים מרובים בחד־גוניות מיגעת, על אותם הקוים עצמם, הם מפחדים מפני חלל סגור, מפני מגרשים גדולים פתוחים, מפני רחובות ושדרות הנמשכים למרחוק. אין הם רואים עצמם שמורים מסכנות אלא כשמכרים מלוים אותם או כשעגלה נוסעת אחריהם וכדומה. ואף־על־פי־כן מעלים החולים הבודדים על גבי רקע דומה זה את התנאים האינדיבי־דואליים שלהם, אפשר לומר הקפריסות שלהם, הסותרים ממש זה את זה במקרים הבודדים. ראובן אינו חושש אלא לרחובות צרים, ושמעון מתיירא רק מפני רחובות רחבים בלבד, לוי אינו יכול להתהלך ברחוב אלא בשעה כשאנשים מועטים בו, ואילו יהודה כשאנשים רבים בו. וכן יש גם להיסטיריה, עם כל עושר הקוים האינדיבידואליים שבה, שפע של סימפטומים משותפים, טיפוסיים, המתנגדים, לכאורה, להחזרה היסטורית קלה לקדמותם. ואל נשכח, כי הסימפטומים הטיפוסיים הם שמשמשים לנו מורה דרך בקביעת הדיאגנוזה. אם במקרה של היסטיריה החזרנו באמת סימפטום טיפוסי בחויה אחת או בשרשרת של חויות דומות, כדומה למשל שאנו רואים בהקאה היסטירית תוצאה של רשמי־גועל, הרינו נבוכים

כשהאנליזה חושפת ומגלה לנו במקרה אחר של הקאה שורה של חויות, הפעילות לכאורה, ממין אחר לגמרו. כאן נדמה כאילו ההיסטיריים מוכרחים להקיא מטעמים לא ידועים, והעילות ההיסטיריות שנמצאו על ידי האנליזה אינן אלא אמתלות, שאותו הכורח הפנימי משתמש בהן, כשהן מזדמנות בדרך ארעי.

בדרך כך אנו באים לידי הכרה מעציבה, שאנו יכולים אמנם לפרש את משמעותם של הסימפטומים הנברוטיים האינדיבידואליים פירוש המניח את הדעת מתוך היחס לחוית החולה, אך כשאנו באים לפרש את הסימפטומים הטיפוסיים של הנברוזים המצויים הרבה יותר, מיד מתבלעה חכמתנו. ועל כך אפשר להוסיף, שעדיין לא הבאתי אתכם כלל בסודם של כל הקשיים המתגלים בשעת ההתחקות המסקנית על הפתר ההיסטורי של הסימפטומים. גם איני רוצה לעשות זאת, כי אם אמנם כוונתי שלא לייפות דבר ושלא להסתירו, הרי אין אני רשאי להביאכם מראשית מחקרינו המשותפים לידי בלבול ומבוכה. נכון הדבר, שאנו לא עשינו אלא את ההתחלה להבנת ערכם של הסימפטומים, אך רוצים אנו להחזיק במה שרכשנו ולהבקיע לעצמנו, צעד צעד, דרך לכיבושו של מה שאינו־מובן עדיין. אני מנסה, איפוא, לנחמכם בבירור, שאף־על־פי־כך אין כמעט מקום להניח שינוי יסודי בין הסימפטומים ממין האחד והאחר. אם הסימפטומים האינדיבי־דואליים תלויים במידה ניכרת כל־כך בחוית החולה, הרי הסימפטומים הטיפוסיים שמורה להם האפשרות, שראשיתם נעוצה בחויה, שהיא טיפוסית כשלעצמה ומשותפת לכל בני האדם כולם. קוים אחרים החוזרים בדרך כלל בנברוז, יכול שיהיו תגובות כלליות, שנכפו על החולים על־ידי תכונת השינוי החולני, כדרך החזרה או הספקנות של נברוז הכפיה. קיצורו של דבר, אין לנו כל סיבה ליאוש קודם זמנו; הרי נראה אחרית דבר.

קושי דומה לגמרו מזומן לנו גם בתורת החלום. לא יכולתי לעסוק בו בדברי־הבירור הקודמים שלנו על החלום. הרי תכנם הנגלה של החלומות הוא מרובה־פנים ביותר ושונה לגבי איש ואיש, ואנו הראינו בפרטות, כמה מן התוכן הזה מעלה לנו האנליזה. אך בצד החלומות האלה יש חלומות, הנקראים גם הם „טיפוסיים" המתארעים בשוה אצל כל בני האדם, חלומות שתכנם אחד, המחמירים על מלאכת־הפתר אותן החומרות

עצמן. אלה הם חלומות נפילה, פריחה, שחיה, כבילה וריתוק, עירום וחלומות־פחד ידועים אחרים, הממציאים לנו באנשים בודדים פעם פתרון זה ופעם פתרון זה, מבלי שהחד־גוניות וההתארעות הטיפוסיות של החלומות הללו ימצאו מתוך כך את הסברם. אך בחלומות אלה אנו רואים, שרקע משותף מקבל רוח חיים מתוספאות המשתנות לגבי איש ואיש, וקרוב לודאי שגם אלו עתידות בלא כפיה, אך בהרחבת השקפותינו, להשתלב לתוך אותה ההבנה של חיי החלום, שקנינו לנו בחלומות האחרים.

שיעור שמונה־עשר

הַקִּבָּעוֹן בַּחֲבָלָה, הַלֹּא־מוּדָע

רבותי! בפעם האחרונה אמרתי, מוטב שהמשך עבודתנו יהא מחובר לא בספקות שלנו, אלא בתגליות שלנו. שנים מן ההיסקים המעניינים ביותר, העולים מתוך שתי האנליזות־למופת, עדיין לא הגיעו בכלל לידי ביטוי.

האחד: שתי החולות עושות עלינו רושם, כאילו קנו קבע בחלק מסוים של העבר שלהן, לא ידעו כיצד להיפטר ממנו, ומשום כך הן מרוחקות מן ההווה והעתיד. הן נתונות במחלה שלהן, כדרך שהיו רגילים לפנים להתבודד במנזר כדי לבלות שם גורל חיים קשה. החולה הראשונה שלנו באה עליה אותה פורענות משום נישואיה עם בעלה, שויתרה עליהם למעשה. על־ידי סימפטומים שלה היא ממשיכה את התהליך עם בעלה; אנו למדנו להבין את הקולות ההם, המהפכים בזכותו, מצדיקים אותו, מנשאים אותו, מבכים אבידתו. אף־על־פי שהיא צעירה עדיין וחמודה על גברים אחרים, נאחזה בכל אמצעי־זהירות ממשיים ודמיוניים (מגיים), כדי לעמוד בנאמנותה לו. אין היא באה בחברת זרים, מזלזלת בחיצוניותה, אך גם אינה יכולה לקום במהירות מן הכסא שישבה עליו, היא נמנעת לחתום את שמה, אינה יכולה להנות איש במתנתה ונותנת טעם, שאין אדם רשאי לקבל משהו מידה.

בחיי החולה השניה שלנו, הנערה הצעירה, פועלת כפעולה הזו זיקה אירוטית לאביה, שנתפתחה בה בשנים שלפני בגרותה. גם היא באה לכלל מסקנה, שאינה יכולה להנשא כל עוד היא חולה כל־כך. אנו רשאים לשער, שלא חלתה מעיקרה כל־כך אלא כדי להפטר מן הנשואים וכדי להשאר במחיצת אביה.

אין אנו רשאים לדחות את השאלה, כיצד ומה דרך ומה נימוקים שבהם אדם מגיע לידי עמדה משונה וללא־הועיל כלפי החיים? נניח, שאותה התנהגות היא אפיו הכללי של הנברוז ולא סגולה מיוחדת לאותן שתי החולות בלבד. אך למעשה קו כללי כאן, שערכו המעשי מרובה ביותר, קו של כל נברוז. חולת ההיסטיריה הראשונה של ברויאר קנתה קבע בדומה לכך בתקופת הימים, שהיתה סועדת את אביה במחלתו הקשה. אף־על־פי ששבה לאיתנה, הרי מבחינה ידועה נסתלקה מאז מן החיים, היא אמנם יצאה בשלום וכשרון הפעולה נשתמר בה, אך נטתה מגורל־הנשים הנורמלי. כל אחד ואחד מבין החולים שלנו אנו יכולים לראות מתוך האנליזה, כי בסימפטומים של המחלה שלו ובהיסקים הנובעים החזיר את עצמו לתקופה ידועה של עברו. ברוב המקרים בחר אפילו לשם כך דרגת־חיים מוקדמת ביותר, תקופה מימי ילדותו ואפילו, ויכול שהדבר ייראה מגוחך, תקופת היניקה.

ההקש הקרוב ביותר לאותה ההתנהגות של העצבנים שלנו מזמנים לנו חלאים, שהמלחמה מולידה אותם עכשיו דוקא במידה גדושה. הלא המה החלאים הקרויים נברוזים חבלניים (traumatische Neurosen). חלאים מסוג זה היו שכיחים, כמובן, גם לפני המלחמה, לאחר התנגשות רכבות וסכנות־חיים מפחידות אחרות. בעצם, לא הרי הנברוזים החבלניים כהרי הנברוזים הספונטניים, שהיינו רגילים לבודקם ולרפאם בדרך האנליזה; גם לא הצלחנו עדיין לשעבדם לנקודת־ראות שלנו, ואני מקוה שאוכל פעם להסביר לכם, היכן צפונה הגבלה זו. אך באותה הנקודה האחת אנו רשאים להבליט התאמה גמורה. בנברוזים החבלניים אתה מוצא סימנים ברורים לכך, שביסודם מונח קבעון במומנט של האסון החבלני. חולים אלה חוזרים בדרך כלל בחלומותיהם על אותו מצב חבלני; בכל מקום שיתארעו התקפות היסטיריות המניחות מקום לאנליזה, אתה מכיר שההתקפה מתאימה להשתקעות גמורה במצב זה. דומה הדבר, כאילו חולים אלו לא יכלו עדיין למצב החבלני, כאילו היה נתון ועומד לפניהם כתפקיד אקטואלי שלא נכבש עדיין, ואנו מקבלים תפיסה זו בכל כובד הראש; היא מראה לנו את הדרך להערכה, נקרא לה איקונומית, של התהליכים הנפשיים. יתר על כן, הביטוי חבלני אין לו כל משמעות

אחרת אלא משמעות איקונומית כזו. כך אנו קוראים לחויה, המביאה במשך זמן קצר לחיי־הנפש תוספת גירויים חזקה כל־כך, שפורקנה או עיבודה של אותה תוספת בדרך נורמלית ורגילה לא תצלח, והתוצאה מכאן הפרעות ממושכות במשק־האנרגיה.

הקש זה מן המוכרח שישיאנו לכך, לציין גם אותן חויות, שבהן נראים העצבנים שלנו כמקובעים, כחויות חבלניות. בדרך זו תנאי פשוט היה מבטיח לנו את החליה הנברוטית. הנברוז אפשר היה לדמותו לחליה חבלנית, שלא היה נוצר אלא מתוך אי־היכולת לפטור חויה אפֶקטיבית חזקה למעלה מן המידה. כך נאמר גם באמת בנוסחה הראשונה, שבה נתנו ברויאר ואני 1893־95 דין וחשבון עיוני מתצפיותינו החדשות. מקרה כמקרה של החולה הראשונה שלנו, של האשה הצעירה שנפרדה מבעלה, הולם יפה יפה תפיסה זו. היא לא הבליגה על נמנעות ההגשמה של נשואיה ונשארה תלויה ועומדת בחבלה זו. אך כבר המקרה השני, הנערה שקבתה קבע באביה, מראה לנו שהנוסחה אינה מקיפה כל צרכה. מכאן התאהבות כזאת של ילדה קטנה באביה הריהי שכיחה כל־כך וההתגברות עליה מצויה כל־כך, שכל תכנו של השם „חבלני" היה מתקפח, ומכאן, תולדות החולה מלמדות אותנו, כי אותו קבעון אירוטי ראשון עבר רק למראית עין ללא־היזק ורק מקץ שנים רבות חזר ונתגלה בסימפטומים של נברוז הכפיה. נמצא, שכאן צפויים לנו מראש סיבוכים, שפע גדול יותר של תנאי־החליה, אך אנו גם מרגישים שאי אפשר יהיה להסתלק מנקודת־הראות החבלנית כאילו היתה מוטעית; עתידה היא להשתלב ולהשתעבד לצירוף־ענינים אחר.

שוב אנו מפסיקים כאן את הדרך, שהתחלנו לילך בה. כפי שעה אינה מקדמת אותנו, וצריכים אנו להכיר כמה וכמה דברים אחרים קודם שאנו יכולים למצוא את המשכה הנכון. נעיר עוד לענין קנית־הקבע בדרגה מסוימת של העבר, שהתארעות כזו מתפשטת הרבה מעבר לתחומי־הנברוז. אין לך נברוז שלא יהא בו קבעון כזה, אך לא כל קבעון מביא לידי נברוז, חופף עם הנברוז או שיהא מתהווה דרך הנברוז. דוגמה למופת של קבעון אפקטיבי במשהו שבעבר הוא העצב, שמביא עמו הסתלקות גמורה ומוחלטת מן ההווה והעתיד כאחד. אך גם דעת ההדיוטות מבחינה

בהבדל החריף שבין העצב והנברוז. כנגד זה אתה מוצא נברוזים שיש לראותם כצורה פתולוגית של העצב.

וכן יארע שבני האדם יובאו על־ידי מאורע חבלני, המערער את יסודות חייהם עד עכשיו, לידי שביתה כזו, ששוב אינם מוצאים כל ענין בהווה ובעתיד וזמן רב הם שקועים בהתעסקות הנפשית בעבר, אך אותם אומללים אינם צריכים ליעשות מתוך כך נברוטיים. מוטב איפוא שלא נפריז בערכו של קו יחיד זה להגדרת־הנברוז, ואפילו אם הוא מצוי ורגיל כל־כך וחשיבותו מרובה כל־כך.

אך בואו ונעבור אל התוצאה השניה של האנליזות שלנו, שאין אנו חוששים בה להגבלה שלאחר מעשה. על החולה הראשונה שלנו סיפרנו, מה מעשה־כפיה חסר־שחר היתה עושה ומה זכר־חיים אינטימי נחשב לה כשייך לענין, גם בדקנו אחר כך את היחס בין שני אלה וגלינו את כוונתו של מעשה־הכפיה מתוך אותו יחס לזכר. אך גורם אחד, הראוי לתשומת־לבנו המלאה, דחקנו לחלוטין לקרן זוית. כל עוד החולה היתה חוזרת גם על מעשה־הכפיה לא ידעה ולא כלום על שהיא קשרה בו קשרים לאותה חויה. הקשר שבין שנים אלה היה סמוי מעיניה; על צד האמת היתה מחויבת להשיב, שאינה יודעת מה דוחפה לעשות זאת. והנה בהשפעת עבודת הריפוי אירע פתאום, שמצאה אותו קשר ויכלה להודיע עליו. אך עדיין לא ידעה ולא כלום על הכוונה שבשבילה עשתה את מעשה־הכפיה, על הכוונה לתקן חטיבת עבר מכאיבה ולהעלות את בעלה האהוב עליה לגובה מעולה יותר. ארכו הימים והרבה יגיעות יגענו עד שתפסה והודתה בפני, שנימוק כזה בלבד יכול היה לשמש כוח־מניע למעשה־הכפיה.

הקשר עם המחזה לאחר ליל החתונה האומלל ונימוק העדנה של החולה הם יחד מה שקראנו „משמעותו" של מעשה־הכפיה. אך משמעות זאת לא היתה ידועה לה בשני כיווניה, „מנין", „לשם מה", בשעה שעשתה את מעשה הכפיה. הוה אומר, פעלו בה תהליכים נפשיים, ומעשה־הכפיה לא היה אלא פועל יוצא מהם; במצב נפש תקין הרגישה באותה פעולה, אך מן התנאים הנפשיים שקדמו לאותה פעולה לא הגיע כלום לתודעתה. היא התנהגה בהחלט כמהופנט, שברנהים פקד עליו לפתוח מטריה באולם החולים חמש דקות לאחר יקיצתו, שמילא את הפקודה הזאת בהקיץ.

אך לא ידע לתת טעם למעשה שעשה. למצב דברים כזה אנו מתכוונים כשאנו מדברים על מציאות תהליכים נפשיים לא־מודעים. אנו רשאים לתבוע מכל העולם להסביר מצב־דברים זה הסברה מתוקנת ומדעית יותר, והיינו מוכנים לוותר על ההנחה בדבר תהליכים נפשיים לא־מודעים. אך עד שלא תבוא הסברה כזו לא נזוז מאותה ההנחה, ואנו מחויבים לדחות במשיכת כתפים נואשת, כדבר לא מובן, כשאדם בא לטעון כנגדנו, שהלא־מודע איננו כאן מבחינה מדעית דבר ממשי, אינו אלא עזר לשעת הדחק בחינת une façon de parler· משהו לא ממשי ומשתלשלות הימנו פעולות ממשיות כל־כך כמעשה־כפיה! אתמהה!

והוא, בעצם, הדין בחולה השניה שלנו. היא גזרה גזירה, שהכר לא יגע בדופן המיטה והיא מחויבת לקיים אותה גזירה, אך אין היא יודעת מקור הגזירה, פירושה ומה נימוקים נתנו לה כוחה. קיום הגזירה אינו תלוי בכך, אם היא נוהגת באותה גזירה אדישות או מתריסה כנגדה, מתמרמרת עליה, מתכוונת שלא לקיימה. על כרחה היא מקיימתה ולשוא תשאל עצמה לטעמו של דבר. הרי צריך להודות, כי באותם הסימפטומים של נברוז־הכפיה, באותם המוצגים והאימפולסים הצפים ועולים ואין יודע מהיכן הם צפים ועולים, המסרבים כל־כך לכל ההשפעות של חיי־הנפש הנורמליים בכלל, העושים על החולים עצמם את הרושם, כאילו היו אורחים אלימים מעולם זר, בני־אלמות שנתערבבו בהמונם של בני־תמותה, גלום רמז מובהק ביותר למדור מיוחד בחיי־הנפש, המופרש ומובדל מכל. מהם מוליכה דרך, שאין להמנע ממנה, להכרת־מציאותו של הלא־מודע בנפש, ומשום כך דוקא הפסיכיאטריה הקלינית, שאינה יודעת אלא פסיכולוגיה של תודעה, אינה יודעת לעשות בהם אלא להכריז עליהם, שהם סימנים של התנוונות מיוחדת במינה. כמובן, מעשי־הכפיה ואימפולסי־הכפיה כשלעצמם אינם לא־מודעים, כשם שקיום מעשי־הכפיה אינו ממלט עצמו מן התפיסה המודעת. אילולא פרצו וחדרו לתודעה, לא היו נעשים סימפטומים. אך התנאים הפסיכיים הקודמים לאותם הסימפטומים המתבררים לנו מתוך האנליזה, צירופי־הענינים, שאנו משלבים אותם לתוכם מתוך הפתר, הם לא־מודעים, לפחות במידה שלא עשינום על־ידי עבודת האנליזה מודעים לחולה.

ועתה הוסיפו לכך, שאותו מצב־דברים שנמצא בשני המקרים שלנו מתאשר בכל הסימפטומים כלם של כל החליות הנברוטיות, שבכל עת תמיד משמעותם של הסימפטומים אינה ידועה לחולה, שהאנליזה מראה כסדר, שהסימפטומים הללו הם צאצאי־תהליכים לא־מודעים, אלא שבתנאים רצויים שונים הם עלולים ליעשות מודעים, — כי אז תבינו שבפסיכואנליזה לא נוכל להמנע מן הנפשי הלא־מודע ואנו מורגלים להתעסק כדרך שמתעסקים בדבר הנתפס בחושים. אך שמא גם תבינו עד כמה לקוי בשאלה זו משפט־האחרים שאינם יודעים את הלא־מודע אלא כמושג בלבד, שלא עשו אנליזה מעולם, לא פתרו חלומות מעולם או לא העמידו מעולם את הסימפטומים הנברוטיים על משמעותם ותכליתם, לצורך ענינינו הריני חוזר ואומר: האפשרות לתת, על־ידי הפתר האנליטי, משמעות לסימפטומים הנברוטיים היא ראיה חותכת למציאות — או, אם זה רצוי לכם יותר — להכרח ההנחה של תהליכים נפשיים לא־מודעים.

ברם, אין זה הכל. בשל תגלית שניה של ברויאר, שתכנה נראה לנו עשיר יותר, ושאין לו אחים לה, מתברר לנו יותר היחס שבין הלא־מודע לבין הסימפטום הנברוטי. לא זו בלבד, שמשמעותם של הסימפטומים היא כסדר לא־מודעת; קיים גם יחס של מילוי מקום בין אותה לא־מודעות ובין אפשרות מציאותם של הסימפטומים. תבינו אותי עד מהרה. אני רוצה לקבוע יחד עם ברויאר הלכה זו: כל־אימת שאנו נתקלים בסימפטום, אנו רשאים להסיק, שהחולה קיימים בו תהליכים לא מודעים מסוימים, הכוללים גם הם את משמעותו של הסימפטום. אך אין הסימפטום מתהווה אלא אם אותה משמעות היא לא־מודעת. תהליכים מודעים אינם מעמידים סימפטומים; משעה שהתהליכים הלא־מודעים נעשו מודעים חייב הסימפטום להבטל מן העולם, בבת־אחת נפתח כאן לפניכם פתח לתירפיה, דרך להעביר בה את הסימפטומים מן העולם. באותה דרך רפא ברויאר למעשה את החולה ההיסטירית שלו, הינו שחרר אותה מן הסימפטומים שלה; הוא מצא טכניקה להביא לידי תודעתה את התהליכים הלא־מודעים, שכללו את משמעותו של הסימפטום, והסימפטומים עברו ובטלו מן העולם.

אותה תגלית של ברויאר לא היתה תוצאה של ספקולציה, אלא תוצאה של תצפית מוצלחת, שניתנה לו בסיועה של החולה. ואל תטריחו

עצמכם להסמיך אותה תגלית על משהו אחר הידוע מכבר; אלא עליכם להכיר בה עובדה יסודית חדשה, שבעזרתה נכנסים הרבה דברים אחרים בגדר של הסברה. על כן הרשוני לחזור לפניכם על אותו ענין עצמו בלשון אחר.

יצירת הסימפטום הוא תחליף למשהו אחר, שעשייתו הוזנחה. תהליכים נפשיים ידועים צריכים היו להתפתח בדרך נורמלית כך, שהתודעה תקבל ידיעה מהם. אך משלא אירע כך ותחת זה עלה באיזה אופן שהוא הסימפטום מן התהליכים המופסקים והמופרעים, שהוצרכו להשאר לא־מודעים. נמצא, שאירע משהו כעין החלפה; כשאתה מצליח להחזירה לקדמותה, הרי שהתירפיה של הסימפטומים הנברוטיים פתרה את שאלתה.

התגלית של ברויאר עודנה כיום יסוד מוסד של התירפיה הפסיכו־אנליטית. אותו משפט, שהסימפטומים נעלמים משנטלנו את התנאים הקודמים הלא־מודעים שלהם ועשינום למודעים, נתאשר בכל המשך־החקירה, אף־על־פי שאתה ניתקל בסיבוכים המופלאים ושאינם־צפויים ביותר, כשאתה מנסה להגשים אותה תגלית הלכה למעשה. עיקר השפעתה של התירפיה שלנו היא בכך, שהיא משנה לא־מודע למודע, ואין פעולתה ניכרת אלא במידה שהיא באה להוציא אותו שינוי לפועל.

ועתה סטיה קלה וחטופה, שלא תרד לסכנה, שאותה עבודה תירפיב־טית לא תהא קלה מדי בעיניך. לפי בירורינו עד עתה הרי הנברוז הוא תוצאה ממין של בערות, אי־ידיעה על תהליכים נפשיים, שצריך היה לדעתם. אפשר שיש כאן משום התקרבות גדולה לתורות סוקרטיות ידועות, הרואות את יסוד העוונות בבערות. והרי רופא מנוסה ורגיל באנליזה ימצא בדרך כלל בקלות יתירה, מה רחשושים נפשיים נשארו לא־מודעים אצל חולה פלוני. נמצא, שאותו רופא לא היה מתקשה גם להבריא את החולה, באופן שהיה מוסר לו ידיעתו שלו והיה פוטרו מן הבערות. לפחות חלק אחד מן המשמעות הלא־מודעת של הסימפטומים היה נפטר כך בנקל, ואילו בחלק האחר הקשר של הסימפטומים לחויות החולים, אין הרופא יכול, כמובן, לגלות הרבה, משום שאינו מכיר חויות אלו, ואין לו אלא לחכות שהחולה יזכרן ויגידן לו. אך בקצת מקרים אפשר למצוא תחליף

גם לכך. אתה יכול לקבל ידיעות ממקורביו של החולה על חוויותיו, ומקורבים אלה יוכלו לפרקים מרובים להכיר מביניהן את החויות שפעלו פעולה חבלנית, ושמא גם יהא בידם להודיע לנו חויות כאלו, שהחולה אינו יודע מהן ולא כלום, לפי שאירעו בשנות חייו המוקדמות ביותר. נמצא, שעל־ידי צירוף שתי הדרכים הללו נראה סיכוי לתקן בזמן קצר וביגיעה מועטה את אי־הידיעה הפתוֹגינית של החולה.

ודאי, אילו אפשר היה כך! נמצאנו למדים כאן דברים, שלא היינו מוכנים להם בתחילה. לא הרי ידיעה זו כידיעה זו; יש מינים שונים של ידיעה, שאינם שקולי־ערך כלל מבחינה פסיכולוגית. Il ja fagots et fagots* קראנו אצל מ ו ל י י ר. לא הרי ידיעתו של הרופא כידיעתו של החולה ולא הרי פעולתה של זו כפעולתה של זו. כשהרופא מעביר את ידיעתו לחולה דרך סיפור, אין עדיין הצלחה בידו. לא, לא בדין אמרנו כך. אין הוא מצליח לבטל את הסימפטומים, אך הוא מצליח להביא לידי תנועה את האנליזה, שסימניה הראשונים הם לפרקים מרובים ביטויים של התנגדות. החולה יודע אז משהו שלא ידע אותו עד כה, הוא יודע את משמעותו של הסימפטום שלו, ואף־על־פי־כן אינו יודע יותר משידע קודם לכך. וכך אנו מכירים, שקיים לא בלבד סוג אחד של אי־ידיעה. צריך להעמיק ידיעותינו הפסיכולוגיות, שנראה היכן ההבדלים. אך המשפט שלנו, שעם ידיעת משמעותם של הסימפטומים חולפים ועוברים הסימפטומים עצמם, בתוקפו עומד. צריך רק להוסיף, שהידיעה חייבת להתבסס על שינוי פנימי בחולה, שאינו יכול לבוא אלא על־ידי עבודה פסיכית, שמטרתה קבועה לפניה. אנו עומדים כאן בפני פרובלימות, שיצטרפו לנו עד מהרה ל ד י נ מ י ק ה של יצירת הסימפטום.

רבותי! אני חייב לעוררכם עכשיו על השאלה, כלום אין הדברים שאני אומר לכם מעורפלים ומסובכים מדי? כלום אין אני מבלבל דעתכם מתוך שאני חוזר בי מדעתי לפרקים מרובים כל־כך, מגביל דברי ומתחיל ברקמת מהלכי־רעיונות ושוב מניח ידי מהם? הייתי מצטער, אילו היה הדבר כך; אך אני סולד הרבה מפני פירושים הנעשים על חשבון הנאמנות לאמת, ואיני מתנגד לכך, אם תקבלו רושם שלם מריבוי־הצדדים ומן

* fagot — חבילת ענפים, כוונתו: שני אנשים או בני עצמים הדומים זה לזה על פי טבעם, יש שיהיו פעמים הרבה שונים זה מזה באיכותם ובערכם. — ה מ ת ר ג ם.

הסבך שבענינגו; אף סבור אני, שאין נזק בכך, אם אני אומר לכם לכל פרט ופרט יותר ממה שאתם יכולים להשתמש באותה שעה. הרי ידעתי, שכל שומע וכל קורא דרכו להתקין, לקצר ולפשט את הרעיונות המוגשים לו ולהוציא מתוכם מה שהיה רוצה לקיים. במידה מסוימת ודאי אמרה נכונה היא, שכל מה שמצוי יותר, משתייר יותר. אקוה, שעם כל הטפל בדברי תפסתם כהלכה עיקרם על משמעותם של הסימפטומים, על הלא־מודע ועל היחס בין שניהם. ודאי גם הבנתם, שטרחתנו להבא תיפרד לשני כיוונים, קודם כל כדי להכיר, כיצד בני־האדם באים לכלל מחלה, כיצד הם יכולים להגיע לאותה עמדת־חיים נברותית, שהיא בעיה קלינית, ושנית, כיצד מתפתחים מתוך תנאי הנברוז הסימפטומים החולניים, שהיא בעית הדינמיקה הנפשית. מן המוכרח, שאותן שתי הבעיות יהיו להן איזו נקודות־מפגש.

גם היום איני רוצה להרחיק יותר, אך כיון ששעתנו אינה דוחקת בנו מבקש אני לעורר דעתכם על תכונה אחרת של שתי האנליזות שלנו, שהערכתה השלימה שוב לא תבוא אלא אחר כך, — הכוונה לפרצות בזכרון או לאַמנֶזיות. שמעתם, שתעודת הריפוי הפסיכואנליטי אפשר לנסח אותה בנוסחה: להמיר כל לא־מודע פתוגיני במודע. ועתה אולי תעמדו תמהים לכשתכירו, שאפשר להחליף נוסחה זו בנוסחה האחרת, לסתום כל פרצות הזכרון של החולים, לבטל אמנזיות שלהם. בסופו של דבר שתי הנוסחות אחת. נמצא, שאנו מייחסים להן לאמנזיות זיקה חשובה להתהוות־הסימפטום של הנברוטיקן. אולם כשאתם מעיינים במקרה של אנליזה ראשונה שלנו תמצאו, שאותה הערכה אינה הולמת את האנליזה. החולה לא שכחה את המחזה, שמעשה־הכפיה קשור בו, אדרבה, הוא שמור יפה בזכרונה. ואין גם משהו אחר שנשכח שהיתה לו יד בהתהוות הסימפטום הזה. מצב הדברים אצל החולה השניה שלנו, אצל הנערה העושה בטקס־הכפיה, הוא ברור במידה פחותה אך מקביל לחלוטין. בעצם גם היא לא שכחה את התנהגותה בשנים הקודמות, את העובדות, שהתעקשה שהדלתות בין חדר־השינה של ההורים לבין חדרה שלה יהיו פתוחות, שגרשה את אמה ממקומה במיטת־הנשואים; היא נזכרת בכך בבהירות מרובה, אם גם בהיסוס ובלא רצון. כדבר תמוה יכול להיראות בעינינו

רק מה שהחולה הראשונה, כשהיתה עושה את מעשה הכפיה שלה פעמים לאין מספר, לא הרגישה אפילו פעם אחת, שאותו מעשה־כפיה דומה לחויה שלאחר ליל־החתונה, ושאותו הזכר לא נתעורר בה גם בשעה שנדרשה, על־ידי שאלות ישרות, לבקש את ההנמקה של מעשה־הכפיה. והוא הדין בנערה, שהטקס וגורמיו מתייחסים אצלה גם על אותו מצב עצמו החוזר ונשנה ערב ערב. בשני המקרים אין כל אמנזיה אמתית, אין כל פחת בזכרון, אך נפסק קשר־הדברים שצריך היה לסייע לרפרודוקציה, להעלאה בזכרון. נברוז־הכפיה די לו בהֶפְרֵעַ כזה של הזכרון, מה שאין כן בהיסטיריה, שהוא נברוז המצטיין על הרוב באמנזיות גדולות מאוד. בדרך כלל מוליכה אותנו האנליזה של כל סימפטום היסטירי בודד לשלשלת שלימה של רשמי־חיים, שבחזירתם הם נגדרים במפורש כרשמים שנשכחו עד כה. אותה השלשלת מגעת עד לשנות החיים המוקדמות ביותר. מכאן אתה מכיר באמנזיה ההיסטירית המשך סמוך של האמנזיה הינקותית, המכסה ממנו, הנורמליים, את ראשית חיינו הנפשיים. ומכאן אנו מכירים בתמיהה, שגם החויות המאוחרות ביותר של החולים עשויות להשתכח, וביחוד שהגורמים להתפרצותה או לחיזוקה של המחלה נתכרסמו על־ידי האמנזיה, אם לא נבלעו על ידה לגמרם. התמונה הכללית של זכר חי כזה נעלמו ממנה כסדר פרטים חשובים או שנתחלפו בזיופי זכָרות. יתר על כן, כמעט כסדר יארע, שבשעה שקרוב סיומה של האנליזה צפים ועולים זכרות ידועים בחויות חיות, שיכלו להיות נעצרים זמן מרובה כל־כך והניחו אחריהם פרצות ניכרות בקשר־הדברים.

פגמים כאלה בכוח־הזכרון הם, כאמור, אופיניים בשביל ההיסטיריה, שבה מתגלים גם כסימפטומים מצבים (ההתקפות ההיסטיריות), שאפשר שלא יניחו כל שיור בזכרון. אם בנברוז־הכפיה שונה הדבר, רשאים אתם להסיק מכך, שבאמנזיות אלו הדברים אמורים בכלל באופי פסיכולוגי של השינוי ההיסטירי ולא בקו כללי של הנברוזים. חשיבותו של אותו הבדל מוגבלת על ידי העיון הבא. ב„משמעותו" של סימפטום כללנו שני מינים, המאין והלאן שלו או לשם מה, הינו הרשמים והחויות שהוא נצמח מהם, והכוונות שהוא בא לשמשן. המאין של סימפטום מתפרד, איפוא, לרשמים שבאו מן החוץ, שמן המוכרח הוא שהיו פעם מודעים ומאז אפשר להם

שנעשו על־ידי השכחה לא־מודעים. אך הלשם־מה של הסימפטום, מגמתו, הוא בכל פעם תהליך אֶנדוֹפסיכי, שאפשר לו שנעשה תחילה מודע, אך יכול גם שלא היה מודע מעולם ומאז נשאר בלא־מודע. מכאן, שאין חשיבות מרובה לכך, אם האמנזיה השתררה גם על המאין, על החויות, שהסימפטום עומד עליהן, כדרך שיארע בהיסטיריה; הלאָן, מגמתו של הסימפטום, שמתחילתה אפשר לה שתהא לא־מודעת, היא שמבססת את תלותו של הסימפטום בלא־מודע, ובנברוז־הכפיה אין תוקפו של ביסוס זה פחות מבהיסטיריה.

אך באותה הדגשה של הלא־מודע בחיי־הנפש הרגזנו את רוחות הבקורת הרעות ביותר על הפסיכואנליזה. אל תתמהו על כך ואף אל תאמינו, שמקור ההתנגדות לנו אינו, כביכול, אלא בעומק המושג של הלא־מודע או באי־האפשרות היחסית להגיע לנסיונות המוכיחים אותו. סבורני, שאותה התנגדות יונקת ממקורות עמוקים יותר. שני עלבונות קשים באהבת־עצמה התמימה נעלבה האנושות בעל כרחה בחליפת הימים מידי המדע. העלבון האחד, כשנודע לה שהארץ איננה מרכזו של העולם ומלואו אלא חלק זעיר ממערכת־יקום, שאין כמעט ערוך לגדלה. אותה שיטת־עולם קשורה בשמו של קופרניקוס, אף־על־פי שהמדע האלכסנדרוני הודיע כבר בדומה לכך. העלבון האחר, כשהחקירה הביולוגית ביטלה את היתרון המדומה של יצירת האדם, כשהראתה על מוצאו מממשלת החי ועל טבעו הבהמי שאין לו כליה. שינוי ערכים זה נתקיים בימינו בהשפעתו של צ׳ דַרְוִין, וַלַּס (Wallace) וקודמיהם ולא בלא התנגדותם החריפה של בני הדור. אך העלבון השלישי והרגיש ביותר עתידה להעלב תשוקת־הגדלות של האנושות מידי החקר הפסיכולוגי של זמננו, הבא להוכיח לאני, שאיננו שורר אפילו בביתו שלו, אלא חייב להסתפק בידיעות זעומות ממה שמתרחש בחיי־הנפש שלו שלא־מדעת. גם קריאה זו לחזור בתשובה לא אנו הפסיכואנליטיקנים היינו הראשונים ולא היחידים שקראנו אותה, אך דומה שנגזר עלינו ללחום לה בכל תוקף ולאַששָׁה על־ידי חומר עובדתי, הקרוב ללבו של כל אדם. כאן מקור ההתקוממות הכללית כנגד מדענו, ההתרשלות בכל חובות־הנימוסים האקדמיים והתפרקות האופוזיציה מכל כבלי ההגיון הלא־מפלגתי; ונוסף על כך, שהיינו מחויבים להפריע את שלום העולם הזה גם הפרעה אחת, כפי שתשמעו עד מהרה.

שיעור תשעה־עשר

הִתְנַגְּדוּת וְהַדְחָקָה

רבותי! נסיונות חדשים אנו צריכים לקנות לעצמנו, שנתקדם בהבנת הנברוזים, ואנו קונים לעצמנו שני נסיונות. שניהם ראויים מאוד שנתן דעתנו עליהם ובשעתם הפתיעו מאוד. ודאי ששיחותינו בשנה שעברה הכינו אתכם לשניהם.

ראשית: כשאנו מקבלים על עצמנו לרפא חולה, לפוטרו מן הסימפטומים של יסוריו, הריהו עומד בפנינו בהתנגדות חזקה וקשת־עורף, שאינה פוסקת כל ימי הריפוי. זוהי עובדה תמוהה כל־כך, שאין אנו רשאים לקוות שיאמינו בה הרבה. מקורביו של החולה מוטב שלא נאמר להם כלום על כך, לפי שהללו אינם סבורים מעולם אלא שזו אמתלה שלנו להצדיק את הָאֲרִיכָה הממושכת או כשלונו של הריפוי שלנו. גם החולה מגלה את כל הסימנים המובהקים של אותה התנגדות, מבלי שיכיר בה, ותהא זו הצלחה גדולה אם נביא אותו לידי כך, שיעמוד על התנגדותו ויביאה במנין. הלא תעלו על דעתכם, אותו חולה, הנענה כל־כך מחמת הסימפטומים שלו וגורם בכך יסורים לקרוביו, המוכן להטיל על עצמו קרבנות מרובים כל־כך של זמן, ממון, עמל וכיבוש עצמו ובלבד שיפטר מאותם הסימפטומים, כיצד יהא מסרב למושיעו בענין מחלתו. עד מה רחוקה מן הודאות צריכה להיראות אותה אמירה! ואף־על־פי־כן כך הוא הדבר, וכשטוענים כנגדנו באי־ודאות זו אין לנו אלא להשיב, שאותו חזיון אחים לו, וכל מי שפנה לרופא השנים מחמת יסורי־שנים הקשים מנשוא, חזקה עליו שידחה את יד הרופא, כשהתקרב במלקחים אל השן החולה.

התנגדותם של החולים יש לה פנים מרובים מאוד, היא מחוכמת

ביותר, לפרקים מרובים קשה הדבר להכירה והיא משנה כדרך פרוטיאוס* את צורת התגלותה. זה מחייב את הרופא לנהוג בו אי־אימון ולעמוד על המשמר. והרי בתירפיה הפסיכואנליטית אנו משתמשים בטכניקה, הידועה לכם מפתר החלום. אנו מטילים על החולה, שישרה את עצמו במצב של הסתכלות עצמית שוקטת ללא ישוב דעת ויודיע כל מה שהוא יכול לתפוס תפיסה פנימית אותה שעה: רגשות, רעיונות, זכרונות באותו סדר שצצו ועלו בו. אנו מזהירים אותו במפורש שלא יציית לנימוק כלשהו, שהיה משיאו לברור או לדחות נצנוצי־רעיונות מסוימים, ויהא שזה לא נעים מדי או מגלה סוד שאין לאמרו או שאין זה חשוב מדי ואין ענינו לכאן, או זה חסר־שחר ואינו צריך להאמר. אנו משננים לו שיהא נגרר תמיד אחר השטח העליון של תודעתו בלבד, שיחדל מכל בקורת, תהיה הכוונה כאשר תהיה, כנגד כל מה שהוא מוצא, ואנו מבטיחים לו, שהצלחת הריפוי וקודם כל אריכתו אינה תלויה אלא בנאמנות, שבה ישקוד למלא אותו כלל טכני יסודי של האנליזה. והרי ידענו מן הטכניקה של פתר־החלום שנצנוצי־רעיונות כאלה דוקא, שמתעוררים עליהם החששות והטענות שנזכרו, חבוי בהם בדרך כלל החומר, המוליך לגילויו של הלא־מודע.

מתוך קביעת כלל טכני יסודי זה אנו מגיעים קודם כל לידי כך, שהוא נעשה נקודת־מפגע של ההתנגדות. החולה מתאמץ בכל הדרכים להחלץ מגזירותיו. פעם הוא מכריז, כי שום דבר אינו מנצנץ במוחו, ופעם נדחקים בו רעיונות מרובים כל־כך, שאין הוא יכול לתפוס דבר. ואז אנו רואים מתוך תמיהה מדאיבה, שפעם נכנע לטענה אחת של הבקורת ופעם נכנע לחברתה; הוא מגלה לנו צפונותיו על ידי ההפסקות הארוכות, שהוא נותן להן מקום בדיבורו. או אז הוא מודה, שאינו יכול באמת לומר את הדבר הזה, הוא מתבייש והוא משתמש במתן־טעם כזה שלא כהבטחתו; או שמשהו נצנץ במוחו, אלא שהוא נוגע יותר לנפש אחרת משהוא נוגע לעצמו ועל כן נשמט מתוך ההודעה שלו. או מה שנצנץ בו עכשיו הוא

* אצל היונים אליל הים, בנו של נֶפּטון; קיבל מאביו את הנבואה, אך לא רצה להשתמש בה, וכדי להחלץ מן האנשים שהרבו להציקו בבקשותיהם שינה צורתו מפעם לפעם שלא יכירוהו.
המתרגם.

באמת טפל למדי, אוילי למדי וחסר־שחר מדי; הרי אי־אפשר שיעלה על דעתי שהוא יגיע לרעיונות כאלה, וכך נמשך הדבר והולך בשינויים מרובים לאין שיעור, וכנגד כך עלינו לבאר, שאמירת הכל פירושה באמת אמירת הכל.

כמעט שאין אתה מוצא חולה, שלא ניסה לשמור לעצמו איזה תחום, שיהא נעול בפני הריפוי. פלוני חולה, הנמנה בין האינטליגנטיים ביותר, עבר בשתיקה שבועות רצופים על יחס־אהבה אינטימי, וכשהשמעתי באזניו תוכחה על שפגע בכלל הקדוש, התנצל בטענה, שסבור היה, שאותה מעשיה היא ענינו הפרטי שלו. כמובן, שהריפוי האנליטי אינו סובל זכות־מקלט כזו. נסו, דרך משל, בעיר כוינא להוציא את הוֹהֶר מַרקט או את כנסית שטיפנוס מכלל המקומות, שאוסרים בהם עבריינים ותטרחו אחר כך לתפוס פושע ידוע, חזקה עליו שלא יימצא אלא במקלט. פעם החלטתי ליתן לאדם אחד, שהיה ענין אובייקטיבי רב בכושר־המעשה שלו, זכות מיוחדת כזו, משום שנאסר באיסור־שבועה להודיע לאחר ענינים ידועים ממשרתו. הוא היה מכל מקום מרוצה מן התוצאה, אך אני לא הייתי מרוצה; קבעתי לעצמי שלא לחזור עוד על הנסיון בתנאים כאלה.

נברוטיקנים־מתוך־כפיה מבינים יפה יפה לעשות אותו כלל טכני כמעט כדבר שלא יצלח, מתוך כך שהם תולים בו את דיקנותם הנפרזה ופקפוקם. היסטיריקנים מתוך פחד מצליחים לפרקים להוריד אותו כלל כדי אבסורד, מתוך שאינם מעלים אלא ניצנוצי־רעיונות המרוחקים מן המבוקש מרחק כה מרובה, שאינם מביאים לאנליזה שום תועלת. אך אין אני מתכוון להכניסכם לאותם הקשיים הטכניים. די לנו שאנו מצליחים באחרונה מתוך החלטה והתמדה לכפות על ההתנגדות מידה ידועה של כניעה לכלל הטכני היסודי ומעתה היא תוקעת עצמה לתחום אחר. היא נגלית כהתנגדות אינטלקטואלית, נלחמת ומשתמשת במלחמתה בנימוקים וראיות, ובקשיים והגמגומים, שהמחשבה הנורמלית ושאינה למודה מוצאת בתורות האנליטיות. אותו קול של יחיד משמיע באזנינו את כל דברי הבקורת והערעור הנשמעים סביבנו ברעש ובמקהלה מפי הספרות המדעית. מכאן שאין הדברים נשמעים כלא ידועים. זוהי סערה ממש בצלוחית של מים. אך החולה מניח לך שתדבר עמו: ברצון הוא מבקש להביאנו לידי

כך, שנלמדו בינה, נשכיל אותו, נחלוק עליו, נוליך אותו לספרות, שבה יוכל להרחיב השכלתו. ברצון הוא מוכן ליעשות חסידה של הפסיכואנליזה, בתנאי שהאנליזה תחוס עליו. אך אנו מכירים באותה תשוקת־הדעת כהתנגדות, כהטייה מתפקידנו המיוחד, ואנו דוחים אותה. אצל נברוטיקני־הכפיה צפויה התנגדות שתכסיסה מיוחד. לפרקים מרובים הוא מניח לה לאנליזה שתעשה דרכה באין מפריע עד שהיא עשויה להפיק אור מוסיף והולך על תעלומות המחלה הזו, אך באחרונה אנו תמהים, שאותה הבהרה אין בה כל התקדמות מעשית, כל החלשת הסימפטומים. אז אפשר שנגלה, שההתנגדות נסוגה אחורנית ונאחז בספק של נברוז־הכפיה וכאן היא עומדת בפנינו בהצלחה. החולה אמר לעצמו בקירוב כך: כל הדבר הזה ודאי שהוא יפה ומענין למדי, ברצון אוסיף ללכת אחריו. אילו היה בו אמת ודאי שהיה משנה מחלתי מאוד. אלא איני מאמין כלל שהוא אמת, וכל עוד שאיני מאמין בכך, אין הוא נוגע במחלתי. אפשר שהדבר יימשך כך זמן רב, עד שאתה מגיע לבסוף לאותה העמדה השמורה וכאן מערכת הקרב המכרעת.

ההתנגדויות האינטלקטואליות אינן הגרועות ביותר, בהן תמיד ידך על העליונה. אך החולה, מתוך שהוא נשאר תוך תחומי האנליזה, יודע גם ליצור התנגדויות, שההתגברות עליהן היא מן התפקידים הטכניים הקשים ביותר. תחת להזכר הוא חוזר מתוך חייו על עמדות ורחשושי־רגשות כאלה, שבסיועה של ה״העברה״ (Übertragung), כדרך כינויה, הם נעשים שימוש להתנגדות כלפי הרופא והריפוי. בדרך כלל הוא נוטל אותו חומר, כשהחולה הוא זכר, מיחסו אל אביו, שהרופא בא תחתיו, וכך הוא יוצר התנגדויות משאיפתו לעמידה עצמית של האישיות והדעה, מרדיפת הכבוד שלו, שמצאה את מטרתה הראשונה בהתדמות לאב או בהתגברות עליו, מסירובו להעמיס על עצמו שנית בחייו את נטל הכרת־הטובה. לפרקים מתקבל הרושם, כאילו כוונתו של החולה לעשות את הרופא לא־צודק, להביאו לידי כך שירגיש חוסר־האונים שלו, לנצחו, באה תחת הכוונה העדיפה לשים קץ למחלה. הנשים מבינות להפליא לנצל העברה עדינה, שגוונה אירוטי, על הרופא למטרות ההתנגדות. חיבה זו דועך בה בגובה ידוע כל ענין למצב האקטואלי של הריפוי; כל אחת

מן ההתחיבויות שקבלו על עצמן בתחילת הריפוי, הקנאה שאינה חסרה מעולם וכן ההתמרמרות על הדחיה שאין להמנע ממנה גם אם נעשתה מתוך חמלה, צריכות לסייע לכך לקלקל את השלום האישי עם הרופא ולהרחיק בדרך־כך אחד הכוחות המניעים העצמיים ביותר של האנליזה.

לא מן הדין הוא לגנות את ההתנגדויות ממין זה משום חד־צדדיות. חבוי בהן גודש כזה של החומר החשוב ביותר מעברו של החולה והן חוזרות ומעלות אותו בצורה חותכת כל־כך, שהן נעשות למשענות הטובות ביותר של האנליזה, כשטכניקה זריזה יודעת לכוונן בכיוון הנכון. אך מן הראוי להעיר, שאותו חומר עומד תמיד בתחילה לשרותה של ההתנגדות ומקדים את יחסו העוין לריפוי. ואם תרצה אפשר גם לומר, שאלה הן תכונות אופי, עמדות של האני המתגייסות לשם מלחמה בשינויים המבוקשים. מכירים כאן, כיצד אותן תכונות אופי נתהוו מתוך זיקה לתנאי הנברוז ומתוך תגובה על תביעותיהן, ומכירים קוים של אותו אופי, שאינם יכולים בדרך כלל להתגלות או שהיו מתגלים שלא בשיעור כזה, שיש לציינם כנסתרים. וכן אל תקבלו רושם, כאילו היינו רואים בהתגלות התנגדויות אלו סכנה שאינה צפויה מראש להשפעה האנליטית. לא ידענו שהתנגדויות אלו מוכרחות להתגלות; אך אין דעתנו נחה כשאנו מעוררים אותן שלא בבירור הראוי ואיננו יכולים להסבירן לחולה. ולא זו בלבד אלא שבאחרונה אנו מבינים, כי ההתגברות על התנגדויות אלו הוא עיקר פעולתה של האנליזה ואותו החלק בעבודה, שהוא בלבד משמש לנו ערובה, שפעלנו משהו בחולה.

וכן הוסיפו לכך, שהחולה משתמש בכל מה שיארע בשעת הריפוי כדי להפריעו, שהוא משתמש בכל מאורע המטה מן הדרך שאירע מחוץ לחוגו ובכל גילוי דעת של בן־סמך העוין את האנליזה בתוך חוגו, בכל מחלה אורגנית ארעית או שעלולה לסבך את הנברוז, יתר על כן, הוא גם משתמש בכל הטבה במצבו כבנימוק להתיש את התאמצותו, — הרי לפניכם תמונה בקירוב, לא מושלמת עדיין, מן הצורות והאמצעים של ההתנגדות, שמתוך מלחמה בהם נעשית כל אנליזה. לא פירטתי כל־כך בנקודה זו, אלא משום שיש לי להודיעכם, שנסיוננו זה בהתנגדותם של הנברוטיקנים לטירוד הסימפטומים שלהם, נעשה יסוד מוסד לתפיסתנו

הדינמית של הנברוזים. ב ר ו י א ר ואני עצמי עסקנו תחילה בפסיכו־תירפיה באמצעי ההיפנוזה; החולה הראשונה של ב ר ו י א ר נתרפאה רק במצב של השפעה היפנוטית; תחילה הלכתי בעקבותיו בדרך הזה. הריני להודות, שהעבודה נעשתה אז ביתר קלות וביתר נועם וגם בזמן קצר בהרבה. אך התוצאות הפכפכות היו ולא מתמידות; ומשום כך משכתי לבסוף את ידי מן ההיפנוזה. ואז הבנתי, שחדירה לתוך הדינמיקה של המחלות האלו היתה מן הנמנעות, כל עוד השתמשנו בהיפנוזה. דוקא מצב זה ידע להעלים מתפיסתו של הרופא את קיומה של ההתנגדות. הוא דחק אותה לקרן זוית ופינה שדה ידוע בשביל העבודה האנליטית, וכנס אותה על גבולות שדה זה כך, שנעשתה חסומה, כדרך שנוהג הספק בנברוז־הכפיה. משום כך הורשיתי לומר, שהפסיכואנליזה האמתית התחילה בויתור על עזרתה של ההיפנוזה.

אך אם קביעת קיומה של ההתנגדות היא חשובה כל־כך, הרי שאנו רשאים להניח מקום לספק זהיר, אם אין אנו קלי־דעת מדי בהנחת ההתנגדויות. שמא יש באמת מקרים נברוטיים, שהאסוציאציות מסתתמות בהם מטעמים אחרים, שמא הטענות כנגד הנחות־אב שלנו ראויות באמת להערכה תָכנית ועיוות־הדין הוא לנו כשאנו דוחים לקרן זוית בקלות כל־כך את הבקורת האינטלקטואלית של המנותחים ומפרשים אותה כהתנגדות. כן, רבותי, אך לא הגענו לכלל דעה זו בקלות יתירה. ניתנה לנו הזדמנות להסתכל בכל חולה מבקר כזה בשעה שנתגלתה ההתנגדות ולאחר שנסתלקה. דרכה של ההתנגדות שהיא מחליפה בקביעות את עצמתה במהלך הריפוי; היא צפה ועולה תמיד כשאנו מתקרבים לנושא חדש. מגבירה כוחה במרום עיבודו של הנושא ועם סילוקו מסתתמת גם היא. אם לא נתרשלנו במיוחד מצד הטכני אין לנו עסק במלוא השיעור של ההתנגדות, שהחולה מוכשר לגלותו. יכולנו, איפוא, להוכח, שאותו אדם עצמו נסתלק במשך האנליזה מעמדתו הבקרתית וחזר אליה לאין ספורות. בשעה שאנו עומדים להעלות לתודעתו חטיבה חדשה, מצערת ביותר בשבילו, של החומר הלא־מודע, הרי יחסו נעשה בקרתי ומגיע כדי קיצוניות; אם קודם הבין הרבה דברים וקיבלם, הרי עכשיו כאילו נמחו הכיבושים האלה, מתוך שאיפתו לאופוזיציה ויהי מה אפשר לו שיעמוד

בפנינו רפה־שכל אפקטיבי לחלוטין, משהצלחנו לסייע בידו להתגבר על התנגדות חדשה זו, חוזרות אליו דעתו ובינתו. נמצא, שבקרתו אינה בת־חורין, אינה פעולה שצריך לכבדה כבת־חורין, היא בחינת משרתת לעמדותיו האפקטיביות ונשמעת להתנגדותו. כשמשהו אינו לפי רוחו, הריהו מגן על עצמו מפניו בחריפות שכל מרובה והוא נראה כמבקר גדול; אך אם משהו נאה ויאה בעיניו, הריהו להוט מאוד להאמין בו. שמא גם אנו כולנו אין אנו שונים ממנו בהרבה, המנותח מראה בבירור כזה אותה תליות של השכל בחיי־האפקט, רק משום שאנו מביאים אותו בשעת האנליזה במיצר גדול כל־כך.

כיצד אנו יוצאים ידי חובה כלפי אותה תצפית, שהחולה מגן על נפשו במרץ כל־כך בפני ביטולם של הסימפטומים שלו ובפני החזרת המהלך הנורמלי בתהליכיו הנפשיים לקדמותו? אנו אומרים לעצמנו: כאן נתקלנו בכוחות חזקים המתנגדים לשינוי המצב; מן המוכרת הוא שאותם הכוחות הם שכפו בשעתם מצב זה. בשעת התהוות הסימפטומים צריך להתרחש בודאי משהו, שאנו יכולים לחזור ולהתקין אותו מתוך נסיוננו בפתר הסימפטומים. אנו יודעים כבר מתצפיתו של ברויאר, שהנחת־אב לקיומו של הסימפטום אינו אלא תחליף למה, שלא הוגמר כאן. והרי אנו יודעים לאיזה מקום עלינו להעתיק אותה פעולת־כוח משוערת. ודאי התעוררה התנגדות תקיפה לכך, שהתהליך הנפשי הנידון יפרוץ עד לתודעה; משום כך נשאר לא־מודע. כלא־מודע היה בו הכוח ליצור סימפטום. אותו סירוב עצמו חוזר ומתגנב בשעת הריפוי האנליטי לטרחה, הבאה להעביר את הלא־מודע למודע. וזאת אנו מרגישים כהתנגדות. אותו התהליך הפתוֹגיני, המוכח לנו מתוך ההתנגדות, יפה לו השם הַדְחָקָה (Verdrängung).

צריך שהשגותינו על אותו תהליך ההדחקה יהיו קבועות יותר. היא תנאי קודם להתהוות הסימפטומים, אך הוא גם משהו, שאין אנו יודעים כדמיונו. אם ניקח כדוגמת־ראשית אימפולס, תהליך נפשי השואף להיות מעשה, הרי אנו יודעים, שהוא יכול להיות עלול לדחיה, שאנו קוראים לה גינוי או חיוב־הדין. כך ניטלת הימנו האנרגיה שברשותו, הוא נעשה חסר־אונים, אך הוא יכול להתקיים בעיניו כזֵכֶר. כל התהליך של ההכרעה

עליו נעשה מדעת האני. לא כן כשאנו מדמים, שאותו אימפולס עצמו יהא כפוף להדחקה. או אז היה מקיים את האנרגיה שלו ולא היה משתייר כל זכר הימנו; גם תהליך ההדחקה היה נעשה מבלי שהאני ירגיש בכך. נמצא, שעל ידי השואה זו אין אנו מתקרבים למהותה של ההדחקה.

רוצה אני לבאר לכם, מה ציורים עיוניים לבדם טובים לקבוע את מושג ההדחקה בדפוס מסויים יותר. לשם כך מן המוכרח הוא קודם כל שנתקדם ממשמעותה התיאורית הטהורה של המלה „לא־מודע" אל משמעותה השיטתית של אותה מלה; פירוש הדבר הוא, שאנו מחליטים בדעתנו לומר, שמודעותו או לא־מודעותו של תהליך פסיכי אינה אלא אחת מתכונותיו שלו ולא מן המוכרח שלא תהא נשמעת לשתי פנים. אם תהליך כזה נשאר לא־מודע, אפשר שאותה המנעות מן התודעה אינה אלא סימן של גורל שעבר עליו, ולא הגורל הזה עצמו. כדי להמחיש לנו אותו גורל אנו מניחים, שכל תהליך פסיכי — צריך להודות ביוצא מן הכלל שיוזכר אחר כך — קיים בתחילה בסטדיום או בפזה לא־מודעת ורק מכאן הוא עובר לפזה המודעת, בקירוב כדרך שתמונה פוטוגרפית תחילתה ניגטיב ואחר כך על־ידי התהליך החיובי היא נעשית תמונה. אך לא כל ניגטיב סופו שיעשה פוזיטיב, ואין זה מן המוכרח, שכל תהליך נפשי לא־מודע ייעשה תהליך מודע. נוח לנו לומר כך: התהליך הבודד שייך תחילה לשיטה הפסיכית של הלא־מודע והוא עשוי, בתנאים ידועים, לעבור לשיטת המודע.

ציור גס ביותר משיטה זו, שהוא גם הציור הנוח לנו ביותר הוא ציור החלל. אנו מדמים את שיטת הלא־מודע לפרוזדור גדול, שבו מתרוצצים רחשושי־הנפש כיצורים בודדים. לפרוזדור זה מצטרף פרוזדור שני, צר יותר, כעין טרקלין, שבו תשהה גם התודעה. אך על הסף שבין שני החדרים עומד שומר על משמרתו הבוחן ומבקר את רחשושי־הנפש הבודדים ואינו מניח להם להכנס לטרקלין כשאין דעתו נחה מהם. אתם מכירים מיד, שאין הבדל גדול בכך, אם השומר מבריח רחשוש נפשי בודד עוד מעל הסף או שהוא מגרשו מעבר לסף לאחר שנכנס לטרקלין. אין הדבר תלוי אלא במידת עירנותו וזריזות־ההכרה של השומר. התמונה הזו מרשה לנו לשכלל את הנומנקלטורה שלנו תוספת שכלול. הרחשושים

שבפרוזדור הלא־מודע סמויים מעיני התודעה, השוכנת בחדר האחר; תחילה הם מוכרחים להשאר לא־מודעים. משנדחקו והגיעו כבר עד למפתן ונטרדו אחורנית על־ידי השומר, אינם עלולים לתודעה; אנו קוראים להם מודחקים. אך גם הרחשושים, שהשומר הניח להם לעבור את המפתן לא מן המוכרח הוא שייעשו משום כך גם מודעים; אין הם יכולים להיות מודעים אלא משיעלה בידם למשוך עליהם את עיני התודעה. ועל כן אנו מכנים בדין גמור אותו מדור שני בשם שלפני־מודע. המושג היות־מודע מקיים, איפוא, את משמעותו התיאורית הטהורה. אך גורל ההדחקה בשביל רחשוש בודד הוא בכך, שהשומר אינו מניחו לעבור משיטת הלא־מודע לשיטה שלפני־המודע. אותו השומר הוא שאנו מכירים אותו כהתנגדות, בשעה שאנו מנסים לבטל על ידי הריפוי האנליטי את ההדחקה.

ידעתי גם ידעתי, תאמרו, שכל הציורים האלו הם גסים והזיתיים כאחת ובתיאור המדעי אינם מותרים כל־עיקר. ואמנם ידעתי, שגסים הם; יתר על כן, גם ידענו, שאינם נכונים, ואם איננו טועים הרבה מוכן לנו כבר תחליף טוב מאלה. איני יודע אם גם אז ייראו בעיניכם הזיתיים כל־כך. כפי שעה אינם אלא מוצגי־עזר, כמוצגים על האישון של אמפר (Amper), הצף בתוך מעגל הזרם החשמלי, ואל תהא נפשכם גסה בהם, באותם מוצגי־העזר, ככל שהם מסייעים להבנת התצפיות. הייתי רוצה להבטיחכם, שאותן שתי הנחות גסות על שני החדרים, על השומר אצל המפתן בין שניהם ועל התודעה כמסתכל מסופו של האולם השני, צריכות בכל זאת להורות על דמיונות מפליגים מאוד עם מצב־הדברים האמתי. הייתי גם רוצה לשמוע מפיכם הודאה בכך, שקריאת השמות: לא־מודע, שלפני־מודע, מודע מקדימה דין פסוק פחות מן האחרים וקל יותר ללמד זכות עליה מאשר על אלה, שהוצעו או שנעשו שימוש כגון: מתחת־למודע, אצל־מודע, פנים־למודע וכיוצא בהם.

חשיבות גדולה יותר הייתי רואה משום זה בכך, אילו באתם אלי בדרישה, שהסֵדר כזה של האפרט הנפשי, כדרך שהנחתי כאן לתועלת בירורם של הסימפטומים הנברוטיים, צריך שיהא שווה לכל נפש ויימצא מפרש, איפוא, גם טיבה של הפעולה הנורמלית. ובכך הדין עמכם, כמובן.

אין אנו יכולים ללכת עכשיו בעקבות מסקנה זאת, אך התענינותנו בפסי־כולוגיה של התהוות הסימפטומים תגבר במידה לא רגילה, משיהא צפוי הסיכוי לקבל על ידי תלמוד התנאים הפתולוגיים ביאור להתארעות הנפשית הנורמלית, המסותרת יפה יפה.

אגב, כלום אינכם מכירים על מה נשענות שתי השיטות שערכנו, היחס בינן לבין עצמן ויחסן לתודעה? השומר בין הלא־מודע והלפני־מודע הלא אינו אלא הבקורת, שהתהוות החלום הנגלה משועבדת לה. שיורי־היום, שהכרנו בהם את מעורריו של החלום לא היו אלא חומר שלפני־מודע, שבשעות הלילה, במצב השינה, היתה בו השפעתם של רחשושי־משאלות לא־מודעים ומודחקים, ובצוות אחת עמהם, בגין האנרגיה שלהם, יכלו ליצור את החלום הנסתר. מהיותו כפוף למרותה של השיטה הלא־מודעת חל באותו חומר עיבוד ידוע — העיבוי וההתקה, שחיי־הנפש הנורמליים, היינו השיטה שלפני־המודע, לא ידעוהו או שהותר רק כיוצא מן הכלל. שוני זה של דרכי העבודה נעשה לנו כרקטריסטיקה של שתי השיטות; היחס אל התודעה, המקושרת אל הלפני־מודע, לא נחשב לנו אלא סימן השתיכות אל אחת משתי השיטות האלו. החלום שוב אינו חזיון פתולוגי; הוא עלול להתגלות אצל כל הבריאים בתנאים של מצב השינה. אותה הנחה על מבנה האפרט הנפשי, המסבירה לנו בבת אחת את התהוות החלום והתהוות הסימפטומים הנברוטיים, יש לה תביעה שאין לדחותה, שתהא מובאת במנין גם בשביל חיי הנפש הנורמליים.

עד כאן אנו רוצים לומר עתה על ההדחקה. אך זו אינה אלא תנאי קודם להתהוות הסימפטום. שהרי ידענו, שהסימפטום הוא תחליף למשהו, שנתעכב על ידי ההדחקה. אך רחוקה עדיין הדרך מן ההדחקה עד ההבנה של אותה יצירת־תחליף, ובצד האחר של הבעיה מתעוררות עם אישורה של ההדחקה השאלות: מה סוג הרחשושים הנפשיים הכפותים להדחקה, מה כוחות מוציאים אותה לפעולות ומה טעמיה? בענין זה לא ניתן לנו עד כאן אלא דבר אחד בלבד. בתלמוד ההתנגדות שמענו, שהיא נובעת מכוחות האני, מתכונות־אופי ידועות ונסתרות. נמצא, שהם גם ששקדו על ההדחקה, או לפחות היו שותפים לה. כל השאר עדיין אינו ידוע לנו.

וכאן מסייע בידנו הנסיון האחר, שהודעתי עליו מראש. מתוך האנליזה אנו יכולים להראות בדרך כלל מהי כוונת הסימפטומים הנבֿרוטיים. גם כאן לא יהא בשבילכם כל חידוש. כבר הראיתי לכם זאת בשני מקרים של נברוז. אך, כמובן, מה ערך נודע לשני מקרים? זכאים אתם לדרוש, שאותו דבר ייראה לכם מאתים מונים, פעמים אין מספר. אך זו עקה, שהדבר אינו בגדר יכלתי. כאן שוב תעמוד לכם זכות נסיונכם אתם או האמונה, שיכולה בנקודה זו להסתייע בעדותם המוסכמת של כל הפסיכואנליטיקנים כולם.

אתם זכורים, כי באותם שני המקרים, שחקרנו חקירה מדוקדקת את הסימפטומים שלהם, הכניסה אותנו האנליזה בסוד האינטימי ביותר שבחיים הסכסואליים של החולים האלה. יתר על כן, במקרה האחד הכרנו בבירור מיוחד את כוונתו או מגמתו של הסימפטום הנחקר; ובמקרה האחר אפשר שאותה מגמה היתה מכוסה משהו על ידי גורם שיוזכר אחר כך. והנה אותו דבר שראינו בשתי דוגמאות אלו עתידים אנו לראות בכל המקרים האחרים שאנו עושים בהם אנליזה. בכל פעם האנליזה היתה מכניסה אותנו לתוך חויותיו ומשאלותיו הסכסואליות של החולה, ובכל פעם היינו צריכים לקבוע, כי הסימפטומים שלהם משמשים כולם לכוונה אחת. אותה כוונה ניכרת כמתן סיפוק למשאלות הסכסואליות; הסימפטומים משמשים את הסיפוק הסכסואלי של החולים, הם תחליף לסיפוק כזה, שהם מחסרים מנפשם בחייהם.

תנו דעתכם למעשה־הכפיה של החולה הראשונה שלנו. האשה מוותרת על בעלה האהוב כל־כך, שאינה יכולה לחיות עמו בצוותא, משום חסרונותיו וחולשותיו. היא מוכרחה להשאר נאמנה לו, אינה יכולה להמירו באחר. סימפטום הכפיה שלה נותן לה את שהיא נכספת אליו, מנשא את בעלה, כופר בחולשותיו ומתקן אותן, ולכל לראש — את האימפוטנציה שלו. אותו סימפטום הריהו בעצם מילוי משאלה, כחלום ממש, ומה שהחלום איננו תמיד — מילוי משאלה אירוטית. החולה האחרת שלנו אצלה יכולתם לפחות לעמוד על כך, שהטקס שלה נתכוון למנוע את הוריה מתשמיש או שנתכוון לעכב שלא יבוא ממנו ילד חדש. ודאי גם מצאתם, שבעצם הוא שואף לכך, לשים אותה עצמה תחת האם. נמצא, שוב סילוק

ההפרעות מן הסיפוק הסכסואלי ומילוי משאלות סכסואליות שלה עצמה. ואשר לתסבוכת המרומזת — מיד יבוא עליה הדיבור.

רבותי! הייתי רוצה לקדם פני אותה רעה, שאצטרך אחר כך למעט את כלליותן של הלכות אלו, ומשום כך הריני מפנה תשומת־לבכם לכך, שכל מה שאני אומר כאן על הדחקה, התהוות הסימפטומים וערכם של הסימפטומים, נקנה בשלוש צורות של נברוזים, בהיסטירית האימים, בהיסטיריה הקונוירסיבית ובנברוז הכפיה ומתחילתם נתכוונו לצורות אלו בלבד. אותן שלוש מחלות, שאנו נוהגים לכלול בקבוצה אחת „נברוזי־העברה", תוחמות גם את התחום לפעולתה של התירפיה הפסיכואנליטית. הנברוזים האחרים נחקרו על ידי הפסיכואנליזה במידה פחותה; העדר האפשרות להשפעה תירפיבטית שימש באחת הקבוצות האלו עילה לזלזל בה. וכן אל תשכחו, שהפסיכואנליזה עודה מדע צעיר מאוד, שהרבה טורח וזמן דרושים לה להכנה ושלפני ימים לא רחוקים כלל היתה עומדת על שתי עינים בלבד. ואף על פי כן יש בדעתנו בכל מקום לחדור להבנת המחלות האחרות האלו, שאינן בכלל נברוזי־ההעברה. אני מקוה, שאוכל עוד לברר לפניכם, מה תוספות מתווספות על הנחותינו ותוצאותינו עם הסתגלותן לחומר חדש זה, ולהראותכם, שאותם מחקרים נוספים לא הביאו לידי סתירות, אלא סייעו ליצירת אחדויות עליונות יותר. ועתה נמצא, שאם כל מה שנאמר כאן הולם את שלושת נברוזי־ההעברה, הרשוני תחילה להעלות את ערך הסימפטומים על ידי הודעה חדשה. חקירה מדמה בדבר גורמי המחלה מביאה לידי תוצאה, שאפשר לקובעה בנוסחה מסוימת: אותם בני אדם יחלו ממניעה כלשהי שהם מונעים מעצמם, כשהמציאות מקפחת את הסיפוק ממשאלות־לבם הסכסואליות. אתם רואים בעליל, מה יפה ההתאמה של שתי תוצאות אלו. או אז צריך באמת להבין את הסימפטומים כתחליף לסיפוק, הנעדר בחיים.

ודאי יש מקום לכל מיני השגות על המאמר, שהסימפטומים הנברוטיים הם תחליפים לסיפוק סכסואלי. בשתים מהשגות אלו אני רוצה להדיין עוד היום. כשתחקרו חקירה אנליטית עצמכם מנין גדול יותר של נברוטיקנים, תודיעוני אולי במנוד־ראש: בשורה של מקרים הרי אין הדבר כך; אדרבה, דומה, שבסימפטומים כלולה הכוונה ההפוכה למנוע את אפשרות הסיפוק

הסכסואלי או לבטלו. לא אבוא לחלוק על צדקת־הפתר שלכם. מנקודת ראות הפסיכואנליטית רגיל מצב הדברים להיות מסובך משהו יותר, ממה שרצוי לנו. אילו היה פשוט כל כך, שמא לא היה צורך בפסיכואנליזה כדי להעלותו לאור. לאמתו של דבר מגלים כבר קצת קוים של הטקס אצל החולה השניה שלנו אותו אופי סגפני, העוין את הסיפוק הסכסואלי, דרך משל כשהיא מסלקת את השעונים, שיש כאן משמעות מָגִית למנוע אֶרֶקציות־לילה, או כשהיא באה למנוע נפילתם ושבירתם של כלים, שיש כאן משום הגנה על בתוליה. במקרים אחרים של טקס־המיטה, שיכולתי להעביר תחת שבט האנליזה, היה אותו אופי שלילי מפורש בהרבה; יכול שהטקס כולו לא היה אלא אמצעי הגנה בפני זכרות סכסואליים ופיתויים. והרי בפסיכואנליזה למדנו כבר לפרקים מרובים כל־כך, שההפכים אין פירושם סתירה. היינו יכולים להרחיב אותה הלכה שלנו במובן זה: הסימפטומים מתכוונים בין לסיפוק סכסואלי ובין לשמש תריס בפניו, ואמנם בהיסטיריה מכריע האופי החיובי, הממלא את המשאלה, בנברוז־הכפיה מכריע האופי השלילי, הסגפני. אם הסימפטומים כוחם יפה לשמש גם את הסיפוק הסכסואלי וגם את היפוכו, הרי שדו־צדדיות זו או פולריות זו מוצאת לה ביסוס מצוין בחטיבה של המיכניסמוס שלה, שלא יכולנו עדיין להזכירה. הם, כפי שנשמע, תוצאות פשרה שנוצרו מהתנגשות של שתי שאיפות מתנגדות והם מייצגים גם את המודחק וגם את המדחיק, שנטלו חלק בהתהוותם. הנציגות יכול שתהא לטובתו של צד אחד או של צד אחר, ולעתים רחוקות חסרה השפעה לגמרי. ההיסטיריה מזדמנות בה על הרוב באותו סימפטום עצמו שתי הכוונות כאחת. בנברוז־הכפיה מתפרדים בו לפרקים מרובים שני החלקים; הסימפטום נעשה אז דו־זמני, הוא מחובר משתי פעולות, הנעשות בזו אחר זו ומבטלות זו את זו.

לא בקלות כזאת נוכל לפטור חשש אחר. כשאתם סוקרים שורה גדולה יותר של פתרי־סימפטומים, קרוב לודאי שתחילה תוציאו משפט, כי אותו מושג של תחליף לסיפוק הסכסואלי נתרחב כאן עד לגבולותיו הקיצוניים. אתם לא תתרשלו להדגיש, שאותם הסימפטומים אין בהם כל ממשי כסיפוק, ולפרקים קרובים למדי הם מצטמצמים בהחיאת רושם

או בתיאור הזיה מתוך תסביך סכסואלי. וכן תאמרו כי הסיפוק הסכסואלי הנזכר מגלה לפרקים מרובים כל־כך אופי ילדותי ולא מהוגן, הקרוב לאַקט של מסטורבציה או שהוא מזכיר אותן מידות מגונות, שאיסורן מוטל כבר על הילדים וגומלים אותם מהן. יתר על כן, תביעו גם תמיהתכם על כך, שקוראים בשם סיפוק סכסואלי, דבר, שצריך היה אולי לתארו כסיפוק של תאוות אכזריות או איומות ואפילו של תאוות שצריך לכנותן לא טבעיות. בנקודות אחרונות אלו לא נוכל, רבותי, להגיע לידי הבנה, כל עוד לא חקרנו חקירה יסודית את חייו הסכסואליים של האדם וכל עוד לא קבענו מתוך כך, מה ראוי להקרא בשם סכסואלי.

שיעור עשרים

חַיָו הַסֶּכְּסוּאָלִיִים שֶׁל הָאָדָם

רבותי! הרי אפשר היה לחשוב שאין ספק בכך, מה יש להבין ב„סכסואלי". קודם כל הרי הסכסואלי הוא הלא־הוגן, אותו דבר שאין ראוי לדבר עליו. הוגד לי, כי תלמידיו של פסיכיאטר מפורסם אחד הסילו על עצמם את הטורח, להוכיח לרבם בכך, שהסימפטומים של ההיסטיריים מתארים לפרקים מרובים כל־כך ענינים סכסואליים. לשם כך הוליכו אותו למיטה של היסטירית אחת, שהתקפותיה הציגו בבליטות את תהליך הלידה. אך הפסיכיאטר השיב בדחיה: והרי הלידה אין בה מן הסכסואלי ולא כלום. ודאי, לא בכל התנאים הלידה מחויבת להיות משהו לא־הוגן.

אני מרגיש שאתם מתרעמים עלי, שאני מתלוצץ בענינים רציניים כל־כך, אך אין זו הלצה מכל וכל. ברצינות, לא קל לפרש, מה קובע את תכנו של המושג „סכסואלי". ההגדרה ההולמת היחידה היתה אולי — כל שהוא קשור בהבדל של שני המינים, אך תמצאו אותה חסרת גוון ומקפת מדי. כשתשימו במרכז את עובדת האַקט הסכסואלי תעידו אולי, סכסואלי הוא כל שמתעסק בגוף לשם קבלת עונג, ביחוד באברי־המין של המין השני, ובמשמעות אחרונה — כל שתכליתו איחוד כלי־המין בהגשמת האַקט הסכסואלי. אך אז לא הפלגתם באמת הרבה מן ההשואה, שהסכסואלי הוא הלא־הוגן, והלידה באמת לא תהא שייכת לסכסואלי. אך משתעשו את הפעולה לקיום המין עיקר מהותה של הסכסואליות, יש לכם לחשוש שמא תוציאו מכאן מנין שלם של דברים, שלא נתכוונו לקיום המין ואף־על־פי־כן ברי שהם סכסואליים, כגון המַסטוּרבַּצִיָה או אפילו הנשיקה. אך הרי אנו כבר מוכנים לכך, שכל נסיון להגדיר הגדרות מביא עמו קשיים; נוותר

על כך לתקן את המעוות במקרה זה דוקא. אנו יכולים לראות מראש, כי בהתפתחותו של המושג „סכסואלי״ נתארע משהו, שכפי ביטוי יפה של ה׳ זילבֶּרֶר גרם ל״שגיאה מחַפָּה״ (Überdeckungsfehler). בדרך כלל הרי אין אנו חסרים אוריינטציה בכך, מה יכנו הבריות סכסואלי. משהו המורכב מהתחשבות בהבדלי המינים, מקבלת העונג מן הפעולה לקיום המין ומן האופי של הלא־הוגן שצריך להסתירו, יהא מספיק בחיים לכל הצרכים המעשיים. אך במדע לא סגי בכך, שכן על־ידי חקירות שקודות, שנתאפשרו ודאי רק על־ידי כבישת עצמו נכונה לקרבנות, הכרנו קבוצות של יחידים אנושיים, ש„חייהם הסכסואליים״ סוטים סטיה בולטת ביותר מן התמונה הבינונית הרגילה. אחדים מאותם „פֶּרבֶרסיים״ (מושחתים) מחקו, כביכול, מתכניתם את הבדלי־המין. רק בן־מינם בלבדו יכול לעוֹרר את משאלותיהם הסכסואליות; בני המין השני וביחוד אברי־מינם מעולם אינם בכלל אובייקט מיני לגבם, ובמקרים קיצוניים הרי הם ענין של בחילה. בכך ויתרו, כמובן, גם על השתתפות כל־שהי בקיום המין. לאנשים כאלה אנו קוראים הומוסכסואליים או שלא־כדרכם. אלה הם גברים ונשים, בדרך כלל לפרקים מרובים — לא תמיד — השכלתם בלא דופי, מפותחים מאוד מבחינה שכלית ומוסרית, ואינם לקויים אלא באותה סטיה רבת־פורענות. בפי מליציהם המדעיים הם נוטלים לעצמם שם של ואריאציה מיוחדת של המין האנושי, של „מין שלישי״, שזכות אחת לו עם שני המינים האחרים. שמא תזדמן לנו שעת כושר לבחון את תביעותיהם לאור הבקורת. הם אינם, כמובן, כפי שהיו רוצים להכריז ברצון, „מבחר האנושות״, אלא מצויים בקרבם אנשים נחותי־ערך ולא־יוצלחים לפחות באותה מידה, שבה הם מצויים בקרב אלה שנשתנה טבעם מבחינה סכסואלית.

אותם פרברסיים נוהגים עדיין, לפחות, באובייקט הסכסואלי שלהם בקירוב כדרך שנוהגים נורמליים באובייקט שלהם. אך אחריהם באה שורה ארוכה של לא־נורמליים, שפעולתם הסכסואלית מתרחקת והולכת מכך, שבעיני האדם הנבון הוא נחשב כראוי לחימוד. ברוב־גווניותם ובזרותם הם ניתנים להשואה רק לאותם סילופי־דמות גרוטסקאים שפ. ברגל (P. Breughel) צר צורתם כפיתוייו של אנטוניוס הקדוש,

או לאלילים ולמאמינים שנעלמו׳ שגי פלובר (G. Flaubert) מעביר בתהלוכה ארוכה לפני אותו בעל־תשובה ירא־שמים. שפעתם דורשת סידור ידוע, שלא יבלבלו עלינו את חושינו. אנו מחלקים אותם לקבוצה כזו, שנשתנה בה, כדרך שנשתנה בהומוסכסואליים, האובייקט הסכסואלי שלהם, ולקבוצה אחרת, שנשתנתה בה בעיקר המטרה הסכסואלית. על הקבוצה הראשונה נמנים אלה שויתרו על זיווגם של שני כלי־המין, ובשעת התשמיש הם מחליפים את כלי־המין של בן־זוגם בחלק או באזור אחר מגופו; אינם משגיחים בכך בחסרונות של הסידור האורגני ומניעת הבחילה (הפה, פי־הטבעת במקום בית־הרחם). אחריהם באים אחרים, שעדיין מחזיקים, אמנם, בכלי־המין, אך לא בשל פעולותיו הסכסואליות, אלא בשל פעולות אחרות שהוא משתתף בהן מסיבות אנטומיות ומשום גורמי־שכנות. אנו מכירים בהם, כי פעולות ההפרשה, שבחינוכו של הילד סולקו הצידה כדבר לא־הוגן, נשאר בהן הכוח לעורר את ההתעניינות הסכסואלית המלאה אליהן. ושוב אחרים ויתרו בכלל על כלי־המין כאובייקט ובמקומו העלו חלק גוף אחר לאובייקט הנכסף, חזה האשה, רגלה, מחלפות ראשה. אחריהם באים אלה, שגם אבר מן הגוף אינו בשבילם ולא כלום, ואילו מלבוש יש בו כדי למלא כל משאלות לבם, הנעל או אחד מכלי־הלבן, הפטי־שיסטים. אחריהם באותה שורה האנשים המשתוקקים, אמנם, לכל האובייקט כולו, אלא שבאים עליו בדרישות קבועות, משונות או איומות בהחלט, גם דרישות כאלו, שהאובייקט מחויב להיות בר־מינן חסר־הגנה, ובכפיה הפושעת שלהם גם יעשו אותו בר־מינן, כדי שיוכלו ליהנות ממנו. רב לנו תועבות בתחום הזה!

בראש הלהקה השניה עומדים אותם הפרברסיים, שקבעו לשם משאלותיהם הסכסואליות פעולה, שבדרך נורמלית אינה אלא פעולת־מבוא והכנה, אלה הם, איפוא, המשתוקקים להסתכל במין השני, למשמש בו או להיות עדים בשעת מעשים אינטימיים, או שהם מגלים בגופם הם אברים שהכיסוי יפה להם, מתוך תקוה עמומה לקבל שכר במעשה דומה אצל המין השני. אחריהם באים הסדיסטים המופלאים והסתומים, ששאיפתם העדינה אינה יודעת מטרה אחרת, מלגרום לאובייקט שלהם יסורים ועינויים, החל ברמיזות לכניעה וכלה בנזקי גוף קשים, וכאילו לשם ישוב

ניגודיהם המזוכיסטים, שתענוגם היחידי הוא בכך, לסבול מידי האובייקט האהוב כל מיני השפלות ועינויים, בין בדרך סמל ובין בדרך ממש. ועוד אחרים, שהרבה מאותם התנאים הלא־נורמליים מצורפים אצלם ומתמזגים זה בזה; ולסוף אנו צריכים להכיר, שכל אחת מאותן הקבוצות קיימת בשתי פנים, ועל יד המבקשים את סיפוקם הסכסואלי במציאות קיימים גם אחרים, המסתפקים בכך, שהם רק מדמים לעצמם אותו סיפוק, שאינם צריכים בכלל לאובייקט ממשי, אלא יכולים להמירו ביצור־דמיונם.

וכאן אין אפילו נדנוד של ספק בכך, שבמעשי־טירוף, זרויות ואימים אלו ניתנה באמת הפעולה הסכסואלית של אותם בני־אדם. לא זו בלבד שהם עצמם תופסים אותה כך ומרגישים ביחס־החליפין, אלא גם חייבים אנו לומר, שהיא מקיימת בחייהם אותו תפקיד, שהסיפוק הסכסואלי התקין מקיים בחיינו אנו, הם מקריבים על מזבחו אותם קרבנות ולפרקים מרובים הם גדולים יתר על המידה, ואתה יכול לראות בגדולות ובקטנות שלהם, היכן אותן אי־הנורמליות סומכות על הנורמלי והיכן הן סוטות הימנו. זו אף זו, שאתם מוצאים כאן אותו אופי של לא־הוגן, הטובע חותמו בפעולה הסכסואלית; אלא שעל הרוב הוא מפליג עד לידי כיעור מביש.

ועתה, רבותי, מה תהא עמדתנו לאותם סוגים שכיחים של הסיפוק הסכסואלי? ברור שלא נועיל כלום בהתמרמרות, בהבעת גועל נפש אישי, בהבטחה שאין לנו חלק באותן התאוות. גם אין אנו נשאלים על כך. והרי סוף־סוף אין כאן אלא שדה־חזיונות ככל שדה־חזיונות אחר. השתמטות מתוך דחיה, כגון: אלו חזיונות יקרי־מציאות וקוריוזיים, סתירתה קלה. אדרבה, הדברים אמורים בחזיונות מצויים למדי ונפוצים הרבה. אך אילו באו ואמרו לנו, שאלה אינם צריכים לבלבל עלינו את השקפותינו על החיים הסכסואליים, משום שכולם כאחד אינם מתארים אלא את טעיותיו וסטיותיו של היצר הסכסואלי, כי אז היתה תשובה רצינית במקומה. אם אין אנו מבינים אותן צורות חולניות של הסכסואליות ואין אנו יכולים לקשרן בחיים הסכסואליים הנורמליים, הרי שאין אנו מבינים אפילו את הסכסואליות הנורמלית. קיצורו של דבר, תפקיד שאין לדחותו הוא, ליתן הסבר עיוני מלא על אפשרות ההתהוות של הפרברסיות הנזכרות ועל הקשר לסכסואליות הנקראת נורמלית.

כאן יסייעו בידנו השקפה אחת ושתי עובדות חדשות. על ההשקפה אנו חייבים תודה לא י ב ן ב ל ו ך, היא מעמידה את התפיסה של כל הפרברסיות האלו כ„סימני־התנוונות" על ידי ההוכחה, כי סטיות כאלו מן המטרה הסכסואלית, התרופפויות כאלו של היחס לאובייקט הסכסואלי היו מאז ומעולם, בכל הזמנים הידועים לנו, בכל העמים כולם, אצל הפרי־מיטיביים ביותר ואצל הממודנים ביותר, ובמזדמן כבשו לעצמן סבלנות והערכה כללית. שתי העובדות נחשפו מתוך החקירה הפסיכואנליטית של הנברוטיקנים; הן מחויבות להשפיע השפעה מכרעת על תפיסתנו בפרברסיות הסכסואליות.

אמרנו, שהסימפטומים הנברוטיים הם תחליפים לסיפוק סכסואלי ורמזתי לכם, שאישורו של אותו כלל על־ידי האנליזה של הסימפטומים יהא נתקל בקצת קשיים. אותו כלל אינו מוצדק אלא כשאנו כוללים ב„סיפוק סכסואלי" גם את הסיפוק הסכסואלי של הצרכים הקרויים סכסואליים פרברסיים, משום שפתר כזה של הסימפטומים כופה עצמו עלינו בתדירות מפתיעה. התביעה לראות את ההומוסכסואליים או בעלי האינברסיה כיוצאים מן הכלל, בטלה ועוברת מיד, כשאנו מכירים, שבכל נברוטיקן אתה יכול להוכיח קיומם של רחשושים הומוסכסואליים, ושמגין הגון של סימפטומים נותן ביטוי לאותה אינברסיה נסתרת. אלה הקוראים לעצמם הומוסכסואליים אינם אלא בעלי אינברסיה מודעת ונגלית בלבד, שמנינם לעומת ההומוסכסואליים הנסתרים בטל ועובר. אך אנו נאלצים לראות את בחירת האובייקט מבני אותו מין דוקא כהסתעפות רגילה ומצויה של חיי־האהבה ואנו לומדים יותר ויותר לייחד לה חשיבות ההולכת ומוספת. ודאי שעל־ידי־כך לא נתבטלו ההבדלים בין הומו־סכסואליות נגלית והיחס הנורמלי אל האובייקט; חשיבותם למעשה בעינה עומדת; אך ערכם להלכה פוחת לאין שיעור. במחלה מסוימת אחת, ששוב אין אנו יכולים למנותה על נברוזי־ההעברה, הפַּרָנוֹיָה, אנו גם מניחים, שהיא נוצרת כחוק מתוך נסיון־ההגנה בפני רחשושים הומוסכסואליים חזקים יתר על המידה. שמא אתם זכורים עדיין, כשאחת מן החולות שלנו (ע' 232) קיימה במעשה הכפיה כמין תפקיד של גבר, של בעלה שעזב אותה; ייצור כזה, של סימפטומים בדמות גבר, מצוי מאוד אצל נשים

נברוטיות. ואף־על־פי שאין לתלות את הדבר הזה בהומוסכסואליות עצמה, אף־על־פי־כן יש לה ענין רב בהנחות־האב שלה.

כפי שידוע לכם בודאי, יכול הנברוז ההיסטירי לגלות סימפטומים שלו בכל שיטות־האברים כולן ולהפריע על־ידי כך את כל הפונקציות. האנליזה מראה, שכך באים לידי ביטוי כל הרחשושים הקרויים פרברסיים, הרוצים להחליף את כלי־המין באברים אחרים. אותם אברים נוהגים כאן כדרך שנוהגים בתחליפי כלי־המין; דוקא מתוך הסימפטומטיקה של ההיס־טיריה הגענו לכלל דעה, שצריך להכיר כי אברי־הגוף מלבד תפקידם הפונקציונאלי נודע להם גם ערך סכסואלי, אֵירוֹגֶני, ושהם מופרעים במילוי בתפקיד הראשון הזה, ואילו התפקיד האחרון משתמש בהם במידה מופלגת. רשמים ואינֶרבָציות לאין מספר, הנראות לעינינו כסימפטומים של ההיסטיריה באותם אברים, שלכאורה אין ביניהם ובין הסכסואליות ולא כלום, מגלות לנו בדרך כך את טבעם כמילויים של רחשושים סכסואליים פרברסיים, שבהם כבשו לעצמם אברים אחרים ערך של אברי־המין. ואז אנו גם רואים, באיזו מידה גדושה עלולים דוקא האברים המשמשים לקליטת המזון ולהפרשה ליעשות נושאי העוֹררוּת הסכסואלית. לאמור, שאנו רואים כאן מה שראינו בפרברסיות, אלא שבפרברסיות נראה הדבר בלא טורח ובמפורש, ואילו בהיסטיריה היינו מוכרחים תחילה לעשות עקיפי־דרך מעל לפתר־הסימפטומים ואחר כך לתלות את הרחשושים הסכסואליים הפרברסיים לא בתודעתם של היחידים, אלא להעתיקם לתוך הלא־מודע שלהם.

מבין תמונות הסימפטומים המרובות, שבהן מתגלה נברוז הכפיה, נראות החשובות ביותר כאילו נתעוררו על־ידי הדַחַק של רחשושים סכסואליים סדיסטיים החזקים במידה מופלגת, הינו פרברסיים במטרתם, והסימפטומים לא באו בעיקרם — כראוי למבנה של נברוז הכפיה, — אלא לשמש תריס־הגנה בפני אותן המשאלות, או שהם מביעים את המלחמה שבין הסיפוק ואותו תריס־הגנה. אך גם הסיפוק עצמו לא הפסיד בכך ולא כלום; הוא יודע לקיים עצמו בעקיפי־דרך בהתנהגותם של החולים, וחיבה יתירה נודעת ממנו לנפש החולים, הוא עושה אותם מתענים תחת ידי עצמם. צורות אחרות של הנברוז, החטטניות, מתאימות לסכסואלי־

זציה מופרזת של מעשים, שהם משתלבים בכלל כמיני הכנות לדרך־הסיפוק הסכסואלי הנורמלי, כגון חפץ־הראוה, המגע והחקירה, חשיבותם הגדולה של אימי־הנגיעה ושל כפית־הרחיצה מוצאת כאן את ההסבר שלה. חלק גדול ללא שיעור של מעשי־הכפיה נעוץ, כחזרה ושינוי, מחופשים, במסטורבציה המלווה, כידוע, כפעולה יחידה וחדגונית, את הצורות השונות בתכלית של ההזיה הסכסואלית.

לא הייתי צריך לטרוח הרבה כדי לתאר לכם תיאור פנימי יותר את היחסים בין פרברסיה לנברוז, אך סבורני, שהנאמר יספיק לכוונתנו. אך חייבים אנו להזהר מכך, שמתוך הבירורים האלה על הוראתם של הסימפטומים לא נבוא לידי הפרזה בערך התדירות והעצמה של הנטיות הפרברסיות שבבני־האדם. הרי שמעתם, שאפשר לחלות בנברוז משום מניעת הסיפוק הסכסואלי הנורמלי. אך עם המניעה הממשית הזו משתער הצורך על הדרכים הלא־נורמליים של העוררות הסכסואלית. אחר כך תוכלו לראות, כיצד נעשה הדבר הזה. מכל מקום אתם מבינים, שעל ידי דחיסה „קוֹלָטֵרָלִית" (נספחת) כזו מוכרחים הרחשושים הפֶּרברסיים להתגלות חזקים ממה שהיו אילולא התייצב כל מכשול ממשי על דרך הסיפוק הסכסואלי. אגב, צריך להודות בהשפעה דומה גם על הפרברסיות הנגלות. במקרים מועטים הן ניעורות או נעשות פעילות על־ידי כך, שסיפוקו הנורמלי של היצר הסכסואלי נתקל, משום מסיבות ארעי או משום סידורים חברותיים מתמידים, בקשיים גדולים מדי. במקרים אחרים אין הנטיות לפרברסיות תלויות, כמובן, כל עיקר בגורמים מסייעים כאלה; והרי לגבי אותו פרט הן כביכול הצורה הנורמלית של החיים הסכסואליים.

שמא נקבע בכם כרגע הרושם, שיותר משהבהרנו את היחס בין סכסואליות נורמלית וסכסואליות פרברסית סיבכנו אותו. אך תתיישבו בדעתכם: אם נכון הוא, שהמכשול הממשי או המניעה של הסיפוק הסכסו־אלי הנורמלי מביאים לידי גילוי נטיות פרברסיות בבני אדם, שבדרך כלל לא גילו נטיות כאלו, הרי שיש מקום לשער, כי אותם בני־אדם מצוי בהם משהו שמסייע לפרברסיות; או, לכשתרצו בכך, הפרברסיות האלו מוכרחות להתקיים בהם בצורה נסתרת. אך בדרך זו אנו מגיעים לחידוש אחר, שהודעתיכם עליו. החקר הפסיכואנליטי היה נאלץ ליתן דעתו על חייו

הסכסואליים של הילד, כיון שהזכרות ונצנוצי־הרעיונות בשעת האנליזה של הסימפטומים מוליכים בדרך כלל עד לשנות הילדות המוקדמות. מה שנתחוור לנו מכאן נתאשר לבסוף נקודה נקודה על־ידי הסתכלויות לא־אמצעיות בילדים. וכאן נמצא אז, שכל הנטיות לפרברסיה שרשיהן נעוצים בילדות, שהילדים נוחים ביותר לקבלן, והם מפעילים אותם במידה ההולמת את אי־בגרותם, קיצורו של דבר, נתחוור, שהסכסואליות הפרברסית אינה אלא הסכסואליות הינקותית המוגדלת, המפורדת רחשושים רחשושים.

עתה תראו על כל פנים את הפרברסיות באור אחר ושוב לא תכחישו בקשר שלהן עם החיים הסכסואליים של האדם, אך מה רבו ההפתעות והצער בשל אי־התאמה לרגשותיכם! ודאי תהיו נוטים לחלוק תחילה על הכל, על העובדה, שהילדים יש בהם משהו שאפשר לציינו כחיים סכסואליים, על אמיתות תצפיותינו ועל הרשות למצוא בהתנהגותם של הילדים קירבה למה שנידון אחר כך לחובה כפרברסיה. על כן הרשוני להסבירכם תחילה את טעמי התנגדותכם ובאחרונה ארצה את כל תצפיותינו כולן. ההנחה, שהילדים אין להם כל חיים סכסואליים — עוררויות וצרכים סכסואליים וסיפוק מיוחד במינו — אלא שאלה מתגלים בהם פתאום בשנים שבין י״ב לי״ד, הנחה כזו היתה מבחינה ביולוגית — כשנתעלם מכל התצפיות, — בלא משענת ובלא־שחר ממש כהנחה, שהילדים לא הביאו אתם לעולם כלי־מין אלא שצמח להם בתקופת ההתבגרות. מה שמתעורר בהם סמוך לתקופה זו הריהי הפונקציה לקיום המין, המשתמשת לתכליותיה בחומר גופני ונפשי הנמצא כבר בעין. טעות היא בידכם להחליף סכסואליות וקיום־המין זה בזו, ועל־ידי־כך אתם גודרים בפניכם את הדרך להבנת הסכסואליות, הפרברסיות והנברוזים. אך אותה טעות טעות טנדנציוזית היא. ומופלא שמקורה במה שאתם עצמכם הייתם ילדים, וכילדים הייתם כפותים להשפעתו של החינוך. החברה מחויבת להטיל על עצמה בין תפקידי החינוך החשובים ביותר את התפקיד לרסן ולצמצם את היצר הסכסואלי, כשהוא מתפרץ כדַחַק לקיום המין, ולשעבדו לרצון אינדיבידואלי המזדהה עם השולחן הערוך של החברה. יש לה גם ענין בכך, לדחות את התפתחותו המלאה עד לאחר שהילד הגיע כבר למדרגה ידועה של בגרות שכלית, שכן עם התפרצותו המלאה של היצר הסכסואלי

בא גם למעשה סופו של כושר־החינוך. שאם לא כן היה היצר חורג מעבר לכל סייג וגדר וגורף בשצפו את מפעל התרבות, שהוקם ביגיעה מרובה. לעולם אין התפקיד לרסנו קל, פעמים שיצלח רק במעט ופעמים שיעלה יפה יפה יתר על המידה. סוף סוף אין נימוקה של החברה האנושית אלא נימוק חסכוני; לפי שאין בידה אמצעי חיים די צרכה לפרנס בניה מבלי שתזדקק לעבודתם, היא מחויבת לצמצם מנינם, וליטול את האנרגיות האצורות בהם ולהטותן מן ההתעסקות הסכסואלית לעבודה. לאמור, מצוקת־החיים הנצחית, הקדמונה, המתמשכה והולכת מימות עולם עד ימינו אלה.

ודאי שהמחנכים למדו מפי הנסיון, שהתפקיד ללמד את הדור החדש שיהא שולט ברצון הסכסואלי אין לקיימו אלא כשמתחילים במעשה־השפעה בגיל מוקדם מאוד, ואין ממתינים תחילה לסערת הבגרות שתעבור, אלא מתערבים בחיים הסכסואליים של הילד הקודמים לאותה סערה. לשם כך אוסרים וממאיסים על הילד כמעט כל ההתעסקויות הסכסואליות הינקותיות, קובעים מטרה אידיאלית לטבוע את חיי הילד בדפוס לא־סכסואלי, ובמרוצת הימים מביאים לבסוף לידי כך, שהילד מוחזק באמת לא־סכסואלי, והמדע בא ומכריז על כך כעל תורה שלה. ושלא תתגלה סתירה לאמונה ולכוונה מתעלמים מהתעסקותו הסכסואלית של הילד, והתעלמות זו אינה קלה כל־עיקר, או שמסתפקים במה שמגלים במדע פנים אחרות. הילד מוחזק טהור ותמים, וכל שאינו מתארו כך סופו שיהא נחשב כרשע מנוול, שפגם ברגשות העדינים והקדושים של האנושיות.

אך הילדים עצמם אינם משתתפים במעשי־הסכם אלה, ומתוך תמימות מרובה הם מגלים את זכויותיהם האנימאליות ומוכיחים וחוזרים ומוכיחים, שהדרך אל הטהרה עודה לפניהם. מופלא למדי, שהכופרים בסכסואליות של הילד אינם מקילים משום כך בחינוך, אלא רודפים בכל חומר דוקא את גילוייו של המוכחש הנקרא בשם „קלקולי ילדות". ענין עיוני רב יש גם בכך, שתקופת החיים הסותרת סתירה בולטת ומפורשת את הדעה הקדומה על ילדות לא סכסואלית, שנות הילדות עד חמש או שש שנים, רוב בני האדם נוהגים להעטותם בצעיף האמנזיה, ורק הקירה אנליטית קורעת אותו כולו, אך גם קודם לכך יכלו יצירות־חלום בודדות לעבור דרכו.

ועתה אני רוצה להראות לכם, מה מן הסכסואליות של הילד ניכר ביתר בירור. הרשו לי לנקוט לתועלת הענין במושג הלִיבִּידוֹ (Libido). הליבידו הדומה בכל ל ר ע ב, באה להורות על הכוח שהיצר מתגלה בו, כאן היצר הסכסואלי, כיצר־התזונה ברעב. מושגים אחרים, כגון עוררות סכסואלית וסיפוק סכסואלי, אינם צריכים הסבר. תבינו מעצמכם בנקל, שבהתעסקויות הסכסואליות של היונק חשוב על הרוב הפתר, וקרוב לודאי שתשתמשו בכך לחלוק עלינו. פתרים אלה עולים ונגלים מתוך חקירות אנליטיות והתחקות־לאחור, שתחילתה בסימפטום. ראשוני הרחשושים של הסכסואליות מתגלים ביונק בקשר לפונקציות אחרות, החשובות בחיים. כידוע לכם מכוון עיקר האינטרס שלו לקבלת המזון; כשהוא נרדם ליד השד מתוך שובע הוא מראה הבעה של סיפוק מאושר, הבעה העתידה להשנות אחר כך עם חוית האורגַסמוּס הסכסואלי. זה מעט מכדי להסמיך עליו מסקנה. אך רואים אנו שהיונק רוצה לחזור על הפעולה של קבלת המזון, בלי לדרוש מזון חדש, לאמור, שלא הרעב שדוחפו לכך. אנו אומרים, התינוק מוצץ, ומה שהוא חוזר ונרדם בשעת מעשה זה בהבעת פנים מאושרת מראה לנו, שפעולת ה מ צ י צ ה כשלעצמה גרמה לו סיפוק. בידוע, שהוא מסדר עד מהרה את הדבר כך, שלא יירדם לפני שימצוץ. רופא ילדים ותיק ב ב ו ד פ ש ט ד״ר ל י נ ד נ ר הוא שקבע לראשונה את התכונה הסכסואלית של אותה התעסקות. כל העוסקים בטיפולו של הילד שאינם מתכוונים לעמדה עיונית, דומה עליהם שהם מוציאים משפט דומה על המציצה. אין הם מפקפקים בכך, שאותה מציצה לא באה אלא לשם הנאה, מונים אותה על מעשי־הקלקול של הילד ועל־ידי רשמים הגורמים צער הם כופים את הילדים שיוותרו על אותה מציצה, כשאינו רוצה להנזר מעצמו מאותה מידה מגונה. אנו מכירים, איפוא, שהתינוק עושה מעשים, שכל עיקר תכליתם היא בקבלת העונג. אנו סבורים שאותה חוית־עונג באה לו תחילה עם קבלת המזון, אך עד מהרה הוא למד להפרידו מעל אותו התנאי. אותה קבלת־עונג אין אנו יכולים לתלותה אלא בעוררות של איזור הפה והשפתים, ואנו מכנים חלקי גוף אלה א י ז ו ר י ם א י ר וֹ ג י נ י י ם וקוראים לתענוג הנגרם על־ידי המציצה תענוג ס כ ס ו א ל י. ודאי שנהא עוד חייבים להתווכח, אם הכינוי הזה דינו עמו.

אילו ניתן פה ליונק, ודאי שהיה רואה במעשה היניקה משדי האם את החשוב שבעניני החיים. לעצמו אין דבריו כל־כך שלא כדין, שכן באותו מעשה הוא נמצא מספק בבת אחת את שני צרכי־החיים הגדולים. מפי הפסיכואנליזה עתידים אנו ללמוד ולא בלא הפתעה, כמה מן החשיבות הפסיכית של אותו מעשה נשתמר לכל ימי החיים. היניקה משדי האם נעשית נקודת־מוצא לכל החיים הסכסואליים כולם. לעתיד היא נעשית דוגמת־ראשית, שאין זוכין לה, לכל סיפוק סכסואלי ובימי מחסור חוזרת עליה ההזיה לפרקים קרובים למדי. אותה דוגמת־ראשית כלול בה שד־האם כאובייקט ראשון של היצר הסכסואלי; איני יכול להטעימכם למדי, מה מרובה חשיבותו של אותו אובייקט ראשון לגבי כל ברירת אובייקט בעתיד, מה השפעות מעמיקות הוא משפיע בשינוייו ובתחליפיו גם על התחומים המרוחקים ביותר של חיי־הנפש שלנו. אך תחילה מסתלק היונק על־ידי פעולת המציצה מאותו אובייקט ראשון והוא מוצא לו חליפין בחלק מגופו שלו. הילד מוצץ את אגודלו, את לשונו. על ידי כך שוב אין קבלת ענגו תלויה בהסכמתו של העולם החיצוני, ויתר על כן הוא מושך, לשם תגבורת העונג, את עוררותו של אזור־גוף אחר. לא כל האיזורים האירוגיניים מידת־רגישותם שווה; משום כך תהא זו חויה חשובה לתינוק, כשיגלה, כדברי לינדנר, בשעת חיפושיו בגוף עצמו את המקומות הרגישים ביותר של כלי־המין שלו, וכך מצא את הדרך מן המציצה אל האוננות.

עם הסברת ערכה של המציצה הכרנו כבר שתי תכונות מכריעות של הסכסואליות הינקותית. היא מתגלית בסמיכות עם סיפוקם של הצרכים האורגניים הגדולים והנהגתה היא אוטו אירוטית, לאמור, היא מחפשת ומוצאה את האובייקט שלה בגופה שלה עצמה. מה שנתגלה בבירור מופלג בקבלת המזון, חוזר ונשנה במקצת בהפרשות. אנו מסיקים, שהיונק חש תחושות עונג בעשיית נקבים, קטנים וגדולים, ושהוא טורח עד מהרה לסדר אותן פעולות כך, שיגרמו לו ככל האפשר עונג גדול, בדרך גירויים מתאימים באיזורים האירוגיניים של קרומי־הריר. כאן מתייצב כנגדו תחילה, כדרך שהוכיחה בדקות הבנתה לואו אנדריאס (Lou Andreas), העולם החיצוני ככוח מעכב, אויב לתשוקת העונג שלו ומניח לו שיהא מרגיש את המלחמות החיצוניות והפנימיות העתידות לבוא. צרכיו לא

בשעה הרצויה לו הוא צריך לעשות, אלא בשעה הנקבעת על ידי אחרים. מבארים לו, שכל השייך לפונקציות אלו הוא לא צנוע והכיסוי יפה לו, כדי להשפיע עליו שיותר על מקורות עונג אלה. כאן הוא צריך לראשונה להמיר את ההנאה בנימוס החברותי. יחסו אל ההפרשות עצמן הוא בתחילה שונה לחלוטין. אין הוא סולד כלל בצואתו, רואה בה חלק מגופו ולא בנקל הוא נפרד מעליו, והוא משתמש בה כב„מתנה" ראשונה, לכבד בה את האנשים, שהוא מוקירם במיוחד. ולא זו בלבד, לאחר שעלה בידי החינוך להרחיקו מעל הנטיות האלו, עדיין הוא נוקט בקנה־ההערכה של הצואה, אלא שהוא מעבירה על ה„מתנה" ועל ה„כסף". ואילו פעולותיו בהטלת־מים הוא נוהג בהן חשיבות מתוך גאוה מיוחדת.

ידעתי, שרציתם מכבר להפסיק דברי: די לנו בהבליך! שעשיית הצרכים תהא מקור להנאה ולסיפוק סכסואלי, והתינוק יודע להשתמש בו; שהצואה תהא ענין של חשיבות, כביכול, ופי הטבעת — כעין אבר המין! אין אנו מאמינים בכך, אך מבינים אנו על שום מה רופאי ילדים ופדגוגים מדירים עצמם מן הפסיכואנליזה ומסקנותיה. לא, רבותי! דומה, ששכחתם, שלא רציתי אלא להעלות לפניכם עובדות חיי־המין הינקותיים בקשר לעובדות של הפרברסיות הסכסואליות. על שום מה לא תדעו שמנין גדול של מגודלים, הומוסכסואליים והֶטֶרוֹסֶכסוּאַליים, פי הטבעת מקיים אצלם בשעת תשמיש תפקיד בית־הרחם ממש? שמצויים בני־אדם הרבה המשמרים כל ימי חייהם על תחושת החמדה שבעשיית צרכים, שערכה אינו נחשב להם פחות כל־כך. מצד ההתענינות בעצם עשיית־הצרכים וההנאה לראות כשאחר עושה צרכיו, תוכלו לשמוע מפי הילדים, אם גדלו כבר שנים אחדות ויודעים לספר על כך. כמובן, שאין אתם רשאים להפחיד קודם דרך שיטה אותם הילדים, שאם כן יבינו יפה יפה, שמוטב לעבור על הדבר בשתיקה. בכל שאר הדברים, שאינכם רוצים להאמין בהם, הריני שולח אתכם אצל תוצאותיה של האנליזה ואצל ההסתכלות הישרה בילדים, ואני אומר לכם, שאמנות היא שלא לראות כל אלה או לראותם שלא במטבע זה. אין לי עליכם כלום אם הפעולה הסכסואלית של הילד קרבתה לפרברסיות הסכסואליות תתבלט לפניכם למדי. בעצם הוא דבר המובן מאליו. אם הילד יש לו חיים סכסואליים בכלל, מן הדין הוא שאותם החיים יהיו

טבועים בחותם פרברסי, משום שהילד חסר עדיין, פרט לרימוזים מעורפלים מועטים, אותו צד העושה את הסכסואליות פונקציה לשם קיום המין. ומעבר מזה הרי תכונה משותפת היא לכל הפרברסיות, שויתרו על תכלית קיום־המין. במקרה זה אנו מכנים פעולה סכסואלית בשם פרברסית אם ויתרה על תכלית קיום־המין והיא נמשכת לקבלת העונג כתכלית שאינה תלויה והיא עומדת בפני עצמה. מכאן אתם למדים, שהמשבר ונקודת־המפנה בהתפתחות חיי־המין נעוץ בשעבודם לתכליות קיום־המין. כל מה שיארע לפני המפנה הזה וכן מה שנשמט מתחת ידיה ואינו משמש אלא לשם קבלת עונג בלבד, נקרא בשם שאינו מכובד ביותר, בשם „פרברסי" ומנודה בשל כך.

ועל כן הניחוני להמשיך בתיאורי המצומצם של הסכסואליות הינקותית. מה שסיפרתי על שתי שיטות אברים הייתי יכול לשכלל מתוך התחשבות בשיטות אחרות. החיים הסכסואליים של הילד מתמצים בהפעלה של שורת יצרים חלקיים, המבקשים אחד אחד בפני עצמו, את העונג, מקצת בגופם עצמם ומקצת עוד באובייקט החיצוני. מבין האברים האלה מתבלטים כלי־המין עד מהרה; יש בני־אדם שהעונג מכלי־המין שלהם, בלא סיועו של כלי־מין אחר או אובייקט אחר, מתמשך והולך אצלם בלי הפסק מן האוננות בגיל היניקה עד לאוננות־מאונס שבשנות הבגרות, ומכאן ואילך היא מתקיימת זמן שאינו מוגבל. אגב, לא היינו רוצים להפטר מניה וביה מנושא האוננות, זהו חומר לעיונים מרובי־צדדים.

אף על פי שאני נוטה לקצר יותר בנושא, אף על פי כן מחויב אני לומר לכם משהו על החקירה הסכסואלית של הילדים. היא אופיית למדי בשביל הסכסואליות הילדותית וחשובה מדי בשביל הסימפטו־מטיקה של הנברוזים. החקירה הסכסואלית הינקותית תחילתה מוקדמת מאוד, פעמים לפני השנה השלישית לימי החיים. אין היא נסמכת על הבדל־המין, שאינו נחשב לילד כלום, לפי שהוא — הילדים לפחות — מייחס לשני המינים אבר־זכר. משגילה הילד באחותו הקטנה או בחברתו לשעשועים את בית־הרחם, הריהו מנסה תחילה להכחיש את עדות חושיו, משום שאינו יכול לתאר לעצמו יצור אנושי דומה לו, שאין בגופו חלק

שהוא בעיניו חשוב כל־כך. אחר כך הוא נבהל מפני האפשרות שנגלתה לפניו, ואיומים ידועים, שנשמעו אולי קודם בשל התעסקות אינטנסיבית מדי באברו הקטן, מגיעים לבסוף לידי פעולה. הוא ניתן למרותו של תסביך־הסירוס (Kastrationskomplex), שהתהוותו נוטלת חלק גדול או בעיצוב אופיו, אם נשאר בריא, או בנברוז שלו, אם חלה ובהתנגדויותיו אם נכנס לכלל ריפוי אנליטי. ידענו על הילדה הקטנה, שהיא רואה את עצמה מקופחת קיפוח קשה על שהיא חסרה גיד גדול הנראה לעין, היא מקנאה בילד על אותו קנין ובעיקר מתוך נימוק זה היא מטפחת את המשאלה להיות גבר, משאלה שהיא חוזרת עליה אחר כך בנברוז, הבא עליה משום שלא הצליחה בתפקידה הנשיי. אגב, החמדן (הקליטוריס) של הילדה מקיים בכל גיל הילדות את תפקידו של הגיד, הוא הנושא של כושר־רגישות מיוחד במינו, אותו מקום הבא על סיפוקו האוטואירוטי. אין הילדה הקטנה נעשית אשה אלא כשאותה רגישות עוברת בשעה הנכונה ובשלימות מן החמדן לפתח בית־הרחם. במקרים של מה שקורין אֲנֶסְתֵּיזְיָה* סכסואלית של נשים עומד החמדן ומקיים בעקשנות את הרגישות.

ההתענינות הסכסואלית של הילד מכוונת בתחילה יותר לבעיה, מהיכן באים הילדים, היא הבעיה המונחת ביסוד השאלה של הספינכס מתֵיבַי, שהיא מתעוררת על הרוב מתוך חששות איגואיסטיים בשעה שבא ילד חדש לעולם. התשובה המוכנה מראש בחדר־הילדים, שהחסידה מביאה את הילדים, נתקלת, במידה יתירה משאנו יודעים, באי־אימון גם אצל ילדים קטנים. ההרגשה של הילד, שהגדולים רימו אותו והעלימו ממנו את האמת, מסייעת בהרבה להתבודדותו ולהתפתחות עצמאותו. אך הילד אין בכוחו להתיר אותה בעיה באמצעיו שלו עצמו. כשרון ההכרה שלו ניתן על־ידי הקונסטיטוציה הסכסואלית הלא מפותחת שלו בגבולות מסוימים. תחילה הוא מניח, שהילדים באים מכך, שעם האוכל נאכל משהו מיוחד במינו, וגם אינו יודע מכך, שנשים בלבד יכולות להביא ילדים לעולם. אחר כך הוא מכיר באותה הגבלה והוא מוותר על מוצאו של הולד מן האוכל, ולא נשתמר אלא באגדה. הילד שגדל במקצת מכיר עד מהרה, שהאב חייב למלא תפקיד־מה ביצירת הולד, אך אינו יודע תפקיד זה

* העדר חוש המישוש או תחושת הכאב באחד מאברי הגוף או בגוף כולו. — המתרגם.

מהו. משהיה דרך מקרה עד ראיה למעשה תשמיש, הריהו רואה בו נסיון של אונס, קטטה, תפיסה סדיסטית מוטעית של התשמיש. אך הילד אינו רואה תחילה קשר בין אותו מעשה ובין התהוותו של הולד. גם לכשיגלה שיורי דם במיטת אמו ועל כלי־לבן שלה, הוא רואה בהם הוכחה לפציעה שנגרמה על־ידי האב. בשנות ילדות מאוחרות יותר הוא מרגיש, אמנם, שאבר המין של הגבר נוטל חלק חשוב בהתהוותם של הילדים, אך אינו יודע לתלות באותו אבר כל פעולה אחרת מהוצאת השתן.

מתחילה וראשית הילדים הם בדעה אחת, שלידתו של הילד צריכה לבוא על־ידי החלחולת, היינו שהולד יוצא לאויר העולם כְּדור של צואה. ורק לאחר שנפחת בעינם ערך ההתענינות האֲנָלִית* נזנחת התורה הזו ומתחלפה בהנחה, שהשֹרֶר נפתח, או אזור החזה שבין שתי הפטמות הוא מקום הלידה. בדרך כך מתקרב והולך הילד החוקר לידיעת העובדות הסכסואליות או שהוא עובר על פניהן ואי ידיעתו מטעתו עד שיקבל, על הרוב בשנות סף הבגרות, הסברה שהיא בדרך כלל משפילה ולקויה, הפועלת עליו לא לעתים רחוקות פעולה חבלנית.

ודאי שמעתם, רבותי, שהמושג של סכסואלי קיבל בפסיכואנליזה הרחבה שאינה הולמתו, מכוונה לקיים את המשפטים על הגרימה הסכסואלית של הנברוזים ועל חשיבותם הסכסואלית של הסימפטומים. מעתה אתם עצמכם יכולים לשפוט על כך, אם אותה הרחבה היא לא־מוצדקת. לא הרחבנו את מושג הסכסואליות אלא באותה מידה, שיהא עשוי לכלול בקרבו גם את החיים הסכסואליים של הפרברסים ושל הילדים. פירוש הדבר, החזרנו לו את היקפו הנכון. מה שקורין לו סכסואליות מחוץ לתחומי הפסיכואנליזה, אינו מתייחס אלא לחיים סכסואליים מוגבלים, המשמשים לקיום־המין והקרויים חיי־מין נורמליים.

* אנלי מן המלה "Anus", פי־הטבעת, הענין שהילד מוצא בפי הטבעת. — המתרגם.

שיעור עשרים ואחד

הִתְפַּתְּחוּתָהּ שֶׁל הַלִּיבִּידוֹ וְאוֹרְגָנִיזָצִיוֹת סֶכְּסוּאָלִיוֹת

רבותי! יש לי הרושם, שלא הצלחתי להסביר לכם הסבר מוכיח לגמרו את חשיבות הפרברסיות לגבי תפיסת הסכסואליות שלנו. משום כך הייתי רוצה לתקן ולהשלים, עד כמה שידי מגעת.

ודאי שמצב־הדברים אינו כך, כאילו הפרברסיות לבד כפו אותנו להסיל במושג הסכסואליות אותו שינוי שעורר עלינו התנגדות תקיפה כל־כך. יותר משהפרברסיות סייעו לכך סייע תלמוד־הסכסואליות הינקותית, וההתאמה הגמורה שבין שתיהן נעשתה מכריעה לגבינו. אך גילויי הסכסו־אליות הינקותית אף על פי שהם ניכרים בשנות הילדות המאוחרות, אף־על־פי־כן הם נראים בתחילתם כאילו התנדפו ללא־בירור. מי שאינו רוצה ליתן דעתו על תולדות ההתפתחות וקשר ענינים אנליטי רשאי לחלוק בפניכם על אופיו של הסכסואלי ולהודות באופי כלשהו ושאינו מעלה ושאינו מוריד. אל תשכחו, שאין בידנו כיום סימן מקובל על הכל לסמן בו טבעו הסכסואלי של איזה מן התהליכים, אלא זיקתו לפונקציה של קיום־המין, שאנו חייבים לדחותה כצרת־עין מדי. אבני־הבוחן הביולוגיות, מעין המחזוריות לכ״ג ולכ״ח ימים שנערכו על ידי ו. פליס (W. Fliess), שנויים עדיין במחלוקת; סגולותיהם הכימיות של התהליכים הסכסואליים, שעלינו לשער מציאותן, מצפות עדיין לגילוין. ואילו הפרברסיות הסכסואליות של המגודלים הן משהו הניתן לתפיסה ואינו נשמע לשתי פנים. בכינוי שלהן המקובל על הכל אנו למדים שהן בלי ספק סכסואליות. אפשר שנהא מכנים אותם בשם סימני־התנוונות וככל שנרצה לא נמצא עוד איש שיהא בו לב לקבוע מקומן שלא בין החזיונות של החיים הסכסואליים. מתוכן בלבד

אנו זכאים לקבוע הלכה, שסכסואליות וקיום־המין אינם חופפים זה את זו, משום שגלוי וידוע, כי כולן כאחת מכחישות את תכלית קיום־המין.

אני רואה כאן הקבלה שאינה ללא ענין. בשעה שהרוב דורש „מודע" ו„פסיכי" כשנים שהם אחד, היינו אנוסים אנחנו להרחיב את המושג „פסיכי" ולהודות בפסיכי שאינו מודע. והוא הדין בשעה שהאחרים רואים את „הסכסואלי" ו„השייך לקיום־המין" — או לכשתרצו תאמרו ביתר צמצום: „של כלי־המין" כאחדים, ואילו אנו איננו נמנעים מראות „סכסואלי" גם בדבר שאיננו „של כלי־המין", שאין בינו לבין קיום־המין ולא כלום. דמיון זה אינו אלא פורמאלי, אך אינו ללא ביסוס מעמיק.

ואולם אם מציאותן של הפרברסיות הסכסואליות נעשתה הוכחה חותכת כל־כך בשאלה זו, על שום מה לא ניכרה פעולתה מכבר ולא גרמה להתרת השאלה הזו? באמת לא ידעתי. — נראה לי שהסיבה היא בכך, שפרברסיות סכסואליות אלו חרם מיוחד מדי מוטל עליהן המתגלגל ועובר על התיאוריה ועומד למכשול גם להערכה המדעית שלהן. כאילו שום אדם לא יכול היה לשכוח, שהן לא בלבד משהו נתעב, אלא גם משהו מאוים, מסוכן, כאילו היו נחשבות למסיתות בעיני הבריות ובעצם צריכים היו להלחם בקנאה מסותרת בנהנים מהן, קנאה מעין זו, שהלנדגרף המעניש מודה בו בפרודיה המהוללת לטנהויזר:

«Im Venusberg vergass er Ehr und Pflicht:
Merkwürdig, unser einem passiert so etwas nicht»*.

לאמתו של דבר, הפרברסיים הם יותר שדים עלובים, הנענשים עונש חמור שלא כרגיל על הסיפוק שלהם הנקנה בקושי.

מה שקובע את הבחינה הפרברסית של הפעולה, על אף כל הזרות של האובייקט והתכליות, מה שקובע את בחינתה הסכסואלית המפורשת כל־כך, הוא אותו מצב, שמעשה הסיפוק הפרברסי מסתיים בכל זאת על הרוב מתוך אורגסמוס מלא ומתוך הפרשת הזרע. אין כאן, כמובן, אלא תוצאה מבגרותם של האנשים; אצל הילד אורגסמוס והפרשה של כלי־

* בהר וינוס שכח חובה וכבוד,
למשלנו לא יארע כדבר הזה׳ — המתרגם.

המין אינם בגדר האפשר כלל; הם מתחלפים ברימוזים, ששוב אינם נראים כרימוזים סכסואליים ודאיים.

אני חייב להוסיף משהו, להשלים את הערכת הפרברסיות הסכסו־אליות. יכול שהפרברסיות יהיו מגונות בכל לשון של גנאי ושיובדלו בקפדנות מן הפעולה הסכסואלית התקינה, ואף־על־פי־כן מראה ההסתכלות הפשוטה, כי לעתים רחוקות בלבד חסרים החיים הסכסואליים של הנורמליים קו פרברסי אחד או אחר. כבר הנשיקה ראויה לשם של מעשה פרברסי, שכל עיקרה הוא זיווג של שני אזורי־פה אירוגיניים תחת זיווג הגיניטלים של שני המינים. אך איש אינו מגנה אותה כפרברסית, אדרבה, במחזות הבמה הותרה כרמז מרוכך לתשמיש. אך הנישוק דוקא יכול ליעשות בנקל פרברסיה גמורה, כשהוא חזק במידה כזאת, שמצטרפים ממש הפרשה מכלי־המין ואורגסמוס, מה שאינו יקר מציאות כלל. יתר על כן אפשר להכיר, שהמישוש וההבטה באובייקט הם לו לאחד תנאים הכרחיים להנאתו הסכסואלית, והאחר כשהוא במרום עוררותו הסכסואלית הוא נוהג לצבוט ולישוך ושההתרגשות הגדולה ביותר של האוהב אינה מתעוררת תמיד על־ידי כלי־המין, אלא על־ידי אזור גוף אחר של האובייקט, ובדומה לכך איש ואיש ודרכו. אין כל טעם להוציא מכלל הנורמליים אנשים עם קוים בודדים כאלה ולמנותם על הפרברסיים, אדרבה, בבהירות מוסיפה והולכת אתה מכיר כי המהות של הפרברסיות איננה בעבירה על המטרה הסכסואלית, לא בהחלפת כלי־המין ואף לא תמיד בשינויי האובייקט, אלא באופי המיוחד בלבד שבו נעשות סטיות אלו, שעל ידו נדחק לקרן זוית המעשה הסכסואלי המשמש את קיום־המין. במידה שהפעולות הפרברסיות נשלבות כצד של סיוע מכשיר או מחזק בכלל גורמי מעשה סכסואלי תקין, שוב אין הן פרברסיות. מובן, שהתהום בין סכסואליות תקינה וסכסואליות פרברסית פוחתת בהרבה על־ידי עובדות מסוג זה. נמצא ממילא, שהסכסואליות הנורמלית מתהוית ממשהו, שהיה קיים עוד לפניה, מתוך שהיא דוחה מקרבה קוים בודדים מחומר זה כמיותרים שאינם יאים לשימוש, ומלכדת את הקוים האחרים לשעבדם לתכלית חדשה, לתכלית קיום־המין.

קודם שאנו נכנסים לפני ולפנים של חקר הפרברסיות כדי להתעמק מחדש בהנחות־אב מבוררות ומלובנות בתלמוד הסכסואליות הינקותית,

אני מחויב להעמידכם תחילה על הבדל חשוב בין שני אלו. הסכסואליות הפרברסית היא בדרך כלל מרוכזת להפליא, כל מעשה ומעשה שבה דוחק למטרה אחת׳ על הרוב למטרה יחידה אחת׳ יד יצר חלקי (Patrial-trieb) היא בה על העליונה׳ בין שאי אפשר להוכיח אלא מציאותו של אותו יצר חלקי ובין ששעבד לכוונותיו את שאר היצרים. מבחינה זו ההבדל בין הסכסואליות הפרברסית והנורמלית אינו אלא במה, שהיצרים החלקיים השליטים, לאמור המטרות הסכסואליות שונים הם. מכאן ומכאן משטר עריצות מאורגן יפה, אלא שכאן משפחה אחת וכאן משפחה אחרת כבשה את השלטון לעצמה. ואילו הסכסואליות הינקותית אין בה על הרוב ריכוז ומשטר כאלה, היצרים החלקיים הבודדים שלה הם בעלי זכות שווה, כל אחד רודף אחרי העונג בכוחו עצמו. חסרונו וישותו של הריכוז עולים, כמובן, יפה בקנה אחד עם העובדה, שגם שתיהן, הסכסואליות הפרברסית והסכסואליות הנורמלית, אין הורתן אלא הסכסואליות הינקותית. אגב, יש גם מקרים של סכסואליות פרברסית, הדומים יותר לסכסואליות האינפנטילית, ומתוך שיצרים חלקיים לאין מספר שאינם תלויים זה בזה הבקיעו דרך לעצמם, ביתר דיוק: המשיכו את עצמם ואת מטרותיהם. במקרים אלה יש מקום לדבר יותר על ינקותיות של חיי־המין מלדבר על פרברסיה.

מתוך הכנה כזו אנו יכולים לגשת לבירור הצעה אחת, שבודאי לא נוכל להמלט ממנה. יאמרו לנו: על שום מה נתעקשת ליטול את הגילויים של הילדות, שלפי עדותך אתה אי אפשר לקבוע אותם, שמהם נעשה אחר כך הסכסואלי, ולקרוא להם כבר בשם סכסואליות? על שום מה לא תסתפק בתיאור הפיסיולוגי ולא תאמר בפשטות, שהיונק אפשר לראות בו פעולות, כמו המציצה או עצירת־הצואה, המראות לנו, שהוא להוט אחר קבלת עונג מאבריו (Organlust)׳ שהרי על ידי כך היית פוטר עצמך מן ההנחה המעליבה כל רגש, שתינוק פעוט שבפעוטים יש לו חיים סכסואליים. — כן, רבותי, אין בידי לחלוק על עונג הבא מן האברים; ידעתי, שהעונג העילאי שבהזדווגות הסכסואלית גם הוא אינו אלא עונג־אברים הקשור בפעולה של כלי־המין, וכלום תוכלו לומר לי, מתי מקבל אותו עונג־שבאברים, שהוא אדיש מתחילת ברייתו, את האופי הסכסואלי המצוי

נבלט בלא ספק בדרגות מאוחרות של ההתפתחות? כלום יודעים אנו ב„עונג־אברים״ יותר משאנו יודעים בסכסואליות? אתם תשיבו לי, שהאופי הסכסואלי מצטרף בשעה שכלי־המין מתחילים לקיים תפקידם, שסכסואלי וגיניטלי הם חד. אתם תדחו אפילו את טענת הפרברסיות, מתוך שתראו לי שרוב הפרברסיות מכוונות בכל זאת להשגת האורגסמוס הגיניטלי, ויהא גם בדרך שונה מדרך הזיווג של כלי־המין. אתם באמת מבצרים לעצמכם עמדה טובה יותר לאין שיעור, כשאתם מוחקים מן הכרקטריסטיקה של הסכסואלי את היחס לקיום המין, יחס המתערער על ידי הפרברסיות ובמקומו תעדיפו את הפעולה של כלי־המין. או אז שוב אין אנו מחולקים; אברי המין עומדים ממש כנגד האברים האחרים. אך מה יש בפיכם נוכח הנסיונות המרובים המראים לכם, שכלי־המין עלולים להתחלף לצורך קבלת העונג באברים אחרים, כמו בנשיקה הנורמלית, בפרקטיקה (תחבולות) הפרברסית של השטופים בזימה, בסימפטומטיקה של ההיסטיריה? הופעה מצויה למדי היא בנברוז זה, שגירויים, רשמים ואינרבציות, ואפילו תהליכי־הארקציה (קישוי־אבר), שמקומם בגיניטלים, ניסוטים לאזורי־גוף מרוחקים אחרים (דרך משל בהעברה כלפי מעלה אל הראש והפנים). משהגעתם לכך, שאין בידכם כלום לשם הגדרת הסכסואלי שלכם, ודאי שתהיו מוכרחים להחליט ולעשות כמוני ולהרחיב את השם „סכסואלי״ גם על הפעולות של הילדות המוקדמת, השואפות לעונג־אברים.

ועתה תגלגלו לזכותי שני בירורים נוספים. כידוע לכם, לא קראנו לפעולות־העונג המפוקפקות ושאינן ניתנות להגדרה של הילדות המוקדמת ביותר בשם פעולות סכסואליות, אלא על שום שאנו מגיעים אליהן בדרך האנליזה היוצאת מן הסימפטומים ומוליכה לחומר סכסואלי שאין לחלוק עליו. מודה אני, שאינו מחויב משום כך להיות סכסואלי דוקא. אך נקטו מקרה דומה לכך. הגיעו בנפשכם, שאין לנו דרך להסתכל בהתפתחותם של שני צמחים דו פסיגיים, של תפוח העץ והפול מתוך הזרעים שלהם, אלא שכאן וכאן ניתנת לנו אפשרות לעקוב התפתחותם בדרך הפוכה, מטופס הצמח שהגיע לגמר בישולו עד לנבט הראשון בעל שני הפסיגים. שני הפסיגים מראה אדיש להם, הם שווים בכל בשני המקרים. כלום משום כך אבוא להניח, שהם שווים באמת, ושההבדל המיוחד שבין

התפוח והפול לא נטפל לו לצמח אלא במאוחר? או שמא מבחינה ביולוגית תהא זו מחשבה כתיקונה, שהבדל זה קיים כבר בנבט, אף־על־פי שאיני רואה בפסיגים סימן וזכר לשינוי. אך אותו דבר עצמו אנו עושים, כשאנו מכנים את העונג בשעת פעולות היונק עונג סכסואלי. אין אני יכול לפתוח כאן בויכוח, אם כל עונג ועונג שבאברים יאה לו כינוי של עונג סכסואלי, או שמא קיים בצדו של העונג הסכסואלי עונג אחר, שאינו ראוי לכך. ידיעתי בעונג האברים ובתנאים שלו מועטה מאוד ובאנליזה ההולכת מן המאוחר אל המוקדם איני רשאי בכלל לתמוה, כשאני מגיע בסופו של דבר למומנטים, שאין להם כפי שעה בירור.

זאת ועוד אחרת, הטענה שלכם על הטוהר הסכסואלי של הילד לא קנתה לעצמה חיזוק הרבה, גם אם תוכלו להוכיחני, שפעולות היונק נוח להן שנראה אותן כלא־סכסואליות. שכן עוד משנת החיים השלישית חייו הסכסואליים של הילד פטורים מכל אותם הספקות; סמוך לתקופה זו כלי־המין כבר מתחילים להתרגש, חלה אולי בדרך כלל תקופה של מסטרובציה ינקותית, הינו סיפוקם של כלי־המין. הגילויים הנפשיים והחברותיים של החיים הסכסואליים שוב אינם נעדרים; ברירת האובייקט, העדפת אנשים בודדים מתוך עדנה* ואפילו ההכרעה בבחירת אחד משני המינים, קנאתנות נמצאו על־ידי תצפיות שנעשו בלא פנייה ובלא זיקה לפסיכואנליזה ולפני היות פסיכואנליזה וכל מסתכל הרוצה לראות בכך יכול לאשר אותן. אתם תטענו, שלא הטלתם ספק בהתעוררותה המוקדמת של העדנה, אלא שאתם מפקפקים שאותה עדנה תכונתה „סכסואלית". הסתרת־התכונה הזו היא תורה שהילדים למדו אותה עוד בין השנה השלישית והשמינית, אך אם דעתכם נתונה לכך תוכלו לאסוף ראיות למדי על הכוונות ה„חושניות" של אותה עדנה ואם גם אז יחסר לכם משהו, תמצאו בשפע ובלא טורח משל החיקורים האנליטיים. המטרות הסכסואליות של אותה תקופת חיים קשורות קשר פנימי ביותר בחקירה הסכסואלית החלה באותה עונה, שהבאתי לפניכם דוגמות אחדות הימנה. האופי הפרברסי של קצת מטרות אלו תלוי, כמובן, בחוסר הבגרות הקונסטיטוציונלית של הילד, שלא גילה עדיין את מטרתו של מעשה־ההזדווגות.

* Zärtlichkeit.

משנת החיים השישית עד השמינית בקירוב ניכרת בהתפתחות הסכסואלית שביתה ונסיגה לאחור, שראוי לה, במקרים הרצויים ביותר מבחינה תרבותית, השם של תקופת־החֶביון. תקופת־החביון יכולה גם להעדר, אין היא צריכה להביא עמה הפסקה של הפעולה הסכסואלית ושל האינטר־סים הסכסואליים לכל אורך הקו. רוב החויות והרחשושים הנפשיים, שקדמו לתקופת־החביון, האמנזיה הינקותית חלה עליהם, היא השכחה שעסקנו כבר בבירורה, המחפה על ראשית ילדותנו ומרחיקה אותנו הימנה. בכל פסיכואנליזה עולה התפקיד להחזיר לזכרון אותה תקופת חיים נשכחת ואי אפשר להמלט מן ההשערה, שההתחלות של החיים הסכסואליים, הכלולות בתוכה, שימשו סיבה לאותה שכחה. נמצא, שאותה שכחה היא תוצאת ההדחקה.

החיים הסכסואליים של הילד למן השנה השלישית מגלים צד שווה רב לחייו של המגודל; שונים הם מחיי המגודל, כפי שידענו כבר, מתוך שהם חסרים אורגניזציה מוצקה בפרימאט של כלי־המין, מתוך שמצויים בהם בהכרח קוים של פרברסיה וכמובן גם מתוך עצמה פחותה לאין ערוך של השאיפה כולה. אך הפזות המענינות ביותר בשביל התיאוריה של ההתפתחות הסכסואלית, או כדרך שאנו רוצים לומר של התפתחות הליבידו, חבויות מאחורי פרק־זמן זה. התפתחות זו חולפת במהירות כזו, שמן הודאי הוא שההסתכלות הישרה לא היתה מצליחה לעולם לתפוס את מראותיה החטופים, ורק בעזרת החקירה הפסיכואנליטית של הנברוזים ניתנה האפשרות למצוא פזות של התפתחות ליבידו מרוחקות יותר. הללו ודאי שאינן כאן אלא קונסטרוקציות הכרחיות ומועילות. מיד תבינו, כיצד אירע, שהפתולוגיה יכולה לגלות לנו כאן יחסים, שאנו מחויבים להתעלם מהם באוביקט הנורמלי.

אנו יכולים, איפוא, להראות עכשיו, כיצד נעצבים החיים הסכסואליים של הילד, קודם שנקבע הפרימאט של כלי־המין המכין את עצמו בתקופה הינקותית הראשונה שלפני תקופת־החביון והמתקדם והולך בארגונו עם ההתבגרות. בתקופה מוקדמת זו קיים מין מיוחד של אורגניזציה מרופפת, שאנו מבקשים לכנותה בשם אורגניזציה פְרֵיגֵינִיטָלית*. אך בפזה זו תופסים מקום בראש לא היצרים־החלקיים הגיניטליים, אלא ה ס ד י ס ט י י ם

* לפני כלי־המין.

ו ה א נ ל י י ם. הניגוד בין ז כ ר י ו נ ק ב י עדיין אינו מקיים כאן שום תפקיד; את מקומו נוטל הניגוד שבין פ ע י ל ו ס ב י ל, שאפשר לסמנו כמבשר הפולריות הסכסואלית, שבתוכה יתמזג גם באחרונה. מה שנראה לנו בפעולות הפזה הזו כזכרי, כשאנו מתבוננים בהן מבחינת הפזה הגיני־טלית, מתגלה כביטוי של יצר־השתררות, העובר בנקל אל האכזריות. שאיפות בעלות מטרה סבילה מצטרפות לאיזור האירוגיני, שחשיבות מרובה לו בתקופה זו, הוא האיזור של פי־הטבעת. יצר־הראוה ויצר־הדעת מתרגשים בחזקה, בעצם אין כלי־המין נוטל חלק בחיים הסכסואליים אלא בתפקיד של אבר להפרשת השתן. היצרים החלקיים של פזה זו אינם חסרים אובייקטים, אך אין הכרח שאותם האובייקטים יתלכדו לידי אובייקט אחד. האורגניזציה הסדיסטית־אנלית היא דרגה מוקדמת הקרובה ביותר לפזה של הפרימאט הגיניטאלי. תלמוד מפורט יותר מוכיח, כמה מאותה פזה משתמר לשם העיצוב המוחלט והמאוחר של הסכסואליות, ובאילו דרכים אנוסים היצרים החלקיים שלה לילך כדי להשתלב באורגניזציה הגיניטלית החדשה. מאחורי הפזה הסדיסטית־אנלית של התפתחות הליבידו תתגלה לעינינו דרגת אורגניזציה מוקדמת יותר ופרימיטיבית ממנה, שהאיזור האירוגיני של הפה מקיים בה את עיקר התפקיד. בנקל תבינו שכאן מקום הפעולה הסכסואלית של המציצה, ואנו רשאים לתמוה על גודל בינתם של המצרים הקדמונים, שאמנותם מסמלת את הילד, גם את ה ו ר ו ס* האלוהי על־ידי האצבע שבפה. זה מקרוב מסר אברהם (Abraham) ידיעות על כך, מה שיורים משיירת אחריה אותה פזה אוֹרלית פרימיטיבית לחיים הסכסואליים של השנים המאוחרות.

רבותי! ודאי שאני יכול לשער, שהודעותינו האחרונות על האורג־ניזציות הסכסואליות מעמסתן גדולה לכם מתלמודן. שמא נכנסתי גם הפעם במידה מופלגה לפרטי־הענין. אך יפה לכם מידה של סבלנות; מה ששמעתם כאן עתידה חשיבותו להפליג בעיניכם לכשתשתמשו בו. כפי שעה יהא שמור בלבכם הרושם, שהחיים הסכסואליים — או בלשוננו: פונקציות הליבידו — אינם מתגלים כדבר מוגמר, אף לא כדבר שצמח וגדל מתוך

* אליל השמש במיתולוגיה המצרית מצויר בדמות אדם עם ראש של נץ. — ה מ ת ר ג ם.

שמירה על דמיונו שלו, אלא מתגלגלים הם בשורה של פזות הבאות רצופות, שאין אחת דומה לחברתה, לאמור שכאן יש יותר מהתפתחות שחזרה ונשנתה כמה וכמה פעמים, כדרך הגלגול של הזחל לפרפר. נקודת־מפנה באותה ההתפתחות היא שעבודם של כל היצרים החלקיים הסכסואליים כולם לפרימאט של כלי־המין שהיא ההשתעבדות של הסכסואליות לפונקציה של קיום המין. עד כאן היו חיי־המין פרועים, כביכול, פעולה עצמאית של היצרים החלקיים הבודדים, השואפים לעונג־אברים. אותה אנרכיה נתרככה על־ידי הכשרות לאורגניזציות „פריגיניטליות", תחילה הפזה הסדיסטית־אנלית, לפניה האורלית, שהיא אולי הפרימיטיבית ביותר. צרף לכאן את התהליכים השונים, שלא נתבררו עדיין כל צרכם, המעבירים את דרגת האורגניזציה לדרגה קרובה וגבוהה שלאחריה. בפעם הבאה נלמד, מה החשיבות לגבי הנברוזים במעבר־הליבידו בדרך התפתחות ארוכה ומודרגת כל־כך.

היום נעמוד גם על צד אחר שבאותה התפתחות, הינו על יחס היצרים הסכסואליים החלקיים לאובייקט. גדולה מזו, נסקור ברפרוף על התפתחות זו, שנעמוד באריכות יתר על תוצאה אחת שלה, שהיא מאוחרת למדי. ובכן, אילו קומפוננטים של היצר הסכסואלי יש להם אובייקט מראש ואינם מרפים ממנו, כן הוא יצר ההשתררות (הסדיסמוס), יצר הראוה ויצר הדעת. קומפוננטים אחרים, הקשורים ביתר הידוק באיזורי־גוף אירוגיניים מסוימים, אינם מוצאים את האובייקט אלא בתחילה בלבד כל אימת שהם נשענים על הפונקציות הלא־סכסואליות, והם מוותרים על האובייקט בשעה שהם נפטרים מן הפונקציות האלו. וכן משמש שד־האם אובייקט ראשון, המספק את צורך המזון של היונק, לקומפוננטים האורליים של היצר הסכסואלי. הקומפוננט האירוטי הבא גם הוא על סיפוקו בשעת היניקה, נעשה על ידי פעולת המציצה עצמאי, מוותר על האובייקט הזר ומחליפו במקום שבגופו שלו עצמו. היצר האורלי נעשה א ו ט ו א י ר ו ט י, כדרך שהיצרים האנליים והיצרים האירוגיניים האחרים הם אוטואירוטיים מראש. המשך ההתפתחות — אם לתפוס לשון קצר — שתי מטרות לו: ראשית להניח מן האוטואירוטיסמוס, לחזור ולהחליף את האובייקט שבגופו שלו באובייקט זר, והשנית: להביא את האובייקטים השונים של היצרים

הבודדים לידי אחדות, להחליפם באובייקט אחד ומיוחד. כמובן, שדבר כזה אינו עולה יפה, אלא בשעה שאותו אובייקט גם הוא גוף שלם הוא, הדומה לגופו שלו עצמו. ושוב, אין דבר זה יכול להתגשם מבלי לסלק תחילה קצת רחשושי־יצר אוטואירוטיים ככלי אין חפץ.

התהליכים של מציאת האובייקט הם מסובכים למדי ועד היום לא זכו לתיאור ברור ומסודר. לצורך ענינגו נטעים, שאם אותו תהליך הגיע לידי גמר מסוים בשנות הילדות שקדמו לתקופת־החביון, או אז האובייקט שנמצא ייראה כמעט אידנטי עם האובייקט הראשון של יצר־העונג האורלי, שנקנה בסיועו של יצר המזון. אותו אובייקט אם איננו שד־האם הריהו האם. אנו קוראים לאם א ו ב י י ק ט ־ ה א ה ב ה הראשון. אנו מדברים באהבה כשאנו מעמידים בשורה הראשונה את הצד הנפשי של השאיפות הסכסואליות ודוחים אחורנית את תביעות־היצר הגופניות או ה„חושניות" המונחות ביסודן או שאנו רוצים לשעה קלה להסיח מהן דעתנו. עוד סמוך לתקופה, שבה נעשית האם אובייקט־אהבה התחילה גם בילד אותה עבודה פסיכית של ההדחקה, המונעת מידיעתנו הכרת חלק ממטרותיו הסכסו־אליות. בחירת האם כאובייקט־אהבה כרוכים בה כל אותם הדברים, שנכללו בשם „תסביך אידיפוס", והגיעו בהסברה הפסיכואנליטית של הנברוזים לידי חשיבות גדולה כל־כך, ושמא יש להם חלק לא מועט בהתנגדות לפסיכו־אנליזה.

שמעו מאורע קטן, שאירע בימי המלחמה הזו: אחד התלמידים האמיצים בבית מדרשה של הפסיכואנליזה נמצא כרופא בחזית המלחמה הגרמנית בפינה נידחת בפולין. והוא עורר את תשומת־לבם של חבריו לאומנותו בכך, שהשפיע במזדמן השפעה לא צפויה על אחד החולים. כשנשאל הודה, שהוא עובד באמצעים של הפסיכואנליזה, והוא מחויב להודיע שהוא נכון למסור מידיעתו לחבריו. ערב ערב התחילו מתכנסים רופאי הקורפוס, חבריו והממונים עליו, להאזין לסתרי־התורה של האנליזה. זמן־מה עלה הענין כשורה, אך משהתחיל לדבר באזני שומעיו על תסביך אידיפוס, עמד אחד הממונים על רגליו והכריז, שאינו מאמין בכך, אין זו אלא גסות־רוח של המרצה כשהוא מספר באזני גברים אמיצים, הנלחמים למולדתם, באזני ראשי בתי אבות דברים כיוצא באלה, והוא אוסר את

המשך ההרצאות. וכך נגמר הענין. האנליטיקן ביקש, שיעבירו אותו לחלק אחר של החזית. אך כסבורני, אוי לו לנצחון הגרמני אם הוא נזקק ל„אורגניזציה" ממין זה של המדע, ולא בנקל ישלים המדע הגרמני עם אותה אורגניזציה.

ודאי אתם משתוקקים לדעת, אותו תסביך אידיפוס איום ונורא מה חבוי בו? שמו יוצא ומעיד עליו. כולכם יודעים את האגדה היונית על אידיפוס המלך, שהגורל גזר עליו שירצח את אביו וישא את אמו לאשה, והוא עושה הכל לְסַכֵּל את נבואת האוֹרַקל, ובאחרונה, משהכיר שאף־על־פי־כן עבר שתי עבירות אלו בלא יודעים הוא מטיל על עצמו עונש של סימוי־עינים. אני מקוה, שרבים מכם חזו מנפשם את הפעולה המזעזעת של אותה טרגידיה, שסופוקלס עוסק בה בחומר זה. יצירתו של המשורר האַטי מתארת, כיצד מעשה אידיפוס שנעשה מכבר מתגלה קמעה קמעה על־ידי חקירה שנתעכבה דרך־פלא ונתעוררה על־ידי סימנים חדשים יותר ויותר. מבחינה זו יש צד של גזירה שוה בינה לבין מהלכה של הפסיכואנליזה. בהמשך־הדיאלוג יארע, שהאם־הרעיה מוכת־סנורים יוקסטה מתנגדת להמשך־החקירה. היא מסתייעת בכך, שאנשים הרבה ראו עצמם בחלום שוכבים עם אמם, אך חובה להקל ראש בחלומות. אנו אין אנו מקילים ראש בחלומות, לא כל שכן בחלומות טיפוסיים, הנראים לאנשים רבים, ואין אנו מפקפקים בכך, שאותו החלום שנזכר על־ידי יוקסטה קשור קשר פנימי לתכנה המשונה והנורא של האגדה.

ואדרבה, יש מקום לתמוה, שהטרגידיה של סופוקלס אינה מעוררת אצל השומע דחיה של תרעומת, תגובה דומה ומוצדקת בהרבה מתגובת הרופא הצבאי הפשוט שלנו. שהרי כאן יצירה לא מוסרית מעיקרה המבטלת את אחריותו המוסרית של האדם, מעמידה את הכוחות האלוהיים כמחוללי הפשע, מבליטה קוצר־ידם של הרחשושים המוסריים שבאדם, המתקוממים כנגד הפשע. אפשר היה לחשוב, שהחומר הגלום באגדה לא נתכוון אלא לשמש קטרוג על האלילים ועל הגורל, ואילו נתגלגל לידיו של אוריפידס המבקר והכופר באלילים קרוב לודאי שהיה נעשה קטרוג כזה. אך סופוקלס המאמין מן הנמנעות הוא שנמצא בו שימוש כזה; כאן מסייע אותו חידוד של חריפות ביראת שמים, כאילו ממידת

המוסריות העילאית הוא להכנע לרצונם של האלילים, גם בשעה שהם גורמים מעשי־פשע. איני יכול לומר, שהמוסר הזה הוא ממעלותיו של החזיון, אך לגבי הפעולה שהוא פועל אינו מעלה ואינו מוריד. השומע מגיב לא על המוסר, אלא על משמעותה הטמירה ועל תכנה של האגדה. משל למה תגובתו דומה, לתגובת אדם שהכיר בנפשו על־ידי אנליזה עצמית את התסביך של אידיפוס והסיר את המסוה מעל רצונם של האלילים והאורקל כאחת וראה שאינם אלא התחפשויות אידיאליות של הלא־מודע שלו עצמו. דומה כאילו בזכרונו צפו ועלו המשאלות לסלק את האב ולישא תחתיו את האם לאישה והוא חרד לכך. גם דברי המשורר נראים לו כאילו נתכוונו לומר: לשוא אתה מתקומם על אחריותך ואתה נשבע נאמנה, מה שעשית כנגד הכוונות הפושעות. ואף־על־פי־כך בך האשמה, לפי שלא יכולת להכחידן; עדיין הן שרירות וקיימות בך בלא יודעים. וכאן צפונה אמת פסיכולוגית. אפילו אדם הדחיק את רחשושי־הרשע שלו ללא־מודע והיה רוצה לומר לעצמו, ששוב אין אחריותם עליו, אף־על־פי־כן הוא אנוס להרגיש באותה אחריות כמין הרגשת חטא, שטעמו ונימוקו אינם ידועים לו.

אין כל ספק, שאנו רשאים לראות בתסביך אידיפוס אחד המקורות החשובים ביותר לתודעת־החטא המענה את הנברוטיקנים לפרקים מרובים כל־כך. ולא זו אף זו: במחקר אחד על ראשית הדת האנושית והמוסר, שפרסמתי בשנת 1913 בשם „טוֹטֶם וטאבו", נתקבלה על דעתי ההשערה, שמא האנושיות כחטיבה שלמה לא רכשה לה בראשית תולדותיה תודעת־החטא שלה, מקור בראשית לדת ומוסר, אלא מתוך תסביך אידיפוס. ברצון הייתי מאריך באותו ענין, אך מוטב שאמנע עצמי מכך. משפתחת בנושא זה אי אתה נפטר הימנו אלא בקושי, ואנו חייבים לחזור לפסיכולוגיה האינדיבידואלית.

מה מגלה לנו, איפוא, ההסתכלות הישרה בילד, בתקופת בחירת־האוביקט לפני תקופת־החביון מן התסביך של אידיפוס? בנקל אתה רואה, שהגבר הקטן רוצה לייחד לו לבדו את האם; מציאותו של האב במקום מפריעה לו, הוא נוח לכעוס כשהאב מתיר לעצמו גילויי־עדנה כלפי האם, ודעתו נחה עליו, כשהאב נמצא בדרך או כשאיננו בבית. לפרקים מרובים הוא מביע רגשותיו במלים ממש, הוא מבטיח לאמו שישא

אותה לאישה. יש מקום לסברה, כי זה מעט לגבי מעשי אידיפוס, אך בממש די בכך, כי כאן מעשי אידיפוס באבם. לפרקים מרובים ההסתכלות מתעמעמת מתוך כך, שאותו ילד עצמו מגלה בהזדמנויות שונות עדנה גדולה כלפי אביו; אך יחסי רגשות מנוגדים — או ביתר דיוק: אמבי־וָלנטיים כאלה, שהיו מביאים את המגודל לידי סכסוכי־חיים, הם שרויים זה עם זה בשלום אצל הילד, כדרך שהם מוצאים אחר כך לזמן רב מקום בלא־מודע, ושרויים בשלום זה ליד זה. אפשר שיבואו ויטענו, שהתנהגות הילד הקטן נובעת מתוך נימוקים איגואיסטיים ואינה מצדיקה את ההנחה על קיומו של תסביך אירוטי. האם דואגת לכל צרכי־הילד, ומשום כך מעונין הילד, שלא תתן דעתה על כל נפש אחרת. דברי אמת הם, אך מיד מתברר, כי במצב זה כבדומה לו אין האינטרס האיגואיסטי אלא משענת, שהשאיפה האירוטית נסמכת עליה. כשהפעוט מגלה סקרנות סכסואלית לא־מסותרת כלפי אמו, כשהוא מתאוה לישון במיטתה בלילה, דוחק עצמו לראותה בשעה שהיא מתלבשת או מנסה אפילו לפתותה — והאם יכולה לראותו בכך לפרקים מרובים ולספר את הדבר בצחוק, — הרי שאין לפקפק בתכונה האירוטית של זיקתו לאם. וכן אין אנו רשאים לשכוח, שהאם דואגת כדאגה זו לבתה הקטנה, מבלי למשוך לעצמה חיבה כזו, ולפרקים מרובים למדי מתחרה עמה האב בדאגתו לילד, ואין הוא קונה לעצמו חשיבות כדרך שקנתה האם. קיצורו של דבר, אין לך בקורת בעולם שתוכל לעקור מתוך אותה סיטואציה את המומנט של ההעדפה המינית. שהרי מצד האינטרס האיגואיסטי מעשה לא מחוכם הוא לו לגבר הקטן, שהוא מעדיף שרותה של נפש אחת על שירותן של שתי נפשות.

כפי שראיתם, לא תארתי אלא את יחסו של הילד לאב ולאם. צורת יחסים דומה לגמרה, בשינויים ההכרחיים, תמצאו אצל הילדה הקטנה. ההתדבקות העדינה באב, הצורך לסלק את האם כדבר מיותר ולרשת מקומה, אותה גנדרניות המשתמשת כבר באמצעים המיוחדים לנשיות המאוחרת, מצטרפים בילדה הקטנה דוקא כדי תמונה מרהיבת־עין, המסיחה דעתנו מן הרצינות ומן התוצאות הקשות האפשריות, שמאחורי מצב ינקותי זה. ואל נשכח להוסיף, שההורים עצמם משפיעים לפרקים השפעה מכרעת על התעוררותו של יחס־אידיפוס בילד, מתוך שהם עצמם כפותים למשיכה

המינית, ובמקום שנמצאים ילדים מרובים שם מעדיף האב בחיבתו בפירוש מפורש את בתו הקטנה והאם מעדיפה בחיבתה את בנה. אך התכונה הספונטנית של תסביך אידיפוס הילדותי אינה מתערערת אפילו על־ידי מומנט זה. משנתוספו ילדים אחרים מתרחב תסביך אידיפוס כדי תסביך משפחה. עתה הוא תולה נימוקו בהיזק האיגואיסטי והוא מקבל את אחיו ואחיותיו במורת־רוח והוא מסלקם בלא חשש במשאלת לבו. בדרך כלל נותנים הילדים ביטוי־שפתים לתחושות־שנאה אלו במידה יתירה משהם נותנים לשנאה הנובעת מתסביך־ההורים. אם נתקיימה משאלה כזו והמות נטל בזמן קצר את התוספת שאינה רצויה, הרי אנליזה מאוחרת עשויה להורותנו, מה חויה חשובה היה אותו מקרה מות לילד, אף־על־פי שאפשר שהמקרה עצמו נשתמר בזכרון הילד הנדחק עם הולדת האח או האחות למדרגה שניה והוא מורחק לזמן הראשון כמעט לחלוטין מן האם, אינו שוכח בנקל אותה הרחקה, רגשות, שאילו מצינו כמותם אצל המגודל היינו רואים אותם כרגשי התמרמרות קשה, מחלחלים בו ולפרקים מרובים הם משמשים יסוד להתנכרות ממושכת. הזכרנו כבר, שהחקירה הסכסואלית לכל תוצאותיה נאחזת בדרך כלל באותו נסיון־החיים של הילד. משיגדלו אחיו ואחיותיו אלו יחולו ביחסו אליהם שינויים חשובים מאוד. יכול שהילד יבור את אחותו כאובייקט אהבה, כתחליף לאם שבגדה בו; אחים אחדים המחזרים אחרי האחות הצעירה שרויים עוד בחדר הילדים באותם מצבי־התחרות האויבת, שחשיבותם בחיים בעתיד מרובה כל־כך. ילדה קטנה מוצאת באח הבכור תחליף לאביה, ששוב אינו מחבבה כדרך שחיבבה בשנים המוקדמות או שהיא לוקחת אחת מאחיותיה הצעירות כתחליף לילד, שביקשה לשוא לקבל מאת אביה.

כהנה וכהנה מראָה לכם ההסתכלות הישרה בילדים והערכת זכרותיהם משנות הילדות שנשתמרו בבירור ושהאנליזה לא השפיעה עליהם. אגב, מכאן אתם למדים, שעמדת הילד בסדר הילדים חשיבותה מרובה לעיצוב חייו בעתיד. זהו מומנט שצריך להתחשב בו בכל תיאור ביוגרפי. אך חשוב יותר, כי למשמע ההסברים האלה שאפשר לקנותם בלא טרחה לא תוכלו להעלות בזכרונכם בלא בת־צחוק את דברי המדע להסברת איסור העריות. מה מופלגות הן האמצאות כאן! עם חיי־הצוות

מאז הילדות ניטלה כביכול מן הילד הנטיה המינית לאלה שאינם מבני מינו במשפחה, או שכוונה ביולוגית למנוע חיתונם של שארי־בשר מצאה כביכול ביטוי פסיכי לעצמה בפחד העריות שמלידה! וכן שוכחים לחלוטין, שלא היה צורך באיסור אכזרי כל־כך על־ידי החוק והמנהגים אילו היו בנמצא תחומים טבעיים ומוסמכים כלשהם כנגד מעשי־האִינצֶסט. אך האמת היא בהיפוכו של דבר. ברירת־האובייקט הראשונה של בני האדם היא בדרך כלל אינצסטואוזית. בגבר היא מכוונה כלפי האם והאחות וצריך היה איסורים חמורים ביותר לעקור מתוך המציאות את הנטיה הינקותית הזו, שהשפעתה מתמידה והולכת. הפרימיטיביים החיים עוד כיום, העמים הפראים, איסורי האינצסט שלהם חמורים לאין שיעור משלנו, וזה מקרוב הראה ת. ר י י ק בחקירה מצוינת שלו, כי מנהגי הבגרות של הפראים, המתארים לידה חדשה, לא נתכוונו אלא לפטור את הילדים מן הזיקה האינצסטואוזית לאם ולהחזירם שיהיו שרויים בשלום עם אביהם.

המיתולוגיה מלמדת אתכם, שהאינצסט, שלכאורה הוא, כמאמר הבריות, מתועב כל־כך, מותר לאלילים בלא כל חשש, ומפי ההיסטוריה העתיקה אתם יכולים לשמוע, שנשואי־העריות עם האחות היו מצוה מקודשת לשליט (הפרעונים העתיקים, האינקים בפֶּרו). נמצא, שכאן זכות יתירה שאינה ניתנת להדיוטות.

גילוי ערות האם הוא הפשע האחד של אידיפוס, רצח האב — הוא פשעו האחר. אגב, נזכיר שאלה הם שני הפשעים הגדולים שנאסרו על ידי המוסד הדתי־חברותי הראשון של בני האדם, הטוֹטֶמיסמוּס. ועתה בואו ונפנה מן ההסתכלות הישרה בילד אל החקירה האנליטית של המגודל, שנעשה נברוטי. מה היא תוספת הידיעה של תסביך־אידיפוס הניתנת לנו על־ידי האנליזה? הדברים אינם ארוכים. היא מגלה אותו תסביך בצורה זו, כפי שהאגדה מתארת אותו; היא מראה, שכל נברוטיקן היה בעצמו אידיפוס או, ובסופו של דבר אחת היא, שנעשה הַמְלֶט בתגובתו על התסביך. מובן, שהתיאור האנליטי של תסביך־אידיפוס יש בו משום הגדלה והגדשה של השרטוט הינקותי. האיבה לאב, המשאלה לראות במותו, שוב אינם נרמזים מתוך היסוס, ויחס העדנה לאם מודה במטרתה, לכבוש אותה כאישה לו. האמנם רשאים אנו לתלות אותם רחשושי רגש צורמים

קיצוניים בשנות ילדות רכות אלו, או שמא מטעה אותנו האנליזה, לפי שנשתרבב לה גורם חדש? גורם כזה אין מציאותו קשה. כל אימת שאדם משיח את עברו, ויהא אותו אדם סופר דברי הימים, עלינו להביא במנין גם מה שהוא נוטל שלא במכוון מן ההווה או מן הימים שבין ההווה והעבר ומחזירו לעבר, ונמצא שהוא מסלף את תמונת העבר. במקרה של הנברוטיקן יש אפילו מקום לשאלה, אם אותה החזרה־לאחור היא כולה בלא כוונה; אחר כך נכיר מוטיבים לכך ובכלל נהא חייבים לצאת ידי חובה לגבי העובדה של „הזיה לאחור", לעבר המוקדם. וכן אנו מגלים בנקל, שהאיבה לאב מתחזקת על־ידי כמה וכמה מוטיבים, שמקורם בימים וביחסים מאוחרים יותר, ושהתשוקה הסכסואלית לאם יצוקה בתוך דפוסים שעדיין הם צריכים להיות זרים לילד. אך היינו מעלים חרס בידנו אילו באנו לפרש את תסביך־אידיפוס בשלימות על־ידי הזיה לאחור ולתלותו בזמנים מאוחרים יותר. הגרעין הינקותי וגם מעט או הרבה מן התוספת נשארו בעינם, כפי שמאשרת ההסתכלות הישרה בילד.

נמצא שהעובדה הקלינית הנגלית לנו מאחורי הצורה שנקבעה על־ידי האנליזה של תסביך־אידיפוס, ערכה למעשה מופלג הרבה. אנו מכירים, כי לתקופת הבגרות, כשהיצר הסכסואלי מכריז ראשונה תביעותיו במלוא־כוחו, האובייקטים המשפחתיים והאינצסטואוזיים הישנים חוזרים לקדמותם ונעשים ליבידונאיים. ברירת האובייקט הינקותית לא היתה אלא כהקדמה חלשה, אך היא קובעת את כיוון ברירת האובייקט בימי הבגרות. מתארעים כאן תהליכי־רגש אינטנסיביים מאוד בכיוון של תסביך־אידיפוס או בתגובה עליו, אלא שהם חייבים להשאר בחלקם הגדול מחוץ לתודעה, כיון שהנחותיהם הקודמות נעשו קשות מנשוא. מאותו זמן ואילך חייב הפרט האנושי להקדיש עצמו לשאלה הגדולה, לפרוק מעליו עול ההורים, ורק לאחר שהוא פותרה הוא חדל מלהיות ילד ונעשה בן לציבור החברותי. לגבי הבן השאלה היא בכך, שיתיר את משאלותיו הליבידונאיות מעל האם ושיוכל להשתמש בהן לשם ברירת אובייקט־אהבה זר וממשי ולהשלים עם האב, אם האיבה לו נשארה בעינה, או להשתחרר מעולו, באם נעשה משועבד לו בתגובה על התקוממותו הינקותית. שאלות אלו אין לך אדם שיהא פטור מהן; ראוי לתשומת־לב, כי רק לעתים רחוקות מאוד

יעלה לפתור אותן פתרון אידיאלי, הינו מתוקן מבחינה פסיכולוגית וסוציאלית. ואילו הנברוטיקנים אותו פתרון אינו עולה בידם בכלל, הבן נשאר כל ימי חייו כפות למרותו של האב ואינו יכול להעביר את הליבידו שלו על אובייקט סכסואלי זר. כזה יוכל גם להיות בחילופי־היחס גורלה של הבת. במובן זה תסביך־אידיפוס נחשב בדין כגרעין הנברוזים.

אתם מרגישים, רבותי, עד מה חטופים היו דברי על כמה וכמה יחסים חשובים להלכה ולמעשה, הקשורים ואחוזים בתסביך־אידיפוס. אין אני עומד גם על שינוי־הנוסח שלו ועל היפוכיו האפשריים. בענין היחסים הרחוקים יותר של אותו תסביך איני רוצה אלא לרמוז לכם, כי נמצא שהוא מכריע ביותר ביצירה הפיוטית. אוטו ר א נ ק הראה בספר רב־זכויות, שכותבי החזיונות שבכל דור ודור נטלו חמרי־יצירתם בעיקר מתסביך־אידיפוס ומתסביך האינצסט, משינויי־נוסח וההתחפשויות שלהם. וכן ראוי להזכיר, ששתי המשאלות הפושעות של תסביך־אידיפוס הוכרו משכבר, ימים הרבה לפני הפסיכואנליזה, כגילויים האמתיים לחיי־היצר ללא רסן. בין כתבי האנציקלופֶּדיסט דִידֶרו (Diderot) אתם מוצאים דיאלוג מפורסם „Le neveu de Rameau", שעובד גרמנית על־ידי גתה בכבודו ובעצמו. שם אתם יכולים לקרוא את המשפט המופלא:

Si le petit sauvage était abandonné à lui-même, qu'il conserva toute son imbecillité et qu'il réunit au peu de raison de l'enfant au berceau la violence des passions de l'homme de trente ans, il tordrait le cou à son père et coucherait avec sa mère *.

אך יש עוד משהו אחר, שלא אוכל לעבור עליו בשתיקה. האם־הרעיה של אידיפוס לא הזכירה לנו לשוא את דבר החלום. התזכרו את התוצאות של אנליזות החלום שלנו, שהמשאלות היוצרות את החלום הן לפרקים מרובים כל־כך בעלות תכונה פרברסית ואינצסטואוזית או שהן מגלות, שלא כצפוי, איבה לקרובים מקורבים ואהובים? השאלה למקור

* אילו נעזב לנפשו אותו פרא קטן שנשאר בבערותו ושזיווג בקרבו קצת משכלו של תינוק מוטל בעריסה עם אכזריות התאוות של בן שלושים, כי אז היה עורף את ראש אביו והיה שוכב עם אמו.

הרחשושים הרעים האלה נשארה אז תלויה ועומדת. ועתה תוכלו להשיב עליה מעצמכם. אין כאן אלא גילויי־ליבידו וכיבושי־אובייקט ינקותיים־מוקדמים, שהחיים המודעים הסתלקו מהם מכבר ואילו בשעות השינה הם מכריזים עדיין על קיומם ומצד מה הם נראים גם כבעלי כושר פעולה. אך כיון שכל בני האדם, ולא הנברוטיקנים בלבד, רואים חלומות כאלו, פרברסיים ואינצסטואוזיים זוממי־מות, הרי שאנו רשאים ללמוד, כי גם בני האדם שהם נורמליים כיום התפתחותם נעשתה דרך פרברסיות וכיבושי־האובייקט של תסביך־אידיפוס, שאותו הדרך הוא דרך ההתפתחות התקינה ואילו הנברוטיקנים מראים לנו בצורה מוגדלת ומוגסה את שהאנליזה של החלום מוצאת גם אצל הבריא. וכאן אחד הטעמים, על שום מה הקדמנו את תלמוד החלומות לתלמוד הסימפטומים הנברוטיים.

שיעור עשרים ושנים

נְקוּדוֹת־רְאוּת שֶׁל הַהִתְפַּתְּחוּת וְהָרֶגְרֶסְיָה׳ אֶטִיוֹלוֹגְיָה.

רבותי! שמענו, שהפונקציה של הליבידו עוברת עליה התפתחות ארוכה, עד שהיא יכולה לשרת את קיום־המין, שירות הנקרא נורמלי. עתה הייתי רוצה להראותכם, מהי חשיבותה של העובדה הזו כגורם הנברוזים.

סבורני, שדעתנו מסכמת עם התורות של הפתולוגיה הכללית כשאנו מניחים, שהתפתחות כזו צפויים לה שני מיני סכנות, ראשית סכנת המעצור ושנית סכנת הרגרסיה. לאמור, הנטיה הכללית של התהליכים הביולוגיים לשינויים נותנת, שלא כל הפזות המכינות מסתיימות בכי טוב במידה שווה ולא תמיד ההתגברות היא מוחלטת; חלקי הפונקציה הזו נעצרים לזמן רב בדרגות מוקדמות אלו, ולתוך הדמות הכוללת של ההתפתחות מתערבה מידה ידועה של מעצור־ההתפתחות.

בואו ונבקש גזירות שוות לתהליכים אלה בתחומים אחרים. כשעם שלם עוזב את מושבותיו לבקש לו מושבות חדשים, כדרך שאירע לפרקים מרובים בתקופות הקודמות של תולדות האנושות, ודאי שלא הגיע למושבו החדש במלא־מנינו ובנינו. כשנסיח דעתנו מאבידות אחרות ודאי שקיבוצים קטנים או חבורות קטנות של נודדים נתעכבו בדרך וקנו שביתה בתחנות אלו, ואילו ההמון העיקרי המשיך דרכו. או, לכשתרצו השואות קרובות יותר, הרי ידעתם, שהיונקים העליונים בלוטי־המין הגבריים שלהם חבויים תחילה עמוק בפנים חלל הבטן ובתקופה ידועה של חיי העובר הם מתחילים נודדים ממקומם ומגיעים כמעט סמוך למתחת עורו של קצה אגן־הירכים. כתוצאה מנדידה זו אנו מוצאים במנין זכרים, שאחד האברים הזוגיים הללו נשאר בחלל האגן, או שנשתקע לזמן רב בביב הקרוי ביב־הזרע.

ששניהם מוכרחים לעבור בו בשעת נדידתם, או שאותו ביב נשאר לפחות פתוח, ואילו בדרך נורמלית הוא מסתתם לאחר גמר חילופי־המצב של הבלוטים. כשעשיתי, בהיותי סטודנט צעיר, את עבודתי המדעית הראשונה בהדרכתו של בריקה (Brücke), חקרתי למקורם של שרשי־העצבים האחוריים במוח השדרה של דג קטן, קדום מאוד בבנינו. מצאתי, שסיבי העצבים של שרשים אלה יוצאים מתאים גדולים בקרן האחורית של החומר האפור, מה שאין כן בבעלי החוליות האחרים. אך גליתי גם עד מהרה, שתאי־עצבים כאלה מפוזרים מחוץ לחומר האפור לאורך כל הדרך עד לגנגליות* הקרויות גנגליות ספינליות** של השורש האחורי. ולמדתי מכאן, שהתאים של קיבוצי הגנגליות האלה נדדו ממוח־השדרה לשרשי־העצבים. כזאת נראה גם בתולדות ההתפתחות; אך אותו דג קטן ניכר בו דרך־הנדודים כולו על ידי תאים שנשארו לארכו. לכשתעמיקו יותר לא תתקשו למצוא את מקומות התורפה שבכל ההשוואות האלו. משום כך נאמר בפירוש, כי לדעתנו אפשרי הוא בכל שאיפה סכסואלית בודדת, שחלקים בודדים הימנה נשתקעו בדרגות קודמות של ההתפתחות, גם בשעה כשחלקים אחרים הגיעו לסוף מטרתם. כאן אתם מכירים, שאנו מתארים לעצמנו כל שאיפה כזו כזרם המתמשך והולך מאז צאתנו לאויר העולם, שאנו מפרידים אותו במידה ידועה בדרך מלאכותית קילוחים קילוחים הבאים רצופים בזה אחר זה. הדין עמכם, כשאתם סבורים שמוצגים אלו צריכים תוספת בירור, אך הנסיון היה מרחיק אותנו מדי. הרשוני, איפוא, לציין, שכל השתקעות כזו של שאיפה חלקית בדרגת התפתחות צריכה להקרא ק ב ע ו ן (משמע של היצר).

הסכנה האחרת של התפתחות מודרגת כזו צפונה במה, שהחלקים שהתקדמו יותר יכולים גם הם לחזור בנקל בתנועה אחורנית לדרגה מן הדרגות הקודמות האלו, מה שנקרא ר ג ר ס י ה. השאיפה מוצאת לה עילה לרגרסיה כזו שהגשמת הפונקציה שלה, הינו כשההשגחה של מטרת הסיפוק שלה, נתקלת בצורה המאוחרת או המעולה יותר במכשולים קשים מחוץ. קרובה לנו ההנחה, שקבעון ותסוגה אינן לא־תלויות זו בזו, כל מה

* קישורי־עצבים.

** קישורי־עצבים של הגב.

שהקבעון בדרך ההתפתחות חזק יותר, כן מתחמקה הפונקציה מן הקשיים החיצוניים מתוך תסוגה עד לאותם הקבעונות וכן יפחת כוח־ההתנגדות של הפונקציה המושלמת בפני המכשולים החיצוניים במהלכה. תנו דעתכם לכך, כשעם נוסע הוא מניח אחריו גדודים חזקים בתחנות־נדודיו. הרי נוח להם לאותם גדודים שהתקדמו יותר שיסוגו אחורנית עד לאותן תחנות בשעה שהם נתקלים באויב חזק מדי או ניגפים מפניו. אך גם סכנת־המפלה תגדל יותר, כשמספר הנשארים בנדודיהם גדול יותר.

לשם הבנת הנברוזים חשוב הדבר, שלא תסיחו דעתכם מאותו היחס שבין פיכסציה לרגרסיה. על־ידי כך אתם קובעים לעצמכם עמדה בטוחה בשאלת גורמי הנברוזים, בשאלת האֶטיולוגיה של הנברוזים, שאנו מבקשים עתה לעסוק בה.

תחילה נעמוד עוד על הרגרסיה. לאחר הדברים שנודעו לכם מההתפתחותה של הפונקציה הליבידונאית אתם רשאים לצפות לרגרסיה משני סוגים, חזירה אל האובייקטים הראשונים שנכבשו על־ידי הליבידו, שתכונתם, כידוע, אינצסטואוזית וחזירת האורגניזציה הסכסואלית הכוללת לדרגות קודמות. שני הסוגים כאחד מצויים בנברוזי־ההעברה ומקיימים תפקיד חשוב במיכניסמוס שלהם. ביחוד החזירה אל האובייקטים האינצס־טואוזיים הראשונים של הליבידו היא קו המצוי בקביעות מיגעת ממש אצל הנברוטיקנים. על הרגרסיות של הליבידו ניתן לומר יותר, אם מצרפים קבוצה אחרת של נברוזים, הקרויים נרציססטיים, שאין אנו מתכוונים לטפל בהם עכשיו. מחלות אלו מאירות עינינו גם בתהליכי־התפתחות אחרים של פונקציות הליבידו שלא נזכרו עדיין, והן מראות לנו במידה מתאמת לכך גם סוגי רגרסיה חדשים. אך סבורני, שאני חייב קודם כל להזהירכם, שלא תחליפו רגרסיה בהדחקה, ולעזור לכם שתבארו לעצמכם את היחסים שבין שני התהליכים. הדחקה היא, כפי הידוע לכם, התהליך שעל־ידו האַקט הפסיכי העלול למודעות, הינו אַקט השייך לשיטה לפ־מ., נעשה לא־מודע, כלומר הוא נדחה שוב אל שיטת הל״מ. ואילו שם ההדחקה בא גם, כשהאַקט הנפשי הלא־מודע אינו מותר בכלל בכניסה לשיטה שלפני־מודעת, הקרובה ביותר, ועל הסף הוא נדחף אחורנית על־ידי הבקורת. נמצא שמושג ההדחקה אין לו כל יחס לסכסואליות; בבקשה מכם, תנו

דעתכם על כך. אין הוא מציין אלא תהליך פסיכולוגי צרוף, שאנו יכולים לאַפיֵן אותו ביתר הצלחה, אם נקרא לו תהליך טופִּי (מקומי), רצה לומר שיש לו ענין בחללים הפסיכיים המשוערים או, אם גם הפעם נוותר על אותו מוצג־עזר גס, נאמר שיש לו ענין בבנינו של האפרט הנפשי משיטות פסיכיות נבדלות.

מתוך ההשואה שנעשתה עתה אנו מרגישים, שהשתמשנו עד כה במלה „רגרסיה" לא בהוראתה הכללית אלא בהוראה מיוחדת לגמרה. משתתנו לה את משמעותה הכללית, משמעות של חזירה מדרך התפתחות גבוהה לנמוכה הימנה, או אז תשתעבד גם ההדחקה לרגרסיה, לפי שהיא ניתנת להיתאר גם כחזירה אל דרג קודם ועמוק יותר בהתפתחותו של אַקט פסיכי. אלא שבהדחקה אין העיקר בשבילנו באותו כיוון החוזר אחורנית, משום שאנו מדברים גם על הדחקה מבחינה דינמית כשאקט פסיכי משתקע בדרג הנמוך של הלא־מודע. ההדחקה היא מושג טופי־דינמי, ורגרסיה מושג תיאורי טהור. אך מה שקראנו עד כה בשם רגרסיה וראינו אותו קשור ביחסים לפיכסציה, לא נתכוונו בכך אלא לחזירת הליבידו אל התחנות הקודמות של התפתחותה. הוה אומר, משהו השונה במהותו תכלית שינוי מן ההדחקה ושאינו תלוי בה כלל. אין אנו יכולים לכנות את הרגרסיה של הליבידו גם תהליך פסיכי טהור ולא ידענו מה שיכון נייחד לה באפרט הנפשי. אפילו היא משפעת על החיים הנפשיים את ההשפעה החזקה ביותר, הגורם האורגני שבה הוא החשוב בגורמיה.

בירורים כאלה, רבותי, מן המוכרח שיהיו נראים במידת־מה יבשים. נפנה אל הקְליניקה כדי לראות שימושם, שרשמו במקצת מלא יותר. ידעתם, שהיסטיריה ונברוז־כפיה הם שני ראשי־ביטוי לקבוצת נברוזי־ההעברה. והנה בהיסטיריה אתה מוצא, אמנם, רגרסיה של הליבידו לאובייקטים הסכסואליים האינצסטואוזיים הראשונים ואותה רגרסיה קבועה בהחלט, אך לעולם לא תהא זו רגרסיה לדרג קודם של האורגניזציה הסכסואלית. לעומת זה נופל בחלקה של ההדחקה עיקר התפקיד במיכניסמוס ההיסטירי. אילו הרשיתי לעצמי לשכלל על־ידי קונסטרוקציה את ידיעתנו הודאית שקנינו לנו עד עכשיו בנברוז זה, הייתי יכול לתאר את מצב־הדברים בזה האופן: תמה ונשלמה התאחדותם של היצרים החלקיים מתוך הפרימאט

של כלי־המין, אך תוצאותיה נתקלות בהתנגדותה של השיטה שלפני־המודע הקשורה בתודעה. נמצא שהאורגניזציה של כלי־המין כוחה יפה כלפי הלא־מודע, ולא כן כלפי הלפני־מודע, ודחיה זו מצד הלפני־מודע מעלה מצב הדומה במידה מסוימה למצב שקדם לפרימאט של כלי־המין. ואף־על־פי־כן הרי זה משהו שונה בתכלית. — משתי רגרסיות־הליבידו הרגרסיה לפזה קודמת של האורגניזציה הסכסואלית היא הבולטת ביותר. מכיון שהיא חסרה בהיסטיריות וכל תפיסת הנברוזים שלנו נתונה עדיין במידה מרובה למדי להשפעתו של תלמוד ההיסטיריה, שקדם בזמן, הרי שחשיבותה של תסוגת־הליבידו אף היא נתבררה לנו זמן רב לאחר בירור ערכה של ההדחקה. נהא מוכנים לכך, שבנקודות־הראות שלנו יחולו גם הרחבות ושינויי־ערך אחרים, כשנוכל למשוך לתוך חוג עיונינו מלבד היסטיריה ונברוז־כפיה גם את הנברוזים האחרים, הנברוזים הנרקיסטיים.

אדרבא, אצל נברוז־הכפיה הרגרסיה של הליבידו לדרגה קודמת של האורגניזציה הסדיסטית אנלית היא העובדה הבולטת ביותר והיא גם המכרעת ביותר לגבי ביטויה בסימפטומים. אימפולס־האהבה מחויב אז להתחפש במסוה של אימפולס סדיסטי. מוצג הכפיה: הייתי רוצה לרצוח אותך, עצם פירושו — אם תסירו מעליו תוספות ידועות, שאינן ארעיות אלא הכרחיות, — אינו אלא כך: הייתי רוצה ליהנות ממך באהבה. כשתוסיפו לכך, כי אותה שעה עצמה נעשתה הרגרסיה של אובייקטים, באופן שאותם אימפולסים מכוונים רק לנפשות הקרובות והחביבות ביותר, תוכלו לשוות לעצמכם את האימים שמוצגי־כפיה אלה מעוררים בחולה, וכן גם את הזרות שבה נצטיירו בתפיסתו המודעת. אך גם ההדחקה חלקה גדול במיכניסמוס של נברוזים אלה, שמכל מקום לא קל לפרשו במבוא מרפרף כמבוא שלנו. רגרסיה של הליבידו ללא הדחקה לא היתה מביאה לעולם לידי נברוז, אלא היתה מסתיימת בפרברסיה. מכאן אתם למדים, שההדחקה היא התהליך, שהוא סגולתו המיוחדת של הנברוז ומגדירה אותו על הצד הטוב ביותר. אך שמא עוד תשחק לנו השעה להביא לפניכם את שאנו יודעים על המיכניסמוס של הפרברסיות, ואז תראו כי גם כאן אין לכם דבר שיהא נעשה בפשטות, כדרך שהיינו רוצים להעמידו לפנינו.

רבותי! סבורני שתשלימו עם דעתי שנשמעה עתה על קבעון ותסוגה

של הליבידו, אם תראו בהם הכנה לחקירת האטיולוגיה של הנברוזים. בענין זה מסרתי לכם רק הודעה אחת, שבני האדם חולי־נברוז, כשניטלת מהם האפשרות לספק את הליבידו שלהם, הינו ב„מניעה" (Versagung) כדרך שכיניתי את הדבר הזה, ושהסימפטומים שלהם הם תחליף לסיפוק שנמנע מהם. אין, כמובן, הכוונה לומר, שכל מניעה של סיפוק ליבידונאי פגיעתה נברוטית בכל אדם ואדם, אלא שבכל מקרי־נברוז שנחקרו אפשר להוכיח מציאותו של גורם המניעה. המאמר אינו ניתן, איפוא, להתפרש בהיפוכו. ודאי גם הבנתם, שאותה אמירה אינה מפענחת עדיין את כל תעלומות האטיולוגיה של הנברוזים, אלא הבליטה תנאי אחד חשוב והכרחי.

עכשיו אין אתה יודע, אם עליך, לשם תוספת ויכוח באותו מאמר, להחזיק בטבעה של המניעה או באופיו המיוחד של הנפגע על־ידה. רק לפרקים רחוקים מאוד תהא המניעה רבת צדדים והחלטית; שפעולתה תהא פתוגינית צריך שיבואה אותו דרך סיפוק, שאליו בלבד משתוקק האיש ושהוא מוכשר לו בלבדו. בדרך כלל רבים מאוד הדרכים לפניך לשאת את מחסור הסיפוק הליבידונאי, בלי שתחלה בו. קודם כל אנו מכירים בני אדם, שהם יכולים להעמיס על עצמם אותו מחסור בלא נזק; אינם מאושרים, געגועים מכלים נפשם, אך לא יחלו. אחר כך אנו צריכים להביא במנין, שדוקא רחשושי־היצר הסכסואליים הם פלסטיים שלא כרגיל, אם מותר לומר כך. כל אחד מהם יכול לבוא תחת חברו, והאחד יכול ליטול את העצמה של אחרים; אם סיפוקו של היצר האחד נמנע ביד המציאות, יכול סיפוקו של יצר אחר לשמש פיצוי מלא. הם מתייחסים זה לזה כרשת של צנורות המלאים נוזלים, השלובים זה בזה, אף על פי שהם משועבדים לפרימאט של כלי־המין, דבר שלא בנקל אנו מכנסים אותו במוצג אחד. גם זו: היצרים החלקיים של הסכסואליות וכן השאיפה הסכסואלית שנסתמכה מתוכם, מצוי בהם כשרון גדול להחליף את האובייקט שלהם, להמירו באחר, כלומר גם באובייקט שנוח יותר להשיגו; אותה סגולת־התקה ונכונות לקבל תחליפים צריכה להיות סם־שכנגד חזק לפעולה הפתוגינית של המניעה. בין תהליכים אלה המשמשים תריס בפני החליה אכרוכה במחסור, קנה לו תהליך אחד חשיבות תרבותית מיוחדת. עיקרו של אותו תהליך הוא בכך, שהשאיפה הסכסואלית מסתלקת ממטרתה

המכוונת לעונג של יצר חלקי או לעונג של קיום המין והיא קובעת לה מטרה אחרת, הקשורה מבחינה גיניטית במטרה שהסתלקה הימנה, אך שוב אינה צריכה להקרא סכסואלית, אלא חברותית. אנו מכנים תהליך זה בשם „סובלימציה״, וכך אנו מצטרפים אל ההערכה הכללית, המחשיבה את המטרות החברותיות על המטרות הסכסואליות, שהן איגואיסטיות מיסודן. בסופו של דבר אין הסובלימציה אלא מקרה מיוחד של כפיפת השאיפות הסכסואליות לשאיפות האחרות, לא סכסואליות. עתידים אנו לחזור אליה בצירוף־ענינים אחר.

עתה יהיה בכם הרושם, שכל האמצעים האלה המסייעים לשאת את המחסור ביטלו כל חשיבותו של המחסור הזה. ולא היא, הוא מקיים את כוח שלטונו הפתוגיני. הסמים־שכנגד אינם בדרך כלל מספיקים, כי אותה מידת ליבידו שרוב בני האדם יכולים לעמוד בה מבלי לספקה היא מוגבלת. הפלסטיות או חופש התנועה של הליבידו לא נתקיימה בשום פנים בשלימות אצל הכל, והסובלימציה לעולם לא תוכל לפטור אלא פירור ידוע של הליבידו, לא כל שכן שאנשים מרובים לא נתברכו בו בכשרון הסובלימציה אלא במידה זעומה. החשובה שבהגבלות אלו היא, כנראה, ההגבלה החלה בקלות התנועה של הליבידו, שעל ידה נעשה סיפוקו של הפרט תלוי בהשגת מספר קטן מאוד של מטרות ואובייקטים. כשתזכרו שהתפתחות לא מושלמת של הליבידו מניחה אחריה פיכסציות־הליבידו בשפע ואולי גם מרובות יותר בפזות קודמות של האורגניזציה ושל מציאת האובייקט, שעל הרוב אין כוחם יפה לגבי סיפוק ממשי, כי אז תכירו בפיכסציה של הליבידו את הגורם הכביר השני, שנצטרף יחד עם המניעה לגרימת המחלה. בקיצור סכימטי תוכלו לומר, שהפיכססציה של הליבידו מבטאה את הגורם המכשיר, הפנימי, של האטיולוגיה של הנברוזים, ואילו המניעה מבטאה את הגורם הארעי והחיצוני שלה.

אני מסתייע כאן בשעת הכושר להזהירכם, שלא תכניסו ראשכם במחלוקת מיותרת לגמרה. מדרכו המחובבת של המדע הוא ליטול חלק מן האמת, לתת אותו תחת השלם ולחלוק לטובתו על השאר, שאמתותו פחותה. כך נפלגו כבר גם מעל התנועה הפסיכואנליטית כמה כיוונים, שפלוני אינו מודה אלא ביצרים האיגואיסטיים וכופר ביצרים הסכסואליים, אלמוני

מחשיב רק את ההשפעה של שאלות־החיים הממשיות בלבד, והוא מתעלם מן ההשפעה של העבר האינדיבידואלי, ורבים כיוצא באלה. והנה מזדמנת כאן עילה למחלוקת ופלוגתא: האם הנברוזים הם מחלות אֶכסוגיניות או אינדוגיניות, תוצאה הכרחית של קונסטיטוציה ידועה או תולדה של רשמי־חיים מזיקים (חבלניים) ידועים, וביחוד: הנגרמים הם על־ידי הקבעון של הליבידו ועל־ידי הקונסטיטוציה הסכסואלית האחרת או על־ידי לחץ המניעה? דילמה זו נראית לי בכללה לא נבונה מדילמה אחרת, שהייתי יכול להציע לפניכם: האם הילד נוצר על־ידי הולדת האב או על־ידי הריון האם? שני התנאים הכרחיים בשווה, — תשיבו בצדק. ואם הדין אינו כך בדיוקו בגרימת הנברוזים הריהו כך בקירוב רב. לשם התבוננות באותה גרימה מסתדרים המקרים של החליות הנברוטיות בשורה, שבתוכה שני הגורמים: קונסטיטוציה סכסואלית, חויה, או לכשתרצו, פיכסציה של הליבידו ומניעה — מיוצגים כך, שהאחד נבנה מחורבנו של האחר. בקצה האחד של השורה עומדים המקרים הקיצוניים, שאתם יכולים לומר עליהם בודאות: אנשים אלו היו בודאי נחלים בשל התפתחות הליבידו המיוחדת שלהם, יהיו חויותיהם מה שיהיו, ואפילו החיים היו שומרים עליהם בדאגה. בקצה האחר עומדים אותם המקרים, שבהם אתם מחויבים להוציא משפט, שהאנשים היו ודאי ניצלים מן המחלה, אילו החיים לא הביאום לידי מצב אחד או אחר. במקרים שמפנים־לשורה מזדמנים יחד הרבה או מעט מן הקונסטיטוציה הסכסואלית המכשירה עם מעט או הרבה מתביעות חיים מזיקות. הקונסטיטוציה הסכסואלית שלהם לא היתה מביאה עליהם את הנברוז, אילולא היו להם חויות כאלו והחויות לא היו פועלות עליהם פעולה חבלנית, אילו נשתנו תנאי הליבידו. בשורה זו אפשר שאודה בערך מכריע מסוים של הגורמים המכשירים, אך גם הנחה זו תלויה בכך, באיזה מרחק אתם תוחמים את תחומי העצבנות.

רבותי! אני מציע לכם לציין שורות כאלו כשורות משלימות ואני מכין אתכם לכך, שתהא לנו סיבה להעמיד גם שורות אחרות כאלה.

אותה העקשנות שבה מתדבקת הליבידו בכיוונים ובאובייקטים קבועים, נאמר צמיגותה של הליבידו, נראית לנו כגורם עצמאי, המשתנה שינויים אינדיבידואליים, שתליותו אינה ידועה לנו לחלוטין,

וודאי לא נזלזל בערכו לאטיולוגיה של הנברוזים. אך אל נהא מפריזים גם בלבביותו של אותו יחס. ממש כ„צמיגות" הזאת של הליבידו — מטעמים כמוסים — תמצא גם בתנאים מרובים אצל הנורמלי ואנו מוצאים אותה כגורם קבוע אצל אותם בני־אדם, שהם, במובן ידוע, היפוכם של העצבניים, אצל הפרברסיים· עוד לפני הפסיכואנליזה היה ידוע (Binet), שבאנמנזה של הפרברסיים מתגלה לפרקים קרובים מדי רושם מוקדם מאוד של הכיוון הלא נורמלי של היצר או של בחירת האובייקט, שהליבידו של אותו האיש נתדבקה בו לכל ימי־החיים. פרקים מרובים אינך יכול לומר, מהו שהכשיר אותו רושם לכך, שיהא מעניק לליבידו כוח־משיכה אינטנסיבי כל־כך. אני רוצה לספר לכם מקרה מסוג זה מתוך הסתכלותי העצמית. פלוני, אדם שכליי־מינה וכל שאר חמדותיה של האשה אינם נחשבים כולם בעיניו ולא כלום ושאינו יכול להגיע לידי התרגשות סכסואלית שאין לעמוד בפניה אלא על־ידי רגל מנועלת בעלת צורת ידועה, זוכר חויה משנתו הששית, שנעשתה מכרעת לגבי הפיכסציה של הליבידו שלו. הוא ישב על גבי הדום ליד האומנת, שצריכה היתה ללמדו פרק באנגלית. האומנת, בתולה זקנה, צנומה ולא יפה עם עיני תכלת מימיות ואף סולד, כאבה אותו יום רגלה החולה ועל כן הניחה אותה פשוטה ונעולה נעל משי על גבי כר; ושוקה היתה עטופה אז כדרך נימוסי הצנועות. רגל צנומה ומגוידת כזאת, שראה אז אצל האומנת, נעשתה לו, לאחר נסיון בישני של התעסקות סכסואלית נורמלית בתקופת הבגרות, לאובייקט הסכסואלי היחידי שלו, ואותו אדם נמשך בכוח שאין לעמוד בפניו לרגל שנצטרפו לה גם קוים אחרים, שהזכירו דמותה של האומנת האנגלית. אך על־ידי פיכסציה זו של הליבידו שלו לא נעשה האדם נברוטיקן, אלא פרברסי, פֶטִישִיסטָן של הרגל, כדרך שאנו אומרים. אתם רואים, שאף על פי שהפיכסציה המופרזת של הליבידו, שבאה גם קודם זמנה, היא הכרחית לגרימת הנברוזים, אף על פי כן חוג פעולתה מתפשט ומפליג מחוץ לתחום הנברוזים. וגם תנאי זה כשלעצמו מכריע במידה מועטה כל־כך כתנאי הנזכר של המניעה.

הבעיה של גרימת הנברוזים נראית, איפוא, מסתבכת והולכת. למעשה מקרבת אותנו החקירה הפסיכואנליטית למומנט חדש, שלא הובא במנין בשורה האטיולוגית שלנו והניכר לכל המוצלח באותם מקרים, שהרגשתם

הטובה מופרעת פתאום על־ידי חליה נברוטית. אנשים אלה מוצאים בהם כסדר את הסימנים של מלחמת רחשושים ומשאלות, או, כפי שהורגלנו לומר, של קונפליקט פסיכי. חטיבה אחת של האישיות נלחמת למשאלות ידועות, חטיבה אחרת מתקוממת כנגדן ודוחה אותן, בלא קונפליקט כזה לא יקום נברוז. בענין לא היינו רואים כל דבר מיוחד במינו. ידעתם, שחיינו הנפשיים רוגשים בלי הפסק מקונפליקטים, שעלינו להכריע בהם. נמצא, שודאי צריכים להתקיים תנאים מיוחדים, שקונפליקט כזה ייעשה פתוגיני. אנו רשאים לשאול, מה הם תנאים אלו, בין איזו מעצמות נפשיות חלים אותם קונפליקטים פתוגיניים, ומה יחסו של הקונפליקט למומנטים הגורמים האחרים.

אני מקוה, שאוכל להשיב לכם על שאלות אלו תשובות המניחות את הדעת, אם גם מקוצרות דרך סכימה. הקונפליקט נגרם על ידי המניעה, מתוך שהליבידו, שסיפוקה נתקפח, מצווה עתה לבקש לעצמה אובייקטים אחרים ודרכים אחרות. התנאי לקונפליקט הוא, שאותם דרכים ואובייקטים חדשים יעוררו בחלק מן האישיות אי־רצון, כך שבא ויטו, איסור, העושה תחילה את דרך הסיפוק החדש מן הנמנעות. מכאן נמשכת ומוסיפה הדרך להתהוות־הסימפטום, שנעמוד עוד עליה. השאיפות הליבידונאיות הדחויות גורמות לכך, שהן מתקיימות בכל זאת בעקיפי־דרך ידועים, מכל מקום הן יוצאות ידי חובה כנגד ההתנגדות בדרך סילופים והמתקות ידועים. עקיפי־הדרכים הם הדרכים של התהוות־הסימפטום, הסימפטומים הם הסיפוקים החדשים או תחליפי־הסיפוקים, שנעשו הכרחיים משום עובדת המניעה.

אתה יכול לצאת ידי חובתך כנגד ערכו של הקונפליקט הפסיכי גם בדרך־ביטוי אחר, מתוך שאתה אומר: המניעה החיצונית אין פעולתה נעשית פתוגינית אלא אם מצטרפה עליה גם המניעה הפנימית, כמובן, שמניעה חיצונית ופנימית מתייחסות לדרכים ולאובייקטים שונים. המניעה החיצונית מסלקת אפשרות אחת של סיפוק, המניעה הפנימית היתה רוצה להרחיק אפשרות אחרת ובשלה מתגלע הקונפליקט. אני מעדיף דרך־תיאור זה, משום שהוא מכיל תוכן נסתר. הוא מרמז על ההשערה הקרובה לודאי, שהמעצורים הפנימיים נתהוו מתוך מכשולים חיצוניים ממשיים בימים הקדמונים של ההתפתחות האנושית.

אך אלו הן המעצמות, שהערעור על השאיפה הליבידונאית, הצד שכנגד בקונפליקט הפתוגיני יוצא מהן? אם לומר דרך כלל הריהם הכוחות המניעים הלא־סכסואליים. אנו כוללים אותם במושג „יצרי־האני״ (Ichtriebe); הפסיכואנליזה של נברוזי־ההעברה אינה פותחת לפנינו פתח ראוי לתוספת הפרדתם, לכל המופרז אנו מכירים במידת־מה טיבם מתוך ההתנגדויות המתעוררות לאנליזה. נמצא שהקונפליקט הפתוגיני אינו אלא סכסוך בין יצרי־האני ובין היצרים הסכסואליים. בשורה ארוכה של מקרים דומה הדבר, כאילו יכול שיהיה קונפליקט גם בין שאיפות שונות, שהן סכסואליות טהורות; אך בעצם הרי אין כאן אלא שנים שהם אחד, משום ששתי השאיפות הסכסואליות השרויות בקונפליקט האחת בלבד צודקת כלפי האני, ואילו האחרת מעוררת את ההגנה של האני. נמצא, שהקונפליקט הוא בין האני והסכסואליות.

רבותי! לפרקים רבים ומרובים כשהפסיכואנליזה היתה רואה את ההתארעות הנפשית כפעולת היצרים הסכסואליים, היו מוכיחים אותה בדחיה של כעס, שהאדם אינו עשוי סכסואליות בלבד, שאתה מוצא בחיי־הנפש גם יצרים וענינים אחרים חוץ ליצרים ולענינים הסכסואליים, אינך רשאי לגזור „הכל״ מן הסכסואליות וכיוצא בזה. אכן, קורת־רוח מרובה היא למצוא פעם דעה משותפת לך ולמתנגדך. הפסיכואנליזה לא שכחה מעולם, שיש גם כוחות מניעים לא־סכסואליים, היא בנויה ועומדת על ההפרדה החמורה של היצרים הסכסואליים מיצרי־האני ועוד לפני שנשמעה טענה כלשהי הכריזה, לא שהנברוזים מתהווים מתוך הסכסואליות, אלא שמקורם בקונפליקט שבין האני לבין הסכסואליות. גם אין בידה כל נימוק שאפשר להעלות על הדעת לחלוק על קיומם או חשיבותם של יצרי־האני, והיא חוקרת את תפקיד היצרים הסכסואליים במחלה ובחיים, אלא מזלה גרם לה לעסוק בשורה ראשונה ביצרים הסכסואליים, משום שאלה נעשו על־ידי נברוזי־ההעברה פתוחים להבנה, ומשום שראתה חובה לעצמה לחקור אותו דבר, שאחרים זלזלו בו.

וכן לא נכון הדבר, שהפסיכואנליזה לא נתנה דעתה כלל על החלק הלא־סכסואלי של האישיות. דוקא ההפרדה בין אני לסכסואליות העמידה אותנו על כך בבהירות מיוחדת, שגם יצרי־האני עוברת עליהם התפתחות

חשובה, התפתחות שאינה לא תלויה לגמרה בליבידו ושאינה גם בלא השפעת גומלין עליה. מכל מקום אנו יודעים את התפתחות האני ידיעה פחותה בהרבה משאנו יודעים את התפתחות הליבידו, משום שתלמוד הנברוזים הנרקיסטיים בלבד מבטיח הבנה של מבנה האני, ואף־על־פי־כן יש כבר בידנו נסיון ראוי לתשומת־לב של פרנצ׳י (Ferenczi) להעמיד להלכה את דרגות ההתפתחות של האני, ולפחות בשני מקומות רכשנו נקודות־אחיזה איתנות להוצאת משפט על אותה התפתחות. אין אנו סבורים, שהאינטרסים הליבידונאיים של האדם נמצאים מראש בניגוד לאינטרסים של ההתקיימות שלו; אדרבה, האני שואף בכל דרג ודרג שלו לחיות בשלום עם האורגניזציה הסכסואלית שלו ולהשתלב בתוכה. קרוב לודאי, שהחליפות של הפזות הבודדות בהתפתחות הליבידו נעשות לפי תכנית קבועה מראש; אך אין לפקפק שאותן חליפות יכולות להיות מושפעות מצד האני, ואנו צריכים לראות מראש הקבלה ידועה, התאמה קבועה של דרגות ההתפתחות של האני והליבידו; ולא זו אף זו, ההפרעה של ההתאמה הזו היתה עשויה להעלות מומנט פתוגיני. נמצא, שנקודת־ראות חשובה לגבינו היא מה יחסו של האני כשהליבידו מניחה אחריה במקום מסוים של התפתחותה פיכסציה חזקה. יכול שיהא מכיר פיכסציה זו ואז ייעשה פרברסי בשיעור מתאים, או, מה שדומה לכך, ייעשה ינקותי. אך יכול גם שינהג דחיה באותה התבצרות של הליבידו ונמצא, שבמקום פיכסציה של הליבידו תהא הדחקה של האני.

בדרך זו אנו מגיעים לכלל ידיעה, כי הגורם השלישי של האטיולוגיה של הנברוזים, הנטיה לקונפליקטים, תלוי בהתפתחותו של האני במידה שהוא תלוי בהתפתחותה של הליבידו. נמצא, שהבנתנו בגרימת הנברוזים נשתכללה. לראשונה כתנאי כללי ביותר למניעה, אחר כך הפיכסציה של הליבידו, הדוחקת אותה לכיוונים מסוימים, ושלישית הנטיה לקונפליקט הנובעת מהתפתחותו של האני, שדחתה רחשושי ליבידו כאלה. נמצא, שמצב הדברים שוב אינו מסובך ביותר ושוב אין סיקורו קשה, כדרך שנראה לכם ודאי בשעה שהתקדמתי בבירורי. אך עתידים אנו למצוא שאין אנו פטורים עדיין. אנו חייבים להוסיף עוד דבר חדש, כדי להפריד תוספת הפרדה דבר ידוע.

כדי להראותכם מה השפעה משפיעה התפתחות האני על התהוות הקונפליקטים ועל־ידי־כך על גרימת הנברוזים, הייתי מביא לפניכם דוגמה אחת, שהיא אמנם כולה בדויה מן הלב, אך אינה רחוקה מן המציאות כמלא נימה. רוצה אני להגדיר אותה דוגמה מתוך שאני מסתייע בשם של מחזה־היתולים משל נ ס ט ר ו י (Nestroy) „במרתף ובקומה הראשונה״. במרתף גר החצרן, בקומה הראשונה בעל הבית, אדם עשיר ומכובד. שניהם אבות לילדים ואנו רוצים לשער, שבת בעל הבית הותר לה לשחק ללא השגחה עם בת הפועל. והנה יתכן וקרוב הדבר, כי משחקי הילדות יקבלו אופי לא־נימוסי, הינו סכסואלי, הן משחקות ב„אבא ואמא״, מזינות עינן זו בזו בשעת עשיית צרכים ומגרות את כלי־המין. בת החצרן, אף־על־פי שהיא בת חמש או שש שנים יכלה לראות משהו מסכסואליותם של המגודלים, שמא היא מקיימת כאן תפקיד של מפתה. די בחויות אלו, גם אם לא נמשכו ימים רבים, כדי לעורר בשתי הילדות פעולת רחשושים סכסואליים ידועים, המתגלים כמסטורבציה במשך שנים אחדות לאחר הפסקת המשחקים המשותפים. עד כאן הצד השווה; תוצאת הגמר תהא אצל שתי הילדות שונה מאוד. בת החצרן תוסיף במסטורבציה עד התחלת־הוסת, ואז תסתלק ממנה בלא קושי, ולא יצאו שנים מרובות והיא תמצא לה מאהב, ושמא גם תלד ילד, תאחז אורח חיים אחד או אחר, שאולי יוליך אותה למשחקת מפורסמת, שסופה אריסטוקרטית. קרוב לודאי שמזלה יאיר לה פנים במידה פחותה, אך מכל מקום תקיים יעודה בחיים מבלי שתתנזק על־ידי ההפעלה המוקדמת של הסכסואליות שלה, היא תהא פטורה מנברוז. מה שאין כן בתו הקטנה של בעל הבית. היא תקדים בעודה תינוקת לחשוש שעשתה דבר־עוול, ולאחר זמן קצר, ושמא רק לאחר מלחמה קשה, תוותר על הסיפוק המסטורבטורי, ואף־על־פי־כן תשמור בנפשה משהו מדוכא. כשתגיע בשנות־בחורותיה לידי מצב, לשמוע משהו על תשמיש בני האדם, תפרוש בבחילה לא־מובנת ותרצה להשאר בבורותה. קרוב לודאי שהיא נכנעת גם עתה לדחיפה, החוזרת ומופיעה ושאין להתגבר עליה, הנמשכת למס־טורבציה, ושאינה מעיזה לקבול עליה. באותן השנים שהיתה צריכה כאשה למצוא חן בעיני גבר, התפרץ בה הנברוז, הגוזל במרמה נשואיה ותקות־חייה. אם הצלחת דרך האנליזה לקנות הבנה באותו נברוז, אז יתגלה,

שאותה נערה מחונכת יפה יפה, אינטליגנטית ובת השאיפות הנעלות, הדחיקה לחלוטין את רחשושיה הסכסואליים, אך אלו דבקו שלא מדעת בחויות התמימות עם חברתה מימי הילדות.

השוני של שני הגורלות על אף החויה השווה מקורו בכך, שהאני של האחת עבר התפתחות, שלא מצאה לה מקום אצל האחרת. בת החצרן ההתעסקות הסכסואלית נראתה לה אחר כך כה טבעית וללא כל חשש ממש כפי שנראתה בילדות. בת בעל הבית קיבלה את השפעת החינוך והשתעבדה לתביעותיו. האני שלה יצר מן הרמיזות שניתנו לו אידיאלים של טהרה נשיית ופרישות, שאין ההתעסקות הסכסואלית יכולה להשלים עמהם; השכלתה השכלית השפילה את התענינותה בתפקיד האשה, שנועדה לו. משום אותה התפתחות עילאית, מוסרית ושכלית של האני שלה באה לידי קונפליקט עם דרישות־הסכסואליות שלה.

רוצה אני לעמוד היום גם על נקודה שניה בהתפתחות האני, גם משום כוונות ידועות המרחיקות ראות, וגם משום שדוקא הבירורים שיבואו עתה מוכשרים ללמד זכות על ההפרדה החביבה עלינו, החמורה ושאינה מובנת מאליה, הפרדת יצרי־האני מעל היצרים הסכסואליים. בהוצאת־המשפט על שתי ההתפתחויות, של האני ושל הליבידו, אנו מחויבים להעדיף נקודת־ראות, שלא נערכה עדיין לפרקים מרובים כראוי לה. והרי שתיהן בעצם אינן אלא ירושות, חזרות מקוצרות של ההתפתחות, שהאנושות כולה עשתה מימים קדומים במשך פרקי־זמן ארוכים מאוד. נוח אני לסברה, כי בהתפתחות הליבידו ניכר בנקל אותו מוצא פילוגינטי. תנו דעתכם על כך, שיש סוג חיות, שהאפרט של כלי־המין נמצא בקשר פנימי ביותר עם הפה ויש סוג אחר, שאין האפרט הזה ניתן להיבדל מכלי־ההפרשה, ויש הלב בספרו רב־החשיבות של ו. בֶּלשה (W. Bölsche). בבעלי החיים אתה מוצא פרברסיות מכל המינים נקרשות באורגניזציה סכסואלית. אלא שאצל האדם מתעמעמת במקצת נקודת־הראות הפילוגינטית מתוך המסיבה, שמה שעבר בירושה נקנה בעצם מחדש בהתפתחות האישית, קרוב לודאי על שום שאותם התנאים עצמם עדיין עומדים וקיימים והם פועלים על כל פרט ופרט, שהכריחו אותם בזמנם לרוכשם. הייתי אומר, שפעלו בזמנם

פעולה יוצרת, וכיום כל פעולתם אינה אלא מעוררת. יתר על כן, אין ספק, שמהלך ההתפתחות המסומנת מראש יכול שיופרע או שישתנה אצל כל פרט על ידי השפעות חדשות מבחוץ. אך אנו יודעים את הכוח שכפה התפתחות כזאת על האנושות ומקיים גם כיום לחצו בכיוון זה; שוב אין הוא אלא המניעה של המציאות, או, אם לקרוא לו בשמו הנכון והגדול — מ צ ו ק ת החיים. אֲנַנְקֶה (ההכרח) היא היתה מחנכת מחמירה וחוללה בנו גדולות. הנברוטיקאים שייכים לאותם הילדים, שאותה חומרה הביאה בהם לידי תוצאות רעות, אך אותה סכנה צפונה בכל תינוק. — אגב, משום הערכה זו של מצוקת החיים כמניע ההתפתחות אין אנו חייבים לחלוק על חשיבותן של „מגמות התפתחות פנימיות", כשאפשר להוכיח מציאותן.

ראוי הדבר לתשומת־לב מרובה, שיצרי־מין ויצרי־התקיימות אינם נוהגים בשווה במצוקה הממשית. יצרי־ההתקיימות וכל הכרוך בהם נוחים יותר לחינוך; הם לומדים במוקדם להכנע למצוקה ולכוון את התפתחותם כדרך שהמציאות מלמדתם. דבר זה מתקבל על הדעת, משום שהאובייקטים הנצרכים להם לא יימצאו להם אלא בדרך זה בלבד; בלא אובייקטים אלה מוכרח הפרט להתקפח. היצרים הסכסואליים קשים יותר לחינוך, לפי שאינם יודעים בתחילה את מחסור־אובייקטים. כיון שהם נשענים, כדוגמת טפילים, על הפונקציות האחרות של הגוף ומוצאים סיפוקם בדרך אוטו־אירוטי בגופם הם, הרי הם פטורים בתחילה מהשפעתה המחנכת של המצוקה הממשית, והם מקיימים בבחינת־מה אותו אופי של עקשנות, של סירוב קבלת השפעה, מה שנקרא „חוסר־בינה", אצל רוב בני האדם לכל ימי החיים. גם נפש צעירה פוסקת בדרך כלל להיות נוחה לחינוך, משעה שצרכיה הסכסואליים מתעוררים במלוא תקפם. המחנכים יודעים את הדבר הזה ועל פיו הם מכלכלים מעשיהם; אך שמא יעלה להניעם על ידי תוצאות הפסיכואנליזה להנחת הדגש של החינוך בשנות הילדות הראשונות, החל בגיל היונק. לפרקים מרובים מגיע האדם הקטן לגמר בישולו בשנה הרביעית או החמישית ואחר כך הוא מביא לידי גילוי רק קמעה קמעה, מה שכבר גנוז בתוכו.

לשם הערכת מלוא־החשיבות של ההבדל הנקוב בין שתי קבוצות

היצרים, אנו מחויבים להאריך בדברים ולנהוג אחד מאותם עיונים, הראויים להיות נקראים חסכוניים. כאן אנו נכנסים לתוך אחד מתחומיה החשובים ביותר, אך לצערנו גם האפלים ביותר של הפסיכואנליזה. אנו שואלים את נפשנו, אם בעבודת האפרט הנפשי שלנו ניכרת כוונה עיקרית ותשובתנו, בגישה ראשונה זו, היא שאותה הכוונה מכוונת לקבלת עונג (Lust). דומה, שהפעולה הנפשית הכוללת שלנו מכוונת לכך, לרכוש עונג ולמנוע צער (Unlust), שהיא מסודרת סידור אוטומטי על־ידי עקרון־העונג (Lustprinzip). ועתה אין לך דבר שנרצה לדעת אותו כענין התנאים להתהוות העונג והצער, אך הידיעה הזו אינה בידנו. רק זאת אתה רשאי לומר, שהעונג קשור קשר־מה בהמעטה, בהפחתה או בדעיכה של שפעת־הגירויים המושלים באפרט הנפשי, ואילו הצער קשור בתגברתם של אלו. חקירת־העונג האינטנסיבי ביותר, הניתן לרשותו של האדם, העונג בשעת תשמיש, מניחה מקום לספק קטן בנקודה יחידה זו. כיון שהדברים בתהליכי־עונג כאלו אמורים בגורלות של כמויות העוררות או האנרגיה הנפשית, אנו מציינים עיונים מסוג זה בשם חסכוניים. כפי שאנו רואים יכולים אנו לתאר את התפקיד והפעולה של האפרט הנפשי גם בדרך אחרת וכללית יותר, מבדרך ההדגשה של קבלת העונג. אנו יכולים לומר, כי האפרט הנפשי עיקר כוונתו היא להשליט עצמו על המוני הגירויים והעוררויות המסתערים עליו מבית ומחוץ ולהפטר מהם. ואשר ליצרים הסכסואליים גלוי ללא פקפוק שהם פועלים מתחילה ובסוף־התפתחותם לשם קבלת עונג; הם מקיימים בידם פונקציה ראשונית זו ללא שינוי. גם היצרים האחרים, יצרי־האני, שואפים לכך בתחילה. אך בהשפעת המחנכת מצוקה לומדים יצרי־האני עד מהרה להחליף את עקרון־העונג בשינוי. התפקיד למנוע צער ערכו כמעט שווה בעיניהם לתפקיד של קבלת עונג; האני למד מן הנסיון, שלא מן הנמנעות הוא לוותר על סיפוק לא־אמצעי, לדחות את קבלת־העונג, לסבול מנה ידועה של צער ולהסתלק ממקורות־עונג מסויימים בכלל. האני שנתחנך כך „השכיל", שוב אינו מניח לעקרון־העונג שישליט עצמו עליו, אלא הוא כרוך אחר עקרון־המציאות, שבעיקרו של דבר גם העונג מטרתו, אך עונג שנעשה ודאי מתוך תשומת־לב למציאות, ולו גם נדחה ונגרע.

המעבר מעקרון־העונג לעקרון־המציאות הוא אחת ההצלחות החשובות ביותר בהתפתחות האני. ידענו כבר, שהיצרים הסכסואליים מגשימים חטיבה זו של התפתחות האני במאוחר ומתוך התנגדות, ועתידים אנו לשמוע, מה התוצאות לאדם, שהסכסואליות שלו מסתפקת ביחס רפוי כל־כך למציאות החיצונית. ולבסוף הערה אחת, שכאן מקומה. אם יש לו לאני של האדם תולדות התפתחות משלו כשם שיש לליבידו, לא תהיו נפתעים לשמוע, שיש גם „רגרסיות של האני״, וודאי תרצו לדעת, מה תפקיד יכולה לקיים חזירתו זו של האני לפזות התפתחות קודמות בחליות הנברוטיות.

שיעור עשרים ושלושה
דַּרְכֵי הִתְהַוּוּת הַסִּימְפְּטוֹמִים

רבותי! ההדיוטות סבורים שמהות המחלה היא בסימפטומים וביטול הסימפטומים הוא ריפויים. הרופא מקפיד להבדיל את הסימפטומים מן המחלה, והוא סבור, שסילוקם של הסימפטומים אינו עדיין ריפויה של המחלה. אך מה שנשאר מן המחלה לאחר סילוקם של הסימפטומים אינו אלא הכשרון לחולל סימפטומים חדשים. משום כך תהא לעכשיו נקודת־ראותם של ההדיוטות נקוטה בידנו, וחקירת־הסימפטומים תחשב בעינינו כהבנת המחלה.

הסימפטומים — וכמובן שהדברים אמורים כאן בסימפטומים פסיכיים (או פסיכוגניים) ובחליה פסיכית — הם לכלל החיים אקטים מזיקים או, לפחות, חסרי תועלת, לפרקים מרובים נשמעת מפי בעליהם תלונה, שהם למורת רוחו וגורמים לו צער ויסורים. עיקר נזקם בהתאמצות הנפשית שהם עצמם מתאמצים, ובתוספת המאמצים הנדרשת למלחמה בהם. שתי התאמצויות אלו בהתהוות סימפטום בשפע עשויות לדלדל במידה מופלגה את האנרגיה הנפשית שברשותו של אותו אדם ולשַתקה בכל תפקידי החיים החשובים. כיון שתוצאה זו תלויה בעיקרה בכמות האנרגיה שנתבזבזה בדרך כך, אתם מכירים בנקל, שהמושג „היות חולה" הוא בעצם מושג מעשי. אך כשתהא נקודת־ראות עיונית, כשלא תקפידו על צד הכמות תוכלו לומר בקלות, שכולנו חולים, רצה לומר שאנו נברוטיים, משום שאפשר להוכיח גם אצל הנורמליים את התנאים להתהוות הסימפטומים.

אנו יודעים כבר, שהסימפטומים הנברוטיים הם תוצאה של קונפליקט, שבא עם דרך־סיפוק חדש של הליבידו. שני הכוחות שנתפלגו מזדמנים

שוב בסימפטום, וכאילו משלימים ביניהם על ידי הפשרה של התהוות הסימפטום. משום כך כוח התנגדותו של הסימפטום גדול כל־כך; הוא נתמך על־ידי שני הצדדים. וכן ידענו שהאחד משני היריבים של הקונפליקט הוא הליבידו שלא באה על סיפוקה ונדחתה על־ידי המציאות, ומוכרחה עתה לבקש לה דרכים אחרות לסיפוקה. וכשהמציאות עומדת באכזריותה, גם כשהליבידו מוכנה לקבל אובייקט אחר תחת האובייקט הנמנע, היא נאלצת באחרונה ללכת בדרך הרגרסיה ולשאוף לסיפוק באחת מן האורגניזציות הכבושות כבר על־ידי אחד מן האובייקטים שנסתלקה מהם קודם. הליבידו נמשכת אל דרך הרגרסיה על־ידי הפיכסציה, שהניחה אחריה במקומות אלו של התפתחותה.

הדרכים לפרברסיה ולנברוז נפרדות זו מזו הרבה. אם הרגרסיות האלו אינן מעוררות את התנגדותו של האני, אין הדבר מגיע לידי נברוז, והליבידו באה על סיפוק ממשי כלשהו, אם גם לא נורמלי ביותר. אך כשהאני, השולט לא בתודעה בלבד אלא גם במבואות אל העצבוב המוטורי, לאמור למבואות המימוש של השאיפות הנפשיות, אינו משלים עם רגרסיות אלו, הרי לפנינו הקונפליקט בעין. דומה כאילו הליבידו היתה חתוכה והיא מוכרחה לנסות ולנטות לאיזה מקום שבו תמצא מוצא לאנרגיה שלה לפי דרישת עקרון־העונג. היא מוכרחה להפקיע את עצמה מרשות האני. אך הפיכסציות מתירות לה מוצא כזה בדרך התפתחותה, שעברה בה עתה דרך רגרסיבית, שהאני מצא לו בזמנו תריס בפניהן בהדחקות. מתוך שהליבידו כובשת, תוך כדי זרימה אחורנית, עמדות מודחקות אלו, היא משתחררת מן האני וחוקותיו, אך בזה היא גם מוותרת על כל הישגי החינוך, שהושגו בהשפעת האני הזה. אפשר היה לכוון אותה כל עוד רמז לה הסיפוק; ובלחץ הכפול של המניעה החיצונית והמניעה הפנימית היא נעשית לא כפופה לאחרים ונותנת דעתה לימים הטובים שחלפו. כך הוא בעצם אופיה שאינו ניתן לשינוי. המוצגים, שהליבידו מעבירה עכשיו להם את האנרגיה של הכיבוש, שייכים לשיטה של הלא־מודע והם כפופים לתהליכים האפשריים שם, וביחוד לעיבוי ולהתקה. כך נוצרו תנאים הדומים לגמרם לתנאים בשעת התהוות החלום. כדרך שעיקר החלום שהגיע לגמר בישולו בלא־מודע, אינו אלא מילויה של הזיה — משאלה לא־מודעת, מסייעת

בידו חטיבה מן הפעולה (הלפני)־מודעת, העושה את פעולת הבקורת ומתירה, לאחר פיצויה של הבקורת, את יצירת החלום הנגלה כפשרה, כך גם ביטוי הליבידו בלא־מודע צריכה להביא במנין את כוחו של האני הלפני־מודע. הפירכה הנשמעת באני כנגד הליבידו נגררת אחריה „כיבוש שכנגד" ומכריחה אותו לבחור באותו ביטוי, שיכול לשמש ביטוי גם לו. כך מתהווה, איפוא, הסימפטום כנצר מסולף בהרבה של מילוי המשאלה הלא־מודעת הליבידונאית, כמין כפל־משמעות עם שתי הוראות סותרות זו את זו לחלוטין, שנבחרה בכשרון רב. אך בפרט אחרון זה אתה מכיר הבדל בין התהוות החלום והתהוות הסימפטום, משום שהכוונה הלפני־מודעת בהתהוות החלום לא נתכוונה אלא לקיים את השינה, לאסור על כל דבר שעשוי להפריע את הכניסה לתודעה; אך לא נתכוונה לקרוא „לא" פסקני באזני רחשוש המשאלה הלא־מודעת, היא רשאית לנהוג יתר סבלנות, משום שמצבו של הישן סכנתו מועטה. המוצא אל המציאות חסום על־ידי מצב־השינה לבד.

אתם רואים שישות הפיכסציות היא שהניחה לה לליבידו את האפשרות לסור הצדה בשעת התהוות הקונפליקט. הכיבוש הרגרסיבי של הפיכסציות האלו מביא לידי עיקוף־ההדחקה ולידי העברתה — או סיפוקה — של הליבידו, שתנאי הפשרה מוכרחים להתקיים בה. בעקיפי־הדרך מסביב ללא־מודע ולפיכסציות הישנות עלה סוף־סוף בידי הליבידו להבקיע עד לסיפוק ממשי, המוגבל על כל פנים הגבלה לא שכיחה. הרשוני לצרף לתוצאת־גמר זו שתי הערות: ראשית, שימו לבכם מה קשר אמיץ נראה בזה בין הליבידו והלא־מודע מכאן ובין האני, התודעה והמציאות מכאן, אף־על־פי שמלכתחילה אינם שייכים זה לזה כל־עיקר, והשנית שמעו להודעתי, שכל שנאמר עתה ועתיד ליאמר אינו מתייחס אלא להתהוות הסימפטום בנברוז ההיסטירי.

והיכן מוצאת הליבידו את הפיכסציות שהיא צריכה להן לשם הבקעת ההדחקות? בעיסוקיה ובחויותיה של הסכסואליות הינקותית, בשאיפות החלקיות שנעזבו ובאובייקטים של ימי הילדות שנזנחו. כל אלה הליבידו חוזרת אליהם. החשיבות של ימי הילדות היא כפולה; מכאן נתגלו בהם לראשונה אותם כיווני־היצר, שהילד הביא עמו לעולם בכשריו מלידה,

ומכאן נתעוררו והופעלו לראשונה אחרים מיצריו על ידי השפעות חיצוניות, חויות ארעיות. סבורני, שאין כל ספק שאנו זכאים לעשות חלוקת־משנה זו. גילויו של הכושר מלידה הרי אינו כפות לכל חשש בקורתי, אך הנסיון האנליטי כופה אותנו דוקא להניח, שחויות ארעיות טהורות של הילדות עשויות להניח אחריהן פיכסציות של הליבידו. וכן איני רואה כל קושי עיוני בכך. הכשרים הקונסטיטוציונליים ודאי שהם גם פועל יוצא מן החויות של האבות הקודמים, גם הם ניקנו פעם; שאילולא כן לא היתה תורָשה בעולם. והאמנם אפשר להעלות על הדעת, שקניה כזו המביאה לידי ההורשה תיפסק דוקא באותו דור שאנו מתבוננים בו? אך חובה שלא להתעלם, כנהוג, מחשיבות החויות הינקותיות מפני חשיבות חויות האבות וחויות הבגרות העצמית, ואדרבא, הן צריכות לזכות להערכה מיוחדת. הללו תוצאותיהן קשות יותר, משום שהן חלות בימים של התפתחות מוגמרת, ודוקא מתוך מצב זה הן מוכשרות לפעול פעולה חבלנית. העבודות של רוּאַ (Roux) ואחרים על המיכניקה של ההתפתחות לימדונו, כי דקירת מחט ברקמת־עובר העומד בתקופה של חלוקת התאים סופה הפרעה קשה בהתפתחות. ואילו פציעה כזו בגולם או בבעל חי מוגמר לא היה היזקה ניכר.

נמצא, שפיכסצית הליבידו של המגודל, שהכנסנו אותה לתוך ההשואה האטיולוגית של הנברוזים כביטוי הגורם הקונסטיטוציונלי, נפרדת עכשיו לגבינו לשני מומנטים נוספים, לכושר שבא בירושה ולהכשרה שנקנתה בילדות המוקדמת. ידענו, שהלומד מחבב ביותר את הסכימה. על כן נסכם אותם היחסים בסכימה:

גרימת הנברוז = הכשרה דרך פיכסצית הליבידו = חויה אַקצידנטאלית (חבלנית)

קונסטיטוציה סכסואלית (חויה פרהיסטורית) | חויה ינקותית

הקונסטיטוציה הינקותית התורשתית מופיעה לפנינו בריבוי פנים גדול של כשרים, הכל לפי הכוח שמחונן בו כוח אחד או אחר, כשלעצמו או בהתחברות לאחרים. הקונסטיטוציה הסכסואלית בצוות עם הגורם

של החויה הינקותית יוצרת שוב „שורה משלימה", בדרך דומה לגמרה לשורה הידועה לנו כבר, השורה שבין הכשרה וחויה אקצידנטאלית של המגודל. כאן וכאן מצויים אותם המקרים הקיצוניים עצמם ואותם יחסי־הביטוי עצמם. קרובה כאן השאלה, אם הבולטת שברגרסיות הליבידו, הנמצאת בדרגות קודמות של האורגניזציה הסכסואלית, אינה מותנית במכריע על ידי המומנט התורשתי הקונסטיטוציונאלי; אך מוטב שנדחה את התשובה עד שנוכל להתבונן בשורה גדולה יותר של צורות חליה נברוטיות.

ועתה נעמוד על העובדה, שהחקירה האנליטית מראה את הליבידו של הנברוטיקנים כשהיא קשורה בחויות הסכסואליות הינקותיות שלהם. בזה היא משוה על חויות אלו מַראית של חשיבות עצומה לחיי האדם וחליותיו. אותה חשיבות נשארת בשלימותה, במידה שהעבודה התירפבטית באה במנין. אך משנתעלם מתפקיד זה נכיר בכל זאת בקלות, שכאן צפונה הסכנה של אי־הבנה, שהיתה יכולה לפתותנו לכוון את החיים בחד־צדדיות יתירה, לפי הסיטואציה הנברוטית בלבד. ואף־על־פי־כן אתה מחויב להפחית מחשיבותן של חויות הינקות, משום שהליבידו חוזרה אליהן בדרך רגרסיבית לאחר שנטרדה מעמדותיה המאוחרות. אלא שכאן קרובה מאוד המסקנה ההפוכה, שחויות הליבידו בזמנן לא היתה להן חשיבות כלשהי, אלא רכשו אותה בדרך הרגרסיה. זכרו, שקבענו כבר עמדה לאלטרנטיבה כזו בבירורינו על תסביך אידיפוס.

גם הפעם לא תקשה עלינו ההחלטה. אין ספק שהדין עם אותה הערה, שכיבוש־הליבידו — כלומר גם החשיבות הפתוגינית — של חויות הינקות נתחזק במידה מרובה על ידי הרגרסיה של הליבידו, אך הערה זו היתה מביאה לכלל טעות, אילו מסרנו את ההכרעה לה לבד. אנו חייבים להניח מקום גם לשיקולי־דעת אחרים. ראשית, ההסתכלות מראה ללא נדנוד של ספק, שהחויות הינקותיות יש להן חשיבות משלהן ומגלות אותה עוד בשנות הילדות. והרי מצויים גם נברוזי ילדים, שאצלם המומנט של ההתקה הזמנית אחורנית נפחת מאוד בהכרח או שהוא נעדר לגמרו, מתוך שהחליה כתוצאה לא־אמצעית מתחברת לחויות החבלניות. תלמוד הנברוזים הינקותיים האלה הוא תריס בפני אי־הבנה מסוכנת של נברוזי המגודלים, כדרך

שחלומות הילדים פתחו לנו פתח להבנת החלומות של המגודלים. נברוזי הילדים שכיחים מאוד, הם שכיחים בהרבה מכפי שאנו סבורים. לפרקים מרובים אין משגיחים בהם, יש רואים בהם סימן לקלקול ומידות מגונות, פעמים נוהגים גם הממונים על חדר הילדים לדכאם. אך הם ניכרים אחר כך בנקל מתוך ראיה אחורנית. על הרוב הם בצורת ה י ס ט י ר י ה ש ל א י מ י ם. מאי משמע — עתידים אתם לשמוע בהזדמנות אחרת. כשנברוז פורץ בתקופות חיים מאוחרות, הריהו מתגלה תמיד על ידי האנליזה כהמשך הישר של אותה חליה ינקותית, שהיא אולי מעורפלת בלבד וניתנת דרך רמז. אך יש, כאמור, מקרים, שאותה העצבנות הילדותית מתמשכת בהם ללא הפסק במחלה כל ימי החיים. בדוגמאות מועטות של נברוזי ילדים יכולנו לעשות אנליזה עוד בילד עצמו — במצב האקטואלי; לפרקים מרובים יותר היינו מוכרחים להסתפק במה שהחולה, שחלה בימי הבגרות, התיר לנו להסתכל לאחר מעשה בנברוז הילדים שלנו, וכאן לא היינו רשאים להסתכל בתיקונים ואמצעי זהירות ידועים.

במקום שני אתה מחויב בכל זאת לומר, שהיה לא־מובן שהליבידו חוזרת בקביעות כל־כך אל תקופות הילדות אילולא היה שם דבר, שיכול היה למשכה אליו. הפיכסציה שאנו משערים מציאותה במקומות בודדים של דרך ההתפתחות, אינה בעלת תוכן אלא כשאנו מקיימים אותה מתוך שאנו קובעים בה כמות מסוימת של אנרגיה ליבידונאית. לסוף אני יכול להזכירכם, שבין העצמה והחשיבות הפתוגינית של החויות הינקותיות והמאוחרות קיים יחס משלים כעין היחס הקיים בשורות המשלימות שעסקנו קודם בתלמודן. יש מקרים שבהם כל כובד המשקל של הגרימה נעוץ בחויות הסכסואליות של הילדות, שבהן פועלים אותם רשמים פעולה חבלנית ודאית ומשום כך אינם צריכים כל סעד אחר אלא מה שיכולה לתת להם הקונסטיטוציה הסכסואלית הממוצעת ואי־בגרותה. בצד המקרים האלה יש אחרים, שכל הדגשתם בקונפליקטים המאוחרים, ואילו ההטעמה האנליטית של רשמי הילדות מופיעה כולה כמפעלה של רגרסיה; נמצא, שיש מקרים קיצוניים של „עיכוב ההתפתחות" ושל „רגרסיה" וביניהם נמצא כל שיעור של השפעה משותפת מצד שני המומנטים.

כל היחסים האלו יש בהם ענין ידוע לגבי הפדגוגיה, שהטילה על

עצמה את התפקיד לקדם את רעת הנברוזים על־ידי התערבות מוקדמת בהתפתחותו הסכסואלית של הילד. כל עוד הפדגוגים מכוונים את לבם במכריע לחויות הסכסואליות הינקותיות, הריהם סבורים שעשו הכל בשביל הפרופילקטיקה של חליות עצבניות, אם נתנו דעתם לכך, שאותה התפתחות תתעכב, כדי שהילד יהא פטור מחויות מסוג זה. אך אנו יודעים כבר, שתנאי הגרימה הם מורכבים יותר בנברוזים ואין להשפיע עליהם על־ידי שמביאים במנין גורם יחיד. השמירה החמורה על הילדות מאבדת את ערכה, משום שהיא חסרת אונים בפני הגורם הקונסטיטוציונלי; יתר על כן, הריהי קשה להגשמה יותר מכפי שסבורים המחנכים, וכרוכות בה שתי סכנות חדשות, שאין לזלזל בערכן: אחת שהיא משיגה יותר מדי, הינו היא מכשירה את הקרקע לגודש של הדחקה סכסואלית, שהיזקו לעתיד מרובה, ואחרת שהיא מעמידה את הילד בחיים כשהוא נטול כוח־התנגדות בפני ההסתערות העתידה לבוא עם ההתבגרות של התביעות הסכסואליות. וכן מפוקפק הדבר, עד היכן יכולה להגיע תועלת הפרופילקטיקה של הילדות, ואם עמדה אחרת לאקטואליות אינה מבטיחה נקודת־אחיזה טובה יותר למניעת הנברוזים.

ועתה נחזור לסימפטומים. הם יוצרים, איפוא, תחליף לסיפוק שנמנע על־ידי הרגרסיה של הליבידו לימים קודמים, שבה קשורה קשר בל ינתק החזירה של הליבידו לדרגות התפתחות קודמות של ברירת האובייקט או של האורגניזציה. שמענו במוקדם, שהנברוטיקן נשתקע אי־שם בעברו; ועתה ידענו שזוהי תקופת עברו, שבה לא היתה הליבידו שלו בלא סיפוק, שבה היה מאושר. הוא מרבה כל־כך לחפש בתולדות חייו עד שהוא מוצא כאותה תקופה, ואילו גם יהא מוכרח לחזור אחורנית עד לימי היניקה שלו, כפי שהם זכורים לו או כדרך שהוא מתארם לעצמו לפי רמיזות מאוחרות. הסימפטום חוזר באיזה דרך שהוא על אותו סוג של סיפוק ינקותי מוקדם כשהוא מסולף על־ידי הבקורת הנובעת מן הקונפליקט, וכשהוא מופנה בדרך כלל כלפי תחושת הסבל ומעורב עם יסודות שגרמו למחלה. אותו סוג של סיפוק, שהסימפטום הביא עמו, יש בו הרבה מן הזרות. אנו מתעלמים מכך, שהוא סמוי מעיני האיש, המרגיש באותו סיפוק כמין סבל וקובל עליו. אותה השתנות היא של הקונפליקט

הפסיכי, שלחצו צריך היה ליצור את הסימפטום. מה ששימש קודם סיפוק לפרט, חייב לעורר בו כיום התנגדות או תיעוב. ידועה לנו דוגמת־ראשית דלה מאלפת לאותו שינוי חושים. אותו ילד עצמו, שינק ברעבתנות את החלב משד האם, היה רגיל שנים מועטות אחר כך להראות מורת־רוח חזקה משתית החלב, שהחינוך התקשה לטרדה. מורת־הרוח גוברת ועולה עד לידי בחילה, כשהחלב או המשקה המהול בו מכוסה קרום. שמא יתקבל על הדעת, שאותו קרום מעלה את זכר שד האם, שתשוקתו אליו לפנים היתה לוהטת כל־כך. באמצע מונחת, מכל מקום, חוית הגמילה, הפועלת פעולה חבלנית.

יש עוד משהו אחר, שבגללו נראים לנו הסימפטומים משונים ולא־מובנים כאמצעי לסיפוק הליבידונאי. אין הם מזכירים אותנו כלל כל אותם הדברים, שבתנאים נורמליים היינו מצפים לסיפוק מידם. על הרוב הם מתעלמים מן האובייקט ועל־ידי־כך הם מסתלקים מן הזיקה למציאות החיצונית. אנו רואים כאן תוצאה מהזנחת עקרון־המציאות וחזירה לעקרון־העונג. אך היא גם חזירה לסוג ידוע של אוטואירוטיסמוס מורחב, כדרך הסיפוקים הראשונים שנתן ליצר הסכסואלי. תחת שינוי העולם החיצוני הם מטילים שינוי בגוף, הינו פעולה פנימית תחת פעולה חיצונית, הסתגלות תחת פעולה, שהולם שוב את הרגרסיה, החשובה מאוד מבחינה פילו־גינטית. הדבר הזה לא יובן לנו אלא בקשר עם חידוש אחד העתיד להתחדש לנו מתוך החקירות האנליטיות על התהוות הסימפטומים. וכן אנו זוכרים, שבהתהוות הסימפטומים פועלים אותם התהליכים של הלא־מודע שפועלים בהתהוות החלום, העיבוי וההתקה. הסימפטום, כחלום, מתאר משהו כאילו נתמלא, סיפוק כדרך הסיפוק הינקותי, אלא שאותו סיפוק עלול דרך עיבוי קיצוני להתכווץ בתחושה יחידה אחת או בעצבוב אחד, דרך התקה קיצונית הוא יכול להצטמצם בפרט קטן של התסביך הליבידונאי כולו. אין תימה, אם גם אנו נתקלים לפרקים מרובים בקשיים, המחמירים עלינו להכיר בסימפטום את הסיפוק הליבידונאי המשוער והמקווים בכל פעם.

כבר הודעתי לכם, שיש לנו לשמוע עוד משהו חדש; זה באמת משהו מפתיע ומבלבל. ידעתם, שמתוך האנליזה של הסימפטום אנו מגיעים

להכרת החויות הינקותיות, שהליבידו קנתה בהן שביתה ושהסימפטומים נעשים מהן. וההפתעה היא במה, שאותם מחזות ינקותיים הם לא תמיד אמתיים. יתר על כן, ברוב המקרים הם לא אמתיים, ובמקרים בודדים הם סותרים סתירה ממש את האמת ההיסטורית. אתם רואים, שתגלית זו מוכשרת מאין כמוה להוציא שם רע בין על האנליזה, שהביאה לידי תוצאה זו, ובין על החולים, שהאנליזה וכל הבנת הנברוזים מיוסדת על עדויותיהם. אך מלבד זה יש כאן עוד משהו מבלבל מאוד. אילו היו החויות הינקותיות, המתגלות על־ידי האנליזה, ממשיות תמיד, היתה בנו ההרגשה, שקרקע מוצק תחת רגלינו; ואילו היו תמיד מזויפות והיו מתגלות כהמצאות והרהורי לב של החולים, היינו מחויבים לעזוב קרקע נמוט זה ולבקש לנו מפלט על קרקע אחר. אך האמת אינה לא כך ולא כך, אלא מצב־הדברים שאפשר להוכיחו עשוי כך, שחויות הילדים הכלולות בקונסטרוקציה של הילדים או נזכרות בה, פעם אחת הן מזויפות לדברי הכל ובפעם אחרת הן נכונות באותה ודאות, וברוב המקרים האמת עם הזיוף משמשים בהן בערבוב. נמצא, שהסימפטומים הם פעם אחת תיאור חויות, שנתארעו באמת ושאנו רשאים לייחס להן השפעה על הפיכסציה של הליבידו, ופעם אחרת אינם אלא תיאור הזיות החולה, שאינן מוכשרות, כמובן, כל־עיקר לתפקיד אטיולוגי. קשה למצוא כאן את הידים והרגלים. שמא נמצא סמך ראשון בתגלית דומה, שזכרות הילדות הבודדים, שבני האדם נשאו בחובם מדעת מכבר ולפני כל אנליזה, עלולים גם הם להזדייף או, לפחות, לערבב האמת והזיוף. רק לעתים רחוקות נתקלת כאן הוכחת אי־האמת בקשיים, ודעתנו נחה, לפחות, מזה, שאשמת האכזבה הלא־צפויה הזו אינה חלה על האנליזה, אלא חלה באיזה מן האופנים על החולים.

לאחר קצת התבוננות אנו מבינים בנקל, מהו המבלבל אותנו במצב דברים זה. זהו הזלזול בממשות, הזנחת ההבדל שבינה לבין ההזיה. יצרנו מַשיא אותנו להיות נעלבים על שהחולה העסיק אותנו בסיפורי־בדים. הממשות נראית לנו כדבר השונה בתכלית מן הבדוי והיא זוכה להערכה אחרת משלנו. אגב, כאותה נקודת־הראות נקוטה גם בידי החולה במחשבתו הנורמלית. כשהוא מעלה את החומר המוליך מלאחורי הסימפטומים לסיטואציות־המשאלות, שנעשו בדמות חויות הילדים, אנו שרויים מכל

מקום תחילה בספק, אם הדברים אמורים בממשות או בהזיות. אחר כן ניתנת לנו אפשרות ההחלטה על־ידי סימנים ידועים, ואנו עומדים בפני התפקיד להודיעה גם לחולה. וכאן אי אפשר בשום פנים להיפטר מן הענין בלא קשיים. משאנו מגלים לו לחולה מלכתחילה, שהוא מתכוון עתה להעלות את ההזיות, שהעטה בהן את תולדות ילדותו, כדרך שכל עם עוטֶה באגדות את קדמוניותיו הנשכחות, הרי אנו מרגישים שהתענינותו להמשך הנושא שוקעת פתאום שלא כרצוי. גם הוא רוצה לשמוע אמתיות ושונא את „דמיונות השוא". אך כשאנו מניחים לו עד גמר חטיבת עבודה זו שיאמין, כי אנו עסוקים בתלמוד המאורעות הממשיים של שנות ילדותו, הרי צפויה לנו הסכנה, שמא יטפח אחר כך את הטעות על פנינו וילגלג עלינו על קלות־האמונה המדומה שלנו. זמן רב אינו מבין את הצעתנו, שייחס ערך שווה לדמיון ולאמת ותחילה לא יתן דעתו על כך, אם חויות הילדים הצריכות בירור הם מיסוד האמת או מיסוד הדמיון. ואף־על־פי־כן זוהי, כנראה, העמדה הנכונה היחידה כלפי הייצורים הנפשיים האלו. גם להם סוג מיוחד של ממשות; עובדה היא, שהחולה יצר לעצמו הזיות כאלו ואותה עובדה חשיבותה לנברוז שלו כמעט שאינה נגרעת משאילו חי באמת תוכן ההזיות האלו. יש להן להזיות אלו ממשות פ ס י כ י ת בניגוד לממשות ח מ ר י ת, וקמעה קמעה אנו לומדים להבין, שהממשות ה פ ס י כ י ת ה י א ה מ כ ר ע ת ב ע ו ל ם ה נ ב ר ו ז י ם.

מבין המאורעות החוזרים תדיר בתולדות העלומים של הנברוטיקנים, ונראה שכמעט אינם חסרים שם לעולם, הגיעו קצתם לידי חשיבות מיוחדת, שאני רואה אותם ראויים להטעמה יתירה. כדוגמה לסוג זה אני רוצה למנות לפניכם את ההסתכלות בתשמיש ההורים, הפיתוי על־ידי אדם מבוגר ואיום־הסירוס. טעות גדולה היתה להניח, שהמאורעות האלה לא היתה להם מעולם ממשות חמרית; אדרבה, לפרקים מרובים אתה יכול להוכיח מציאותה של ממשות זו בלא כל פקפוק על־ידי חקירה ודרישה אצל קרוביו הגדולים ממנו. כך, למשל, דבר מצוי הוא, שהילד הפעוט, המתחיל משחק בלא בושה בגידו ואינו יודע עוד, שאדם חייב להסתיר אותה התעסקות, עומדים עליו ההורים או המטפלים בו ומאיימים, שיקצצו את גידו או את ידו החוטאת. כשאנו שואלים את ההורים יש שהם מודים,

שהם סבורים, כי בהטלת־אימה זו עשו דבר להועיל, ויש בני אדם שאותו דיוק נקבע בהם כזכר מדויק ומודע, וביחוד כשנעשה בשנים קצת מאוחרות. כשהאם או אישה אחרת מביעה את האיום, הריהו תולה ברגיל הגשמתו באב או ברופא· ב־Struwelpeter המפורסם של רופא הילדים הפרנקפורטי הופמן, שלא נתחבב אלא משום ההבנה בתסביכים הסכסואליים האחרים של גיל הילד, אתם מוצאים את הסירוס ממותק, מוחלף בקציצת הבהונות כעונש על מציצה עקשנית. אך ענין רחוק בהרבה מן הודאות הוא, שאיום־הסירוס יהא מצוי אצל הילדים במידה שהוא מצוי באנליזות של הנברו־טיקנים. די לנו במה שאנו מבינים, שהילד יוצר לו בדמיונו איום כזה על יסוד רימוזים מתוך הידיעה שהסיפוק האוטואירוטי אסור ומתוך רושם הגילוי של כלי־המין הנקבי. וכן לא מן הנמנעות הוא, שהפעוט, כל זמן שאין אנו מייחסים לו הבנה וזכרון כלשהם, יהא, ולא בלבד במשפחות הפועלים, עד ראייה לתשמיש ההורים או בוגרים אחרים, ודבר מתקבל על הדעת הוא, שהילד יכול להבין בדיעבד אותו רושם ולהגיב עליו. אך כשאותו מגע מתואר לפרטי פרטיו, הגורמים קשיים להסתכלות, או כשהוא נמצא, ולפרקים מרובים במכריע, כמגע מאחור, *more ferarum, הרי לא נשאר ספק שהזיה זו קרובה להסתכלות בהזדוגות של בעלי החיים (כלבים), ושנימוקה בחמדת־הראוה של הילד שלא מצאה סיפוק בשנות הבגרות. הפעולה הגבוהה ביותר מסוג זה היא ההזיה כשאתה מסתכל בתשמיש ההורים ואתה עודך ברחם האם, לפני שנולדת. ענין מיוחד יש בהזית הפיתוי, כי לפרקים מרובים מדי אין כאן הזיה אלא זכר ממשי. אך למזלנו אין היא בכל זאת ממשית לפרקים מרובים במידה הנראית תחילה לפי תוצאות האנליזה. הפיתוי על־ידי ילדים גדולים או בני גיל שווה מצוי עדיין יותר משמצוי הפיתוי על־ידי המגודלים, ואם הילדות, המספרות מאורע זה בתולדות ילדותן, מתגלה אצלן האב כמעט בדרך כלל כמפתה, הרי אין להטיל ספק לא בטיבה הדמיוני של האשמה זו ולא בנימוק הדוחק לכך. בדרך כלל מחפה הילד בהזית הפיתוי שלא היה ולא נברא את התקופה האוטואירוטית של התעסקותו הסכסואלית. הוא

* כדרך החיות.

מונע עצמו מן הבושה על מעשה המסטרובציה בזה, שהוא מחזיר בהזיתו אובייקט חמוד לזמנים המוקדמים ביותר. ואגב, אל תתחשבו שהשימוש לרע הסכסואלי בילד על ידי הזכרים שבבני־משפחתו הקרובים הוא כולו ענין לממלכת הדמיון. רובם של האנליטיקנים ריפאו בודאי מקרים, שיחסים כאלו היו ממשיים בהם וניתנו להיקבע בלא כל פקפוק; אלא שהיו שייכים גם לשנות ילדות מאוחרות יותר, ונצטיירו כמוקדמות יותר.

אין אתה מקבל כל רושם אחר אלא שמאורעות ילדים כאלו מתבקשים באופן כל־שהו, הם נכסי צאן ברזל של הנברוז. אם הם מצויים בממשות — הרי טוב; אך אם הממשות מנעה אותם, הרי הם נוצרים מתוך רימוזים ונשלמים על ידי הדמיון. התוצאה היא אחת, ועד היום לא עלה בידנו להוכיח הבדל בתוצאות, בין אם הדמיון ובין אם הממשות נטלו את חלק־הארי במאורעות ילדים אלו. כאן קיים שוב רק אחד מיחסי־ההשלמה שנזכרו לפרקים מרובים כל־כך; זהו מכל מקום המשונה בכל הדברים שעמדנו על טיבם. מנין הצורך לאותן הזיות ומנין החומר בשבילן? בענין מקורות היצר אין מקום לספק, אך מה שצריך פירוש הוא, שתמיד נוצרות אותן ההזיות עם אותו התוכן. יש לי כאן תשובה מן המוכן, ויודע אני שתיראה בעיניכם כתשובה נועזת. אני סבור, שה ז י ו ת ־ ב ר א ש י ת אלו — כך הייתי רוצה לכנות אותן וודאי גם כמה הזיות אחרות — הן רכוש פילוגינטי. בהן יוצא הפרט את תחומי חויתו שלו ועובר אל חוית ימי הקדם, במקום שחויתו שלו נעשתה רודימֶנטָרית מדי. נראה לי בגדר האפשר מאוד, שכל מה שנגדר לנו היום באנליזה כהזיה, פיתוי הילדים, התלקחותה של העוררות הסכסואלית מהסתכלות בתשמיש ההורים, איום הסירוס, — או יותר מזה הסירוס, — היו בימי קדמותה של המשפחה האנושית ממשות, וכי הילד ההוזה סתם בפשטות באמת פריהיסטורית את פרצות האמת האינדיבידואלית. נתעורר וחזר ונתעורר בנו החשד, שהפסיכולוגיה של הנברוזים שמרה לנו מקדמוניות ההתפתחות האנושית יותר מכל המקורות האחרים.

רבותי! הענינים שנידונו באחרונה מכריחים אותנו להתחקות ביתר פירוט על התהוותה וחשיבותה של אותה פעולה רוחנית הנקראת בשם „דמיון”. כידוע לכם, הכל מפליגים בערכה מבלי דעת ברור מה היא עמדתה

בחיי־הנפש. בענין זה אני יכול לומר לכם כזאת. כפי שידעתם, האני של האדם מתחנך לאטו, בהשפעתו של המחסור החיצוני, להערכת הממשות ולשמירת עקרון־הממשות, וכאן הוא מחויב לוותר לשעה או לתמיד על אובייקטים שונים ועל מטרות שונות של שאיפת העונג שלו, — ולא של עונג סכסואלי בלבד. אך הויתור על העונג עלה מעולם לאדם בקושי, אין הוא מוותר עליו בלא פיצוי מיוחד במינו. משום כך שמר לעצמו פעולה נפשית, שבה כל אותם מקורות עונג מוזנחים וכל הדרכים הנעזבות של קבלת־העונג זוכים בתוספת קיום, בצורה של קיום, שבה הם פטורים מתביעות הממשות וממה שנקרא בחינת המציאות. כל שאיפה מקבלת מיד צורה של מוצג־מילוי; אין כל ספק בכך, שהשהייה אצל מילויי המשאלות של הדמיון מביאה עמה סיפוק, אף־על־פי שלא נגרעה על־ידי כך הידיעה, שלא בממשות קעסקינן הכא. נמצא שבפעולת הדמיון האדם מוסיף להיות חפשי מן הכפיה החיצונית, שויתר עליה במציאות משכבר. הוא הצליח להיות חליפות חית־עונג ולחזור אחר כך ולהיות יצור נבון. אין הוא יכול להצטמצם בסיפוק הדל, שהוא יכול לחטוף מן המציאות. „בכלל פטור בלא קונסטרוקציות עזר אי אפשר", אמר פעם ת. פ ו נ ט נ ה (Fontane). יצירת ממלכת הנפש של הדמיון מוצאת אח לעצמה בסידור „תחוסת" „גנים להגנת הטבע" במקום שדרישות החקלאות, דרכי החיבור והתעשיה מאיימים לשנות במהירות את פני האדמה הראשונים עד לבלתי הכר. הגן להגנת הטבע מקיים אותו מצב ישן שהוקרב בצער בכל שאר מקומות על מזבח ההכרח. כל דבר רשאי הוא לשגשג שם ולצמוח כאות נפשו, גם מה שאינו מועיל ואפילו מזיק. גם ממלכת הנפש של הדמיון היא תחוסה כזו, שהופקעה מעקרון הממשות.

ייצורי הדמיון המפורסמים ביותר הם אותם הקרויים „חלומות בהקיץ", שאנו מכירים כבר, סיפוקים מדומים של משאלות רדיפת כבוד, של שגעון הגדלות ומשאלות אירוטיות; שיותר שהמציאות דורשת ענוה או סבלנות שפעתן מבורכת יותר, בהם מתגלה בבירור מהותו של עושר הדמיון, החזרה על אי־התליות בקבלת העונג בהסכמת הממשות. אנו יודעים, שאותם חלומות בהקיץ אינם אלא העיקר ובבואת־הראשית של חלומות הלילה. חלום הלילה אינו בעצם אלא חלום בהקיץ שנעשה שימוש על ידי

החופש של רחשושי היצר בלילה ושנסתלף על ידי הצורה של הפעולה הנפשית בלילה. עמדנו כבר על הרעיון, שגם החלום בהקיץ אינו מודע בהכרח, ושיש גם חלומות בהקיץ שאינם מודעים. נמצא, שחלומות בהקיץ כאלו הם המקור גם של חלומות הלילה וגם של הסימפטומים הנברוטיים.

חשיבותו של הדמיון להתהוות הסימפטומים תתחוור לכם על ידי ההודעה הבאה. אמרנו, במקרה של מניעה כובשת הליבידו בדרך רגרסיבית את העמדות המוזנחות על ידה שנשתקעה בהן בשיעורים מסוימים. אין בדעתנו לחזור מן הדברים האלה או לתקנם, אך יש לנו לשלב חוליה מרתקת. כיצד מוצאת הליבידו את הדרך למקומות פיכסציה אלו? כל האובייקטים והכיוונים המוזנחים של הליבידו, לא הוזנחו עדיין בכל המובנים. או הם או צאצאיהם מתקיימים עדיין באינטנסיביות ידועה במוצגי הדמיון. נמצא שהליבידו אינה צריכה אלא לסגת אחור אל ההזיות כדי למצוא מכאן דרך פתוחה לכל הפיכסציות המודחקות. הזיות אלו נהנו מסבלנות ידועה, וכל עוד נתקיים תנאי ידוע לא נתגלע קונפליקט בינן לבין האני, גם כשהניגודים היו חריפים. תנאי שתכונתו כ מ ו ת י ת, המופר עתה על ידי השטף החוזר של הליבידו אל ההזיות. על ידי תוספת זו עולה כיבוש האנרגיה של ההזיות כל־כך, שהן נעשות תבעניות ומגלות שאיפה למימוש. אך דבר זה עושה את הקונפליקט בינן ובין האני מחויב המציאות. בין שהיו קודם לפני־מודעות או מודעות, הן כפופות עתה להדחקה מצד האני והופקרו לכוח המשיכה מצד הלא־מודע. הליבידו נודדת חזרה מן ההזיות, שהן לא־מודעות עכשיו, עד מקורי־הראשית שלהן בלא־מודע, עד מקומות הפיכסציה שלה עצמה.

דרך החזרה של הליבידו אל הדמיון היא דרגת בינים של הדרך להתהוות הסימפטומים הראויה ודאי לשם בפני עצמו. צ. ג. י ו נ ג נתן לה את השם ההולמה יפה יפה אִ י נ ט ר וֹ ו ר ס י ה, אך קבע לו שלא לצורך גם הוראה אחרת. אנו נאמר, שהאינטרוורסיה מציינת את הסתלקות הליבידו מאפשרויות הסיפוק הריאלי והכיבוש הגדוש של ההזיות שנסבלו עד כאן כתמימות. הלקוי באינטרוורסיה איננו עדיין נברוטיקן, אבל הוא נמצא במצב כושל; עם היסט־הכוחות הקרוב הוא מוכרח לפתח סימפטומים, משאינו מוצא מוצאות אחרים לליבידו הנצברת שלו. אך האופי הלא־

ריאלי של הסיפוק הנברוטי והזנחת ההבדל שבין דמיון ומציאות נקבעים כבר על ידי השהיה בדרגת האינטרוורסיה.

ודאי הרגשתם, שבבירורים האחרונים שילבתי גורם חדש לתוך חוליות השרשרת האטיולוגית, הכמות, הגודל של האנרגיות הנידונות כאן. בכל מקום אנו חייבים עדיין להביא אותו גורם במנין. לא סגי באנליזה איכותית טהורה של התנאים האטיולוגיים. או כדי לתפוס לשון אחר, תפיסה דינמית בלבד של תהליכים נפשיים אלו אינה מספיקה, דרושה גם נקודת־הראות האיקונומית. אנו חייבים לומר לעצמנו, שהקונפליקט בין שתי שאיפות אינו פורץ, כל עוד לא הושגה אינטנסיביות כיבוש מסוימות, ויהיו גם התנאים התכניים קיימים משכבר. וכך מכוונת עצמה החשיבות הפתוגינית של הגורמים הקונסטיטוציונליים לפי מה, שחלקו של היצר החלקי האחד עלה יותר על חברו בכושר; אתה יכול אפילו לדמות לעצמך, שכשרי כל בני האדם שווים מבחינת האיכות ולא נבדלו אלא באותם יחסים כמותיים. לא פחות מכריע בשביל כוח ההתנגדות כנגד חליה נברוטית הוא המומנט הכמותי. הדבר תלוי בכך, מה כמות של ליבידו שלא הוצאה, שאדם יכול לקיים במצב של תלוי ועומד, ומה חלק מליבידו שלו הוא יכול להטות מן הסכסואלי ולכוונו למטרות הסובלימציה. המטרה הסופית של הפעולה הנפשית, שמבחינת האיכות היא ניתנת לתיאור כשאיפה לקבלת עונג ומניעת הצער, מתייצבת בפני ההתבוננות האיקונומית כתפקיד לנצח את גדלי העוררות (שפעות הגירויים) הפועלים באפרט הנפשי ולמנוע את הצטברותם הגורמת צער.

זהו שרציתי לומר לכם על התהוות הסימפטומים של הנברוזים. אך שלא אאחר להדגיש עוד פעם במפורש: כל מה שנאמר כאן לא נאמר אלא בהתהוות הסימפטומים אצל ההיסטיריה. כבר בנברוז הכפיה — בשמירת היסודי — אתה מוצא כמה דברים אחרים. הכיבושים־שכנגד נגד תביעות היצר, שדברנו עליהם גם בהיסטיריה, נדחקים בראש בנברוז־הכפיה ומשתלטים על התמונה הקלינית על ידי יצירות הקרויות „יצירות תגובה". אנו מגלים סטיות כמו אלו וסטיות מפליגות יותר בנברוזים האחרים, שבהם לא נסתיימו עדיין משום בחינה החקירות במיכניסמוס של התהוות הסימפטומים.

אך קודם שאני פוטר אתכם היום הייתי רוצה לכוון כדי רגע את תשומת־לבכם כלפי צד אחד שלחיי הדמיון, הראוי להתענינות כללית. יש דרך חזרה מן הדמיון אל הממשות וזוהי האמנות. האמן הוא מעיקרו גם בעל אינטרוורסיה, וכפשע בינו ובין הנברוז. מתרוצצים בו צרכי יצר חזקים מדי, היה רוצה לרכוש לו כבוד, שלטון, עושר, פרסום ואהבת נשים; אך חסר הוא את האמצעים להשיג סיפוקים אלו. משום כך הוא פונה לכל אדם אחר המשולל סיפוק מן המציאות ומעביר את מיטב התענינותו, לרבות הליבידו שלו, אל היצירות המשאלות של חיי הדמיון שלו, שמהן היתה יכולה להוליך הדרך אל הנברוז. מן המחויב שיזדמנו כמה וכמה דברים, כדי שזו לא תהא המוצא המלא של התפתחותו; והרי ידוע עד כמה מצוי הדבר, שהאמנים דוקא סובלים ממעצור חלקי בכוח פעולתם על ידי נברוזים. קרוב לודאי, שהקונסטיטוציה שלהם מכילה כשרון גדול לסובלימציה ותחיחות ידועה של ההדחקות המכריעות על הקונפליקט. אך את הדרך חזרה אל הממשות מוצא האמן באופן זה. הרי לא הוא בלבד חי חיי דמיון. ממשלת הבינים של הדמיון הסכמת כל האנושות חלה עליה, וכל שנתקפח מצפה כאן להקלה ולנחמה. אך אלה שאינם אמנים שואבים את העונג ממעיני הדמיון בשיעור מצומצם מאוד. אכזריות הדחקותיהם כופה אותם להסתפק בחלומות בהקיץ המצומצמים, שעודם רשאים להיות מודעים. מי שהוא אמן אמתי הריהו שולט ביותר מזה. ראשית הוא מיטיב לעבד את חלומותיו בהקיץ כך, שהם מאבדים למדי את האישי, הדוחה את הזרים, והם נעשים מקור הנאה לזולתם. הוא גם יודע להמתיקם כדי כך, שלא בנקל הם מגלים את מוצאם ממקורות אסורים. ועוד, הוא בעל יכולת סתומה ומופלאת זו לעצב חומר מסוים עד שנעשה כדמות דיוקנו הנאמן של ציור הדמיון שלו, ואחר כך הוא יודע לקשור באותו התיאור של דמיונו הלא־מודע קבלת עונג בשיעור מרובה כל־כך, שעל ידו יוכרעו ויתבטלו ההדחקות שלו, לפחות לשעת ארעי. אם הוא יכול לעשות כל אלה, הרי הוא מניח אפשרות לאחרים לשאוב מחדש ממקורות העונג הנעולים של הלא־מודע שלהם תנחומים והרוחה, רוכש הודיתם, הערצתם ועל ידי דמיונו נמצא משיג דבר, שקודם לכן לא השיגו אלא בדמיונו שלו: כבוד, שלטון ואהבת־הנשים.

שיעור עשרים וארבעה
הָעַצְבָּנוּת הַמְּצוּיָה וְהָרְגִילָה

רבותי! לאחר שהבאתי בשיחותינו האחרונות חטיבת עבודה קשה כל־כך לידי גמר, אני מניח לרגע את הענין ופונה אליכם.

ידעתי אל נכון, שדעתכם לא נחה. לא כן ציירתם לעצמכם „מבוא לפסיכואנליזה". קויתם לשמוע דוגמאות מלאות חיים ולא דברי עיון. תאמרו לי: כשהרציתי לפניכם את ההקבלה „במרתף ובדיוטה הראשונה", תפסתם משהו מגרימת הנברוזים, אך אילו היו אלו תצפיות אמתיות ולא אגדות עשויות. או כשסיפרתי לכם בתחילה שני סימפטומים — אני מקוה לא בדויים — וגוללתי את מובנם ויחסם לחיי החולים, נתקבלה על דעתכם „משמעותם" של הסימפטומים; קויתם שאמשיך באותו הדרך. אך תחת זאת נתתי לכם תיאוריות מפליגות, קשות לסיקור, שלא היו מושלמות ושנתוסף עליהן מדי פעם משהו חדש, השתמשתי במושגים שלא פירשתי עדיין לכם את טיבם, קפצתי מן ההרצאה המתארת אל התפיסה הדינמית, ומכאן לתפיסה הקרויה „איקונומית", הקשיתי עליכם להבין, כמה מן המונחים שהשתמשנו בהם מתכוונים לדבר אחד, מתחלפים זה בזה מטעמים של צלצול נעים בלבד, העליתי לפניכם נקודות־ראות תופסות מרובה כל־כך כעקרון־העונג ועקרון־הממשות והקנין שבא בירושה בדרך פילוגינטית, ותחת לקרבכם להבנת הדבר, העברתי לנגד עיניכם משהו, שרחק והלך מבינתכם. על שום מה לא פתחתי את המבוא לתורת הנברוזים במה שידעתם עצמכם על עצבנות ומה שעורר את התענינותכם מכבר? במהותם המיוחדת של חולי העצבים, בתגובותיהם הלא מובנות על המגע האנושי ועל השפעות חיצוניות, בנוחותם לקבל גירויים, בהעדר הקביעות ובאי־צליחותם לחיים? על שום מה לא הולכתי אתכם שעל שעל מהבנת צורות יום־יום הפשוטות

יותר של העצבנות עד לבעיות של החזיונות הסתומים והקיצוניים שלה?

כן, רבותי, אין אני יכול שלא להצדיק עליכם את הדין. לא נתאהבתי כל־כך באמנות התיאור שלי, שאהא רואה חן מיוחד בכל חסרון וחסרון שלה. כשלעצמי אני סבור, שאפשר היה לעשות אחרת וביתרון תועלת בשבילכם. וכך היתה גם כוונתי. אך לא תמיד אתה יכול לקיים את כוונותיך הנבונות. לפרקים מרובים כלול בחומר עצמו משהו, שמטיל מרותו עליך ומטה אותך מכוונותיך הראשונות. ואפילו מעשה פעוט כל־כך כסידור חומר שאתה בקי בו אינו משתעבד לגמרו לרצונו של המחבר; הוא תלוי ביד המקרה, ורק לאחר מעשה אתה יכול לשאול את נפשך, על שום מה נעשה כך ולא אחרת.

קרוב לודאי שאחד הטעמים הוא, שהשם „מבוא לפסיכואנליזה" שוב אינו הולם חלק זה העוסק בנברוזים. המבוא לפסיכואנליזה כלול בתלמוד מעשי־הכשל והחלום; ואילו תורת הנברוזים היא הפסיכואנליזה עצמה. אין אני סבור, שיכול הייתי להעמידכם בזמן קצר כל־כך על תוכנה של תורת הנברוזים שלא בצורה מרוכזת כל־כך. תפקידנו היה לפרש לכם בצירוף־הענינים את משמעותם וחשיבותם של הסימפטומים, את התנאים החיצוניים והפנימיים והמיכניסמוס של התהוות־הסימפטום. ניסיתי לעשות זאת; זוהי בערך התמצית ממה שהפסיכואנליזה יכולה ללמד היום. וכאן היה מקום לומר הרבה על הליבידו והתפתחותה, ומשהו גם על התפתחותו של האני. על־ידי המבוא הייתם כבר מוכנים לקראת ההנחות המוקדמות של הטכניקה שלנו, לקראת נקודות־הראות הגדולות של הלא־מודע וההדחקה (ההתנגדות). באחד השיעורים הקרובים תכירו, באיזה מקומות מוצאת העבודה הפסיכואנליטית את המשכה האורגני. כפי שעה לא הסתרתי מכם, שכל ידיעותינו שאובות רק מתלמוד קבוצה יחידה אחת של מחלות עצבניות, מהנברוזים הקרויים נברוזי ההעברה. לא עקבתי אפילו את המנגנון של התהוות־הסימפטומים אלא לשם הנברוז ההיסטירי. אף אם לא קניתם ידיעה נאמנה וגם לא קיימתם בידכם כל פרט ופרט, הריני מקוה בכל זאת, שבדרך כך רכשתם תמונה, מה אמצעים שהפסיכואנליזה עובדת בהם, באילו שאלות היא עוסקת ואילו תוצאות השיגה.

שמתי בפיכם את המשאלה, שאהיה פותח את תיאור הנברוזים

בהתנהגות של חולי העצבים, שאתאר, כיצד הם סובלים מהנברוז שלהם, כיצד הם מתגוננים מפניו ומסתגלים אליו. בודאי שכאן חומר מענין וראוי לידיעה, איננו גם מוקשה ביותר, אך יש מקום לחשוש אם כדאי להתחיל בו. אורבת לך סכנה, שלא תגלה את הלא־מודע ותתעלם על־ידי כך מחשיבותה הגדולה של הליבידו ולדון את כל היחסים, כדרך שהם נראים לאני העצבני. והרי גלוי וידוע שאותו אני אינו סמכות לא מפלגתית שאפשר לסמוך עליה. הלא האני הוא הכוח הכופר בלא־מודע ומורידו למדרגת המודחק, וכיצד אתה יכול לסמוך עליו, שיצא ידי חובתו כלפי לא־מודע זה? בתוך מודחק זה תופסות מקום בראש התביעות המודחות של הסכסואליות; והדבר מסתבר לגמרי, שלא נוכל לעולם למצוא את היקפן וערכן מתוך השקפותיו של האני. משמנצנצת ועולה לפנינו נקודת־הראות של ההדחקה, אנו גם מוזהרים מיד על כך, שלא נעשה אחד משני הצדדים המדיינים, ביחוד את הצד המנצח, פוסק אחרון באותה מחלוקת. אנו מוכנים לכך, שעדויותיו של האני יטעו אותנו. אם רצינו להאמין לדברי האני, הרי היה פעיל בכל, הרי שרצה בעצמו בסימפטומים שלו והוא שעשאם. ידענו שהתיר לה לסבילות שתעבור עליו במידה הגונה והוא רוצה להסתירה לעצמו וליפותה. מכל מקום לא תמיד הוא מעז לעשות אותו נסיון; בסימפטומים של נברוז־הכפיה הוא חייב להודות, שמשהו זר מתייצב לפניו, שאינו מתגונן מפניו אלא ביגיעה מרובה.

מי שאזהרות אלו אינן מעכבות בידו לקבל את זיופי־האני כמטבע עובר לסוחר, כמובן שהדבר יהא לו כמשחק קל וימלט מכל אותן ההתנגדויות המתעוררות כנגד ההטעמה הפסיכואנליטית של הלא־מודע, הסכסואליות וסבילותו של האני. הלה יוכל לקבוע כדרך שקבע אלפרד אדלר, ש„האופי העצבני" הוא סיבת הנברוז, תחת לראות בו תוצאה שלו, אך גם לא יוכל להסביר ואפילו פרט קטן אחד בהתהוות הסימפטומים או להסביר חלום אחד.

תשאלו: האמנם מן הנמנע הוא לצאת ידי חובה כנגד חלק האני בעצבנות ובהתהוות הסימפטומים, בלי להזניח הזנחה גסה את המומנטים שנתגלו על־ידי הפסיכואנליזה? אני משיב: ודאי שהדבר בגדר האפשר וגם יקום ביום מן הימים; אך אין זה מכיוון העבודה של הפסיכואנליזה,

שתהא מתחילה בכך דוקא. אפשר אמנם לנבא מראש, מתי יעמוד אותו תפקיד בפני הפסיכואנליזה. יש נברוזים, שהאני משתתף בהם ביתר אינטנסיביות משהוא משתתף בנברוזים, שעסקנו עד כה בתלמודם; אנו קוראים להם נברוזים „נרקיסטיים". העיבוד האנליטי של המחלות האלו יכשיר אותנו להוציא משפט לא־מפלגתי ומוסמך על השתתפות האני בחליה הנברוטית.

אך אחד היחסים של האני לנברוז שלו בולט כל־כך, שמתחילה וראשית יכול היה לעורר תשומת־לב. נראה שאין הוא חסר בכל מקרה; אך ביתר בירור אתה מכיר אותו במחלה, הרחוקה עדיין היום מהבנתנו, בנברוז החבלני. אתם חייבים לדעת, שאותם המומנטים פועלים כסדר בגרימה ובמנגנון של כל צורות הנברוזים למיניהם, אלא שכאן מתייחדה למומנט אחד וכאן מתייחדה למומנט אחר החשיבות העיקרית בהתהוות הסימפטום. משל למה הדבר דומה: לחבר העובדים של להקה דרמטית, שבה יקבל כל אחד את התפקיד ההולם אותו: גיבור, איש־אמונים, נרגן וכו׳; אך כל אחד יבור לו להצגה לטובתו מחזה אחר. וכן גם ההזיות הנעשות סימפטומים אינן ממשיות בשום מקום כשם שהן ממשיות בהיסטיריה; הכיבושים־שכנגד או יצירות התגובה של האני שולטים בתמונה של נברוז הכפיה, מה שקראנו בחלום בשם העיבוד השניי, אתה מוצאו כטירוף בפרנויה וכו׳.

וכך נדחק ועולה לפנינו בבהירות נימוק של אני איגואיסטי השואף להגנה ולתועלת בנברוזים החבלניים, וביחוד באותם נברוזים הנוצרים על ידי בלהות המלחמה, ואותו נימוק אינו יכול לבדו ליצור את המלחמה, אך הוא נותן את הסכמתו לכך ותומך בה לכשנוצרה כבר. אותו נימוק בא להגן על האני מפני הסכנות, שאיומן שימש עילה למלחמה, ואין הוא מתיר את ההבראה כל עוד שהִשָנוּת של הסכנות האלה אינה בגדר הנמנעות, או לאחר שהחולה קיבל פיצוי על הסכנה שהיה נתון ועומד בה.

ברם ענין דומה מוצא האני גם בכל המקרים האחרים בהתהוותו ובהמשך קיומו של הנברוז. אמרנו כבר, שהסימפטום נתמך גם על־ידי האני, משום שיש בו צד הנותן סיפוק למגמת־האני המודחקת. יתר על כן, יישובו של הקונפליקט על ידי התהוות הסימפטום הוא התחבולה הנוחה

והנעימה ביותר לעקרון־העונג; אין ספק שאותה תחבולה חוסכת מן האני עבודה פנימית, גדולה ומענה. וגם זאת, יש מקרים שבהם חייב גם הרופא להודות, שסיומו של הקונפליקט בנברוז הוא הפתרון התמים ביותר ומבחינה חברותית נסבל ביותר. אל תשתוממו כשאתם שומעים, שהרופא עצמו מהפך בזכות המחלה, שהוא נאבק עמה. לא נאה לו כלל לצמצם עצמו לעמוד בפני כל המצבים בחיים כקנאי לבריאות, הוא יודע שלא בלבד סבל נברוטי יש בעולם, אלא גם סבל ממשי, שאין לעצור בעדו, ושההכרח יכול גם לדרוש מן האדם, שיעלה את בריאותו קרבן, והוא מכיר שעל־ידי קרבן יחיד כזה אפשר לפרקים מרובים לעצור בעד אסון נורא שריחף על ראש רבים. נמצא, שאם יכולנו לומר, שהנברוטיקן בורח אל המחלה כל־אימת שהוא עומד בפני קונפליקט, הרי אנו חייבים להודות, שבכמה מקרים אותה מנוסה מוצדקת בהחלט, והרופא שהכיר מצב דברים זה יירתע אחורנית בשתיקה ובריתוי.

אך נתעלם בהמשך בירורינו ממקרים אלו היוצאים מן הכלל. בתנאים בינוניים אנו מכירים, שהאני, על ידי הסטיה אל הנברוז, נופל בחלקו ריוח מחלה פנימי ידוע. בכמה מסיבות חיים מצטרף לו לאותו ריוח מחלה יתרון חיצוני ממשי, שחשיבותו במציאות גדולה במעט או בהרבה. התבוננו במקרה השכיח ביותר מסוג זה. אישה, שנפש בעלה גסה בה והוא מתעמר בה בלי רחם, מוצאת כמעט תמיד את המוצא אל הנברוז, כשכשריה מסייעים לכך, כשהיא פחדנית או מוסרית מדי, משתמצא לה בצנעה תנחומים אצל איש אחר, כשאינה חזקה מדי להיפרד מבעלה על אף כל המעצורים החיצוניים, כשאין לה סיכוי להתפרנס מעצמה או למצוא בעל טוב מזה, ויתר על כן כשהיא קשורה עדיין לאותו בעל אכזר על ידי הרגשתה הסכסואלית. מחלתה תהא לה מעתה נשק במלחמתה בבעל האלים, נשק שהיא יכולה להשתמש בו להגנתה ולהשתמש בו לרעה להינקם ממנו. היא רשאית לקבול על מחלתה, וקרוב לודאי שלא היתה רשאית לקבול על נשואיה. ברופא היא מוצאת מסייע, היא כופה את בעלה האכזר לחוס עליה, להוציא עליה הוצאות כסף, להתיר לה להעדר שעות מן הבית, כלומר שעות לשחרורה מעול הנשואים. במקום שריוח מחלה חיצוני או אקצידנטלי כזה הוא חשוב למדי ואינו יכול למצוא כל תחליף ממשי,

שם לא תהיו רשאים לאמוד בהרבה את האפשרות להשפיע על הנברוז על ידי התירפיה.

אתם תוכיחוני, שמה שסיפרתי לכם כאן על ריוח המחלה מגלגל כולו בזכות ההשקפה שנדחתה על־ידי, שהאני עצמו רוצה בנברוז והוא יוצרו. נניח, רבותי, שאינו מורה אולי יותר אלא כשהאני משלים עם הנברוז, שאינו יכול לעכב בעדו, ושהוא עושה בו את הטוב ביותר, אם בכלל אפשר לעשות בו משהו. ואין זה אלא צד אחד של המטבע, הנעים מכל מקום. כל עוד צפונים בנברוז יתרונות, שרוי עמו האני בשלום, אך יש בו לא יתרונות בלבד. בדרך כלל מתגלה מיד, שהאני עשה כאן עסק רע, שהסכים עם הנברוז. מחיר יקר מדי שילם על ההקלה של הקונפליקט, ותחושות היסורים המקושרות בסימפטומים אפשר שאינן אלא תחליף שוה־ערך לקונפליקט, אך קרוב לודאי — שיעור רב של מורת־רוח. האני היה רוצה להשתחרר מאותה מורת־הרוח של הסימפטומים, אך בתנאי שלא להחזיר את ריוח המחלה, ודבר זה דוקא אינו בגדר יכלתו. וכאן מתגלה שלא היה אקטיבי באותו שיעור שנטו להאמין, וטוב שניתן את דעתנו על כך.

רבותי! כשתתהלכו כרופאים עם נברוטיקאים תווּתרו מיד על הסיכוי, שאותם בני אדם הזועקים וקובלים בקולי קולות על מחלתם, יהיו פוגשים את פעולת העזרה בסבר פנים יפות ויתנגדו לה במעט מן המעט. היפוכו של דבר מצוי יותר, אך דעת לנבון נקל, שכל מה שמסייע לריוח־המחלה, עתיד לחזק את התנגדות ההדחקה ולהרבות את הקשי התירפבטי. אך על המנה של ריוח־המחלה, הבאה עם הסימפטום, יש לצרף גם מנה אחרת, המתגלה אחר כך. כשאורגניזציה פסיכית מעין זו של המחלה נתקיימה ימים מרובים, הריהי מתנהגת לבסוף כיצור עצמאי; היא מביאה לידי גילוי כעין יצר ההתקיימות, נוצר והולך *modus vivendi מיוחד במינו שבינה לבין החלקים האחרים של חיי־הנפש, לרבות אותם החלקים שהם שונאים לה ביסודם; ועל הרוב מזדמנות שעות־כושר, שבהן היא חוזרת ונראית מועילה ושימושית, כאילו היא רוכשת לה פונקציה שניית,

* דרך ליישב מחלוקת לשעה — המתרגם.

המחזקת מחדש את מעמדה. במקום דוגמה מן הפתולוגיה קחו הסבר בולט מחיי יום יום. פועל חרוץ המרויח כדי מחיתו התרגשה עליו פורענות בשעת העבודה והטילה בו מום; עבודתו נפסקת עתה, אך האומלל מקבל במשך הזמן קיצבה דלה והוא לומד להסתייע במומו כמחזר על הפתחים, אף על פי שפרנסתו החדשה הורעה בהרבה, הריהי מתבססת עכשיו דוקא על אותו דבר, ששלל ממנו את פרנסתו הראשונה. אם אתם יכולים לעקור מומו, הרי אתם נוטלים ממנו תחילה את התמיכה; מתעוררת השאלה, אם עדיין מוכשר הוא לחזור ולעסוק בעבודתו הקודמת. מה שמתאים בנברוז לאותה הפקת־תועלת שניית מן המחלה, אפשר לצרף לריוח־המחלה הראשוני כריוח־מחלה שניי.

אך הייתי אומר לכם בכלל, שלא תזלזלו בריוח־המחלה למעשה ולא תתפעלו ממנו להלכה. כשנסיח דעתנו מאותם יוצאים מן הכלל שהכרנו קודם, הריהו מזכיר תמיד את המשלים על „חכמת בעלי־החיים", שאוברלנדר צייר ב־*Fliegende Blätter*. ערבי רוכב על גמלו במשעול צר, שנסלל בצלע הר זקוף. במפנה הדרך הוא רואה לפניו פתאום אריה המוכן לזנק עליו ואין הוא רואה מפלט; מכאן קיר זקוף ומכאן תהום; פניה לאחור ובריחה אינן בגדר האפשר; הוא אובד עצות. לא כן הבהמה. היא קופצת קפיצה אחת עם רוכבה אל התהום — והאריה יצא בפחי־נפש. גם פעולות העזרה של הנברוז אין תוצאתן בדרך כלל טובה מזו בשביל החולה. יכול שהסיבה היא בכך, שהפטרת הקונפליקט על ידי לידת הסימפטום אינה אלא תהליך אבטומטי שאינו מתאים לדרישות החיים, ושבו ויתר האדם על השימוש במיטב כוחותיו. אילו היתה הברירה בידנו היינו צריכים לבור לנו את המיתה במלחמת כבוד עם הגורל.

רבותי! אך אני חייב לפרש לכם את שאר הנימוקים, שבגללם לא יצאתי בתיאור תורת הנברוזים מן העצבנות המצויה. שמא אתם סבורים, שעשיתי כך משום שאז היתה הוכחת ההנמקה הסכסואלית של הנברוזים נתקלת בקשיים גדולים יותר, אינכם אלא טועים. בנברוזי־ההעברה אתה חייב לעשות תחילה עבודת פתר־הסימפטומים, כדי להגיע לאותה השקפה. בצורות הפשוטות של הנברוזים הקרויים נברוזים אקטואליים חשיבותם האטיולוגית של החיים הסכסואליים היא עובדה פשוטה, שאתה

דש בה יום יום. לפני עשרים שנה ומעלה נתקלתי בה, כשהעליתי באחד הימים את השאלה, על שום מה נוהגים אלה הבודקים את העצבניים שלא ליתן דעתם על התעסקותם הסכסואלית. בשל החקירות האלה פסקתי אז מהיות מחובב על החולים, אך לאחר טרחה מועטה יכולתי כבר לנסח את המאמר, כי vita sexualis* נורמלית אין בה נברוז, רוצה לומר נברוז אקטואלי. אמנם אותו מאמר מתעלם בקלות מרובה מדי מן השוני האינדיבידואלי של בני האדם, הוא לקוי גם בחוסר־קביעות שאין להפרידה מעל המשפט „נורמלי״, אך לשם אוריינטציה פשוטה ערכו קיים עד היום. אז הפלגתי כדי כך, ששיערתי מציאות יחסים מיוחדים בין צורות מסוימות של עצבנות והיזקות סכסואליים מיוחדים, ואין בי ספק שהייתי יכול לחזור היום אל אותן התצפיות, אילו עמד לרשותי חומר דומה של חולים. לפרקים מרובים מדי הראני הנסיון, שאדם שהסתפק בכעין סיפוק סכסואלי לא מושלם, למשל במעשה אונן, לקה בצורה מסוימת של נברוז אקטואלי, ונברוז זה פינה מיד מקומו לנברוז אחר, משהתיר במקומו משטר סכסואלי אחר, מושלם לא יותר ממנו. יכולתי אז להעלות מתוך השינויים במצבו של החולה את החליפות בדרך חייו הסכסואליים. אז גם למדתי לעמוד בקשיות־עורף על השערותי, עד שנצחתי את שקרנות החולים וכפיתי אותם לאשרן ולקיימן. אמת נכון הדבר, הם העדיפו אז ללכת לרופאים אחרים, שלא שאלו במידה מרובה כל־כך לחייהם הסכסואליים.

גם אז לא יכול היה להעלם ממני, שגרימת המחלה לא תמיד מורה על החיים הסכסואליים. ראובן אמנם חלה ישר משום היזק סכסואלי, ואילו שמעון לא חלה אלא משום שירד מנכסיו או משום שחלה מחלה אורגנית המתישה את הכוחות. ההסבר לריבוי פנים זה נמצא לאחר כך, לאחר שירדנו לעומק יחסי הגומלין המשוערים בין האני והליבידו, ויותר שאותה הבנה העמיקה, הניח אותו הסבר את הדעת יותר. לעולם לא יחלה אדם בנברוז אלא כל־אימת שאבד לאני שלו הכשרון לקבוע לה לליבידו מדור כלשהו. כל שהאני חזק יותר, כן יקל לו לפטור תפקיד זה יותר. כל התשה של האני, ותהא הסיבה כאשר תהיה, מחויבת לפעול אותה פעולה שפועלת תגבורת מופרזת של תביעות הליבידו, הינו לאפשר את החליה הנברוטית.

* חיים סכסואליים.

קיימים גם יחסים אחרים, אינטימיים יותר בין האני והליבידו, אך הן לא נכנסו עדיין לחוג מבטנו, ומשום כך אין אני עוסק כאן בהסברתן. בשבילנו תישאר עיקרית ומפרשת אותה עובדה, שבכל מקרה ומקרה בלא הבדל בדרך התהוות המחלה, הליבידו נושאת בעול הסימפטומים של הנברוז ועל ידי כך הם מעידים על שימוש לא נורמלי של הליבידו.

ברם, עתה אני חייב להפנות את תשומת־לבכם אל ההבדל המכריע שבין הסימפטומים של הנברוזים האקטואליים ובין הסימפטומים של הפסיכונברוזים, שהקבוצה הראשונה שלהם, נברוזי־ההעברה, העסיקתנו עד כאן במידה מרובה כל־כך. כאן וכאן מקור הסימפטום הוא בליבידו, נמצא שאינם אלא שימושים לא נורמליים של הליבידו, תחליף סיפוק. אך הסימפטומים של הנברוזים האקטואליים, מיחוש ראש, תחושת כאב, מצב של גירוי באחד האורגנים, חולשתה או בילומה של פעולה מן הפעולות, הם בלא „משמעות", אין להם חשיבות פסיכית כלשהי. במכריע הם מתגלים לא בלבד בגוף, כדרך שיתגלו, למשל, גם הסימפטומים ההיסטיריים, אלא גם הם בעצמם תהליכים גופניים בהחלט, ובשעת לידתם מתבטלים כל אותם המיכניסמים הנפשיים המסובכים, שהכרנו טיבם. נמצא, שהם באמת אותו דבר, שנחשב זמן רב כל־כך כסימפטומים פסיכונברוטיים. אך כיצד יוכלו להתאים לשימושי הליבידו, שהכרנו בה כוח פועל במדור הפסיכי? אבל דבר זה, רבותי, פשוט מאוד. הרשו להעלות ולחדש אחת הטענות הראשונות, שטענו כנגד הפסיכואנליזה. אמרו אז, שהיא טורחת להגיע לידי תיאוריה פסיכולוגית טהורה של החזיונות הנברוטיים, ודבר זה הוא מן הנמנעות לגמרי, משום שתיאוריות פסיכולוגיות לא יוכלו מעולם לפרש מחלה. הואילו לשכוח, שהפונקציה הסכסואלית אינה יסוד נפשי טהור, כדרך שאינה גם יסוד סוֹמָטי בלבד. השפעתה ניכרת בחיים הגופניים והנפשיים כאחת. משעמדנו בסימפטומים של הפסיכונברוזים על טיב הגילויים של ההפרעה בהשפעותיה הפסיכיות, שוב לא נתמה למצוא בנברוזים האקטואליים את התוצאות הסומטיות הישרות של ההפרעות הסכסואליות.

הקליניקה המדיצינית נותנת לנו רמז חשוב מאוד לתפיסת הנברוזים האקטואליים, וחוקרים שונים התעוררו על הרמז הזה. הנברוזים האקטואליים מראים בפרטי הסימפטומטיקה שלהם, אך גם בסגולה המיוחדת להשפיע

על כל שיטות־האברים ועל כל הפונקציות כלן, דמיון ברור למצבי־המחלה, הנוצרים מתוך ההשפעה הכרונית של חמרי־רעל זרים ומתוך מניעתם הפתאומית, עם האִינטוכסיקַציות* ועם מצבי הפרישות. הקירבה שבין שתי קבוצות המחלות האלו תגדל עוד יותר על ידי תיווכם של מצבים כאלה, שלמדנו לייחסם כמו במחלת בזידוב לפעולה של חמרים ארסיים, אך של ארסים שלא הוכנסו לתוך הגוף מחוץ, אלא נוצרים בתוך חילוף החמרים של הגוף עצמו. סבורני, לאחר גזירות שוות אלו לא נוכל להמלט מראות בנברוזים תוצאה של הפרעים בחילוף החמרים הסכסואליים, בין משום שאותם הארסים הסכסואליים נתקבצו יותר משהאדם יכול לשאת ולהתגבר, ובין משום שתנאים פנימיים ואפילו פסיכיים מקפחים את השימוש הנכון בחמרים אלו. נפש העם העריצה מאז ומתמיד הנחות כאלו על טבע התשוקה הסכסואלית, היא מכנה את האהבה בשם „שכרון" ולסברתה נוצרת ההתאהבות על־ידי שיקוי אהבה, וכן היא מעבירה במידה ידועה את היסוד הפועל כלפי חוץ. לנו יכול היה להיות כאן טעם לזכור את האזורים האירוגיניים ואת ההלכה, שהעוררות הסכסואלית עלולה להתהוות באורגנים שונים בתכלית. ואגב, המלים „חילוף חמרים סכסואלי" או „הכימיסמוס של הסכסואליות" אינן לנו אלא מושג בלא תוכן; אין אנו יודעים ולא כלום על כך ואף לא נוכל להחליט בדעתנו, אם יש לנו לשער מציאותם של שני המרים סכסואליים, שהאחד נקרא „גברי" והאחר „נשיי", או שאנו יכולים להסתפק בטוכסין סכסואלי אחד ולראות בו נושא לכל פעולות־הגירויים של הליבידו. בנין תורתה של הפסיכואנליזה שיצרנו הוא באמת בנין־על (Überbau) וביום מן הימים יועמד על יסודו האורגני; אך אנו איננו יודעים עדיין אותו יסוד מהו.

הפסיכואנליזה כמדע אין אופיה נקבע על ידי החומר שהיא עוסקת בו, אלא על ידי הטכניקה, שהיא עובדת בה. אתה יכול לעשותה שימוש גם לתולדות התרבות, למדע הדת ולמיתולוגיה כשם שאתה יכול לעשותה שימוש לתורת הנברוזים, ולא תהא פוגם במהותה. כל כוונתה ופעולתה אינה אלא גילויו של הלא־מודע בחיי־הנפש. בעיות הנברוזים האקטואליים שהסימפטומים שלהם נוצרים לכל הקרוב על־ידי הזקה טוכסית (ארסית) ישרה,

* הַרעלות.

אינן מניחות לפסיכואנליזה כל נקודות אחיזה, היא יכולה לעשות מעט שבמעט לשם הסברתן והיא מחויבת להניח תפקיד זה לחקירה הביולוגית־מדיצינית. שמא תיטיבו עכשיו להבין, על שום מה לא בחרתי סדר אחר לחומר שבידי. אילו הבטחתי לכם „מבוא לתורת הנברוזים", כי עתה היתה הדרך בלי ספק הנכונה ביותר מן הצורות הפשוטות של הנברוזים האקטואליים אל החליות הפסיכיות המסובכות יותר מחמת הפרעה בליבידו. בהרצאת הנברוזים האקטואליים הייתי מחויב לכנוס כל מה ששמענו או שידענו, כפי סברתנו, מצדדים שונים ובפסיכונברוזים היו מזכירים את הפסיכואנליזה כאמצעי עזר הטכני החשוב ביותר להבהרת המצבים האלה. אך אני נתכוונתי ומסרתי מודעה על „מבוא לפסיכואנליזה"; לי היה חשוב יותר שתקבלו מושג על הפסיכואנליזה, משתקנו ידיעות מסוימות על הנברוזים, וכאן לא הייתי שוב רשאי להעמיד בראש את הנברוזים האקטואליים, שאין בהם תועלת לפסיכואנליזה. וכן סבורני שכוונתי לבחירה הרצויה לכם יותר, לפי שהפסיכואנליזה ראויה על שום הנחותיה המעמיקות ויחוסיה המרחיקים, שכל אדם משכיל יקבע לה מדור בהתענינותו, אך תורת הנברוזים אינה אלא פרק מפרקי המדיצינה.

ברם, בדין אתם מייחלים לכך, שנהא מחויבים להתענין במקצת גם בנברוזים האקטואליים. הקשר הקליני האינטימי שלהם לפסיכונברוזים כופה אותנו לכך. אני רוצה, איפוא, להודיעכם, שאנו מבחינים בנברוזים האקטואליים שלוש צורות טהורות: הנֵבְרַסְתֵּניה, נברוזי־האימים וההיפוכונדריה. גם חלוקה זו לא ניקתה מהתנגדות. השמות אמנם כולם מקובלים הם, אך תכנם אינו קבוע והוא מפוקפק. יש גם רופאים המתנגדים לכל הפרדה בעולם המבולבל של החזיונות הנברוטיים, לכל הבדלה של אחידות קלינית, של תמונות מחלה אינדיבידואליות, ואף אינם מודים בחלוקה לנברוזים אקטואליים ופסיכונברוזים. סבורני, הללו הפליגו למדי ולא הלכו בדרך שסופה קדמה. הצורות הנזכרות של הנברוז נמצאות במזדמן בצורה טהורה; ובמחלה פסיכונברוטית ידועה הן מתערבבות מכל מקום לפרקים מרובים זו בזו. מציאות זו אינה צריכה להניעֵנו לוותר על חלוקתם, זכרו את ההבדל בין תורת המינרלים ותורת האבנים במינרלוגיה; המינרלים יתוארו בתורת אינדיבידואומים, בודאי

מסמיכות על המסיבה, שהם מצויים לפרקים מרובים כגבישים הגובלים עצמם בבירור מסביבתם. יסוד האבנים בתערובת מינרלים, שודאי נזדמנו יחדיו לא במקרה, אלא משום תנאי התהוותן. בתורת הנברוזים הבנתנו במהלך ההתפתחות מעטה מאוד, כדי ליצור משהו מעין תורת האבנים. אך אנו נוהגים ודאי כהלכה, כשאנו מפרישים תחילה מתוך המון האינדיבידואים הקליניים הידועים לנו את אלה, שאפשר להשוותם אל המינרלים.

יחס ראוי לתשומת לב בין הסימפטומים של הנברוזים האקטואליים והפסיכונברוזים מוסיף לנו עוד ידיעה חשובה אחת להכרת התהוות הסימפטומים בפסיכונברוזים; הסימפטום של הנברוז האקטואלי הוא לפרקים מרובים הגרעין ודרגה מוקדמת של הסימפטום הפסיכונברוטי. כאותו היחס אתה רואה ביתר בירור בין הנברסתיניה* ובין ההיסטיריה הקונברסית** הקרויה נברוז ההעברה, בין נברוז האימים ובין היסטירית האימים, אך גם בין ההיפוכונדריה*** ובין הצורות שיש להזכירן אחר כך כגון פְּרַפְּרֶנְיָה****, Dementia praecox***** ופרנויה******. כדוגמא ישמש לנו המקרה של מיחוש ראש היסטירי, או מיחוש העצה. האנליזה מראה לנו, שעל ידי העיבוי וההתקה הוא נעשה תחליף־סיפוק לשורה ארוכה של הזיות או זכרות ליבידונאיים. אך אותו מיחוש היה פעם ממשי, ואז לא היה אלא סימפטום טוֹכסי (ארסי), סכסואלי ממש, ביטוי גופני של התרגשות ליבידונאית. אין אנו רוצים בשום פנים לומר, שכל הסימפטומים ההיסטיריים צפון בהם גרעין כזה, אך עובדה היא שכן הוא הדבר לפרקים מרובים מאוד, ושכל ההשפעות הנורמליות או הפתולוגיות על הגוף על ידי ההתרגשות הליבידונאית עדיפות דוקא לגבי התהוות הסימפטומים של ההיסטיריה. הן ממלאות תפקיד של אותו גרגר חול, שהריכוכית

* חולשת עצבים.

** מחלה, שבה החויה המודחקה נתגלגלה ולבשה צורות גופניות.

*** מרה שחורה.

**** טירוף הבא בעקב תקופת התפתחות פיסיולוגית, כמו בימי השחרות, הזקנה.

***** טירוף השחרות.

****** טירוף כרוני שיטתי המתלווה ברעיונות־טירוף. צורותיו: שגעון־הגדלות, שגעון־הרדיפות, שגעון־האהבה, שגעון־הקנאה.

עטפה אותו שכבות של חומר צדף. כמנהג זה ממש נוהג הפסיכונברוז בסימנים החולפים של ההתרגשות הסכסואלית, המלוים את האקט המיני ומשתמש בו כבחומר הנוח והמוכשר ביותר להתהוות הסימפטומים.

בתהליך דומה אתה מוצא ענין דיאגנוסטי ותירפבטי מיוחד במינו. אנשים העלולים לנברוז, בלי שיהיו סובלים מנברוז ממשי, אתה מוצא בהם לעתים לא רחוקות כלל, ששינוי חולני בגוף — בשל דלקת או פציעה — מעורר את עבודתה של התהוות הסימפטומים, עד שהיא מזדרזת לעשות את הסימפטום הנתון לה מידי הממשות, כביטוי לכל אותן ההזיות הלא־מודעות, שארבו וציפו שיוכלו לכבוש אמצעי הבעה. כאן ילך הרופא פעם בדרך תירפיה זה ופעם בדרך תירפיה אחר; או שירצה להרחיק את היסוד האורגני, בלי שיתן הדעת על העיבוד הנברוטי הצעקני שלו, אם שיאבק עם הנברוז שנתהווה במזדמן ויזלזל בגורמו האורגני. ההצלחה תצדיק או תרשיע טרחה אחת או אחרת; אי אפשר כמעט לקבוע הוראות כלליות בשביל מקרים מעורבים כאלה.

שיעור עשרים וחמישה

הָאֵימִים

רבותי! מה שאמרתי לכם בשיעור האחרון על העצבנות המצויה ודאי תראו בו אחת מהודעותי הלא־מושלמות והלא־מספיקות ביותר. ידעתי זאת, ואני משער שלא הפליאכם אלא מה, שלא בא כאן הדיבור על האימים, שקובלים עליהם רוב העצבניים ואף מציינים אותם כסבלם הנורא ביותר, ושמגיעים אצלם באמת לידי עצמה כבירה ותוצאותיהם יכול שיהיו התחבולות המטורפות ביותר. אך כאן לפחות לא רציתי לקפח אתכם; אדרבא, החלטתי בדעתי לעמוד בהקפדה יתירה על בעית האימים אצל העצבניים ולבררה לפניכם לפרטי־פרטיה.

הרי את האימים עצמם איני צריך לתאר לפניכם; כל אחד מבינינו נתנסה פעם בגופו באותה תחושה, או ביתר דיוק, באותו מצב אפקטיבי. אך סבורני, שמעולם לא שאלו בכובד־ראש מדי, מדוע נפלו דוקא בחלקם של העצבניים אימים יתירים כל־כך והזקים כל־כך משנפלו בחלקם של אחרים. שמא נראה הדבר כמובן מאליו; הרי כרגיל משתמשים במלה „עצבני" במקום „אחוז־אימים", כאילו היתה הוראה אחת לשתיהן. אך אין כל זכות לכך; יש אנשים אחוזי־אימים, שאינם עצבניים כלל, ומלבד זה עצבניים שלקו בסימפטומים מרובים, אלא שלא תמצא בהם נטיה לאימים.

יהיה אשר יהיה, ברור הדבר, שבעית האימים היא נקודת־המרכז, שבה נפגשות השאלות השונות והחשובות ביותר, חידה שפתרונה מחויב לשפוך שפע של אור על כל חיי־הנפש שלנו. אין בדעתי לומר, שאני יכול לתת לכם אותו פתרון גמור, אך ודאי תצפו לכך, שהפסיכואנליזה תעסוק גם בנושא זה בדרך שונה לגמרי משעוסקה בה המדיצינה של בתי־האולפנא. דומה, ששם מתענינים קודם כל בכך, מה הדרכים האנטומיים,

שבהם יתהווה מצב־האימים. פירושו, ה־Medulla oblongata * מגורה, והחולה מכיר, שהוא לקה בנברוז של Nervus vagus **. ה־Medulla oblongata היא אוביקט רציני ונאה מאודי אני זוכר בדיוק, כמה זמן ועמל הקדשתי לפני שנים לתלמודה. אך כיום אני חייב לומר, שאיני יודע דבר, שיהא בעיני אדיש יותר לגבי ההבנה הפסיכולוגית של האימים, כידיעת דרך עוררויות העצבים.

אתה יכול לעסוק שעה ארוכה באימים ולא תזכור כלל את העצבנות. אתם מבינים אותי בנקל, כשאני מציין אותם אימים כ א י מ י ם מ מ ש י י ם, בניגוד לאימים נ ב ר ו ט י י ם. האימים הממשיים נראים לנו כמשהו רציונלי וסביר מאוד. נאמר בהם, שהם תגובה על הקליטה של סכנה חיצונית, הינו הזקה צפויה ונראית מראש, הם קשורים ברפלכס של הבריחה, ואנו רשאים לראותם כגילוי של יצר־ההתקיימות. באיזו הזדמנויות, הינו לפני איזה אובייקטים ובאיזה מצבים מתגלים האימים, תלוי, כמובן, בעיקר הדבר במצב ידיעתנו וברגש־השלטון שלנו כלפי העולם החיצוני. הדבר נראה לנו מובן לגמרי, שהפרא מפחד מפני כלי התותח ומתמלא אימים בשעת ליקוי חמה, בעוד שהלבן, שיודע להשתמש באותו מכשיר ולהגיד מראש אותו מאורע, פטור בתנאים אלו מדינם של אימים. פעמים שתוספת־הידיעה דוקא היא שמחישה את האימים, משום שהיא מעמידה בהקדם־שעה על הסכנה. כך נבהל הפרא מפני עקבות ביער, שאינם אומרים כלום לשאינו בקי, ולו הם מגלים קרבתה של חיה דורסת, ויורד הים המנוסה יתבונן בפחד בעננה קלה על פני השמים, הנראית לנוסע קלת־ערך, ואילו לו היא מבשרת, שסופה מתרגשת לבוא.

בתוספת־עיון אתה חייב לומר לעצמך, שפסק־הדין על האימים הממשיים, שהם רציונליים ותכליתיים צריך בדיקה יסודית. ההתנהגות התכליתית היחידה בשעת סכנה קרובה היתה ההערכה השלוה של כוחות עצמו בהשואה לגודל הסכנה ולאחריה ההחלטה, היכן הסיכויים הגדולים למוצא טוב, אם בבריחה או בהגנה ושמא גם בהתקפה, אך בצירוף־ענינים זה אין להם לאימים מקום בכלל; כל מה שמתארע יכול היה ליעשות יפה

* המוח המארך.

** העצב התועה.

משנעשה וקרוב לודאי שהיה יכול ליעשות יפה יותר, אילו לא הגיע הדבר לידי התגלות האימים. והרי אתם רואים, כשהאימים חזקים ללא שיעור, הם מתגלים לא תכליתיים עד מאוד, הם משתקים אז כל פעולה, לרבות גם פעולת הבריחה. ברגיל עשויה התגובה על הסכנה תערובת של אפקט האימים ופעולת ההגנה. בעל החי הנבהל אחוז אימים ובורח, אך התכליתי שבכך היא ה„בריחה״ ולא ה„אימים״.

נמצא, שאתה מתפתה לומר, שהתפתחות האימים אינה מעולם משהו תכליתי. שמא נתקרב להבנה משובחת יותר כשנפריד ביתר הקפדה את מצב־האימים. הדבר הראשון שבהם היא הנכונות כלפי הסכנה, המתגלה בשימת־לב חושית מוגברת ובמתיחות מוטורית (תנועתית). אותה נכונות־צפיה יש לראותה בלא חשש כמועילה, יתר על כן, חסרונה גורר אחריו תוצאות רציניות. מכאן יוצאת ממנה הפעולה המוטורית, בתחילה בריחה ובדרגה גבוהה יותר הגנה פעילה, ומכאן מה שאנו חשים כמצב־האימים. יותר שהתפתחות האימים מצטמצמת בראשית־אות בלבד, בסימן, יותר תיהפך ללא־הפרעה נכונות־האימים לפעולה וכן תגבר התכליתיות של כל התהליך. נמצא, שבאותו דבר, שאנו קוראים לו „אימים״, נכונות־האימים נראית לי כצד תכליתי, התפתחות האימים כצד לא־תכליתי.

אני נמנע להכנס בשאלה לפרטיה, אם הלשון שלנו באה לציין באימים, יראה, בהלה מושג אחד או שונה בבירור. איני אלא סבור, שאימים מתייחסים למצב ומתעלמים מן האובייקט, בעוד שיראה מכוונת את שימת־הלב לאובייקט דוקא. וכנגד זה דומה עלי, שהבהלה יש לה באמת מובן מיוחד, הינו להדגיש את פעולת הסכנה, שאינה מתקבלת על־ידי נכונות־אימים, כך, שיכולת לומר, האדם מתגונן על ידי האימים מפני הבהלה.

ודאי לא נעלמו מכם ריבוי־המשמעות הידוע והסתמיות הידועה בשימוש המלה „אימים״. על הרוב מבינים באימים את המצב הסובייק־טיבי, שמגיעים אליו מתוך קליטת „התפתחות האימים״, וקוראים לו למצב זה אֲפקט. אך מבחינה דינמית אֲפקט מהו? מכל מקום משהו מורכב מאוד. אפקט כולל ראשית עצבובים מוטוריים מסוימים או העברות, שנית תחושות ידועות משני סוגים, הקליטות של הפעולות המוטוריות שנעשו ותחושות־

העונג ומורת־הרוח ממש, הנותנות לאפקט, כדרך שאומרים, את הטון היסודי. אך אין אני סבור, שספירה זו מכוונת למהותו של האפקט. בכמה אפקטים נראה לך שאפשר להעמיק ראות ולהכיר יותר, שהגרעין המלכד את האַנסמבל הנזכר אינו אלא חזרה על חויה מסוימת, שחשיבותה מרובה. אותה חויה אינה יכולה להיות אלא רושם מוקדם מאוד שאופיו כללי מאוד ושצריך לראותו לא בתולדות המוקדמות של האינדיבידואום אלא של המין (Art). כדי שתבינוני אומר׳ שמצב האֱפקט בנוי ממש כהתקפה היסטירית, כדרך שזו אינה אלא משקע של זֵכר. נמצא, שאפשר לדמות את ההתקפה ההיסטירית לאפקט אינדיבידואלי שנוצר זה מקרוב, ואילו את האפקט התקין אפשר לדמות לביטוי של היסטיריה כללית, שנעשתה מורשה.

אַל תחשבו, שאותם הדברים שאמרתי לכם כאן על האפקטים הם קנין מקובל של הפסיכולוגיה הנורמלית. אדרבא, אילו תפיסות שצמחו ועלו בקרקע הפסיכואנליזה ואינם אלא בני־ביתה בלבד. מה שאתם יכולים לשמוע בפסיכולוגיה על האפקטים, למשל התיאוריה של ג׳מס—לאנגה הוא לנו הפסיכואנליטיקנים פשוט ענין לא מובן ושוב אינו בגדר של ויכוח. אך גם ידיעתנו באפקטים אינה נראית לנו ודאית ביותר; זהו נסיון ראשון לאוריינטציה בתחום אפל זה. אני ממשיך ואומר: באפקט־האימים אנו סבורים שאנו יודעים איזה רושם מוקדם הוא מעלה בתורת חזרה. אנו חושבים שזהו אקט הלידה, שבו מתחוללות אותן קבוצות של תחושות־מורת־רוח, רחשושי־העברה ורשמים גופניים, שנעשו בבואת־ראשית לפעולתה של סכנת־חיים ומאז אנו חוזרים עליהם כעל מצב־אימים. תגבורת הגירויים שלא כרגיל מתוך ההפסקה של התחדשות־הדם (של הנשימה הפנימית), היתה אז הסיבה לחוית־האימים, נמצא שהאימים הראשונים היו טוכסיים (ארסיים)׳ השם Angst (אימים) — angustiae׳ Enge (דוחַק) — מטעים את האופי של הצרת־הנשימה׳ שבאה אז כתוצאה מהמצב הממשי, ובאפקט היא חוזרת כיום כמעט בקביעות לקדמותה. אנו רואים חשיבות מרובה גם בכך, שאותו מצב־אימים ראשון נתהווה מתוך הפרידה מן האם. כמובן, שודאות היא בנו, שההכשרה לחזרה על מצב־האימים הראשון נבלעה בתוך האורגניסמוס על־ידי שורה של דורות לאין מספר בליעה יסודית כל־כך, שהאינדיבידואום היחיד לא יוכל להמלט

מאפקט האימים גם „כשנחתך — כמַקדוף האגדי* — מגוף האם״, ואקט הלידה עצמו לא עבר, איפוא, עליו. אין אנו יכולים לומר, מה נעשה לבעלי חיים אחרים, שאינם יונקים, בבואת־הראשית של מצב האימים. משום כך אין אנו גם יודעים מהו תסביך התחושות שהוא אצל יצורים אלו שוה־ערך לאימים שלנו.

שמא יש לכם ענין לשמוע, כיצד יכול לנצנץ רעיון כזה, שאקט הלידה הוא המקור ובבואת־הראשית של אפקט־האימים. העיון יש לו חלק פחות שבפחות בכך; נטלתי כאן יותר מן המחשבה הנאיבית של העם. כשהסבנו לפני שנים רבות רופאים צעירים של בית חולים לשולחן הצהרים במסעדה, סיפר אסיסטנט של הקליניקה ליולדות ענין מבדח שאירע בשעת בחינת המילדות האחרונה. מועמדת אחת נשאלה, מה זה בא להורות, כשבשעת הלידה מתגלה מיקוניום – Mekonium – (צואת העובר) במי־השליה והיא השיבה מניה וביה: שהילד אחוז אימים. צחקו לה והכשילוה. אך אני עמדתי חרש לצידה והתחלתי מרגיש, שאותה אשה מסכנה מן העם גילתה בחושה הנכון צירוף־ענינים חשוב.

בואו ונעבור עתה אל האימים הנברוטיים; מהן צורות ההופעה החדשות והיחסים החדשים, שהאימים מראים לנו אצל העצבניים? הרבה צריך כאן תיאור. אנו מוצאים, ראשית, הרגשת־אימים כללית, אימים המהלכים כביכול דרך חירות, המוכנים להתלות בכל תוכן־מוצגים מתאים מכל בחינה שהיא, המשפיעים על השפיטה, הבוררים את הצפיות ואורבים לכל הזדמנות להצדיק את עצמם. אנו קוראים למצב זה „אימים של צפיה״ או „ציפיה של אימים״. אנשים המתענים תחת אימים מסוג זה, רואים תמיד מראש בין כל האפשרויות את האפשרות הנוראה ביותר, מפרשים כל מקרה כסימן של אסון, משתמשים בכל אי־ודאות במובנה הרע. הנטיה לאותה צפית־אסון מצויה כקו־אופי אצל אנשים רבים, שבדרך כלל אי אתה יכול לציינם כחולים, הכינוי הניתן להם הוא אחוזי־אימים מדי או פסימיים; אך מנה הגונה של אימי־הצפיה אתה מוצא כסדר בכלל מחלה עצבנית אחת, שקראתי לה „נ ב ר ו ז ־ ה א י מ י ם״ ואני מונה אותה על הנברוזים האקטואליים.

* נפש פועלת במחזה של שכספיר.

הצורה השניה של האימים, בניגוד לאימים שתוארו זה עתה, קשורה יותר מבחינה פסיכית ומקושרת באובייקט או במצבים ידועים. אלה הם האימים של „הפוביות" רבות הפנים ולפרקים מרובים משונות מאוד. סטנלי הול (Stanley Hall), הפסיכולוג האמריקני הנכבד, הטיל זה מקרוב על עצמו את הטורח, להעביר לפנינו את כל השורה של הפוביות האלו במתן שמות יוניים מהודרים. הדבר דומה עלינו כספירת עשר מכות מצרים, אלא שמנינן עובר בהרבה את גבול העשר. שמעו, מה יכול לשמש אובייקט או תוכן לפוביה: חשכה, אויר חפשי, מגרשים פרוצים, חתולים, עכבישים, גזמים, נחשים, עכברים, סערה, חודים מחודדים, דם, חללים סגורים, המון עם, בדידות, מעבר־גשרים, נסיעה בים ובמסילת הברזל וכיוצא באלה. בנסיון הראשון לאוריינטציה בשפע זה קרובה ההבחנה של שלוש קבוצות. אילו אובייקטים ומצבים המטילים פחד יש בהם משהו איום, זיקה לסכנה גם לגבינו הנורמליים, ומשום כך אין פוביות אלו נראות לנו לא־מובנות, אף על פי שהן מופרזות מאוד בחזקן, וכן חש הרוב שבנו רגש לא נעים בפגישת נחש. הפוביה של הנחשים, יש לומר, היא אנושית כללית, וצ'. דרוין תיאר בתיאור רב־רושם, כיצד לא יכול להתגבר על האימים מפני הנחש המתקרב אליו, אף על פי שהיה מוגן מפניו על ידי זכוכית עבה. על הקבוצה השניה נמנים אותם מקרים, שבהם קיימת עדיין זיקה לסכנה, אלא שכאן אנו רגילים לזלזל בערכה של אותה סכנה ולא להעדיפה. לכאן שייכת מרבית פוביות־המצב. ידענו, שבשעה שאנו נוסעים במסילת הברזל יש יותר אפשרויות למקרה אסון, מבשעה שאנו נשארים בבית, הינו של התנגשות רכבות, ידענו גם שהספינה יכולה לטבוע ובדרך כלל טובעים אז גם הנוסעים, אך אין אנו מהרהרים באותן סכנות ונוסעים ללא־אימים ברכבת ובספינה. ואף אין להכחיש, שאפשר היה ליפול לתוך הנהר אילו התמוטט הגשר בו ברגע שאתה עובר בו, אך דבר זה מתארע לפרקים רחוקים כל־כך, שאין אתה מעלה על הדעת כלל את הסכנה שבדבר. אף הבדידות סכנות לה משלה, ואנו נמנעים מהן במצבים ידועים; אך אין אנו רוצים לומר, שאין אנו סובלים אותה בשום תנאי אפילו רגע אחד. ובדומה לכך הוא הדין גם בהמון בני אדם, בחלל הסגור, בסערה וכד'. מה שנראה לנו משונה באותן הפוביות

של הנברוטיקנים, הרי זה בכלל לא התוכן של פוביות אלו כמו העָצמה שלהן. אימי־הפוביות אינם ניתנים לתיאור ממש! ופעמים שרושם הוא בנו, כאילו הנברוטיקנים אחוזים אימים לא מפני אותם עצמים ומצבים, שיכלו בתנאים ידועים לעורר אימים גם בנו, ושהם קוראים להם באותו שם.

נשארת לנו קבוצה שלישית של פוביות, שבהן הבנתנו אינה יוצאת עוד ידי חובתה. כשגבר מבוגר וחזק אינו יכול מתוך אימים לעבור רחוב או מגרש בעיר מולדתו, שהוא בקי בה יפה כל־כך, כשאשה בריאה ומפותחת יפה שרויה בתוך אימים של התעלפות, משום שחתול נגע נגיעה קלה בשולי שמלתה או שעכבר עבר בריצה את החדר, כיצד נקבע כאן את הקשר לסכנה, הקיימת כנראה בכל זאת לגבי הלקויים בפוביה? במקרים השייכים לכאן של פוביות־החיות אין הדברים אמורים בתגבורת האנטי־פתיות המשותפת לכל בני האדם, משום שיש, כאילו לשם דמונסטרציה של הניגוד, אנשים מרובים שאינם יכולים לעבור על יד חתול בלי שישדלו וילטפו אותו. העכבר שהנשים יראות מפניו כל־כך משמש אותה שעה עצמה שם־חיבה ממדרגה ראשונה; עלמה פלונית המקבלת בהנאה כינוי זה מפי אהובה, פורצת בכל זאת בצעקת בהלה למראה בעל החי הקטן והנחמד הקרוי באותו שם. אשר לאדם הלקוי באימי־הרחובות או המגרשים אין לנו אלא ההסבר, שהוא מתנהג כילד קטן. החינוך מלמד פשוט את הילד למנוע מצבים מסוכנים כאלו והאֲגוֹרָפוֹב* שלנו מוגן באמת מפני האימים, כשאדם מלווה אותו בדרך המגרש.

שתי הצורות המתוארות כאן של האימים, אימי־הציפיה המהלכים דרך חירות ואימים הקשורים בפוביות, אינן תלויות זו בזו. אין האחת דרגה גבוהה משל חברתה, גם אינן מתארעות בצוות אחת אלא כיוצא מן הכלל וכמו בדרך אקראי. האימנות הכללית החזקה ביותר אינה צריכה להתגלות בפוביות; אנשים, שכל חייהם נצטמצמו על ידי אגורפוביה, יכול שיהיו פטורים לגמרי מאימי־הציפיה הפסימית. כמה מן הפוביות, למשל אימי־המגרש, אימי־מסילת־הברזל נרכשים רק בשנים מאוחרות יותר, אחרות, כגון האימים מפני החשכה, הסערה והחיות, נראה שהיו קיימות

* אגורפוב — לקוי אימים מפני רחובות ומגרשים פנויים. — המתרגם.

מתחילה וראשית. הפוביות ממין ראשון יש להן ערך של מחלות קשות, האחרונות נראות יותר כזרויות, קפריסות. מי שנתגלתה בו פוביה משל האחרונות, אנו רשאים בדרך כלל לשער בו גם פוביות אחרות, דומות לאלו. אני מחויב להוסיף, שאנו מונים כל אותן הפוביות על היסטירית־האימים, הינו אנו רואים בה, איפוא, מחלה קרובה מאד להיסטיריה הקונוירסית הידועה.

הצורה השלישית של האימים הנברוטיים מעמידה אותנו בפני החידה, שמעינינו מתעלם לגמרי הקשר בין אימים וסכנה מאיימת. אימים אלו מתגלים, למשל, בהיסטיריה כבני־לויה לסימפטומים הנברוטיים, או בתנאים כל־שהם של ההתרגשות, ששם אנו מצפים אמנם לגילוי־אֲפקט, אלא במידה הפחותה ביותר אנו מצפים לאפקט־האימים דוקא, או נתוק מכל התנאים וסתום לנו ולחולה כאחד, — כהתקפת אימים חפשית. אין לדבר בשום פנים על סכנה או עילה, שסכנה יכולה היתה ליעשות על־ידי הפרזה. אז אנו מכירים בהתקפות ספונטניות אלו, שהתסביך שאנו מציינים אותו כמצב־אימים עשוי להתנפץ לרסיסים. ההתקפה בשלימות יכולה להתבטא על־ידי סימפטום יחיד המובע באינטנסיביות, על־ידי רַעַד, סחרחורת, דפיקות לב, קוצר נשימה, ויכול שההרגשה הכללית, שבה אנו מכירים את האימים, תהא חסרה כאן או תְטֻשטש. ואף־על־פי־כן יש לדמות אותם מצבים, שאנו מתארים אותם „כערכים שוים לאימים״, בכל היחסים הקליניים והאטיולוגיים, לאימים.

ועכשיו עולות שתי שאלות. היכולים אנו להביא את האימים הנבּ־רוטיים, שהסכנה אינה ממלאת בהם כל תפקיד או שהיא ממלאת תפקיד פחות כל־כך, בקשר ענינים עם האימים הממשיים, המשמשים לעולם תגובה לסכנה? וכיצד צריך להבין את האימים הנברוטיים? בתחילה נצפה ונאמר: במקום שם אימים, חייב גם להיות משהו, שמטיל את האימים.

לשם הבנת האימים הנברוטיים עולים מתוך ההסתכלות הקלינית כמה רמזים, שאני רוצה להרצות לפניכם חשיבותם.

א. לא קשה לקבוע, שאימי־הציפיה או הרגשת האימים הכללית תלויים תליות אמיצה בתהליכים מסוימים בחיי־המין, נאמר: בשימושים ידועים של הליבידו. המקרה ממין זה הפשוט והמאלף ביותר נמצא אצל

בני אדם, הלקויים בעוררות הקרויה עוררות לריק, הינו עוררויות סכסואליות תקיפות אינן מוצאות אצלם לעצמן העברה מספקת, אינן מגיעות לידי גמר. כך, למשל, אצל גברים בשעת אירוסיהם, ואצל נשים, שבעליהן אינם פוטנטיים במידה מספקת או שהם מקצרים ומקפחים מתוך זהירות את אקט התשמיש. בתנאים אלה נעלמת העוררות הליבידונאית ותחתה מתגלים אימים, בין בצורה של אימי־הציפיה ובין כהתקפות וכתמורות־להתקפה. ההפסקה הזהירה של אקט התשמיש נעשית, משנעשתה משטר סכסואלי, בדרך כלל סיבה לנברוז־האימים אצל גברים, אך ביתר יחוד אצל נשים, ובפרקטיקה הרפואית ראוי לחקור במקרים מסוג זה בראש וראשונה לאטיולוגיה זו. או אז תוכל גם להכיר ולהוכח פעמים אין מספר, שנברוז־האימים דועך, משמסתתם השימוש הסכסואלי הלקוי.

העובדה של מציאות קשר בין התאפקות סכסואלית לבין מצבי־אימים, אינה שנויה במחלוקת עד כמה שאני יודע גם אצל רופאים, הרחוקים מהפסיכואנליזה. אך יכול אני לתאר לעצמי, שנעשה הנסיון להפוך את היחס מתוך התפיסה, שהדברים אמורים כאן באנשים הנוטים מראש לאימבות ומשום כך הם נוהגים התאפקות גם בענינים סכסואליים. אך מתנגד לכך בהחלטיות היחס של הנשים, שהתעסקותן הסכסואלית היא בעיקר מטבע סביל, הינו היא נקבעת על־ידי יחסו של הגבר, יותר שהאשה מלאה טמפרמנט, הינו יותר שהיא נוטה למגע מיני ומוכשרת לגרום סיפוק, תגיב ביתר ודאות על האימפוטנציה של הגבר או על ה־coitus interruptus * בחזיונות אימים, בעוד שאותו עינוי אצל נשים אנסתיזיות או ליבידונאיות במידה מועטה ממלא תפקיד פחות בהרבה.

כמובן, שאותה חשיבות לגבי התהוות מצבי־אימים אינה נודעת לפרישות הסכסואלית, שהרופאים ממליצים עליה עכשיו בהתלהבות כל־כך, אלא בשעה שהליבידו, שנמנעה ממנה ההעברה המספקת, מצאה תיקונה די צרכה ולא נפטרה בחלקה הגדול דרך סובלימציה. ההכרעה על תוצאת המחלה היא תמיד בגורמים הכמותיים. גם במקום שלא המחלה אלא עיצוב האופי באה במנין, אתה מכיר בנקל, שההגבלה הסכסואלית הולכת יד ביד עם אֵימָנות וחששנות ידועה, בעוד שלב־סמוך ועוז־נפש חוצפני כרוך דרך

* בעילה מופסקת.

חירות בהצטרכות הסכסואלית. עד כמה שיחסים אלו לא יהיו משתנים ומתרכבים על ידי השפעות תרבותיות רבות פנים, הרי האדם הבינוני בכל זאת עובדה קיימת היא לו, שהאימים וההגבלה הסכסואלית תלויים זה בזה.

לא מסרתי לכם עדיין אף מקצת מן התצפיות, המעידות על אותו יחס גיניטי שנזכר, שבין ליבידו ואימים. כאן, למשל, גם מקום ההשפעה של דרגות חיים ידועות על חליות־האימים, שאנו רשאים לייחס להן, כלבגרות ולתקופת המנופאוזה*, תגבורת ניכרת בייצור הליבידו. בכמה מצבים של התרגשות אתה יכול ממש גם לראות עירוב של ליבידו ואימים ולבסוף החלפת הליבידו באימים. הרושם, שאתה מקבל מכל העובדות האלו הוא כפול, ראשית, שהדברים אמורים בהתגבבות של ליבידו שלא באה כדי שימוש נורמלי, ושנית, שכאן אתה נמצא כולך בתחום התהליכים הסומטיים. בתחילה לא ניכר, כיצד מתהוים אימים מתוך הליבידו, אתה רק קובע את העובדה, שהליבידו חסרה ותחתה מתגלים אימים.

ב. רמז שני ניתן לנו בידי האנליזה של הפסיכונברוזים, בידי ההיס־טיריה במיוחד. שמענו, כי במחלה זו מתגלים לפרקים מרובים אימים בלוית הסימפטומים, אך גם אימים לא מקושרים, המתגלים כהתקפה או כמצב מתמיד. החולים אינם יודעים לפרש, מה הדבר המטיל אימיו עליהם, והם מקשרים אותם על־ידי עיבוד שניי גלוי עם פוביות אלו: מיתה, טירוף הדעת, התקפת שיתוק, כשאנו עושים אנליזה במצב, שהאימים או הסימפטומים המלווים על־ידי האימים נוצרו מתוכו, הרי אנו יכולים לפרש בדרך כלל, מה תהליך פסיכי תקין נשתקע כאן ונתחלף בחזון האימים. נתפוס לשון אחר: אנו בונים את התהליך הלא־מודע כך, כאילו לא היתה בו יד ההדחקה וכאילו המשיך דרכו ללא־מכשול אל התודעה. אותו תהליך יכול היה שיתחבר אליו גם אפקט מסוים, והנה אנו שומעים להפתעתנו, שאותו אפקט המלווה את התהליך הנורמלי מתחלף בכל מקרה ומקרה לאחר ההדחקה באימים, ואין הבדל בכך, מהי איכותו שלו. נמצא, כשלפנינו מצב־אימים היסטירי, הרי הקוֹרילאט הלא מודע שלו יכול שיהא רחשוש בעל אופי דומה, הינו רחשוש של אימים, בושה, מבוכה בין רחשוש

* הפסקת הוסת.

ליבידונאי חיובי ובין רחשוש אגריסיבי אויב, כגון חימה וכעס. נמצא, שהאימים הם המטבע העובר לסוחר, שכל רחשושי האפקטים מתפרטים או יכולים להתפרט בו, כשתוכן המוצגים השייך לכאן כפוף להדחקה.

ג. עובדה שלישית באה לנו מן החולים במעשי־כפיה, הנראים פטורים, במידה ראויה לתשומת־לב, מענשם של האימים. כשאנו מנסים להפריעם על־ידי מעשה־הכפיה שלהם, רחיצה וטקס שלהם, או כשהם עצמם מעיזים בנסיון להסתלק מאחת הכפיות שלהם, כי אז כופים אותם אימים נוראים להשמע לאותה כפיה. אנו מבינים, שהאימים חופו על־ידי מעשה־הכפיה, והמעשה לא נעשה אלא כדי לחסוך את האימים. נמצא, שהאימים שהיו מחויבים להתהוות בנברוז הכפיה, מתחלפים ביצירת הסימפטומים, וכשאנו פונים להיסטיריה, אנו מוצאים בנברוז זה יחס דומה: אנו מוצאים כתוצאה של תהליך ההדחקה או התפתחות־אימים טהורה, או אימים עם יצירת סימפטומים או יצירת סימפטומים מושלמת יותר ללא־אימים. דומה, איפוא, שמבחינה מופשטת נכון יהיה לומר, שהסימפטומים בכלל אינם נוצרים אלא כדי להיפטר מהתפתחות האימים, שאין להמנע ממנה במקרה אחר. מתוך תפיסה זו האימים כאילו עוברים לנקודת־המרכז של התענינותנו בבעיות הנברוזים.

מן ההסתכלויות בנברוז־האימים נמצאנו למדים, שסטית הליבידו משימושה התקין ושבעטיה מתהווים האימים, נעשית בקרקע התהליכים הסומטיים. מתוך האנליזות של ההיסטיריה ונברוז־הכפיה עולה תוספת־הביאור, שאותה סטיה ואותה תוצאה יכול שיהיו גם פועל יוצא מן המניעה של הסמכויות הפסיכיות. עד כאן אנו יודעים, איפוא, על התהוותם של האימים הנברוטיים; הדבר נראה עדיין לא קבוע מדי. אך כפי שעה איני רואה דרך, שירחיקנו מכאן. קשה יותר הוא פתרונו של התפקיד השני שהצבנו לעצמנו, הוא, שקביעת הקשר בין האימים הנברוטיים, שאינם אלא ליבידו שהוצאה בדרך לא נורמלי, והאימים הממשיים, המתאימים לתגובה על הסכנה. היית סבור, שאתה עוסק כאן בדברים שונים בתכלית, ואף־על־פי־כן אין כל אמצעי בידנו להבדיל בתחושתנו בין אימים ממשיים לבין אימים נברוטיים.

הקשר המבוקש נמצא לבסוף, כשאנו נוקטים כהנחת־אב את הניגוד

המוטעם לעתים קרובות בין אני וליבידו. כפי שידענו, אין התפתחות האימים אלא תגובה של האני על הסכנה ואות מבשר להתחלת הבריחה; קרובה לנו כאן משום כך התפיסה, שבאימים הנברוטיים מנסה האני כאותו נסיון בריחה מפני תביעת הילבידו שלו, ונוהג באותה סכנה פנימית, כאילו היתה חיצונית. וכאן היה מתקיים הסיכוי, שבמקום שיתגלו האימים קיים גם משהו שמטיל אימיו עלינו. אך היקש זה ניתן להמשך יותר. כדרך שנסיון הבריחה מן הסכנה החיצונית מתחלף בעמידה תקיפה ובאמצעים מכוונים לתכלית ההגנה, כך מפנה התפתחות האימים הנברוטית מקומה להתהוות הסימפטומים, המביאה לידי זיקה עם האימים.

קשי ההבנה הוא עכשיו במקום אחר. הרי האימים, המורים על הבריחה של האני מפני הליבידו שלו, נוצרים מאותה ליבידו עצמה. דבר זה אינו שקוף וכלולה בו הדרישה שלא לשכוח, שהליבידו של האדם היא, בעצם, חלק משלו ואינה יכולה לעמוד כנגדו כמשהו חיצוני. זוהי הדינמיקה הטופית של התפתחות האימים הלוטה עדיין בשבילנו בערפל, מה הן האנרגיות הנפשיות המושקעות כאן ומה ומאיזו שיטות פסיכיות הם משתלשלים. איני יכול להבטיחכם, להשיב גם על שאלה זו, אך לא נחמיץ את שעת־הכושר לעקוב שתי עקבות אחרות ולחזור ולהשתמש בכך בהסתכלות הישרה ובתלמוד האנליטי, כדי לסייע בידי העיון שלנו. אנו פונים אל התהוות האימים אצל הילד ולמוצא האימים הנברוטיים, השלובים בפוביות.

הרגשת־האימים של הילדים היא משהו רגיל מאוד, וההבחנה אם האימים הם נברוטיים או ממשיים נראית קשה מדי. יתר על כן, התנהגותם של הילדים מוטלת משום חשיבותה של אותה הבחנה בספק. משום שמצד אחד אין אנו משתוממים כשהילד מרגיש אימים בפני כל האנשים הזרים, בפני מצבים ועצמים חדשים, ובנקל אנו מפרשים לעצמנו אותה תגובה בחולשתו ואי־ידיעתו. נמצא, שאנו מייחסים לילד נטיה חזקה לאימים ממשיים, והיינו רואים תכליתיות גמורה אילו הביא עמו אותה הרגשת אימים כירושה. הילד לא היה אז אלא חוזר על התנהגותו של האדם הקדמון ושל הפרא של זמננו, שמפאת אי־ידיעתו ואין־אונים שלו הוא אחוז אימים מפני כל חדש ומפני כל דבר ידוע כל־כך, שכיום שוב אינו מטיל עלינו

אימים. הדבר גם היה מתאים כולו לסיכוינו, אילו היו הפוביות של הילד, מקצתן לפחות, אותן שאנו רשאים לתלותן באותם ימי־בראשית של ההתפתחות האנושית.

ומצד אחר אין אנו יכולים להתעלם מכך, שלא כל הילדים אחוזים אימים במידה שווה, ושדוקא אותם הילדים, המגלים יראה מיוחדת מפני כל האוביקטים והמצבים האפשריים, מתגלים אחר כך כעצבניים. נמצא, שההכשרה הנברוטית ניכרת גם על־ידי נטיה מפורשת לאימים ממשיים, הרגשת־האימים נראית כראשוני ואתה מגיע לכלל מסקנה, שהילד ובמאוחר המתבגר אחוזים אימים מפני גבהה של הליבידו שלהם, משום שכל דבר מטיל אימים עליהם. התהוות האימים מן הליבידו היתה נדחית על ידי כך וכשאתה חוקר לתנאים של האימים הממשיים, אתה מגיע בדרך מסקנית לכלל תפיסה, שהתודעה של חולשת עצמו ואין־אונים של עצמו — נחיתות כפי הטרמינולוגיה של א. א ד ל ר — הם גם הסיבה האחרונה של הנברוז, כשאותה תודעה מתמשכת מימי הילדות עד לחיי הבגרות.

דבר זה פשוט כל־כך ולוקח את הלב, שהוא זכאי לתשומת־לבנו. מכל מקום היה מזיז אותה חידה של העצבנות. המשך הקיום של רגש הנחיתות — כלומר גם של תנאי האימים והתהוות הסימפטומים — נראה ודאי כל־כך, שאדרבא יש צורך בפירוש, כשאותו דבר שאנו קוראים לו בריאות מתחולל בדרך יוצא מן הכלל. אך הסתכלות מדוקדקת בהרגשת האימים של הילדים מהי מגלה לנו? הילד הקטן אחוז אימים קודם כל מפני אנשים זרים; המצבים מגיעים לידי חשיבות רק על ידי כך, שהם כוללים בתוכם אנשים, ועצמים בכלל אינם באים במנין אלא במאוחר. אך הילד אחוז אימים מפני זרים אלה, לא משום שהוא תולה בהם כוונות רעות ומשווה חולשתו לעומת גבורתם, הינו שהוא רואה בהם סכנה לקיומו, לבטחונו ולחופש־הכאב שלו. ילד חשדן מסוג זה, שהיצר האַגְרֶסִיבִי השולט בעולם מטיל פחדו עליו, הוא קונסטרוקציה עיונית לא־מוצלחת מדי. ולא היא, הילד אינו נבהל מפני הדמות הזרה אלא משום שהוא רגיל לחזות בנפש הקרובה והאהובה בעצם את האם. אכזבתו וגעגועיו הם שהופכים לאימים, הינו ליבידו שלא מצאה שימוש לעצמה, שאינה יכולה באותה שעה להיות תלויה באויר, אלא מבקשת לה מוצא באימים. ודאי גם לא יד

המקרה באמצע, שבאותו מצב, המשמש דוגמת־ראשית לאימים הילדותיים, חוזר ונשנה התנאי של מצב האימים הראשון בשעת הלידה, הינו הפרידה מן האם.

פוביות המצב הראשונות של הילדים הן הפוביות של הכהיון והבדידות; הראשונה מתקיימת לפרקים מרובים כל ימי החיים, משותף לשתיהן הוא חסרון האומנת האהובה, הינו האם. ילד שהיה אחוז אימים מן הכהיון שמעתיו קורא בחדר הסמוך: „דודה, הלא תדברי אלי, אני ירא". „אך מה יוצא לך מכך? הלא אינך רואה אותי"; והילד משיב על כך: „כשמדבר מי שהוא מתבהר יותר". הגעגועים בחשכה הופכים, איפוא, לאימים מפני החשכה. אני רחוק לראות באימים הנברוטיים רק דבר שני במעלה ומקרה מיוחד של האימים הממשיים, אדרבה, אנו רואים בילד הקטן, שמשהו מעמיד פנים של אימים ממשיים, ולו ולאימים הנברוטיים משותף הקו העיקרי של ההתהוות מליבידו שלא מצאה שימוש לעצמה. דומה, שאין לו לילד אימים ממשיים אמתיים. בכל אותם המצבים, שעלולים ליעשות לבסוף התנאים של הפוביות: במרומים, בשבילים צרים מעל למים, בנסיעה ברכבת ובאניה אין הילד מגלה אימים כלל, וככל שידיעתו פחותה הרגשת האימים שלו פחותה. היה רצוי מאוד, שיהיו לילד מאותם אינסטינקטים מגיני־החיים יותר; תפקיד ההשגחה המחויבת למנעו מן הסכנות בזו אחר זו, היה נעשה על ידי כך קל מאוד. אך במציאות הילד מפריז תחילה בערך כוחותיו והוא מתנהג כפטור מאימים, משום שאינו יודע את הסכנות. הוא ירוץ על שפת המים, יטפס על אדן־החלון, ישחק בעצמים חדים ובאש, קיצורו של דבר, הוא יעשה הכל שמוכרח להזיק לו ולגרום דאגה לאומניו. ממפעלו של החינוך הוא, אם מתעוררים בו בילד לאחרונה האימים הממשיים, שהרי אי אפשר להתיר לו לעשות את הנסיון המחכים בעצמו.

אם יש ילדים השמחים לקראת החינוך לאימים, והם מוצאים גם בעצמם סכנות, שלא הוזהרו עליהן, הרי יש כאן כדי לפרש, שהביאו עמהם בקונסטיטוציה שלהם מידה גדולה של הצטרכות ליבידונאית או שנתרגלו במוקדם לתפנוקי הסיפוק הליבידונאי. מה תימה, כשבתוך אותם ילדים מצויים גם העצבניים העתידים; הלא ידענו, שהסיוע הגדול ביותר להתהוות הנברוז צפון באי הכשרון לשאת ימים מרובים הצטברות ליבידו מרובה.

אתם מרגישים, שכאן בא על זכותו גם המומנט הקונסטיטוציונאלי, שמעולם לא רצינו לחלוק על זכויותיו. ואין אנו מוחים אלא על כך, שבגלל אותה תביעה באים להזניח את כל המומנטים האחרים ומכניסים את המומנט הקונסטיטוציונאלי גם למקום, שלפי התוצאות המאוחדות של ההסתכלות והאנליזה אינו שייך לשם או שיש לשים אותו במקום האחרון.

בואו ונסכם מתוך התצפיות בהרגשת־האימים של הילדים: האימים הינקותיים אין ביניהם ובין האימים הממשיים כמעט ולא כלום, אדרבא, קרובים הם קירבה מרובה לאימים הנברוטיים של המגודלים. כאלו אף אלו מתהווים מליבידו שלא מצאה שימוש לעצמה והם מחליפים את אובייקט־האהבה החסר בעצב חיצוני או במצב.

ועתה תשמעו להנאתכם, שהאנליזה של הפוביות אינה עשויה ללמדנו חדשות הרבה. דרכן של אלו כדרכם של אימי הילדים; ליבידו שלא ניתנה לשימוש נהפכת ומשתנה בלי הרף לאימים ממשיים מדומים וכך באה סכנה חיצונית פחותה למלא מקום תביעות הליבידו. ואין בה בהתאמה זו מן המשונה ולא כלום, משום שהפוביות הינקותיות הן לא בלבד דוגמת־הראשית של הפוביות המאוחרות, שאנו חושבים אותן ל„היסטירית־האימים״, אלא התנאי הקודם הישר והפתיחה שלהן. אין לך פוביה היסטירית שאין יסודה באימי־ילדים והיא ממשיכה בהם גם כשיהא לה תוכן אחר וחייבת, איפוא, להקרא בשם אחר. ההבדל של שתי המחלות מונח במיכניסמוס. כדי להפוך במגודל את האימים לליבידו לא די שהליבידו, בצורת געגועים, נעשתה כהרף־עין לא ראויה לשימוש. הוא למד משכבר לקיים אותה ליבידו במצב של תלוי באויר או לעשות בה שימוש אחר. אך כשהליבידו משתייכת לרחשוש פסיכי, שנתנסה בהדחקה, כי אז חוזרים ונוצרים תנאים דומים כדרך שנוצרו בילד, שעדיין אין לו כל הבחנה בין מודע ולא־מודע, ועל ידי הרגרסיה אל הפוביה הינקותית נפתח כאילו המעבר, שבו יכולה להתגשם בקלות ההשתנות של הליבידו לאימים. והרי, כפי שאתם זכורים, הרבינו לעסוק בהדחקה, אך תמיד לא נתכוונו בכך אלא להליכות־הגורל של המוצג שיש להדחיקו, וכמובן משום שקל יותר להכיר ולתאר את אלו. מה שיארע לאפקט, שהיה דבוק במוצג המודחק, דחקנו תמיד לקרן זוית, ורק עתה אנו מכירים, שהגורל הקרוב

של אותו אפקט הוא להשתנות לאימים, ותהא האיכות שבה נתגלה בדרך כלל במהלך הנורמלי מה שתהיה. אך אותה השתנות־האפקט היא החטיבה החשובה לאין שיעור של תהליך ההדחקה. לא קל ביותר לדבר בכך, משום שאין אנו יכולים לומר, שקיימים אפקטים לא־מודעים באותו מובן של קיום מוצגים לא־מודעים. המוצג נשאר, פרט להבדל אחד, בהויתו, בין שהוא מודע ובין שאינו מודע; אנו יכולים לפרש, מה מתאים לו למוצג הלא־מודע. ואילו האפקט הוא תהליך של העברה ויש להוציא עליו משפט שונה בתכלית מן המוצג; מה שמתאים לו בלא־מודע לא נוכל לומר בלי בירורים מעמיקים וליבון הנחותינו הקודמות על התהליכים הפסיכיים. וכאן לא נוכל לעשות זאת. אך אנו רוצים לקיים את הרושם שרכשנו זה עתה, שהתפתחות האימים קשורה קשר פנימי בשיטת הלא־מודע.

אמרתי, שההשתנות לאימים, טוב יותר: ההעברה בצורה של אימים היא הגורל הקרוב של הליבידו, שנפגעה על ידי ההדחקה. אני חייב להוסיף: אין היא הגורל היחיד או המחלט. בנברוזים מתחוללים תהליכים, הטורחים לכבול אותה התפתחות אימים ומצליחים גם בכך בדרכים שונות. בפוביות, למשל, אתה יכול להבחין בבירור שתי פזות בתהליך הנברוטי. הפזה הראשונה שוקדת על ההדחקה ועל העברת הליבידו לאימים, הקשורים בסכנה חיצונית. הפזה השניה עיקרה הוא בבנין כל אותם אמצעי הזהירות והבטחון, שעל ידם צריך להמנע מכל מגע עם אותה סכנה, שנחשבה כחיצונית גרידא. ההדחקה מתאימה לנסיון בריחה של האני מפני הליבידו המוחשת כסכנה. הפוביה אתה יכול לדמותה להתבצרות בפני הסכנה החיצונית, המייצגת כאן את הליבידו המטילה פחדה. מקום התורפה בשיטת ההגנה של הפוביות הוא, כמובן, במה שהמבצר שהתבצר כל־כך כלפי חוץ, נשאר פתוח להתקפה מבפנים. התישלוך של סכנת הליבידו כלפי חוץ לא יעלה יפה לעולם. משום כך מוצאות בנברוזים האחרים שימוש שיטות הגנה אחרות כנגד האפשרות של התפתחות האימים. זוהי חטיבה מענינת מאוד בפסיכולוגיה של הנברוזים, לדאבוננו היא מוליכה אותנו רחוק מדי ומצריכה כהנחה מוקדמת ידיעות מיוחדות יסודיות יותר. אני רוצה לצרף רק עוד דבר אחד. הלא דברתי כבר לפניכם על „הכיבוש־שכנגד״, שהאני משקיע בשעת ההדחקה וחייב בפרנסתו תמיד, כדי

שההדחקה תתמיד. אותו כיבוש־שכנגד מוטל עליו התפקיד, להגשים את הצורות השונות של ההגנה בפני התפתחות האימים לאחר ההדחקה.

בואו ונחזור אל הפוביות. אני רשאי עתה לומר, שברור לכם עד כמה לא די לפרש בהן רק את התוכן בלבד, ואינך מוצא ענין אלא בכך, כיצד יארע שאובייקט פלוני או אלמוני או מצב כלשהו נעשה ענין לפוביה. תכנה של הפוביה חשיבותו בשבילה היא כמעט כאותה של הזית החלום הנגלית בשביל החלום. יש להודות — לכשנקפיד על ההגבלות ההכרחיות— שבין אותם התכנים של הפוביות נמצאים כמה תכנים, העלולים, כדרך שסטנלי הוֹל מטעים, על ידי ירושה פילוגינטית לאובייקטים של אימים, יתר על כן, מתאים לכך, שרבים מאותם דברי אימים אינם יכולים להחזיר לקדמותו את קשרם לסכנה אלא בדרך היחס הסימבולי.

בדרך כך באנו לידי הוכחה, איזה מקום מרכזי דוקא, יש לומר, תופסת בעית־האימים בשאלות הפסיכולוגיה של הנברוזים. קבלנו רושם חזק מכך, עד מה מקושרת התפתחות האימים בהליכות גורלה של הליבידו ובשיטה של הלא־מודע. רק נקודה אחת בלבד נרגשה לנו כעומדת בפני עצמה, כפרצה בתפיסתנו, אותה עובדה שקשה להכחיש בה, שהאימים הממשיים אתה חייב לראותם כגילוי של יצרי־ההתקיימות של האני.

שיעור עשרים וששה

הַתֵּיאוֹרְיָה שֶׁל הַלִּיבִּידוֹ וְהַנַּרְקִיסְמוּס

רבותי! עסקנו וחזרנו ועסקנו זה מקרוב בהפרדה של יצרי־האני מעל היצרים הסכסואליים. תחילה הראתה לנו ההדחקה, ששני המינים יכולים לסתור זה את זה, ושיד היצרים הסכסואליים תהא אז מצד פורמאלי על התחתונה והם נאלצים למצוא סיפוק לעצמם בעקיפי־דרך רגרסיביים, וכיון שאין לנצחם, הם מוצאים כאן תגמול למפלתם. אותה שעה נמצאנו למדים, ששניהם יחס שונה להם מלכתחילה למחסור, עד שאין התפתחות שווה עוברת עליהם ויחסם לעקרון־הממשות אינו שווה. ולבסוף סבורים אנו שהכרנו, שהיצרים הסכסואליים קשורים קשרים אמיצים במצב האפקט של האימים יותר משקשורים בו יצרי־האני, תוצאה הנראית לא־מושלמת בנקודה חשובה אחת בלבד. לשם חיזוקה של אותה תוצאה נעיר גם על העובדה הראויה לתשומת־לב, שאי־הסיפוק של רעב וצמא, שני יצרי־ההתקיימות האלימנטריים ביותר, לא נעשו לעולם הרגשת־אימים, אך כפי ששמענו מן החזיונות המפורסמים והמצויים ביותר הוא, שהליבידו שלא באה על סיפוקה תיעשה הרגשת־אימים.

זכותנו להפריד יצרי־האני מעל היצרים הסכסואליים ודאי שאין עליה עֲרָר. הרי הזכות הזו ניתנה לנו בעצם הקיום של השאיפה הסכסואלית כהתעסקות מיוחדת של האינדיבידואום. יש רק מקום לשאלה, מה חשיבות אנו תולים באותה הפרדה ומה שינוי עמוק היא מטילה לפי סברתנו. אך התשובה לאותה שאלה תהא תלויה בתוצאת־ההוכחה, באיזו מידה התנהגותם של היצרים הסכסואליים בגילוייהם הגופניים והנפשיים שונה מהתנהגותם של היצרים האחרים, שאנו מעמידים כנגדם, ומה החשיבות של התוצאות־

ההפרשים האלה. אין, כמובן, בידנו כל נימוק לומר, שבין שתי קבוצות היצרים יש שינוי־מהות, שאינו נתפס, אגב, כראוי. שתי הקבוצות עומדות בפנינו ככינויים למקורות אנרגיה של הפרט, והויכוח אם הן ביסודן שתים שהן אחת או שונות־מהות, ואם הן שתים שהן אחת, מתי נפרדו זו מעל זו, אינו יכול להשמע במושגים, אלא צריך לנקוט בעובדות הביולוגיות שמאחורי המושגים. כפי שעה אנו יודעים מעט מדי על כך, ואילו גם ידענו יותר, לא היה נחשב לתפקידנו האנליטי.

נראה שאנו זוכים במעט מאוד גם בשעה שאנו מדגישים, כדוגמת יונג, את אחידותם הראשונית של כל היצרים כולם ומכנים את האנרגיה המתגלית בכל בשם „ליבידו". כיון שהפונקציה הסכסואלית אינה עשויה להטרד מחיי־הנפש בכל מעשי־להטים בעולם, אנו רואים עצמנו אנוסים לדבר בליבידו סכסואלית וליבידו שאינה־סכסואלית. אך מן הדין הוא, שהשם ליבידו יהא משמש כינוי לכוחות המניעים של החיים הסכסואליים, כדרך שהיה נקוט בידנו עד כאן.

אני סבור, איפוא, שהשאלה, עד איזה גבול צריך להמשיך בהפרדה, שהיא מוצדקת בלי ספק, של יצרים סכסואליים ויצרים של התקיימות, אינה חשובה ביותר לפסיכואנליזה; היא גם אינה מוסמכת לכך. הביולוגיה מעמידתנו על כל פנים על נקודות־משען שונות, המוכיחות חשיבותה של אותה הפרדה. והרי הסכסואליות היא הפונקציה היחידה של האורגניסמוס החי, העוברת מֵעבר לגבולות הפרט ושוקדת על חיבורו למין האנושי. אין להכחיש, שקיום הפונקציה הזו אינו מביא תמיד תועלת ליחיד, כדרך שמביאים מעשיו האחרים, אלא בשכר העונג הגבוה שלא כרגיל הוא מוריד אותו לסכנות, המאיימות על חייו ולפרקים מרובים מדי אף מקפחות אותם. קרוב לודאי שדרושים גם תהליכים מיוחדים לגמרי, השונים מכל האחרים, תהליכים של חילוף החמרים, כדי לקיים חלק של החיים האינדי־בידואליים כהכשרה לצאצאים. ולבסוף מנקודת־השקפה ביולוגית אין היחיד, הרואה את עצמו כעיקר והסכסואליות שלו כאמצעי לסיפוקו כדרך סיפוקים אחרים, אלא אפיזודה בשלשלת הדורות, סרח קצר־ימים לפלסמה של העובר המחוננת באלמות־שבכוח, דוגמת הבעלים הארעיים של נכסי מלוג, המוסיפים להתקיים לאחר מותם.

ברם, לשם ההסברה הפסיכואנליטית של הנברוזים אין צריך נקודות־ראות מרחיקות כל־כך. בעזרת החקירה המיוחדת של יצרים סכסואליים ויצרי־אני מצאנו את המפתח להבין את קבוצת נברוזי־ההעברה. יכולים היינו לתלותם בסיטואציה היסודית, שהיצרים הסכסואליים ויצרי־ההתקיימות היו שרויים במחלוקת, או מבחינה ביולוגית — אם גם הגדרתנו אינה מדוקדקת כל צרכה — העמדה האחת של האני כיחיד עצמאי שרויה במחלוקת עם העמדה האחרת כחוליה של שלשלת הדורות. אפשר שאתה מוצא מחלוקת זו באדם בלבד, ואפשר שהנברוז הוא בדרך כלל מותר האדם מן הבהמה. ההתפתחות המופלגת של הליבידו שלו והתהוות, שנגרמה אולי על־ידי כך דוקא, של חיי־נפש בעלי מִבנֶה עשיר, יצרו כנראה את התנאים להתהוות קונפליקט כזה. ניכר בנקל, שאלה הם גם התנאים של ההתקדמויות הגדולות, שהאדם התקדם למעלה מן השיתוף שלו עם בעלי החיים, עד שהכשרתו לנברוז אינה אלא הצד שכנגד של כשרונו. ברם, גם אלה אינם אלא עיונים, המטים אותנו מתפקידנו הקרוב.

עד כאן אמרה ההנחה הקודמת של עבודתנו, שאנו יכולים להבחין בין יצרי־אני ובין יצרים סכסואליים לפי גילוייהם. בנברוזי־ההעברה עלה הדבר בלא קושי. קראנו לכיבושי־האנרגיה שהאני מפנה כלפי האובייקטים של שאיפותיו הסכסואליות בשם „ליבידו", וכל שאר כיבושי־האנרגיה היוצאים מיצרי־ההתקיימות קראנו „א י נ ט ר ס י ם", ועם חקירת כיבושי־הליבידו, שינוייה והליכות גורלה האחרונות זכינו להצצה ראשונה לתוך תנועת כוחות הנפש. נברוזי־ההעברה נתנו בידנו את החומר הרצוי ביותר לכך. אך האני, הרכבו מאורגניזציות שונות, בנינן ודרך־פעולתן, נשאר עלום ממנו. והיינו רשאים לשער, שהאנליזה של הפרעים נברוטיים אחרים עשויה להסביר לנו כל אלו.

הקדמנו והתחלנו בהרחבת ההשקפות הפסיכואנליטיות על כל אותן המחלות האחרות. עוד בשנת 1908 הביע ק. א ב ר ה ם לאחר חילופי־דעות עמי את המאמר, שעיקר אופיה של ה־Dementia praecox (הנמנית על הפסיכוזים) הוא זה, שחסר בה כיבוש ליבידונאי של האובייקט („ההבדלים הפסיכוסכסואליים של ההיסטיריה ושל ה־Dementia praecox). אך אז נשאלה השאלה: מה נעשה בליבידו

של בעלי הדֶמֶנטיה שהָפנתה מן האובייקטים? אברהם לא פקפק והשיב: היא חוזרת ופונה כלפי האני ואותה פניה־חזרה רפלקטיבית היא מקור שגעון הגדלות של ה־Dementia praecox. שגעון הגדלות יש לדמותו בהחלט להפרזה הסכסואלית של האובייקט הידועה בחיי־האהבה. וכך למדנו להבין לראשונה קו אחד של מחלה פסיכוטית על ידי היקש מחיי־האהבה הנורמליים.

הריני לומר לכם מיד, שאותן התפיסות הראשונות של אברהם נתקיימו בפסיכואנליזה ונעשו יסוד מוסד בעמדתנו כלפי הפסיכוזים. נמצא, שנשתרש קמעה קמעה המוצג, שהליבידו שאנו מוצאים אותה דבוקה באובייקטים ושאינה אלא ביטוי של שאיפה למצוא באותם אובייקטים סיפוק לעצמה, פונה גם מן אובייקטים אלו כדי לפנות אל האני שלה; אותו מוצג נשתכלל קמעה במסקניות מוסיפה והולכת. השם לאותה השתכנות של הליבידו — נרקיסמוס — שאלנו מפרברסיה אחת, שתוארה על־ידי פ׳ נקה (P. Näcke), שבה נהג איש מבוגר בגופו שלו כל אותם גילויי־עדנה, שבנוהג שבעולם אין להם מקום אלא לגבי אובייקט סכסואלי זר.

כאן נשמעת האמירה, שאם אותה פיכסציה של הליבידו בגופה שלה עצמה ובאישיותה שלה עצמה תחת האובייקט הזר היא בגדר הנמצא, מן הנמנעות הוא, שיהא זה מאורע יוצא מן הכלל ופחות ערך. אדרבא, קרוב לודאי, שאותו נרקיסמוס הוא המצב הכללי והראשוני, שמתוכו נתפתחה אהבת־האובייקט רק במאוחר, בלי שהנרקיסמוס יצטרך משום כך לעבור מן העולם. והרי מתולדות ההתפתחות של הליבידו של האובייקט חייבים היינו לזכור, שיצרים סכסואליים מרובים מספקים עצמם תחילה בגופם הם, כדרך שאנו אומרים: סיפוק אוטואירוטי, ושאותו כשרון לאוטואירוטיסמוס הוא הסיבה לפיגורה של הסכסואליות בחינוך לעקרון־הממשות. נמצא, שבדרך כך נעשה האוטואירוטיסמוס ההתעסקות הסכסואלית בסטדיה הנרקיסטית של השתכנות הליבידו.

לשם קיצור־ההגדרה נאמר: המוצג שלנו על יחס הליבידו של האני לליבידו של האובייקט, אפשר להמשילו על ידי היקש מן הזואולוגיה. תנו דעתכם על אותם יצורים פשוטים ביותר, העשויים גוש פעוט, דל־הפרשים,

של חומר פרוטופלאסמי. הם מוציאים זיזים, הקרויים פסיבדופודיות*, שלתוכם הם מזרימים את חומר הגוף שלהם. אך הם יכולים לחזור ולאסוף אותם זיזים ולהתכדר כגוש. אנו מדמים את הוצאת הזיזים להתפשטות הליבידו על האובייקטים, ואילו הכמות העיקרית של הליבידו יכולה להשאר באני, ואנו מניחים, שבתנאים נורמליים עלולה הליבידו של האני ליעשות באין מפריע ליבידו של האובייקט וזו שוב יכולה לחזור אל האני.

בסיועם של מוצגים אלו אנו יכולים להסביר מנין שלם של מצבים נפשיים או, אם לנקוט ביטוי צנוע יותר, לתאר בשפת התיאוריה של הליבידו, מצבים שאנו מחויבים לראותם מצורפים אל החיים הנורמליים, כגון ההתנהגות הפסיכית בשעת התאהבות, בשעת מחלה אורגנית, בשינה. הנחה בידנו, שמצב־השינה מיוסד על ההסתלקות מן העולם החיצוני ועל ההכנה לחפץ השינה. מה שנתגלה בחלום כפעולת נפש לילית, מצאנו שהיא לשרותו של חפץ השינה והוא כפות לשלטון נימוקים איגואיסטיים לחלוטין. וברוח התיאוריה של הליבידו אנו טוענים ואומרים עכשיו, שהשינה אינה אלא מצב, שהוזנחו בו כל כיבושי־האובייקט, הליבידונאיים והאיגואיסטיים כאחת, ונסוגו חזרה אל האני. כלום אין כאן כדי להפיץ אור חדש על החלפת־הכוח על־ידי השינה ועל טבע העיפות בכלל? אותה תמונה של הבודדות המאושרת בתקופת החיים ברחם האם, שהישן מעלה אותה לילה לילה, משתכללת על ידי כך גם מבחינה פסיכית. הישן החזיר לקדמותו אותו מצב קדום של חלוקת הליבידו, הנרקיסמוס המלא, שבו הליבידו והאינטרסים של האני דרים עדיין באחדות וללא כל הבדלה בכפיפה אחת עם האני המוצא סיפוקו בו בעצמו.

כאן המקום לשתי הערות. ראשית, מה הבדל מושגים בין נרקיסמוס ואיגואיסמוס? אני סבור, שנרקיסמוס הוא השלמתו הליבידונאית של איגואיסמוס. כשאתה מדבר באיגואיסמוס אין אתה מתכוון אלא לתועלת הפרט; וכשאתה אומר נרקיסמוס, הרי אתה מביא במנין גם את סיפוקו הליבידונאי. כנימוקים מעשיים אתה יכול לעקוב את שניהם זה לעצמו וזה לעצמו כברת־דרך ארוכה. יכול אדם שיהא איגואיסטי בהחלט ואף על

* רגלים מדומות.

פי כן יהא מפרנס כיבושי־אובייקט ליבידונאיים חזקים, במידה שהסיפוק הליבידונאי באובייקט נמנה על הצרכים של האני. האיגואיסמוס יקפיד על כך, שהשאיפה לאובייקט לא תגרום נזק לאני. יכול אדם שיהא גם איגואיסטי וגם נרקיסטי יתר על המידה, הינו הצורך באובייקט יהא פחות מאוד וכך הוא יכול להיות בין במובן הסיפוק הסכסואלי הישר ובין במובן השאיפות הנעלות יותר, שנשתלשלו מן הצורך הסכסואלי ושהיינו מעמידים במזדמן כ„אהבה" בניגוד ל„חושנות". האיגואיסמוס הוא בכל היחסים האלו המובן ממילא, היציב, ואילו הנרקיסמוס — היסוד המשתנה. מבחינת המושג אין הניגוד של איגואיסמוס, אלטרואיסמוס חופף את כיבוש־האובייקט הליבידונאי, הוא נבדל ממנו בהעדר השאיפות לסיפוק סכסואלי. אך בהתאהבות המלאה חופף האלטרואיסמוס את כיבוש־האובייקט הליבידונאי. האובייקט הסכסואלי כובש בדרך כלל לעצמו חלק מן הנרקיסמוס של האני, מה שמתגלה באותה הצורה הקרויה „ההפרזה בערך הסכסואלי" של האובייקט. ומשמתווספת על כך גם ההעברה האלטרואיסטית מן האיגו־איסמוס על האובייקט הסכסואלי הרי שהאובייקט הסכסואלי נעשה חזק מכל; כאילו ספג לקרבו את האני.

סבורני, שדעתכם תנוח אם אביא לפניכם, לאחר ההזיה, היבשה ביסודה, של המדע, תיאור פיוטי של הניגוד האיקונומי בין נרקיסמוס והתאהבות. אני נוטלו מעם הדיואן המערבי מזרחי של גֵטֶה:

סוּלֵיקָה:*

עַם וְעֶבֶד וּמְנַצֵּחַ,
הַכֹּל שָׁוִים דֵּעָה אַחַת:
רוּם עַל רוּם עַד בְּלִי יָרֵחַ,
הִיא הָאִישִׁיוּת לְבָדִי·

כָּל חַיִּים לִחְיוֹת יִכְשָׁרוּ,
אִם אוֹתְךָ מָצָאתָ בָּם·
אֲבֵדוֹת אֲשֶׁר יָקָרוּ
מַה הֵן — אִם אַתָּה קַיָּם!

* תרגם ש. שלום.

הַטֶּם:

יֵשׁ אוֹמְרִים כִּי אָמְנָם כַּךְ הוּא,
אַךְ אֲנִי סְבָרִי שׁוֹנֶה:
בְּסוּלֵיקָה רַק יִתְאַחוּ
לִי חַסְדֵי עוֹלָם הַזֶּה.
עֵת מִיַּקָר עַצְמָהּ תַּרְוֵנִי,
לִי אֲנִי יָקָר מְאֹד·
לוּ אָסְפָה יָדָהּ מִמֶּנִּי —
מִי אֲנִי וּמַה לִי עוֹד?
קֵץ כָּל הַטֶּם אָז הִגִּיעַ;
אַךְ הָפַכְתִּי כְּבָר הַקְּלָף:
צוּרָתִי אַחֲלִיף אַשְׁקִיעַ
בַּנָּאֶה אֲשֶׁר תֶּאֱהַב·

ההערה השניה היא השלמה לתיאוריה של החלום. אין אנו יכולים לפרש לנו את התהוות החלום אלא אם נצרף את ההנחה, שהלא־מודע המודחק כבש לעצמו אי־תליות ידועה באני, עד שאינו כופף עצמו לחפץ־השינה והוא מקיים את כיבושיו גם כשכל כיבושי־האובייקט התלויים באני כנוסים לטובת השינה. או אז תוכלו להבין, שלא־מודע זה יכול להסתייע בביטולה או בהפחתתה של הבקורת בשעת לילה, ושהוא יודע להתגבר על שיורי־היום, כדי ליצור מחומרם משאלת־חלום אסורה. מעבר מזה אפשר שחלק מהתנגדותם של שיורי־היום לצמצום־הליבידו המסור לרשותה של משאלת־השינה, לא בא להם אלא בשל הקשר הקיים כבר בינו ובין אותו לא־מודע מודחק. אנו רוצים, איפוא, לשלב במאוחר את הקו החשוב הזה מבחינה דינמית לתוך תפיסתנו ביצירת־החלום.

חליות אורגניות, גירוי מכאיב, דלקת באברים גורמים למצב, שכרוכה בו בבירור התפרקות הליבידו מן האובייקטים שלה. הליבידו הכנוסה נמצאת שוב באני ככיבוש מוגבר של אבר הגוף הלקוי. יתר על כן, אתה רשאי להעיז ולומר, כי בתנאים אלו בולטת הסתלקות הליבידו

מן האובייקטים שלה יותר מטירוד ההתענינות האיגואיסטית בעולם החיצוני. דומה, שמכאן נפתחת דרך להבנת ההיפוכונדריה, שבה אבר מן האברים מעסיק בדומה לכך את האני מבלי שנרגיש בו מחלה. אך אין אני מתפתה כאן להפליג בדרכי או לברר מצבים אחרים, המסתברים לנו או ניתנים לתיאור מתוך ההנחה של נדידת ליבידו האובייקט לתוך האני, משום שאני מזדרז לקדם שתי טענות, שכפי הידוע לי הן מעסיקות אתכם עכשיו. ראשית אתם רוצים להוכיחני, על שום מה אני מבחין בהחלט בשינה, במחלה ובמצבים הדומים ליבידו ואינטרס, יצרים סכסואליים ויצרי־האני, במקום שאפשר לפטור אותן תצפיות כולן בהנחה של אנרגיה יחידה ואחידה, שבהיותה קלת־תנועה היא כובשת פעם את האובייקט ופעם את האני, ומשמשת כלי שרת ליצר אחד ולשני כאחת. והשנית, למה יש בי לב לראות בהסתלקות הליבידו מן האובייקט מקור של מצב פתולוגי, כשאותה הפיכה של ליבידו האובייקט כדי ליבידו של האני — או ביתר כללות: כדי אנרגיה של האני — היא מן התהליכים הנורמליים, החוזרים ונשנים בדינמיקה הנפשית יום יום, לילה לילה.

על כך יש מקום להשיב: טענתכם הראשונה נראית לי יפה. קרוב לודאי שבירור מצבי־השינה, המחלה, ההתאהבות לא היה מביא אותנו לעולם לידי הבחנה בין ליבידו של האני ובין ליבידו של האובייקט או לידי הבחנה בין ליבידו ואינטרס. אך אתם מזניחים כאן את החקירות, ששימשו לנו מוצא, ושלאורן אנו מעיינים עכשיו במצבים הנפשיים הנידונים. אותה הבחנה בין ליבידו ואינטרס, הינו ההבחנה בין יצרים סכסואליים ויצרים של התקיימות, כפתה עצמה עלינו מתוך ההבנה בקונפליקט, שנברוזי־ההעברה יונקים הימנו. ומאז שוב אין אנו יכולים להסתלק הימנה. ההנחה, שליבידו האובייקט עשויה להשתנות כדי ליבידו של האני, לאמור שיש לנו ענין בליבידו של האני, נראתה לנו כהנחה היחידה, המסוגלת לפתור את חידת הנברוזים הקרויים נרקיסטיים, ה־Dementia praecox למשל, ולהסביר את הצדדים השווים והשונים שבהם בהשואה להיסטיריה ולכפיה. לגבי מחלה כשינה והתאהבות אנו משתמשים בכל מה שנמצא לנו בדוק ומנוסה לגמרי במקום אחר. אנו רשאים להמשיך בשימושים אלה ולראות, עד היכן ידנו מגעת. ההלכה היחידה, שאינה

מסקנה ישרה מנסיוננו האנליטי היא בכך, שהליבידו נשארת ליבידו בין שהיא מופנית כלפי אובייקטים ובין שהיא מופנית כלפי האני העצמי, ולעולם לא תשתנה לידי התענינות איגואיסטית וכן גם חילופו של דבר. אך אותה הלכה ערכה שווה כערכה של אותה ההפרדה, שמתחנו עליה כבר בקורת, והמפרידה בין יצרים סכסואליים ליצרי־האני, ושאנו רוצים להחזיק בה מטעמים הויריסטיים* עד שלא תתערער.

גם טענתכם האחרת מעלה שאלה מוצדקת, אך אינה קולעת בכיוון הנכון. ודאי שכינוס ליבידו האובייקט לתוך האני אינו פתוגיני ממש; שהרי אנו רואים שהוא חל בכל פעם קודם השקיעה בשינה, והוא חוזר ומתבטל עם היקיצה. היצור הפרוטופלסמי הזעיר מכניס את זיזיו, שיחזור ויוציאם בשעת הכושר הקרובה. אך משהו שונה בהחלט הוא, כשהתהליך קבוע ואנרגי מאוד כופה על הליבידו את ההסתלקות מן האובייקטים. הליבידו שנעשתה נרקיסטית לא תוכל אז למצוא את דרך־התשובה אל האובייקטים והמעצור הזה בכושר־התנועה של הליבידו נעשה על כל פנים פתוגיני. נראה, שאי־אפשר לו לאדם שישא התגברות של ליבידו למעלה משיעור ידוע. ואנו גם יכולים לדמות לעצמנו, שמשום כך דוקא הגיע לידי כיבוש־האובייקט, שהאני היה מחויב לשלוח חוצה את הליבידו שלו, כדי שלא יחלה מהצטברותה היתירה. אילו נתכוונו לפי תכניתנו להתעסק ב־Dementia praecox ביתר פירוט, הייתי מראה לכם, שאותו תהליך, הפורק את הליבידו מן האובייקטים וחוסם בפניה את דרך־התשובה אליהם, דוא קרוב לתהליך־ההדחקה, ויש לראותו כבן־זוג לו. אך קודם כל תרגישו קרקע ידוע תחת רגליכם כשתשמעו, שהתנאים של תהליך זה הם כמעט כנראה, שהקונפליקט הוא דומה וחל גם בין אותם הכוחות עצמם. ואם אידֶנטיים — עד כמה שאנו מכירים כפי שעה — עם התנאים של ההדחקה. כנראה, שהקונפליקט הוא דומה וחל גם בין אותם הכוחות עצמם. ואם בשינוי ההכשרה בלבד. מקום התורפה בהתפתחות הליבידו אצל החולים האלה הוא בפזה אחרת; הפיכסציה המכרעת, שכפי שידעתם היא שמניחה מקום להבקעה ליצירת־הסימפטום, נמצאת במקום אחר, קרוב לודאי בסטדיה

* השיטה ההויריסטית — שיטת לימוד ידועה ביון העתיקה, שעל ידי שורה של שאלות העמידה את התלמיד על הבנת הענין מעצמו. — המתרגם.

של הנרקיסמוס הפרימיטיבי, שה־Dementia praecox בתוצאת־הגמר חוזרת אליו. ראוי לתשומת־לב, שאנו מחויבים להניח בשביל כל הנברוזים הנרקיסטיים מקומות־פיכסציה של הליבידו, הנעוצים בדרגות־התפתחות מוקדמות הרבה מבהיסטיריה או בנברוז־הכפיה. והלא שמעתם, שהמושגים שקנינו בתלמוד נברוזי־ההעברה, כוחם יפה גם לשם אוריינטציה בנברוזים הנרקיסטיים, שלמעשה הם חמורים בהרבה יותר. הצדדים השוים מרחיקים מאוד; בעצם הרי כאן אותו תחום־החזיונות עצמו. אך אתם יכולים גם לשוות לעצמכם, מה חסרת־סיכויים תהא ההסברה של מחלות אלו, השייכות כבר לפסיכיאטריה, לאותו אדם שאינו מצויד בידיעה האנליטית של נברוזי־ההעברה.

תמונת־הסימפטומים של ה־Dementia praecox, שהיא, אגב, מרובת־חליפות כל־כך, אינה נקבעת על־ידי הסימפטומים בלבד, המתהווים מתוך הרחקת הליבידו מן האובייקטים והתגבבותה באני כליבידו נרקיסטית. אדרבה, מקום רחב כובשים חזיונות אחרים, המתבארים מתוך שאיפתה של הליבידו לחזור ולהגיע אל האובייקטים, המתאימים איפוא לנסיון של החזרה־לקדמות או לנסיון של ריפוי. סימפטומים אלו הם גם הבולטים יותר, הצעקניים; הם מראים דמיון שאינו מוטל בספק לסימפטומים של ההיסטיריה או לפרקים רחוקים יותר לסימפטומים של נברוז הכפיה, ואף על פי כן שונים הם מהם בכל תג וקוץ. דומה, שהליבידו ב־Dementia praecox תוך כדי טרחתה לחזור ולהגיע אל האובייקטים, הינו אל מוצגי־האובייקטים, חוטפת באמת משהו מהם, אך כאילו צילם בלבד, ־רצה לומר ציורי־המלים השייכים להם. כאן איני יכול לומר יותר בענין זה, אך סבורני, שאותה התנהגות של הליבידו השואפת לאחור מניחה לנו אפשרות להבין, מהו באמת ההבדל בין מוצג מודע ומוצג לא־מודע.

הולכתיכם, איפוא, לתחום, שבו נוכל לקוות להצלחות קרובות ביותר של העבודה האנליטית. מאז שאנו מעיזים להשתמש במושג הליבידו של האני, נפתחה לנו דלת לנברוזים הנרקיסטיים; הוטל עלינו התפקיד, לרכוש הֶסבֵר דינמי לאותן המחלות ובאותה שעה עצמה לשכלל את ידיעתנו בחיי־הנפש על־ידי הבנת האני. הפסיכולוגיה של האני, שאנו מתכוננים לה, אינה צריכה להתבסס על העובדות של ההֶרגֵשים בגופנו, אלא כבליבידו

על האנליזה של הֶפרעים והחורבנות של האני. קרוב לודאי, שננהג קלות ראש בידיעתנו כיום בהליכות גורלה של הליבידו, שקנינו לנו מתוך תלמוד נברוזי־ההעברה, לכשתיעשה אותה עבודה גדולה. אך גם בה עדיין לא הרחקנו ביותר. הנברוזים הנרקיסטיים כמעט שאינם מניחים מקום־אחיזה לטכניקה, שהשתמשנו בה בנברוזי־ההעברה. מיד תשמעו טעמו של דבר. כאן יארע לנו תמיד, שלאחר הבקעה קטנה לפנים אנו נתקלים בחומה, שהיא לנו למעצור. אתם יודעים, שגם בנברוזי־ההעברה ניתקלנו בהתנגדויות כאלו, אך יכולנו לסלק אותן אחת אחת. בנברוזים הנרקיסטיים אין לנצח את ההתנגדות; אנו רשאים לכל המופרז להטיל מבט של סקרנות מעל לגובה החומה, לתור ולדעת את הנעשה מעבר לחומה. נמצא, שהמיתודות הטכניות שלנו צריכות להתחלף באחרות; עדיין אין אנו יודעים, אם אותו תחליף יצליח בידנו. מכל מקום אין אנו חסרים חומר גם לגבי החולים האלה. הם מרבים לספר על עצמם, אם גם לא כתשובות על שאלותינו, וכפי שעה אנו צריכים לפרש אותם סיפורים בעזרת ההבנה, שקנינו לנו בסימפטומים של נברוזי־ההעברה. ההתאמה היא גדולה מדי, להבטיח לנו התחלה מוצלחת. עד היכן מגעת ידה של אותה טכניקה — תיקו.

מצטרפים גם קשיים אחרים המעכבים את התקדמותנו. המחלות הנרקיסטיות והפסיכוזים המתחברים אליהן אין חידתם יכולה להיפתר אלא על ידי מסתכלים, שנתחנכו על־ידי התלמוד האנליטי של נברוזי־ההעברה. אך הפסיכיאטרים שלנו אינם עוסקים בתלמוד הפסיכואנליזה ואנו הפסיכואנליטיקנים רואים מקרים פסיכיאטריים מעט מדי. מן המחויב שיגדל דור של פסיכיאטרים שלמדו פסיכואנליזה בבית־מדרשה כמדע של הכנה. ההתחלה לכך נעשית כיום באמיריקה, שבה מרצים פסיכיאטרים מדריכים הרבה לפני תלמידיהם את התורות הפסיכואנליטיות, ובעלי המוסדות הפסיכיאטריים ומנהלי בתי המשוגעים טורחים להסתכל בחולים שלהם ברוח התורות האלו. על כל פנים גם אנו הצלחנו כאן כמה פעמים להציץ מעל לחומה הנרקיסטית, ובבא אני רוצה לספר לכם מקצת ממה שהעלינו שם בידנו.

צורת המחלה של הפרנויה, הטירוף הכרוני השיטתי, עמדתה בנסיונות־

המיון של הפסיכיאטריה של היום רופפת. אפס אין לפקפק בקורבתה המרובה ל־Dementia praecox. פעם הרשיתי לעצמי את ההצעה לכלול פרנויה ודמנטיה פרקוכס בשם משותף אחד פ ר פ ר נ י ה (Paraphrenie). לפי תכנן מתוארות צורות הפרנויה כשגעון־הגדלות, שגעון־הרדיפות, שגעון־האהבה (אירוטומניה), שגעון־הקנאה וכדומה. אין לקוות לנסיונות־הסבר מפי הפסיכיאטריה. כדוגמה לנסיון כזה, מכל מקום דוגמה שנתיישנה וערכה אינו מרובה ביותר, אזכיר לפניכם את הנסיון לגזור סימפטום אחד מחברו בדרך רציונליזציה אינטלקטואלית: החולה, הסבור מנטיה ראשונית שהוא מורדף, מסיק מאותה רדיפות את המסקנה, שמן המחויב הוא שהוא אישיות חשובה מאוד, ושיטפח את שגעון־הגדלות. לגבי התפיסה האנליטית שלנו שגעון־הגדלות הוא תוצאה לא־עקופה של הגדלת־האני על ידי כינוס כיבושי־האובייקט הליבידונאיים, נרקיסמוס שניי כחזירתו של הנרקיסמוס הינקותי הראשוני המוקדם. אך במקרים של שגעון־הרדיפות ראינו כמה דברים, שהניעו אותנו שנהא מתחקים על שיור ידוע. בתחילה ניתנה דעתנו על כך, שבמנין המכריע של המקרים הרודף והנרדף היו בני מין אחד, דבר זה היה עשוי עדיין לסבול פירוש תמים, אך בכמה מקרים שנחקרו יפה יפה, נתגלה בבירור, שאותו איש בן־מינו, שבימים כתיקונם נהנה מאהבה יותר מכל האחרים, הפך מאז המחלה להיות הרודף. המשך התפתחות ניתן על־ידי כך, שהאיש הנאהב מתחלף באחר משום קריבויות מסוימות, דרך משל, האב מתחלף במורה, בממונה. מנסיונות אלו, שנתרבו והוסיפו, נמצאנו למדים, שפרנויה פרסקוטוריה* (Paranoia persecutoria) היא הצורה, שהפרט מוצא בה תריס לעצמו בפני רחשוש הומוסכסואלי שנתגבר בו במידה יתירה. השתנות העדנה לשנאה, העשויה, כידוע, להיות מקור לסכנת חיים רצינית לאובייקט האהוב והשנוא, תהא דומה אז להפיכת הרחשושים הליבידונאיים כדי אימים, שהיא תוצאה קבועה של תהליך ההדחקה. שמעו, למשל, גם עתה את המקרה האחרון של תצפיותי באותו ענין. רופא צעיר אחד צריך היה להשתלח ממקום מולדתו, משום שסיכן את חיי בנו של פרופסור באוניברסיטא שבאותה עיר, שהיה עד אז ידידו הטוב ביותר. הוא ייחס לידידו זה משכבר כוונות שטניות באמת וכוח

* טירוף הרדיפות.

דימוני. הוא היה חייב בכל האסונות שהתרגשו ובאו בשנים האחרונות על משפחת החולה, בכל אי־הצלחה משפחתית וחברותית. אך לא די בכך, הידיד הרע ואביו, הפרופיסור, הם שגרמו למלחמה, הביאו את הרוסים לארץ. הוא התחייב בנפשו אלף פעמים והחולה שלנו היה בטוח, שעם מותו של הפושע היה בא קץ לכל הצרות. ואף על פי כן עדנתו הישנה אליו היתה עדיין חזקה כל־כך, שהיא שיתקה את ידו, כששיחקה לו פעם השעה, להרוג ממרחק קרוב מאוד את שונאו בירית. בשיחות הקצרות ששוחחתי עם החולה נתגלה, שהיחס הידידותי בין השנים נעוץ עוד בשנות־הגימנסיה שלהם. לפחות פעם אחת עברו את גבולות־הידידות; בילוי־לילה בצוות אחת שימש להם עילה למגע סכסואלי מלא. החולה שלנו לא הגה מעולם יחסי־רגש כאלה לנשים, שהיו מתאימות לגילו ואישיותו הלוקחת לבבות. פעם נארש לבחורה נאה ומכובדת, אך זו התירה את קשר האירוסין, משום שלא מצאה בארוס שלה כל סימני־עדנה. כעבור שנים פרצה מחלתו דוקא ברגע, כששיחק לו לראשונה מזלו, לתת סיפוק מלא לאשה אחת. כשאותה אשה חיבקה אותו מתוך הכרת טובה ורוב התמכרות, הרגיש פתאום כאב לא נודע, שפגע כחתך חד מסביב למכסה הגולגולת. אחר כך פירש לעצמו אותה תחושה, כאילו נעשה בו כאותו החתך, הנעשה לשם חשיפת המוח בשעת ניתוח, וכיון שידידו נעשה אנטוֹם פתולוגי, גילה קמעה קמעה כי הוא בלבד מסוגל היה לשלוח אליו אותה אשה אחרונה לפתותו. ומאז נפקחו עיניו לראות גם את הרדיפות האחרות שהוא נפל להן, כביכול, לקרבן בעטיו של ידידו מלפנים.

אך מה דין המקרים, שבהם הרודף אינו בן־מינו של הנרדף, ושמראיתם סותרת איפוא את הסברנו לשגעון־הרדיפות כתריס בפני ליבידו הומו־סכסואלית? זה מקרוב באה הזדמנות לידי, לחקור מקרה ממין זה ויכולתי ללמוד על כך מתוך הסתירה המדומה. בחורה צעירה, שראתה את עצמה מורדפת על ידי הגבר, שנפגשה עמו שתי פגישות של עדנה, כוונה למעשה תחילה את רעיון־הטירוף כנגד אשה אחת, שאפשר לראותה כתחליף־האם. ורק לאחר הפגישה השניה פסעה פסיעה לפנים לסלק אותו רעיון־טירוף מעל האשה ולתלותו בגבר. נמצא, שהתנאי של שיווי־המין לגבי הרודף נתקיים מלכתחילה גם במקרה זה. בתלונתה באזני ידידה

ובאזני הרופא לא הזכירה החולה אותה סטדיה קודמת של טירופה וכך עוררה מראית של סתירה להבנתנו בפרנויה.

ברירת־האובייקטים ההומוסכסואלית קרובה יותר מראשיתה לנר־קיסמוס משקרובה לו הברירה ההֶטרוסכסואלית. ואם צריך לדחות רחשוש הומוסכסואלי חזק שלא כרצוי, תקל במיוחד דרך־התשובה לנרקיסמוס. עד כאן היתה לי הזדמנות מועטה מאוד, לדבר לפניכם על היסודות של חיי־האהבה, במידה שהכרנו טיבם, וגם עכשיו לא אוכל למלא אותו חסרון. איני רוצה אלא להבליט, שברירת־האובייקט, ההתקדמות בהתפתחות הליבידו, הנעשית לאחר הסטדיה הנרקיסטית, יכול שתהא עשויה לפי שני טיפוסים שונים. אם לפי הטיפוס הנרקיסטי, שבו בא במקום האני העצמי אני אחר הדומה לו ככל האפשר, ואם לפי הטיפוס הסומך, שבו האנשים, שחשיבותם מרובה לפי שהם מספקים את צרכי החיים האחרים, נבחרים גם על ידי הליבידו כאובייקט. גם פיכסצית ליבידו חזקה בטיפוס הנרקיסטי של ברירת־האובייקט נכללת כהכשרה להומוסכסואליות נגלית.

אתם זכורים, שבפגישה הראשונה של עונה זו סיפרתי לכם מקרה של טירוף־הקנאה אצל אשה אחת. כיון שאנו מתקרבים כל־כך לסיומו של דבר, ודאי הייתם רוצים לשמוע ברצון, כיצד אנו מסבירים בדרך פסיכו־אנאליטית רעיון־טירוף. אך כאן יש לי לומר לכם פחות ממה שאתם מצפים. מה שרעיון־הטירוף אינו נרתע בפני הוכחות הגיוניות ועובדות ממשיות מתפרש, כמו שנתפרש בכפיה, על ידי יחסו ללא־מודע, המגולם ומתקיים ברעיון־הטירוף או ברעיון־הכפיה. ההבדל בין שניהם הוא בטופיקה ובדינמיקה השונה של שתי המחלות.

כבפרנויה כך מצאנו גם במילנכוליה, המתוארת דרך אגב בצורות קליניות שונות בתכלית, מקום, שממנו אתה יכול להציץ לתוך המבנה הפנימי של אותה מחלה. למדנו, שתוכחות־עצמו, שהמילנכוליקנים מענים בהן את עצמם באכזריות מרובה, מכוונות בעצם לנפש אחרת, לאובייקט הסכסואלי שנתקפח או שערכו פחת בעיניהם באשמתו. מכאן יכולנו להסיק את המסקנה, שהמילנכוליקן אמנם טירד את הליבידו שלו מן האובייקט, אלא בעטיו של תהליך, שאנו חייבים לכנותו „הזדהות נרקיסטית״, קם

ונתכונן האובייקט באני עצמו, כאילו הוקרן על האני. כאן איני יכול לתת לכם אלא תיאור דרך משל, ולא תיאור ערוך מבחינה טופית־דינמית. והנה היחס לאני העצמי הוא כיחס אל האובייקט המוזנח והוא סובל כל אותן האַגרסיות וגילויי הנקמתנות, שהוא מייחסם לאובייקט. ואף נטית ההתאבדות של המילנכוליקנים תהא סבירה יותר מתוך שיקול־הדעת, שהתמרמרותו של החולה פוגעת במחת אחת באני העצמי ובאובייקט האהוב־השנוי. במילנכוליה כבמחלות נרקיסטיות אחרות בא לידי גילוי בצורה מגובשת מאוד קו של חיי־הרגש, שאנו רגילים מימי בלוילר (Bleuler) לקראו דו־ערכי, אַמְבִּיוָלֶנְטִי. אנו מתכוונים בכך לגילוי רגשות מנוגדים, עדינים ואויבים, כלפי אותו אדם עצמו. במשך שיחות אלו לא נזדמנה לנו, לצערי, השעה, לספר לכם יותר על האמביו־לנטיות של הרגשות.

מלבד ההזדהות הנרקיסטית אתה מוצא הזדהות היסטירית, הידועה לנו זמן רב קודם לכך. רציתי, שתהא כבר בידנו האפשרות, לפרש לכם על ידי הגדרות ברורות אחדות את הצדדים השונים של שתי אלו. אני יכול לספר משהו בדבר הצורות העיתיות והמחזוריות של המילנכוליה, שתשמעו ודאי בחפץ־לב. בתנאים נוחים בגדר האפשר הוא — פעמים נתנסיתי בכך — למנוע על ידי ריפוי אנליטי, בפרקי הזמן שאין המחלה מצויה בהם, את חזירתו של המצב או במצב רוח דומה או ניגודי. כאן אתה מכיר, שגם במילנכוליה ובמניה הדברים אמורים במין מיוחד של פתירת הקונפליקט, שהנחותיו המוקדמות מתאימות בכל להנחות המוקדמות של שאר הנברוזים. אתם יכולים לשער, מה שמור עדיין לפסיכואנליזה בתחום זה.

אמרתי לכם גם זאת, שעל ידי האנליזה של המחלות הנרקיסטיות אנו מקוים לקנות ידיעה בהרכב־האני שלנו ובנינו מדרגות (Instanz) שונות. במקום אחד עשינו כבר התחלה לכך. מתוך האנליזה של טירוף־ראוה הסקנו את המסקנה, שהאני קיימת בו באמת דרגה, המסתכלת, מבקרת ומשווה בלי הרף, וכן היא מעמידה עצמה כנגד החלק השני של האני. אנו סבורים, איפוא, שהחולה מגלה לנו אמת שלא נערכה עדיין כראוי בשעה שהוא קובל, ששומרים ומרגלים כל צעד מצעדיו, מודיעים כל

מחשבה שלו ומבקרים אותה. אין הוא טועה אלא במה שהוא מעביר אותו כח לא־נעים כמשהו זר לו על העולם החיצוני. הוא מרגיש, שהאני שלו קיימת בו דרגה, המודדת את האני האקטואלי שלו וכל פעולה ופעולה שלו במידת א נ י ־ א י ד י א ל, שיצר לעצמו במהלך־התפתחותו. אנו גם סבורים, שהיצירה הזו לא באה אלא כדי להחזיר לקדמותה אותה קורת־רוח עצמית, שהיתה קשורה בנרקיסמוס הינקותי הראשוני, אלא שמאז התרגשו עליה הפרעות ועלבונות מרובים כל־כך. הדרגה המסתכלת־בעצמה ידועה לנו כמבקר־האני, המצפון; היא היא העושה בלילה את בקורת־החלום, שממנה יוצאות ההדחקות של רחשושי משאלות אסורות. כשהיא מתפרדת בטירוף־הראוה, הריהי מגלה לנו את מוצאה מהשפעות ההורים, המחנכים והסביבה החברותית, מן ההזדהות עם אחדים מאנשי־מופת אלה.

אין כאן אלא קצת תוצאות, שנתנה לנו עד עתה ההשתמשות בפסי־כואנליזה במחלות הנרקיסטיות. ברי שהן מועטות מדי ולפרקים מרובים הן חסרות גם אותה החריפות, שלא תושג אלא על ידי בקיאות ודאית בתחום חדש. כל התוצאות האלו באו לנו בזכות השימוש במושג הליבידו של האני או הליבידו הנרקיסטית, שבסיועו הרחבנו על הנברוזים הנר־קיסטיים את התפיסות, שנתאשרו בנברוזי־ההעברה. אך עתה תשאלו את השאלה: האם בגדר האפשר הוא, שנצליח לשעבד את כל ההפרעים של המחלות הנרקיסטיות ושל הפסיכוזים לתיאוריה של הליבידו, כלום מן הדין הוא שנראה בכל מקום בגורם הליבידונאי של חיי־הנפש את הגורם החייב במחלה ולא נהא רשאים לעולם לתלות את האחריות לכך בשינוי שחל בפעולה של יצרי־ההתקיימות? אכן, רבותי, אין החלטה זו נראית לי דוחקת וקודם כל לא מבוררת די צרכה. אנו יכולים בלב שלם להניחה להתקדמות העבודה המדעית. לא הייתי תמה, אילו נתגלה, שהיכולת של הפעולה הפתוגינית היא באמת יתרונם של היצרים הליבידונאיים, ושתורת־הליבידו היתה יכולה לחוג את נצחונה על פני כל הקו כולו, החל בנברוזים האקטואליים פשוטי־הצורה ביותר ועד להתנכרות הפסיכוטית הקשה ביותר של הפרט. והרי ראינו כקו האופיני של הליבידו, שהיא מסרבת להשתעבד לעולם הממשות, לְאֲנַנְקֶה*. אך נראה לי קרוב לודאי מאוד, שיצרי־האני

* ההכרח (יונית).

נסחפים במעלה שניה על ידי הרמיזות הפתוגיניות של הליבידו וגורמים בהכרח הפרעה לפעולה. ואיני יכול לראות כאן אי־הצלחה של כיוון החקירה שלנו גם כשאנו עתידים להכיר, שבפסיכוזים קשים יצרי־האני מותעים אפילו במעלה ראשונה; העתיד יוכיח זאת, לפחות לכם. אך הרשוני לחזור רגע אל האימים, כדי להבהיר את הסתומה האחרונה שהנחנו בסיתומה. אמרנו, אין זה עולה בקנה אחד עם היחס של אימים וליבידו, הידוע בכלל יפה כל־כך, שהאימים הממשיים יהיו למראה הסכנה גילוים של יצרי־ההתקיימות, דבר שבכל זאת אין כמעט לחלוק עליו. אך מה היו פני הדברים, אילו יצא אפקט־האימים לא מיצרי־האני האיגואיסטיים אלא מן הליבידו של האני? והלא מצב־האימים מכל מקום לא תכליתי הוא, ואי־תכליתיות שלו נעשית גלויה כשהוא משיג מדרגה גבוהה יותר. או אז הוא מפריע את הפעולה, בין של הבריחה או של ההגנה, שהיא בלבדה תכליתית ומשמשת לצורך ההתקיימות. נמצא, כשאנו מייחסים את החלק האפקטיבי של האימים הממשיים לליבידו של האני ואת הפעולה ליצר ההתקיימות, אנו מסלקים כל קושי להלכה. ובדרך אגב, הרי לא תחשבו ברצינות, שהאדם בורח משום שהוא מרגיש אימים? לא, האדם מרגיש באימים והוא בורח מאותו טעם כללי, המתעורר למראה הסכנה. אנשים שיצאו בשלום מסכנות־חיים גדולות מספרים, שלא הרגישו אימים כלל, אלא עסקו בפעולה, דרך משל כוננו את הנשק אל חית־הטרף, וזה היה ודאי המעשה התכליתי ביותר.

שיעור עשרים ושבעה

הַהַעֲבָרָה

רבותי! כיון שאנו מתקרבים עכשיו לגמר שיחותינו, תתעורר בכם תקוה מסוימת, שאינה צריכה להתעותכם. אתם סבורים ודאי, שלא נהגתי אתכם באש ובמים של החומר הפסיכואנליטי, כדי לפטור אתכם באחרונה בלא אמירת דבר או חצי דבר על התירפיה, שעליה מיוסדת בכל זאת האפשרות לעסוק בפסיכואנליזה בכלל. גם אי אפשר לי למנוע מכם נושא זה, משום שכאן תכירו מתוך ההסתכלות עובדה חדשה, שבלעדיה תהא ההבנה של החליות שעסקנו בחקירתן לא מושלמת בצורה מורגשת ביותר.

ידעתי, שאין אתם מחכים להדרכה בטכניקה, כיצד לעשות באנליזה לשם מטרות תירפיבטיות. אין אתם רוצים אלא לדעת בקוים כלליים, מה דרך שהתירפיה הפסיכואנליטית פועלת בה ומהי משיגה בקירוב. הכרת הדבר הזה היא זכותכם, שאין לחלוק עליה. אך אין בדעתי להודיעכם זאת, אלא אני עומד על כך, שתמצאו זאת מעצמכם.

תהרהרו בדבר! הכרתם את כל העיקר והעצם בתנאי החליה וכן כל הגורמים הניכרים באדם שחלה. מה מקום נשאר כאן לפעולה התירפיבטית? כאן קודם כל ההכשרה התורשתית; — שאין אנו באים לדבר בה לפרקים קרובים, מכיון שהיא מוטעמת בתוקף על ידי אחרים, ואין אנו יודעים לומר בה כל דבר חדש. אך אַל תחשבו, שאנו מפחיתים את ערכה; דוקא בתורת תירפיבטים אנו מרגישים בבירור הרבה את כוחה. מכל מקום אין אנו יכולים לשנות בה דבר וחצי דבר; גם לגבינו היא דבר נתון ועומד, התוחם תחום לטרחתנו. ואחר כך באה ההשפעה של חויות הילדות המוקדמות, שאנו רגילים להקדים מקומה באנליזה; הן שייכות לעבר, ואין

אנו יכולים לבטלן. ולבסוף כל מה שכללנו בשם „מניעה ממשית", כאסון החיים, שהוא מקור המחסור באהבה, העוני, ריב המשפחה, אי־ההצלחה בנשואין, רוע המצב החברותי והחומרה של התביעות המוסריות, שהאדם כפוף למרותן. יש כאן, כמובן, כר נרחב מדי לתירפיה פעילה מאוד, אך מן הדין שתהא זו תירפיה, כדרך שעסק בה לפי דברי המסורת העממית הוינאית הקיסר יוסף השני, התערבות לשם גמילת חסד של תקיף, שבני האדם כופפים עצמם לרצונו ומפניו עוברים הקשיים מן העולם. אך אנו מה אנו, שנהא עושים אותה גמילת־חסדים כלי־שרת לתירפיה שלנו? מהיותנו עניים וחסרי־אונים מבחינה חברותית, נאלצים למצוא את מחיתנו בפעולתנו הרפואית, אין בידנו לתת את טרחתנו גם לנטול־האמצעים, מה שלא נבצר בכל זאת מרופאים אחרים ובשיטות ריפוי אחרות. התירפיה שלנו גוזלת זמן רב מדי ונמשכת ימים רבים מדי. אך שמא תאחזו באחד המומנטים הנזכרים ותהיו סבורים, שמצאתם שם את המקום המתאים להשפעתנו. כשההגבלה המוסרית, הנדרשת על ידי החברה, יש לה חלק במחסור המוטל על החולה, כי אז יוכל הריפוי לתת לו את האומץ או, פשוט, להורותו לעבור על סייגים אלה, למצוא סיפוק ורפאות לעצמו מתוך ויתור על מילוי האידיאל הנערץ על ידי החברה, ואף על פי כן לא קיימו אותו לפרקים מרובים כל־כך. נמצא, שהאדם מבריא מתוך כך, שהוא „חי מלוא סיפוקו" בסכסואליות. על כל פנים על הריפוי האנליטי נופל כאן צל, שאינו משמש את המוסר הכללי. מה שהיא נותנת לפרט, היא שוללת מן הכלל.

אך, רבותי, מי מסר לכם ידיעות מוטעות כל־כך? אין מקום לומר, שהעצה, „לחיות מלוא סיפוק" בסכסואליות יכולה היתה למלא תפקיד בתירפיה האנליטית. היא לא תוכל אפילו משום כך בלבד שהודענו בעצמנו, שהחולה קיים בו קונפליקט קשה־עורף בין הרחשוש הליבידונאי לבין ההדחקה הסכסואלית, בין הכיוון החושני ולבין החוש האסקיטי, הנזירי. אותו קונפליקט אינו עשוי להתבטל על־ידי שמסייעים בידי אחד הכיוונים האלה שינצח את מתנגדו. שהרי אנו רואים, שהעצבני יד ההתנזרות היא אצלו על העליונה. התוצאה היא, שהשאיפה הסכסואלית המדוכאה מבקשת לעצמה נשימת־רווחה בסימפטומים. ועכשיו, בחילופו של

דבר, אילו היינו מביאים לנצחונה של החושנות, כי אז ההדחקה הסכסו־אלית שנדחקה לקרן זוית היתה מחויבת למצוא תחליף לעצמה בסימפטומים. אף אחת משתי הכרעות אלו אינה עשויה להביא את הקונפליקט הפנימי לידי גמר, תמיד יישאר חלק אחד ללא סיפוק. אין אתה מוצא אלא מקרים מועטים בלבד, שבהם הקונפליקט רפה כל־כך, שמומנט כעין עמידת הרופא לאחד הצדדים יכול להכריע בדבר, ואותם מקרים אינם צריכים בעצם טיפול אנליטי. אנשים, שהרופא מקוה להשפיע עליהם כך, היו מוצאים אותו דרך גם בלי סיועו של הרופא. הלא ידעתם, כשאדם צעיר, החי חיי פרישות, מחליט בדעתו לעסוק בתשמיש שלא כדת או כשאשה נטולת סיפוק מבקשת פיצוי לעצמה בגבר אחר, הרי לא חיכו בדרך כלל להיתרו של הרופא או של האנליטיקן.

במצב דברים זה מתעלמים ברגיל מן הנקודה העיקרית היחידה, שאין להחליף את הקונפליקט הפתוגיני של הנברוטיקנים במלחמה הנורמלית של הרחשושים הנפשיים, העולים מאותו קרקע פסיכולוגי עצמו. אין זו אלא התאבקות של כוחות, שהאחד מהם הגיע עד לדרגת הלפני־מודע והמודע, והשני נעצר בדרגת הלא־מודע. משום כך אין הקונפליקט יכול לבוא לידי גמר; הנאבקים קרבים זה לזה כה מעט כדוב הלבן והלויתן במשל הידוע. הכרעה אמתית לא תהא אלא כשהשנים מזדמנים באותו הקרקע האחד. סבורני, שתפקידה היחיד של התירפיה הוא לטרוח שדבר זה יהא בגדר האפשר.

יתר על כן יכולני להבטיחכם, שקיבלתם ידיעות כוזבות אם אתם מניחים, שעצה והדרכה בעניני־החיים הן חלק לא נפרד של ההשפעה האנליטית. אדרבה, ככל האפשר הרינו דוחים אותו תפקיד של יועץ ומדריך, ואין לך דבר שנרצה בו, משהחולה יהא מכריע מעצמו בענינים שלו. לתכלית זו אנו גם דורשים, שכל ההחלטות, שחשיבותן מרובה לחיים, על ברירת־המקצוע, מפעלים משקיים, נשואים וגיטין, ידחן לגמר האריכה של הריפוי ורק לאחר שנגמרה יוציאן לפועל. תודו איפוא שמצב־הדברים הוא שונה ממה שתיארתם לעצמכם. רק באנשים ידועים צעירים ביותר או חסרי־אונים ונטולי־מעמד בהחלט אין אנו יכולים לנהוג את ההגבלה הרצויה. כאן אנו מחויבים לזווג את פעולת הרופא לפעולת המחנך; כאן

אנו מכירים יפה יפה את האחריות המוטלת עלינו ונוהגים בכל הזהירות הדרושה.

ברם, אותו מרץ שבו אני מגין על עצמי בפני התוכחה, שבריפוי האנליטי מדריכים את העצבני לחיות מלוא סיפוקו, אין אתם רשאים להסיק מתוכו את המסקנה, שאנו פועלים עליו ברוח הנימוס החברותי. גם דבר זה רחוק מלבנו לפחות באותה מידה. אין אנו אמנם ריפורמטורים אלא מסתכלים בלבד, אך לא נוכל להמנע מהסתכל בעינים מבקרות, ומצאנו שמן הנמנעות הוא לגלגל בזכות המוסר הסכסואלי המוסכם, ליחס ערך גבוה לדרך, שבו מנסה החברה לסדר למעשה את בעיות חיי־המין. אנו יכולים לעשות לה לחברה חשבון פשוט, שמה שהיא קוראת לו מוסריות שלה, שכרו יוצא בהפסד הקרבנות שהיא מקריבה, ושדרך הפעולה שלה אינו מבוסס על אמיתות ואף אינו מעיד על חכמה. אין אנו חושכים בקורת זו מן החולים שלנו, אנו מרגילים אותם לבירור חפשי מדעה קודמת של הענינים הסכסואליים כשל כל הענינים האחרים, ואם לאחר גמר ריפוים נעשו עצמאיים, והם מחליטים לפי ראות עיניהם לתפוס איזו עמדת־בינים בין חיים במלוא הסיפוק והפרישות ללא תנאי, שום אחד מן המוצאות האלו אינו מייסר את כליותינו. אנו אומרים לנפשנו, מי שהחינוך לאמת נתקיים בו בהצלחה כנגד עצמו, חזקה עליו שהוא מוגן לעולם בפני סכנת אי־המוסריות, ויהא קנה־המידה המוסרי שלו נבדל מבחינה כלשהי מקנה־המידה המקובל בחברה. ובדרך אגב, נזהר נא מכך, שלא נהא מפריזים בערכה של שאלת ההתנזרות לגבי ההשפעה על הנברוזים. במקרים מועטים בלבד אתה יכול לשים קץ למצב הפתוגיני של המניעה ולהצטברות הליבידו הכרוכה בו, על ידי צורה של תשמיש, שאפשר להשיגה בלא יגיעה.

נמצא, שעל ידי התרת החיים במלוא הסיפוק הסכסואלי אין אתם יכולים לפרש את הפעולה התירפיבטית של הפסיכואנליזה. בקשו סיבה אחרת. חושבני, בשעה שדחיתי אותה השערה שלכם, החזירה אתכם הערה אחת משלי לדרך הנכון. התועלת שאנו מביאים היא בודאי במה שאנו מחליפים את הלא־מודע במודע, בתירגומו של הלא־מודע כדי מודע. ואמנם כך הוא הדבר. מתוך שאנו ממשיכים את הלא־מודע עד למודע, אנו

מבטלים את ההדחקות, מסלקים את התנאים להתהוות הסימפטומים ואנו משנים את הקונפליקט הפתוגיני לנורמלי, שמחויב למצוא איך שהוא את יישובו. אין אנו מעוררים בחולה אלא אותו שינוי פסיכי בלבד; ובמידה שידו של זה מגעת, בה במידה מצליחה גם פעולת־העזרה שלנו. במקום שאין אתה יכול לבטל כל הדחקה או תהליך פסיכי מקביל לה, שם גם התירפיה שלנו אין לה במה להתגדר.

אנו יכולים להביע את מטרת טרחתנו בנוסחאות שונות: לעשות את הלא־מודע למודע, ביטול ההדחקות, סתימת הפרצות האמנסטיות, כולם כאחד מביאים לדבר אחד. אך שמא לא תמצאו קורת־רוח בהודאה זו. אתם סברתם, שהבראתו של העצבני הוא דבר מה אחר, שהוא הופך להיות איש אחר. לקבל על עצמו את העבודה המייגעת של הפסיכואנליזה וכל התוצאה כולה תהא במה, שיש בו משהו פחות מן הלא־מודע ומשהו יותר מן המודע משהיה לו מקודם. אך קרוב לודאי שאתם מפחיתים בערך שינוי פנימי מסוג זה. העצבני שנתרפא נעשה באמת איש אחר, אך ביסודו נשאר, כמובן, כשהיה, הינו הוא נעשה מה, שיכול היה במיטב המקרים ליעשות בתנאים הרצויים ביותר. אך זה רב מאוד. כשתשמעו, מה אנו מחויבים לעשות וכמה התאמצות אנו צריכים כדי להטיל בחיי־הנפש שלו אותו שינוי דל ערך לכאורה, כי אז תיראה לכם החשיבות של הבדל כזה ברמה הפסיכית מהימנת לגמרי.

אני מניח להרף־עין את הענין כדי לשאול, אם ידעתם תירפיה סיבתית מהי? כך מכנים דרך־פעולה, המכוון לא כנגד חזיונות המחלה, אלא קובע כמטרה לעצמו את סילוק סיבות המחלה. התירפיה הפסיכואנליטית שלנו תירפיה סיבתית היא או לא? התשובה אינה פשוטה, אך שמא היא מניחה לנו שעת כושר להכיר, שאותה השאלה אין לה חשיבות. כל עוד שהתירפיה האנליטית אינה קובעת את סילוק הסימפטומים כתפקיד קרוב לעצמה, היא נוהגת כתירפיה סיבתית. בבחינה אחרת תוכלו לומר, שאינה סיבתית. אנו התחקינו על שלשלת הסיבות למן ההדחקות עד לכשרי־היצרים, עד לעצמתם היחסית בקונסטיטוציה ועד לסטיות במהלך־התפתחותם. ועתה בואו ונניח, שהיה בידנו להתערב בדרך כימית בשפע הרב הזה, להעלות או להוריד את כמות הליבידו הנמצאת אותה שעה

בעין או לחזק את היצר האחד מחורבנו של היצר השני, כי אז היתה זו תירפיה סיבתית במובנה האמיתי, שהאנליזה שלנו עשתה את העבודה המוקדמת ההכרחית של הריגול והחקירה לשמה. כאשר ידעתם, אין כיום מקום לדבר על השפעה מעין זו על תהליכי הליבידו; בתירפיה הפסיכית שלנו אנו פוגעים במקום אחר של צירוף־הענינים, לאו דוקא בשרשי החזיונות הנראים לעינינו, אך בכל זאת הרחק מדי מן הסימפטומים, במקום שיכולנו להגיע אליו על ידי תנאים מופלאים למדי.

מה עלינו, איפוא, לעשות כדי להחליף את הלא־מודע בחולים שלנו במודע? לפנים סבורים היינו, שהדבר פשוט מדי, לא היינו צריכים אלא לנחש ולמצוא אותו לא־מודע וללחשו לו. אך ידענו כבר, שלא היתה זאת אלא טעות קצרת־ראות. ידיעתנו אנו על הלא־מודע אינה שקולת־ערך עם ידיעתו שלו; כשאנו מוסרים לו את ידיעתנו שלנו, אינו שם אותה תחת הלא־מודע שלו, אלא בסמוך לו, ונמצא שלא נשתנה בו אלא מעט. אדרבה, אנו מחויבים לתאר לעצמנו אותו לא־מודע מבחינה טופית, אנו חייבים למצוא אותו בזכרונו במקום שנתהווה על ידי הדחקה. אותה הדקחה יש לסלק, או אז יוכל להתקיים בפשטות תחליף הלא־מודע במודע. אך כיצד מבטלים הדחקה מעין זו? תפקידנו נכנס כאן לדרגתו השניה. בתחילה מציאת ההדחקה, ואחר כך סילוק ההתנגדות המקיימת אותה הדחקה.

כיצד מסלקים את ההתנגדות? בדרך כזה: מתוך שאתה מנחש ומוצא אותו ולוחשו באוזן החולה. הרי ההתנגדות אף היא מקורה בהדחקה, באותה הדחקה שאנו מבקשים לפתור, או בהדחקה שאירעה קודם לכך. הרי היא נוצרת מן הכיבוש־שכנגד, שנתחולל לשם הדחקת הרחשוש המגונה. נמצא, שאנו עושים עכשיו, מה שרצינו כבר לעשות בתחילה, מפתרים, מנחשים ומוצאים ומודיעים זאת; אך עכשיו אנו עושים זאת במקום הראוי. הכיבוש־שכנגד או ההתנגדות שייכת לא ללא־מודע, אלא לאני המסייע בידנו, ואפילו בשעה שאותה התנגדות אינה צריכה להיות מודעת. ידענו, שהדברים אמורים כאן בדו־המשמעות של המלה „לא־מודע", כחזיון מכאן וכשיטה מכאן. הדבר נראה מוקשה ומעורפל מאוד; אך הלא אין זו אלא חזרה, האם לא כן? אנו מוכנים לכך משכבר, — אנו מצפים שהחולה יסתלק מאותה התנגדות

והכיבוש־שכנגד יתכנס למקומו, לאחר שהנחנו את האפשרות לאני על ידי הפתר שלנו להכיר את ההתנגדות. כי מה הם הכוחות המניעים שאנו משתמשים בהם במקרה כיוצא בזה? ראשית השאיפה של החולה להבריא, שהניעה אותו לכפוף עצמו לעבודה המשותפת עמנו, והשנית בסיוע שאנו מסתייעים בשכלו, שאנו תומכים בו על ידי פתרנו. אין ספק, ששכלו של החולה קל לו יותר להכיר את ההתנגדות ולמצוא להדחקה את התירגום ההולם לה, כשאנו נותנים לו את המוצגים הצפויים המתאימים לכך. כשאני אומר לכם: שאו עיניכם לשמים, תראו שם כדור פורח, תמצאו אותו ביתר קלות, משהייתם מוצאים אילו הזמנתיכם רק להביט למעלה, אם תגלו שם משהו. גם הסטודנט המציץ לראשונה במיקרוסקופ, המורה עומד על גבו ולוחש לו, מה יש לו לראות שם, שאם לא כן לא יראנו כלל, אף על פי שהוא בנמצא ונראה לעין.

ועתה העובדה. הנחת־האב שלנו מוצאת לה צידוק במנין שלם של צורות חליה עצבנית, בהיסטיריות, במצבי־האימים, בנברוז־הכפיה. מתוך אותה מציאת ההדחקה, גילוי־ההתנגדויות, רמיזה על המודחק אנו מצליחים באמת לפתור את השאלה, הינו להתגבר על ההתנגדויות, לבטל את ההדחקה ולשנות את הלא־מודע להיותו מודע. וכאן אנו מקבלים רושם ברור, כיצד מתחו־ללת בנפש החולה מלחמה נמרצת לשם התגברות על כל התנגדות והתנגדות, מלחמה נפשית נורמלית באותו קרקע פסיכולוגי עצמו בין הנימוקים הרוצים לקיים את הכיבוש־שכנגד ובין אלה המוכנים לוותר עליו. הראשונים הם הנימוקים הישנים, שבזמנם עשו את מעשה־ההדחקה; בין האחרונים נמצאים הנימוקים שנתווספו מקרוב, העתידים, כפי שאנו מקוים, להכריע את הקונפליקט במובן שלנו. אנו הצלחנו לחזור ולחדש את קונפליקט־ההדחקה הישן ולהביא את התהליך שנתפטר אז לידי בחינה ובדיקה. כחומר חדש אנו מוסיפים ראשית כל את האזהרה, שההכרעה הקודמת הביאה לידי מחלה, וההבטחה, שהכרעה אחרת תסלול את הדרך להבראה, ושנית השינוי הכביר של כל התנאים כולם משעת הדחיה הראשונה. אז האני היה חלש, ינקותי, ושמא היה לו יסוד לנדות את דרישת־הליבידו כסכנה. ואילו כיום נתחזק ונעשה בעל נסיון, ועל כל אלה הרופא עומד לו בשעת דחקו לעזור לו. וכך אנו רשאים לקוות, שנביא את הקונפליקט

המחודש לידי מוצא טוב מן המוצא שבהדחקה, וכאמור, מצדיקה אותנו ההצלחה בהיסטיריות, בנברוזי־האימים ובכפיה.

אך מצויות צורות־מחלה אחרות, שבהן ההתנהגות התירפיבטית שלנו אינה מצליחה לעולם אף על פי שהתנאים שווים. גם כאן היו הדברים אמורים בקונפליקט ראשוני בין האני והליבידו, שהביא לידי הדחקה — אף על פי שמבחינה טופית אפשר להגדיר אותה הגדרה אחרת, — וגם כאן בגדר האפשר הוא לחשוף ולגלות את המקומות, שבהם אירעו אותן ההדחקות בחיי החולה, אנו משתמשים באותו דרך־פעולה, מוכנים לאותן הבטחות עצמן, מגישים אותה עזרה עצמה על ידי מסירת המוצגים הצפויים, ושוב הבדל הזמן בין ההווה ובין אותן ההדחקות מסייע למוצא אחר של הקונפליקט. ואף על פי כן לא תצלח בידנו, לבטל התנגדות או לסלק הדחקה כלשהי. אותם חולים בעלי פרנויה ומילנכוליה, בעלי דמנטיה פרקוכס, נשארים כשהיו ללא שינוי ומחוסנים בפני התירפיה הפסיכואנ־ליטית. מה הגורם לכך? לא החסרון בשכל; שיעור ידוע של כושר פעולה שכלית יידרש כמובן בחולים שלנו, אך בכך ודאי אין מחסור לפרנואיקנים, למשל, המצרפים צירופים חריפים כל־כך. ולא נוכל גם להרגיש כל חסרון בשאר הכוחות המניעים. בעלי המילנכוליה, למשל, תודעה היא בהם שהם חולים ומשום כך סבלם קשה כל־כך, ואילו בעלי הפרנויה אינם יודעים זאת כל עיקר, אך לא משום כך קל יותר להגיע אליהם. אנו עומדים כאן בפני עובדה, שאין אנו מבינים אותה ואנו מצווים משום כך גם לפקפק, אם הבנו באמת בנברוזים האחרים את ההצלחה האפשרית בכל תנאיה.

כשאנו מוסיפים לעסוק בהיסטיריקנים ובנברוטיקנים־מכפיה שלנו, מיד עולה לפנינו עובדה אחרת, שלא היינו מוכנים לה בשום פנים. לאחר שעה קלה אנו מחויבים להרגיש, שאותם חולים נוהגים בנו מנהג מיוחד לגמרי. הרי סבורים היינו, שנתנו דין וחשבון לעצמנו מכל הכוחות המניעים הבאים במנין בשעת הריפוי, שהעמדנו את המצב בינינו לבין החולה על רציונליזציה גמורה עד שהוא ניתן לסיקור כשאלת־חשבון, והנה מתחוור, שמשהו נתגנב בכל זאת, שלא הובא במנין כלל. חדשה לא־צפויה זו כשלעצמה פניה מרובים, ועל כן אתאר תחילה את צורות־התגלותה המצויות יותר והמסתברות יותר.

אנו מרגישים, איפוא, שהחולה, שאין לו אלא לבקש מוצא מקונ־פליקטי־היסורים שלו, מגלה ענין מיוחד באישיותו של הרופא. כל מה שקשור באישיות זו חשיבותו נראית לו מרובה יותר מעניניו שלו ומטה אותו ממחלתו. המגע והמשא עמו נעשה מתוך כך לזמן־מה נעים מאוד; הוא מחזיק לו טובה במיוחד, משתדל בכל אשר יוכל להראות עצמו אסיר־תודה, הוא מגלה עדינות ויתרונות במהותו, שלא היינו אולי מבקשים אותם אצלו. הרופא אף הוא קובע לעצמו דעה רצויה על החולה ומברך על המקרה שהקרה לו להגיש עזרה דוקא לאישיות שחשיבותה מיוחדת. משנזדמנה לרופא שעת־כושר לשוחח עם קרובי החולה, הריהו שומע להנאתו, שאותה אהדה היא הדדית. החולה לא ייעף משבח את הרופא בביתו ולהלל בו מעלות חדשות לבקרים. „הוא שוגה בך, סומך עליך בעינים עצומות; כל מה שאתה אומר לו הריהו בעיניו כהתגלות", מספרים קרוביו. פעמים שאחד ממקהלה זו יראה ראיה חדה יותר ויאמר: זה משעמם כבר, אינו מדבר בשום דבר אחר אלא בך ותמיד רק אתה עולה על לשונו.

אנו רוצים לקוות, שהרופא הוא צנוע מדי, שיסמיך אותה הערכה של אישיותו על ידי החולה על התקוות, שהוא מקוה להן, ואת הרחבת אופקו האינטלקטואלי על ידי התגליות המפתיעות והמשחררות, שהריפוי מביא עמו. בתנאים אלה גם האנליזה מתקדמת התקדמות מהודרת, החולה מבין מה רמז ניתן לו, מתעמק בשאלות, שהריפוי מעמיד לפניו, חומר הזכרות ונצנוצי־הרעיונות זורם אליו בשפע, הוא מפתיע את הרופא בודאות ובכוח־הוכחה של פתריו, והלה אינו יכול אלא לאשר בקורת־רוח, בכמה רצון החולה מקבל את כל החידושים הפסיכולוגיים, הרגילים לעורר אצל הבריאים, בעולם החיצוני, את ההתנגדות העזה ביותר. יחס השלום בשעת העבודה האנליטית מתאימה לו גם הטבה אובייקטיבית, שהכל מודים בה, במצב המחלה.

ברם, מזג אויר יפה כל־כך אינו מן המצוי תמיד. יום אחד מתקדרים השמים. בריפוי מתחילים מתגלים קשיים; החולה מכריז כי במוחו לא מנצנץ עוד כל דבר. רושם ברור הוא בך, שהתענינותו שוב אינה בעבודה, ובלב קל הוא עובר על הפקודה שניתנה לו לומר הכל, שמנצנץ במחשבתו, ושלא להירתע מפני עיכוב־בקורת. הוא מתנהג, כאילו היה מחוץ לריפוי.

כאילו לא עשה חוזה עם הרופא; ברור שלבו נתון למשהו, אלא שהוא רוצה לשמרו לעצמו. זהו מצב מסוכן בשביל הריפוי. אתה עומד בפירוש לפני התנגדות תקיפה. אך מה אירע כאן?

כשיש בידך לברר שוב את המצב הרי אתה מכיר, שסיבת הליקוי היא במה, שהחולה העביר על הרופא רגשות־עדנה אינטנסיביים, שאין להם צידוק לא בהתנהגותו של הרופא ואף לא ביחס שנוצר תוך כדי ריפוי. אותה עדנה מה הצורה שהיא מתגלה בה ומה המטרות שהיא שואפת להן,— זה תלוי, כמובן, בתנאים האישיים של השנים הנוגעים בדבר. כשהדברים אמורים בעלמה צעירה ובבחור צעיר, יהא רושם של התאהבות נורמלית, וכדבר מובן ייראה לנו, שבחורה מתאהבת באיש, שהיא יכולה לשהות עמו ביחידות ולשוחח בענינים אינטימיים, ושהוא עומד בפניה באותה עמדה נוחה של עוזר ומושיע העולה עליה בכוחו, ומשום כך קרוב לודאי שנתעלם מכך, שאותה בחורה נברוטית היה בה יותר מקום לצפות לליקוי בכשרון־האהבה. יותר שהיחסים האישיים של הרופא והחולה מתרחקים ממקרה משוער זה, יותר יהא זה משונה בעינינו, שאף על פי כן נמצא אותו יחס־הרגשות מוחזר לקדמותו. עוד אפשר, כשהאשה הצעירה, שאינה רואה אושר בנשואיה, נתפסה לתאוה רצינית אל רופאה הפנוי עדיין, כשהיא מוכנה להפרד מבעלה ולהיות לו לאשה, או במקרה של עיכובים חברותיים אינה חוששת לפתוח בחשאי ביחס־אהבה עמו. והרי דברים מעין אלה מצויים גם מחוץ לפסיכואנליזה. אך בתנאים אלה אתה שומע בהשתוממות גילויי־דעת מצד הנשים והבחורות, המכריזים על עמדה קבועה בהחלט לבעיה התירפיבטית: ידוע ידעו תמיד, שרק על ידי האהבה הן עתידות להבריא, ומתחילת הריפוי ציפו לכך, שעל ידי יחסים אלה תינתן להן סוף־סוף אותה מתנה, שהחיים מנעו אותה מהן עד כה. רק משום אותה תקוה טרחו טורח מרובה כל־כך בריפוי והתגברו על כל הקשיים שבהודעה. ואנו מצדנו נוסיף: וכל שקשה להאמין בו בדרך כלל, הובן לנו בקלות כל־כך. אך הודאה כזו מפתיעה אותנו; היא מערערת את חשבונותינו. האמנם נשמטה מידנו העמדה החשובה ביותר בהערכתנו?

ובאמת, ככל שנסיוננו גדל והולך, פחות אנו יכולים להתנגד לאותו תיקון המלבין פני המדעיות שלנו. בפעמים הראשונות אפשר היה לחשוב,

שהריפוי האנליטי נתקל בליקוי על ידי מאורע ארעי, הינו שאינו מכוונתו ולא נתחולל על ידו. אך כשאותה זיקת־עדנה של החולה אל הרופא חוזרת ונשנית כסדר בכל מקרה חדש, כשהיא מתגלה תמיד בתנאים הלא־רצויים ביותר, דוקא ביחסי־איבה משונים, גם אצל האשה הזקנה, גם כלפי איש השיבה, גם במקום שאין בו לפי דעתנו כל פיתויים, או אז אנו מחויבים בכל זאת להסתלק מן הרעיון של ליקוי מקרי ולהכיר, שהדברים אמורים בחזיון, הקשור במהות המחלה קשר פנימי ביותר.

אותה עובדה חדשה, שאנו מכירים, איפוא, מתוך התנגדות אנו קוראים לה העברה (Übertragung)· אנו מתכוונים להעברה של רגשות על אישיותו של הרופא, משום שאיננו סבורים, שמצב הריפוי יכול להצדיק התהוות רגשות כאלו. אדרבה, אנו משערים, שכל אותה נכונות־הרגשות מקורה ממקום אחר, היא היתה נטועה ועומדת בחולה ובהזדמנות הריפוי האנליטי היא מֻעֲברת על אישיותו של הרופא. ההעברה עשויה להתגלות כדרישה סוערת לאהבה או בצורות מתונות יותר; תחת המשאלה, להיות אהובה, יכול שתצוף ותעלה אצל הבחורה הצעירה המשאלה להיות בתו האהובה של האיש הזקן, השאיפה הליבידונאית יכולה להמתיק את עצמה עד כדי הצעה של ידידות לא־נפרדת, אך לא־חושנית אידיאלית. כמה נשים יודעות להמריא (Sublimieren) את ההעברה ולשנות מן הטבע שלה, עד שהיא קונה לעצמה כשרון־קיום מיוחד במינו; אחרות מוכרחות לגלותה בדמותה הגסה הראשונית, ועל הרוב נמנעת־המציאות. אך בעצם הרי דבר אחד הוא תמיד, ולעולם אתה מכיר בה את המוצא מאותו המקור האחד.

קודם שאנו שואלים את עצמנו, היכן אנו מבקשים לכנס את העובדה החדשה של ההעברה, מוטב שנשכלל את תיאורה. מה מצב־הדברים בחולים גברים? הלא בהם יש רשות לקוות, שאפשר להמנע מן ההתערבות המכבידה של הבדלי־המין ושל המשיכה המינית. אך התשובה היא, שהמצב לא ישתנה בהרבה מאשר אצל חולות נשים. אותה זיקה אחת לרופא, אותה הפרזה בערך מעלותיו, אותה התבטלות בתוך הענינים שלו, אותה קנאה לכל אלה, הקרובים אליו בחיים. הצורות המומראות של ההעברה בין איש לאיש מצויות בה במידה לפרקים מרובים יותר והדרישה הסכסואלית

הישרה מצויה בה לפרקים רחוקים יותר, במידה שההומוסכסואליות הנגלית נדחית מפני השימושים האחרים של אותם הקומפוננטים של היצרים. הרופא רואה לפרקים מרובים יותר בחולים הזכרים משהוא רואה בנשים צורת־התגלות של ההעברה, הנראית בסקירה ראשונה כסותרת את כל התיאור עד כאן, זו התגלות ההעברה האויבת או ה ש ל י ל י ת.

נברר לעצמנו תחילה, שההעברה מתגלה בחולה מראשית הריפוי וזמן־מה היא המניע החזק ביותר של העבודה, אינך מרגיש בה ולא כלום וגם אינך צריך לתת דעתך עליה, כל עוד היא פועלת פעולה טובה על האנליזה הנעשית בשותפות. אך משהיא משתנה להיותה ניגוד, אתה חייב להפנות לה תשומת־לב ולהכיר, ששינתה את יחסה לריפוי מתוך שני תנאים שונים ומתנגדים. ראשית בשעה שהיא נטיה עדינה שנתחזקה כל־כך וגילתה בבירור כל־כך את סימני מוצאה מן הצורך הסכסואלי, עד שהיא מחויבת להרגיז על עצמה התנגדות פנימית, ושנית, בשעה שהיא עשויה לא רחשושי־עדנה אלא רחשושי־איבה. הרגשות האויבים גילוים מאוחר בדרך כלל מגילוי הרגשות העדינים; כשהם מתקיימים בשעה אחת ניתנת לנו השתקפות יפה לאַמבִּיוָֹלֶנטיות של הרגשות, השולטת במרבית יחסינו האינטימיים לאנשים אחרים. הרי רגשי האיבה כהרי רגשי העדנה מורים על זיקת רגש, כשם שהרי הסרבנות כהרי הצייתנות מורות על אותה תליות עצמה, ולו גם בחילופי־צורה. לא נוכל להטיל ספק בכך, שרגשי־האיבה לרופא ראויים לשם של „העברה", משום שמצב הריפוי ודאי אינו סיבה מספקת להתהוותם; התפיסה המוכרחת של ההעברה השלילית נוטעת בנו בדרך כך את הודאות, שלא שגינו במשפטנו על ההעברה החיובית או העדינה.

מהו מקור ההעברה, מה הם הקשיים שהיא מזמנת לנו, כיצד אנו מתגברים עליה ובאחרונה מה תועלת אנו מפיקים ממנה, בכל אלה יש לעסוק בפרוטרוט ב„יורה דעה" טכני של האנליזה והיום לא אגע בכך אלא נגיעה קלה. מן הנמנעות הוא שנהא מוותרים לדרישות החולה שמקורן בהעברה, היה זה חוסר־שחר לדחותן בעין רעה או גם בהתמרמרות; אנו מנצחים את ההעברה מתוך שאנו מוכיחים לחולה, שמקור רגשיו לא במצב ההווה ואינם מכוונים לאישיות הרופא, אלא שהם חוזרים על דבר, שכבר

נתארע בו קודם לכך. כך אנו כופים אותו לשנות את חזרתו לזכרון. או אז ההעברה, בין העדינה ובין האויבת, שנראתה מכל מקום כסכנה הגדולה ביותר לריפוי, נעשית מכשיר מצוין בידו, שבעזרתו נפתחים התחומים הסגורים ומסוגרים של חיי־הנפש. אך הייתי רוצה לומר לכם דברים אחדים, כדי לפטור אתכם מן הצד המוזר שבהופעת חזיון לא צפוי זה. הלא לא נשכח, שמחלת החולה, שאנו עוסקים באנליזה שלו, איננה דבר־מה מסוים, קרוש, אלא גדלה ומוסיפה ומתפתחה כיצור חי. ההתחלה של הריפוי אינה שמה קץ לאותה התפתחות, אך משהריפוי נתגבר על החולה יימצא, שכל הייצור החדש של המחלה מכוון כלפי מקום יחיד אחד, הינו כלפי היחס אל הרופא, וכן אפשר להשוות את ההעברה לשכבת הקַמביום שבין העצה והקליפה של העץ, שממנה יוצאות יצירת רקמות חדשות וצמיחת הגזע בעובי. כשהעברה התנשאה עד לידי חשיבות זו, תידחה בהרבה העבודה על הזכרות של החולה. ואז מן הנכון הוא לומר, ששוב אין לך עסק במחלתו הקודמת של החולה, אלא בנברוז שנוצר מחדש ושינה מן המטבע שלו, המשמש תחליף לנברוז הראשון. אנו התחקינו מלכתחילה על אותה המהדורה החדשה של המחלה הישנה, ראינו אותה בהתהוותה ובצמיחתה ואנו מוצאים בו דרכנו לבטח, משום שאנו עצמנו עומדים כאובייקט במרכזה. כל הסימפטומים כולם של החולה ניטלה חשיבותם הראשונית וסיגלו עצמם למשמעות חדשה, שיחס לה אל ההעברה. או שלא נתקיימו אלא סימפטומים כאלו בלבד, שאותו עיבוד עשוי היה להצליח בידם. אך ההתגברות על אותו נברוז מלאכותי חדש חלה בזמן אחד עם פיטור המחלה, שהוחל בריפויה, עם פתירת התפקיד התירפיבטי שלנו. אותו אדם שנעשה נורמלי וחפשי מפעולת רחשושי־היצר המודחקים ביחסו לרופא, יישאר כך בחייו הפרטיים, גם לאחר שהרופא נסתלק הימנו.

אותה חשיבות לא רגילה ומרכזית ממש בשביל הריפוי, נודעת להעברה בהיסטיריות, בהיסטיריות־האימים ובנברוזי־הכפיה, שמשום כך הם נכללים בצדק בשם „נ ב ר ו ז י ה ה ע ב ר ה". מי שקיבל מתוך העבודה האנליטית את הרושם המלא מעובדת ההעברה, שוב לא יוכל להטיל ספק בטיבם של הרחשושים המדוכאים, היוצרים ביטוי לעצמם בסימפטומי הנברוזים האלה, ולא יהא זקוק להוכחה חותכת יותר של טבעם הליבידונאי.

אנו רשאים לומר, שודאותנו כי הסימפטומים יש להם ערך של סיפוקי־תחליף ליבידונאיים לא נתחזקה בהחלט אלא מתוך שילוב ההעברה.

ועתה יש לנו יסוד מלא לתקן את התפיסה הדינמית הקודמת שלנו בתהליך־הריפוי ולהביאה לידי התאמה עם ההשקפה החדשה. כשהחולה צריך להלחם ולנצח את הקונפליקט הנורמלי עם ההתנגדויות, שגילינו לו באנליזה, הריהו זקוק לדחיפה רבת־כוח, המשפיעה על ההחלטה במובן הרצוי לנו, המביאה לידי הבראה, שאם לא כן יכול היה להתארע, שהחליט להסכים לחזרה על המוצא הקודם ומה שהועלה עד לתודעה יורד שוב אל ההדחקה. ההכרעה באותה מלחמה לא הבנתו האינטלקטואלית היא שמכריעה אז — זו אינה חזקה וחפשית עד כדי פעולה כזו — אלא יחסו לרופא בלבד. ככל שההעברה שלו היא במזל חיובי, היא נותנת לרופא סמכות ונעשית אמונה בהודעותיו ובתפיסותיו. בלי אותה העברה, או כשהיא שלילית, לא היה מטה אוזן לדברי הרופא ולנימוקיו. האמונה חוזרת כאן על תולדות־ההתהוות שלה עצמה; היא נצר מן האהבה ובתחילה לא היתה זקוקה להוכחות. ורק אחר כך ייחדה להם מקום כזה, שהתחילה בוחנת ובודקת אותם כשהם מובאים על ידי אדם חביב עליה. הוכחות בלא אותה משענת לא הועילו ולא כלום, ומרבית בני האדם אין הוכחות אלו נחשבות להם כלום. נמצא, שהאדם בכלל גם מן הבחינה האינטלקטואלית אפשר להגיע אליו רק באותה מידה, שהוא מוכשר לכיבוש־האובייקט הליבידונאי, ויש לנו יסוד גמור לראות בשיעור הנרקיסמוס שלו גבול להשפעה שהוא יכול לקבל גם על ידי הטכניקה האנליטית הטובה ביותר ולחשוש לו.

אנו מחויבים לייחס לכל בני האדם הנורמליים כולם את הכשרון לכוון כיבושי־אובייקט ליבידונאיים גם כלפי אנשים. אותה נטיה־להעברה של הנברוטיקנים הַנזכרים אינה אלא תגבורת לא רגילה של אותה תכונה כללית. אך בכל זאת היה הדבר משונה מאוד, אילו קו־אופי אנושי נפוץ וחשוב כל־כך לא היה מורגש מעולם ולא היה נעשה בו שימוש מעולם. כך אירע באמת. ב ר נ ה י ם ביסס במבט נוקב ללא טעות את תורת החזיונות ההיפנוטיים על אותו כלל, שכל האנשים כולם כפופים באיזה אופן שהוא לסוגֶסטיה, „עלולים לסוגסטיה" (suggestibel). העלילות לסוּ־גסטיה שלו אינה אלא הנטיה להעברה, שהובנה במקצת צמצום מדי, כך

שההעברה השלילית לא מצאה בה מקום לעצמה. אך ב ר נ ה י ם לא יכול היה לומר מעולם, מהי בעצם סוגסטיה והתהוותה כיצד. היא היתה לו עובדה יסודית, שלא יכול להוכיח את מוצאה. הוא לא הכיר בתליות של ה„עלילות לסוגסטיה” בסכסואליות, בפעולת הליבידו. ואנו חייבים לדעת, שלא הסתלקנו בטכניקה שלנו מן ההיפנוזה אלא כדי לחזור ולגלות את הסוגסטיה בדמות של ההעברה.

ברם, עכשיו אני מפסיק ומניח לכם לדבר. אני מרגיש, שטענה מתעוררת ומתגדלה בכם בכוח כזה, שהיא עשויה לשלול מכם את הכשרון להקשיב, אם לא ניתן לה רשות הדיבור: „ובכן סופך שהודית, שאתה מסתייע בעבודתך בסוגסטיה כדרך ההיפנוטיקנים. והרי כזאת תיארנו לנו משכבר. אך אם כך, עקיפי־הדרך מסביב לזכרות של העבר למה הם, גילויו של הלא־מודע, מעשה־הפתירה והתירגום המחזיר את הסילופים לקדמותם, ההוצאה הכבירה של טורח, זמן וכסף למה הם, כשסוגסטיה בלבד היא שפועלת? על שום מה אינך משפיע כנגד הסימפטומים סוגסטיה במישרין כדרך האחרים, ההיפנוטיקנים הישרים? ושוב, אם יש בדעתך להתנצל בכך שעשית בעקיפי־הדרך שלך תגליות פסיכולוגיות חשובות ומרובות, שהן מסתתרות בסוגסטיה הישרה, מי יערוב לנו עכשיו את ודאות התגליות האלו? כלום אין אלו תוצאה מן הסוגסטיה, שלא בכוונה דוקא; כלום לא תוכל גם בתחום זה להדביק בחולה ככל שיעלה על רוחך וככל שייראה נכון בעיניך”?

מה שאתם טוענים כאן כנגדי מעניין מאוד ומחייב מתן־תשובה. אך היום שוב איני יכול לעשות, אין לנו שהות לכך. נדחה, איפוא, לפעם הבאה. עתידים אתם לראות, שאוכל לעמוד בדיבורי. היום אני חייב לסיים במה שפתחתי. הבטחתי להבינכם בעזרת העובדה של ההעברה, על שום מה אין טרחתנו התירפיבטית נעטרת בהצלחה בנברוזים הנרקיסטיים.

אני יכול לעשות זאת במלים מועטות, ואתם תראו, בכמה פשטות נפתרת החידה וכמה הכל מתמזג יפה יפה. מתוך ההסתכלות אנו למדים, שבני אדם שחלו בנברוזים נרקיסטיים ניטל מהם כל כשרון־העברה או שאין להם אלא שיירים קלושים הימנו. הם דוחים את הרופא לא מאיבה, אלא מאדישות, משום כך גם אינם כפופים להשפעתו; מה שהוא אומר, מניח

אותם באדישותם, אינו עושה בהם כל רושם, משום כך המיכניסמוס של הריפוי, שאנו נוהגים לגבי אחרים, התחדשות הקונפליקט הפתוגיני והתגברות על התנגדות ההדחקה, לא יוכל לחזור בהם לקדמותו. הם נשארים כשהיו. הם ניסו כבר כמה פעמים בכוחות עצמם בנסיונות־ריפוי, שהביאו אותם לידי תוצאות פתולוגיות; לא נוכל לשנות כאן ולא כלום.

מתוך רשמינו הקליניים מאותם חולים אמרנו, שמן המחויב שכיבוש־האובייקט יהא מבוטל אצלם והליבידו של האובייקט תהא משתנה לליבידו של האני. על ידי סימן זה הבדלנו אותם מן הקבוצה הראשונה של הנברו־טיקנים (היסטיריה, נברוז־אימים וכפיה). התנהגותם בשעת הנסיון התיר־פיבטי מאַשר אותה השערה. הם אינם מראים כל סימן של העברה, ומשום כך גם טרחתנו נעולה בפניהם, ואין אנו יכולים להעלות להם ארוכה.

שיעור עשרים ושמונה

הַתְּרַפְּיָה הָאֲנָלִיטִית

רבותי! ידעתם, על מה נדבר היום. שאלתם אותי, על שום מה אין אנו משתמשים בתירפיה הפסיכואנליטית בסוגסטיה הישרה, כשאנו מודים, שהשפעתו מיוסדת בעיקר על ההעברה, הינו על הסוגסטיה, ונלוה לכך הספק, אם אנו יכולים בתגבורת זו של הסוגסטיה להיות ערבים לאובייקטיביות של תגליותינו הפסיכולוגיות. הבטחתי לכם תשובה מפורטת.

סוגסטיה ישרה אינה אלא סוגסטיה המכוונת כנגד גילוים של הסימפטומים, מלחמה בין האבטוריטה שלכם והנימוקים של המחלה. כאן אין אתם נותנים דעתכם לאותם נימוקים, ואינכם דורשים מן החולה אלא שיהא מדכא את גילוים בסימפטומים. אין כל הבדל פרינציפיוני בכך, אם אתם מטילים את החולה בהיפנוזה או לא. ברנהים קבע שוב בחריפות המציינת אותו, שהסוגסטיה היא העצם והעיקר בחזיונות ההיפנוטיסמוס, ואילו ההיפנוזה עצמה היא כבר תוצאה של הסוגסטיה, אין היא אלא מצב שבא מן הסוגסטיה, והוא היה משתמש בחיבה יתירה בסוגסטיה במצב של ערות, שפעולתה כפעולת הסוגסטיה בהיפנוזה.

מה הייתם רוצים לשמוע תחילה בשאלה זו, עדותו של הנסיון או בירורים עיוניים?

נתחיל בראשונה. הייתי תלמידו של ברנהים, שביקרתיו בננסי בשנת 1889 וספרו על הסוגסטיה תירגמתי לגרמנית. במשך שנים עסקתי בריפוי ההיפנוטי, בתחילה בסוגסטיה אוסרת (Verbotsuggestion) ואחר כך זיווגתי לה את החקירה והדרישה של החולה על פי שיטת ברויאר. נמצא, שאני רשאי לדון על ההצלחות של התירפיה ההיפנוטית או הסוגסטיבית מתוך נסיון מרובה. אם על פי פתגם מדיציני ישן צריכה

התירפיה האידיאלית להיות מהירה, נאמנה ולא־נעימה לחולה, הרי שהשיטה הברנהימאית קיימה על כל פנים שתים מדרישות אלו. היא ניתנה לביצוע מהר יותר, הינו לאין שיעור מהר יותר מן השיטה האנליטית, והיא לא גרמה לחולה לא יגיעה ואף לא תרעומת. והרופא הדבר נמאס עליו במשך הזמן — כל מקרה ומקרה בדרך אחד ובטקס אחד לאסור את קיום הסימפטומים השונים בתכלית, מבלי להבין משהו במשמעותם וערכם. לא היתה זו אלא עבודה כלאחר יד, ולא פעולה מדעית והעלתה בזכרון את המגיה, ההשבעה ומעשי־הלהטים; אך הרי זה לא בא במנין בהתחשב עם התענינותו של החולה. היסוד השלישי חסר היה; אותה דרך־פעולה לא היתה נאמנה מבחינה כלשהי. כאן ניתן לה שימוש וכאן לא ניתן לה שימוש; כאן הושג הרבה וכאן הושג מעט מאוד, ולא ידעו לעולם על שום מה עלתה לנו כך. גרוע מהפכפכות זו של דרך־הפעולה היה חסרון־רציפות בהצלחה. כעבור זמן־מה, משנזדמן לך לשמוע שוב על החולים, ראית שחזרו היסורים הראשונים לקדמותם, או שנתחלפו ביסורים חדשים. יכולת לשוב ולהפנט. מאחורי הפרגוד נשמעה האזהרה, שהובעה בפי בעלי־נסיון, שלא להתחייב בנפש עצמאותו של החולה מתוך חזרה מרובה על ההיפנוזה ושלא להרגילו באותה תירפיה כבאמצעי נרקוטי. נניח, שהדבר הצליח כמה פעמים כמלוא־משאלתנו; לאחר טרחה קלה היתה בידנו הצלחה מלאה ומתמדת. אך התנאים של מוצא רצוי כל־כך נשארו סתומים. פעם אירע לי, שמצב קשה, שסילקתיו כולו על ידי ריפוי היפנוטי קצר, חזר ללא־שינוי לאחר שהחולה נתכעסה לי שלא באשמתי, ולאחר שהתפייסנו ביטלתיו מחדש וביתר יסודיות והוא בכל זאת חזר ונתגלה, לאחר שחזרה והתנכרה אלי. פעם אחרת אירע לי, שחולה אחת, שהצלתי וחזרתי והצלתי אותה על־ידי היפנוזה ממצבים עצבניים, כרכה פתע־פתאום, בשעת ריפוי מקרה קשה־עורף במיוחד, את זרועותיה מסביב לצוארי. והרי דבר כזה כופה אותך לעסוק, בין שתרצה ובין שלא תרצה, בשאלה לטבעה ולמוצאה של האבטוריטה הסוגסטיבית שלך.

עד כאן הנסיון. הוא מלמדנו, שבויתורנו על הסוגסטיה הישרה לא ויתרנו על דבר שאין לו תמורה. ועתה הרשוני לצרף לכאן בירורים אחדים. השימוש בתירפיה ההיפנוטית אינו מטיל על החולה ועל הרופא אלא

עבודה קלה. תירפיה זו מתאימה יפה עם ההערכה של הנברוזים, שמרבית הרופאים מחזיקים בה עדיין. הרופא אומר לו לעצבני: הלא אינך חסר ולא כלום, אין זו אלא עצבנות, ומשום כך אני גם יכול לבטל את תלונותיך במלים מועטות וברגעים מספר. אך יש בכך התנגדות למחשבתנו האֶנֶרגֶטית, שעל־ידי התאמצות כוחות מועטה נביא לידי תנועה משא גדול, כשאתה אוחז בו בידך ובלי עזרת תכשירים מתאימים. ככל שהתנאים ניתנים להשואה מלמדנו גם הנסיון, שאותו מעשה־להטים אינו מצליח בנברוזים. אך ידעתי שהוכחה זו אינה ללא ערעור; יש גם „יוצאים״.

לאור ההכרה, שרכשנו מתוך הפסיכואַנליזה, אנו יכולים לתאר את ההבדל בין הסוגסטיה ההיפנוטית והפסיכואנליטית תיאור כזה: התירפיה ההיפנוטית באה לכסות משהו בחיי־הנפש ולטפול אותו טֶפֶל, והתירפיה האנליטית באה לגלות משהו ולסלקו. הראשונה פועלת פעולה כקוסמיטיקה, והאחרונה ככירורגיה. הראשונה משתמשת בסוגסטיה כדי להטיל איסור על הסימפטומים, היא מחזקת את ההדחקות, אך היא מניחה בדרך כלל ללא־שינוי את כל התהליכים, שהביאו לידי התהוות־הסימפטומים. התירפיה האנליטית מעמיקה יותר כלפי השורש, כלפי הקונפליקטים שמהם נוצרו הסימפטומים, והיא משתמשת בסוגסטיה כדי לשנות את תוצאת הקונפליקטים האלה. התירפיה ההיפנוטית מניחה את החולה באפס מעשה וללא־שינוי ומשום כך באותה מידה ניטל גם כוח־התנגדותו לכל עילת־חליה חדשה. הריפוי האנליטי מטיל עבודה קשה על הרופא ועל החולה כאחד לשם סילוק התנגדויות פנימיות. מתוך התגברות על התנגדויות אלו חיי־הנפש של החולה משתנים לתמיד, מתנשאים לדרגת התפתחות גבוהה יותר והיא מוגנת בפני אפשרויות מחלה חדשות. אותה עבודת ההתגברות היא עיקרה ועצמה של פעולת הריפוי האנליטי, החולה חייב לקיימה, והרופא מסייע לו בכך בעזרת הסוגסטיה, הפועלת במובן של חינוך. משום כך גם אמרו בדין, שהריפוי הפסיכואנליטי אינו אלא מין לאחר־חינוך.

אני מקוה, שעכשיו בירַרתי לכם, במה נבדלת דרך־השימוש שלנו בסוגסטיה התירפיבטית מדרך השימוש שהוא בגדר האפשר בתירפיה

ההיפנוטית בלבד. מתוך העמדת הסוגסטיה על ההעברה אתם מבינים גם את ההפכפכנות, שנזדקרה לעיננו בתירפיה ההיפנוטית, ואילו התירפיה האנליטית אפשר לקבוע שיעוריה עד גבולותיה. בשימושי היפנוזה אנו תלויים בהם במצב כשרון־ההעברה של החולה, מבלי שנוכל להשפיע עליו עצמו. ההעברה של האדם, שצריך להפנטו, יכול שתהא שלילית או, כפי שמצוי על הרוב אַמבִּיוָֹלנטית, יכול שמצא לו תריס בפני ההעברה שלו בקביעת יחסים מיוחדים; אין אנו יודעים בזה ולא כלום. בפסיכואנליזה אנו טורחים בהעברה עצמה, מסלקים כל מה שעומד כנגדה, מתקינים לנו את המכשיר, שאנו רוצים להשפיע על ידו. ובדרך כך ניתנת לנו האפשרות, להפיק מכוחה של הסוגסטיה תועלת אחרת לגמרי; היא מסורה לרשותנו; לא שהחולה עצמו משרה סוגסטיה על עצמו ככל שירצה, אלא אנו שמכוונים את הסוגסטיה שלו, ככל שהחולה כפוף בכלל להשפעתה.

ועכשיו תאמרו, שאין זה מעלה או מוריד, אם אנו מכנים את הכוח הדוחף של האנליזה שלנו בשם העברה או סוגסטיה, קיימת בכל זאת סכנה, שההשפעה על החולה עושה את הודאות האובייקטיבית של תגליותינו כמפוקפקת. מה שטוב ונוח לתירפיה, רע ומזיק לחקירה. היא היא הטענה שנשמעה לפרקים מרובים ביותר כנגד הפסיכואנליזה, ואנו חייבים להודות, שאף אם אינה צודקת, הרי בכל זאת אינך יכול לדחותה כלא־נכונה. אך אילו היתה מוצדקת, כי עתה לא היתה הפסיכואנליזה אלא צורה מסולפת יפה יפה, פעילה במיוחד של הריפוי הסוגיסטיבי, ואנו רשאים להקל ראשנו בכל משפטיה על השפעות־החיים, הדינמיקה הפסיכית, הלא־מודע. כך היא גם סברתם של מתנגדינו, וביתר יחוד כל מה שמתייחס לחשיבותן של החויות הסכסואליות, אם לא הן עצמן, כביכול „הכנסנו ללבם" של חולים, לאחר שצירופים כאלו צמחו ועלו בדמיון המושחת של עצמנו. סתירת הטענות האלו מצליחה ביתר קלות על־ידי ההסתייעות בנסיון, משהיא מצליחה בעזרת התיאוריה. מי שעשה בעצמו פסיכואנליזות יכול היה להיווכח פעמים אין מספר בכך, שמן הנמנע הוא להשרות סוגיסטיה על החולה בדרך זו. אין כמובן, כל קושי לעשותו חסיד של תיאוריה ידועה ולהביאו בדרך כך לידי השתתפות בטעותו האפשרית של הרופא. הוא מתנהג בכך ככל אדם אחר, כתלמיד, אלא שעל־ידי כך השפעת רק

על שכלו ולא על מחלתו. יישוב הקונפליקטים שלנו וההתגברות על התנגדויותיו מצליחים רק אז, כשנותנים לו מוצגי־כפיה כאלו, המתאימים התאמה גמורה למציאות שבתוכו. כל השערות הרופא שלא נמצאו מכוונות לאמת, מתבטלות במשך האנליזה, הן מוכרחות להסתלק ולהתחלף בהשערות נכונות יותר. על ידי טכניקה שקודה מתכוונים למנוע התהוות הצלחות־סוגסטיה קיקיוניות; אך אין מקום לחששות, כשהצלחות כאלו מופיעות, משום שאין מסתפקים בהצלחה הראשונה. אין אתה רואה את האנליזה מוגמרת כל עוד לא נתפרשו הסתומות שבאותו מקרה, לא נסתתמו פרצות־הזכרון ולא נתגלו העילות להדחקות. הצלחות המקדימות מדי להתגלות יותר משאתה רואה בהן סיוע וחיזוק אתה רואה בהן מכשולים לעבודה האנליטית ואתה סותר אותן הצלחות מתוך שאתה מבטל את ההעברה, שעליה יסודן. בעצם קו אחרון זה הוא הוא שמבדיל את הריפוי האנליטי מן הריפוי הסוגסטיבי הטהור ופוטר את התוצאות האנליטיות מן החשד, שהן הצלחות סוגסטיביות. בכל ריפוי סוגסטיבי אחר נשמרת ההעברה בשקידה יתירה, אין נוגעים בה; בריפוי האנליטי ההעברה עצמה היא נושא הריפוי והיא מתפרדת לכל אחת מצורות־גילויה. עם גמר הריפוי האנליטי מחויבת ההעברה עצמה להסתלק, ואם ההצלחה מתגלה עכשיו או קיימת מקודם, הרי לא בסוגסטיה יסודה, אלא בפעולה שנעשתה בעזרתה של ההתגברות על התנגדויות פנימיות, בשינוי הפנימי שחל בחולה.

כנגד התהוות סוגסטיות בודדות פועלת ודאי העובדה, שבשעת הריפוי אנו צריכים להלחם בלי־הרף בהתנגדויות, היודעות להשתנות להעברות שליליות (אויבות). אנו גם לא נאחר להסתייע בכך, שמנין מרובה של תוצאות בודדות של האנליזה, שבדרך כלל אפשר היה לחשוד בהן כאילו היו פרי הסוגסטיה, מתאשרות לנו מצד אחר, שאין עליו ערר. במקרה זה אנו מעידים עלינו בעלי הדמנטיה והפרנויה, הנעלים, כמובן, מחשד של השפעה סוגסטיבית. מה שאותם חולים מספרים לנו על תירגומי הסמלים וההזיות, שפרצו בהם וחדרו עד לתודעה, חופף בדיוק עם התוצאות של חקירותינו בלא־מודע של הנברוטיקנים־מהעברה ובזה הוא מחזק את האמיתות האובייקטיבית של פתרינו, שהוטל בהם ספק לפרקים מרובים. אני סבור שלא תהיו טועים אם תסמכו בנקודות אלו על הפסיכואנליזה.

ועתה יש בדעתנו לשכלל את תיאורנו בדבר המנגנון של הריפוי, מתוך שנלביש אותו נוסחאות מתורת־הליבידו. הנברוטיקן אינו מוכשר להנאה ולמעשה; להנאה אינו מוכשר משום שהליבידו שלו מכוונת לא לאובייקט ממשי, ולמעשה — משום שהוא מחויב להוציא מנה הגונה מן האנרגיה שלו, כדי לקיים את הליבידו בהדחקה ולעמוד על נפשו מפני התקפתה. הוא היה בריא, אילו הקיץ הקץ על הקונפליקט בין האני שלו והליבידו שלו, והליבידו היתה שוב מסורה לרשותו של האני שלו. נמצא, שהתפקיד התירפיבטי הוא בכך, לשחרר את הליבידו מן הזיקות של אותה שעה, שניטלו מידי האני ולשעבדן שוב לאני. היכן שרויה, איפוא, הליבידו של הנברוטיקן? קל למצוא; היא מקושרה לסימפטומים הנותנים לה את הסיפוק־התחליף שהוא בלבד בגדר האפשר באותה שעה. נמצא, שאנו מחויבים להשתרר על הסימפטומים, לפענחם, ממש כדרישת החולה. לשם פיענוח הסימפטומים יש הכרח לחזור לשרשי התהוותם, לחדש את הקונפליקט שנוצרו ממנו ולכוונם בעזרת הכוחות־מניעים האלה, שלא נמסרו בשעתם לרשותו, למוצא אחר. בדיקה זו של תהליך ההדחקה אתה יכול להגשימה רק במקצת בשיירי־הזכרות של אותם התהליכים, שגרמו להדחקה. החטיבה המכרעת של העבודה נעשית, מתוך שאתה יוצר ביחסך אל הרופא, ב„העברה", מהדורות חדשות של אותם קונפליקטים ישנים, שבהן החולה היה רוצה להתנהג, כדרך שהתנהג בזמנו, בעוד שעל־ידי גיוס כל כוחות הנפש המסורים לרשותך אתה כופה עליו הכרעה אחרת. נמצא, שההעברה נעשית שדה־מלחמה, שבו מזדמנים כל הכוחות הנאבקים זה עם זה.

כל הליבידו כולה ככל התנגדות כנגדה נצברת לשם היחס הזה לרופא; וכאן אין להימנע מכך, שהסימפטומים יתערטלו מן הליבידו. במקום מחלתו העצמית של החולה באה המחלה שנוצרה בדרך מלאכותי של ההעברה, מחלת־ההעברה, מקום אובייקטי־הליבידו הלא־ממשיים השונים תופס שוב האובייקט הדמיוני של אישיות הרופא. אך המלחמה החדשה לאותו אובייקט מתעלה בעזרת הסוגסטיה של הרופא לידי מדרגה פסיכית גבוהה ביותר, היא חולפת ועוברת כקונפליקט נפשי תקין. על ידי מניעת הדחקה מחודשת בא קץ להתנכרות בין האני והליבידו, והאחדות הנפשית של האיש חוזרת לקדמותה. כשהליבידו חוזרת ונפרדת מן האובייקט

הארעי של אישיות הרופא, שוב אינה יכולה לחזור אל האובייקטים הקודמים שלה, אלא נמסרת לרשותו של האני. הכוחות שהיא נאבקת עמהם בשעת העבודה התירפיבטית הזו הם הנטיה של האני כנגד כיוונים ידועים של הליבידו, שנתגלתה כנטיה להדחקה מכאן, והמשיכות או הדביקות של הליבידו, שאינה מניחה ברצון את האובייקטים שנכבשו פעם על־ידה מכאן.

נמצא, שהעבודה התירפיבטית מתפרדת לשתי דרגות; בדרגה הראשונה נדחקת כל הליבידו מן הסימפטומים אל ההעברה ושם היא מתרכזת, בדרגה השניה נעשית המלחמה לאותו אובייקט חדש והליבידו נפטרת הימנו. השינוי המכריע בגמר הטוב של המחלה הוא סילוק־ההדחקה מאצל קונפליקט מחודש זה, כך שהליבידו שוב אינה יכולה להשתמט מן האני על־ידי הבריחה אל הלא־מודע. אותו שינוי לא יהא בגדר־האפשר אלא על־ידי שינוי־האני, הנעשה בהשפעת־הסוגסטיה של הרופא. על־ידי עבודת־הפתר, ההופכת את הלא־מודע כדי מודע, מתגדל האני מחורבנו של אותו לא־מודע, על־ידי הסברה ידועה הוא נעשה נוח להתפייס כלפי הליבידו ונוטה להעניק לה סיפוק כלשהו, ופחדו מפני תביעות הליבידו מפחית על־ידי האפשרות לפטור חלק ממנה בדרך סובלימציה. ככל שהתהליכים בשעת הריפוי חופפים יפה עם תיאור אידיאלי זה, בה במידה תגדל ההצלחה של התירפיה הפסיכואנליטית. גבול להצלחה זו שם חסרון קלות־התנועה של הליבידו, היכולה שלא להרפות מן האובייקטים שלה, ועקשנותו של הנרקיסמוס, שאינו מתיר להעברה על האובייקטים להתפשט למעלה מגבול ידוע. שמא אנו מפיצים תוספת־אור על הדינמיקה של תהליך־הריפוי על־ידי ההערה, שאנו קולטים את כל הליבידו כולה שהופקעה משלטונו של האני, מתוך שאנו גוררים על־ידי ההעברה מקצתה לעצמנו.

אף לא תהא שלא במקומה ההזכרה, שחלוקות הליבידו, הנוצרות בשעת הריפוי ועל־ידו, אין אנו רשאים להסיק מהן מסקנה ישרה על השכנת הליבידו בשעת המחלה. נניח, שעלה בידנו, על־ידי ריפוי ופתירת העברה חזקה מן האב על הרופא, לפטור מקרה המחלה בהצלחה, כי אז תהא בכל זאת טעות להסיק, שהחולה סבל קודם מאותה זיקה לא־מודעת של הליבידו שלו אל האב. ההעברה על האב אינה אלא שדה־הקרב בלבד, שבו אנו

מתגברים על הליבידו; הליבידו של החולה הופנתה לכאן מעמדות אחרות. שדה־קרב זה אינו מחויב בהכרח להיות דומה כאחד המבצרים החשובים של האויב. ההגנה על עיר־הבירה של האויב אינה צריכה ליעשות לפני שעריה דוקא. רק לאחר שההעברה נתפרקה שוב אנו יכולים להחזיר במחשבתנו לקדמותה את חלוקת־הליבידו, שהיתה קיימת בשעת המחלה.

מנקודת הראות של תיאורית הליבידו אנו יכולים לומר עוד מלה אחרונה בדבר החלום. החלומות של הנברוטיקנים כמעשי־הכשל שלהם וכנצנוצי־רעיונותיהם החפשיים משמשים לנו לשם ניחוש משמעותם של הסימפטומים ומציאתם ולשם גילוי השכנתה של הליבידו. הם מראים לנו בצורה של מילוי־המשאלה, מהם רחשושי־המשאלות שבאו לידי הדחקה ומהם האובייקטים שהליבידו, שניטלה מן האני, תלתה עצמה בהם. פתר החלומות ממלא משום כך בריפוי הפסיכואנליטי תפקיד גדול ובכמה מקרים הריהו ימים רבים האמצעי החשוב ביותר של העבודה. ידענו כבר, שמצב־השינה כשלעצמו מרפה במידת־מה את ההדחקות. על־ידי ההקלה הזו של המַחַץ המעיק עליה ניתנת לה האפשרות, שהרחשוש המודחק ייצור לו בחלום ביטוי ברור בהרבה לאין שיעור מן הביטוי שהסימפטום יכול לתת לו במשך היום. כך נעשה תלמוד החלום גישה הנוחה ביותר להכרת הלא־מודע המודחק, שהליבידו שניטלה מן האני שייכת אליו.

ברם החלומות של הנברוטיקנים אינם שונים בשום פרט חשוב מהחלומות של הנורמליים. נמצא, שאנו חייבים לומר, כי ההבדל בין נברוזה ובריאות כוחו יפה רק ליום ואינו נמשך בחיי־החלום. אנו נאלצים להעביר גם על האדם הבריא מנין של הנחות, הנובעות מן הקשר שבין החלומות והסימפטומים של הנברוטיקן. אין אנו יכולים להכחיש בכך, שאף בחיי־הנפש של הבריא קיים אותו דבר, שהוא לבדו מכשיר את יצירת־החלום ויצירת־הסימפטומים ואנו מחויבים להסיק את המסקנה, שאף הוא עושה הדחקות, מבזבז מאמצים ידועים כדי לקיימן, ששיטת הלא־מודע שלו מסתירה רחשושים מודחקים ושהם עדיין כבושי־אנרגיה, ושחלק מן הליבידו שלו הופקע מרשותו של האני. נמצא, שאף הבריא אינו אלא נברוטיקן־בכוח, אך החלום, כנראה, הוא הסימפטום היחיד, שהוא מוכשר ליצור. משנבחון את חיי הערות שלו בחינה

חודרת יותר, נגלה, כמובן, — מה שסותר אותה תַּדְמִית — שחיים בריאים אלו, כביכול, חדורים המון יצירות־סימפטומים דלות־ערך ומבחינה מעשית לא חשובות.

נמצא, שההבדל שבין בריאות עצבנית ונברוז מצטמצם בבחינה מעשית והוא נקבע על פי התוצאה, אם נשארה באותו אדם מידה מספקת של כשרון־ההנאה והפעולה. קרוב לודאי שהוא מתבאר מתוך היחס היחסי בין כמויות האנרגיה שנשארו חפשיות ובין הכמויות הכפותות על ידי ההדחקה, ואופיו הוא אופי כמותי ולא איכותי. אין אני צריך להזכירכם, שהשקפה זו מבססת מבחינה עיונית את הודאות באפשרות הפרינציפיונית לרפא את הנברוזים, אף־על־פי שביסודם מונח כושר קונסטיטוציונלי.

עד כאן אנו רשאים להסיק מתוך העובדה של זהות־החלומות אצל הבריאים והנברוטיקנים בשביל הכרקטריסטיקה של הבריאות. אך בשביל החלום עצמו עולה מסקנה נוספת, שאין אנו רשאים להפרידו מיחסיו אל הסימפטומים הנברוטיים, ואין אנו צריכים לחשוב, שמהותו מתמצית על־ידי הנוסחה של תירגום־הרעיונות לדרך־ביטוי קדום, ושאנו רשאים להניח, שהוא מראה לנו שיכוני־ליבידו וכיבושי־אובייקט הקיימים באמת.

עוד מעט ואנו מגיעים לסוף דברינו. שמא אתם מאוכזבים, שבפרק על התירפיה הפסיכואנליטית לא סיפרתי לכם אלא דברי־עיון, ולא סיפרתי כלום על התנאים, שבהם מתחילים בריפוי ועל התוצאות שהריפוי משיג. אך אני נמנע משניהם. מן הראשון אני נמנע משום שאין בדעתי לתת לכם הדרכה מעשית בשימוש בפסיכואנליזה, ומן האחרון אני נמנע משום נימוקים שונים. בתחילת שיחותינו הטעמתי, שבתנאים רצויים אנו משיגים תוצאות־ריפוי, שאינן נופלות מן התוצאות המזהירות ביותר בתחום התירפיה הפנימית, ואני יכול גם להוסיף משהו, שאותן התוצאות לא הושגו על ידי כל דרך־ריפוי אחר. אילו אמרתי יותר, הייתי מעורר חשד, שבאתי להחריש דרך תעמולה את קולות־הזלזול הנשמעים כנגד הפסיכואנליטיקנים. בקונגרסים פומביים שמענו וחזרנו ושמענו מפי „חברים" רופאים את דברי־האיום, שתצבוֹרת המפלות וההיזקות האנליטיים עשויה לפקוח את עיני הקהל הסובל שיראה אפסותה של אותה שיטת־ריפוי. אך, גם כשנתעלם מתכונת השנאה וההלשנה שבאותה תחבולה, תצבורת כזו לא היתה עשויה

לאפשר משפט נכון בדבר הפעולה התירפיבטית של האנליזה. התירפיה האנליטית היא, כאשר ידעתם, צעירה לימים; זמן רב הוצרך עד שיכולנו לקבוע את הטכניקה שלה, ודבר זה לא היה יכול להתארע אלא בשעת העבודה ובהשפעת הנסיון המוסיף והולך, משום הקשיים של ההוראה נשען הרופא המתחיל בפסיכואנליזה, במידה מרובה יותר משנשען כל בעל־מקצוע אחר, על כשרונו שלו להשתלם, והתוצאות של שנותיו הראשונות לא תוכלנה לעולם לשמש פסק־דין לכשרון־הפעולה של התירפיה האנליטית.

כמה נסיונות־ריפוי לא הצליחו בראשית האנליזה, משום שנעשו במקרים, שאותה דרך־פעולה אינה הולמת אותם בכלל, וכיום אנו מוציאים אותם מן הכלל על־ידי ההגבלה שלנו. אך אותן ההגבלות אף הן לא ניקנו אלא על־ידי הנסיון. לפנים לא ידעו מראש, שפרנויה ו־Dementia praecox בצורות מגובשות חסומות בפני הריפוי והרופאים היו זכאים עדיין לנסות אותה שיטה במחלות מכל המינים. אך רובם של הכשלונות של אותן השנים הראשונות באו לא באשמת הרופא או משום ברירת־אובייקט לא־מתאימה, אלא בגלל רעת התנאים החיצוניים. אנו לא עסקנו אלא בהתנגדויות הפנימיות של החולה, שאין להימנע מהן והניתנות־לכיבוש. ההתנגדויות החיצוניות, שתנאי־החיים של החולה וסביבתו מכינים לאנליזה, ענינן להלכה דל, אך חשיבותן למעשה גדולה ביותר. הריפוי הפסיכואנליטי יש לדמותו למעשה כירורגי וכמו זה אף זה בא בתביעה, שיהא נעשה באמצעים הרצויים ביותר להצלחה. ידעתם, מהן ההכנות של כירורג רגיל: חדר מתאים, אור יפה, מסייעים, הרחקת־המקורבים וכולי. ועתה שאלו את עצמכם, כמה מניתוחים אלו יסתיימו בטוב, אילו נעשו במעמד של בני־המשפחה, המכניסים ראשם למקום הניתוח ופורצים בצעקה עם כל חיתוך של האזמל. בשעת הריפוי הפסיכואנליטי ההתערבות של המקורבים היא סכנה ממש, וסכנה כזו שאין אתה יודע כיצד לקדם פניה. כנגד ההתנגדויות הפנימיות של החולה, שאתה רואה בהן הכרח, אתה מזוין, אך כיצד תגן על עצמך בפני אותן התנגדויות חיצוניות? מקורבי החולה לא תוכל להם בשום הסברים, אינך יכול לעוררם לכך, שיעמדו מרחוק לכל אותו ענין, ולעולם אין אתה רשאי לעשות יד אחת עמהם, משום

שיש כאן סכנה שתקפח את אימונו של החולה, הדורש — אגב בדין — שאיש־האימונים שלו יעמוד אף הוא לצדו. מי שיודע בכלל, מהן המחלוקות המפלגות לפרקים מרובים את המשפחה, לא יהא נפתע גם בתורת אנליטיקן להכיר, שקרובי־החולה מגלים לפרקים פחות ענין בכך שיבריא, משישאר כמו שהוא. במקום, מה שמצוי כל־כך, שהנברוז קשור בסכסוכים בין בני־המשפחה, שם אין הבריא מרבה להתיישב בדעתו בשעת הברירה בין האינטרס שלו והבראתו של החולה. והרי אין להתפלא על כך, כשהבעל אינו מביט בעין טובה על ריפוי, שבו, כפי שהוא רשאי לשער בדין, עתידים לגולל לפניו את כל פרשת חטאיו; ואף אין אנו מתפלאים על כך, אך אין אנו יכולים להוכיח את עצמנו, כשטרחתנו אינה נעשית בהצלחה ונפסקת קודם זמנה, משום שהתנגדותו של הבעל נצטרפה אל ההתנגדות של האשה החולה. קבלנו על עצמנו משהו, שאינו ניתן להגשמה בתנאים הקיימים.

ממקרים מרובים איני רוצה אלא לספר לכם מקרה אחד בלבד, שבו חייבוני חובות רפואיות ידועות לקבל על עצמי תפקיד של סובל. לפני שנים רבות עסקתי בריפויה האנליטי של בחורה צעירה אחת, שזה ימים רבים שלא יכלה מאימים להלך ברחוב ולהשאר יחידה בבית. החולה הודתה קמעה, שדמיונה נתרגש מן ההסתכלויות המקריות ביחסים העדינים בין אמה לבין ידיד בית אמיד אחד. אך היא היתה לא זריזה כל־כך — או מחוכמת כל־כך — שרמזה לאמה על המתברר בשעות האנליזה, מתוך ששינתה את יחסה לאמה ועמדה על כך, כי אמה בלבד ולא כל איש אחר תגן עליה מפני אימי־הבדידות, ומלאת־אימים חסמה בפניה את הדלת כשרצתה לעזוב את הבית. קודם לכך היתה האם עצמה עצבנית מאוד, אך מצאה רפואתה לפני שנים בבית חולים הידרופטי אחד. נערוב לכך, שהאם הכירה באותו מוסד את האיש, שיכולה לקשור עמו יחס המספק אותה מכל הבחינות. מופתעה על־ידי הדרישות הסוערות של הבת הבינה האם פתאום, למה נתכוונו האימים שלה. היא התחלתה כדי להחזיק את האם בשביה ולשלול ממנה את חופש־התנועה הדרוש לה לשם המגע עם אהובה. האם באה במפתיע לידי החלטה ושמה קץ לריפוי המזיק. הבחורה הובאה לבית חולי־עצבים ובמשך שנים רבות הדגימו אותה כ„קרבן עלוב של הפסיכואנליזה״. וכל אותם הימים רדף אותי הלעז שהלעיזו עלי בשל

סופו הרע של אותו ריפוי. אני שמרתי על השתיקה, משום שראיתי את עצמי כבול על ידי החובה של שמירת הסוד הרפואי. זמן רב אחר כך נודע לי מפי אחד החברים למקצוע, שביקר באותו מוסד וראה בו את הבחורה האגורפובית, שהיחס בין האם וידיד־הבית האמיד מפורסם בכל העיר וקרוב לודאי שבאה על כך הסכמתו של הבעל והאב. על מזבח אותו „הסוד" הָעלה, איפוא, הריפוי לקרבן.

בשנים שלפני המלחמה, כשחולים מארצות רבות דרשו לפתחי ועשוני לא־תלוי בחסדה או ברעתה של עיר מולדתי, קבעתי לעצמי כלל, לא לעסוק בריפוי חולה ש־sui juris לא היה לא־תלוי ביחסי־החיים העיקריים שלו באחרים. אך לא כל פסיכואנליטיקן יוכל להרשות זאת לעצמו. שמא תסיקו מאזהרתי מפני המקורבים את המסקנה, שיש להרחיק את החולים לתכלית הפסיכואנליזה ממשפחתם, ולצמצם, איפוא, תירפיה זו בשוכני בתי־החולים לעצבים. אך איני יכול להסכים עמכם בכך; טוב לאין שיעור יותר כשהחולים — במידה שאינם במצב של ליאות קשה — נשארים בשעת הריפוי באותם התנאים, שבהם הם צריכים להלחם בתפקידים המוטלים עליהם. אלא שהמקורבים אינם צריכים להוציא אותו שכר בהפסד התנהגותם ולהתנגד בכלל לטרחת הרופא התנגדות אויבת. אך כיצד תביאו לידי כך אותם הגורמים החסומים בפנינו! כמובן, שעתידים אתם גם למצוא, כמה מן הסיכויים של הריפוי נקבעים על ידי הסביבה החברותית והמצב התרבותי של המשפחה.

לגבי כושר־פעולתה של הפסיכואנליזה כתירפיה יש כאן סיכוי נוגה, גם כשאנו יכולים להסביר את רובם המכריע של כשלונותינו על־ידי דין וחשבון כזה על הגורמים החיצוניים המפריעים, האף אין זאת? ידידי האנליזה השיאו לנו עצה, לקדם כל אוסף של כשלונות ברשימה של ההצלחות ערוכה על ידנו. אני גם לא הסכמתי לכך. אני טענתי, שהסטטיסטיקה היא חסרת־ערך, כשכל פרט ופרט שבה המשולבים זה בזה אינם דומים ביותר, והמקרים של חליה נברוטית, שעסקו בריפוים, לא היו באמת שווי־ערך מן הבחינות השונות ביותר. מלבד זה משך־הזמן שאפשר לסקרו היה קצר מדי, כדי לשפוט על ההבראה אם היא בת־קיים, ועל מקרים רבים לא יכולת בכלל להודיע הודעה כלשהי. המקרים האלה

היו באנשים, שהסתירו את מחלתם וריפוים, והבראתם אף היא היתה מחויבת להשמר בסוד. אך המניעה הגדולה היתה בהשקפה, שבני־האדם מתנהגים בעניני־התירפיה באי־רציונליות גמורה, כך שאין לך כל סיכוי לפעול בהם משהו על־ידי אמצעים נבונים. כל חידוש תירפיבטי או שהוא נתקל בהתפעלות משכרת, כדרך שנתקל אז, למשל, כשקוֹך פירסם את הטוברקולין* הראשון שלו כנגד השחפת, או שנוהגים בו אי־אמון עמוק כתהום, כדרך שנהגו בהרכבה דז'נראית כנגד אבעבועות המחזיקה ברכה מרובה באמת, שעוד כיום יש לה מתנגדים שאינם רוצים להשלים לה. כנגד הפסיכואנליזה היתה כנראה דעה קודמת. כשהעלית רפואה למקרה קשה, יכול היית לשמוע: אין כל הוכחה בכך, הוא היה מבריא גם מאליו במשך זמן זה. וכשחולה אחת, שגמרה כבר ארבעה מחזורים של דכאון ומניה, באה להתרפא אצלי בהפסקה שלאחר המלנכוליה ושלושה שבועות אחר כך שוב נתחדשה בה המניה, גם כל בני־המשפחה, וגם הסמכות הרפואית הגבוהה שדרשו לעצתה, כולם כאחד האמינו, שההתקפה החדשה אינה אלא תוצאה מן האנליזה שנוסתה בה. כנגד משפטי־הֶקְדֵם לא תועיל ולא כלום; והרי שוב אתם רואים זאת עכשיו באותם משפטי־ההקדם, שקבוצה אחת של העמים העושים את המלחמה מוציאה כנגד חברתה. הדבר הנבון ביותר הוא לחכות ולהניח לזמן שיבלה אותם. ביום מן הימים יחשבו אותם בני־האדם על אותם ענינים עצמם מחשבה אחרת לגמרי ממה שחשבו עד כה; על שום מה לא חשבו קודם כך — נשאר סוד כמוס.

ייתכן, שמשפט־ההקדם כנגד התירפיה האנליטית מתמעט עתה והולך. דומה שההתפשטות התמידית של התורות האנליטיות, התוספות רופאים בכמה ארצות המרפאים על־ידי אנליזה, הן ערבות לכך. כשהייתי רופא צעיר לימים ניתקלתי בסערת־התמרמרות מעין זו של הרופאים כנגד הריפוי בסוגסטיה היפנוטית, שכיום מעמידים אותו ה„פכחים" כנגד הפסיכואנליזה. אך ההיפנוטיסמוס כאמצעי תירפיבטי לא קיים מה שהבטיח בתחילה; אנו הפסיכואנליטיקנים רשאים לראות את עצמנו כיורשיו החוקיים ואין אנו שוכחים, שעלינו להחזיק לו טובה על מידה מרובה

* מִסְנָן מִתְגֵי־שחפת, שהוכן לפי השיטה של קוך. — המתרגם.

של עידוד והסברה עיונית. ההיזקות המיוחסים לפסיכואנליזה מצטמצמים, בעצם, בחזיונות חולפים שבתגבורת הסכסוך, כשהאנליזה נעשתה בלא זריזות, או כשהיא נפסקת באמצע. והרי שמעתם דין וחשבון על כך, מה אנו עושים בחולים, ואתם יכולים לקבוע לעצמכם משפט משלכם על כך, אם טרחותינו מוכשרות להביא לידי היזק ממושך. שימוש־לרע באנליזה אפשרי מבחינות שונות; וביותר ההעברה היא אמצעי מסוכן בידי רופא החסר רגש המצפון. אך אין לך אמצעי או דרך־מעשה רפואי שיהא מוגן בפני השימוש־לרע; כשהאיזמל אינו חותך — לא יצלח גם לריפוי.

הגעתי לסוף דברי, רבותי! יש כאן יותר מאשר דרך־הביטוי המקובל, כשאני מודה, שהחסרונות המרובים של ההרצאות, שהרציתי לפניכם, מדכאים את הרגשתי. יתר על הכל צר לי על כך, שלפרקים מרובים כל־כך הבטחתי לחזור במקום אחר לנושא שנגעתי בו בקצרה, ולבסוף לא הביא צירוף־הענינים לידי כך, שאוכל לעמוד בהבטחתי. קבלתי עלי למסור לכם ידיעות על ענין שאינו מבושל עדיין כל צרכו והנמצא במצב של התפתחות והכללתי המקצרת עצמה נעשתה באחרונה לא מושלמת. בכמה מקומות כנסתי כבר את החומר לשם הסקת מסקנה ידועה ולבסוף לא העליתי אותה. אך לא יכולתי לבוא בתביעה, לעשותכם מומחים לדבר; לא רציתי אלא להביא לכם הסבר ורמיזה.

ביאור מונחים ומושגים פסיכואנליטיים :

אִי־צְלִיחוּת Untauglichkeit

אֵימִים Angst, אחוז אימים ängstlich, הרגשת־אימים, אֵימָנוּת Aengstlichkeit

בּוֹדֵד isolieren, בִּדּוּד Isolation

דַּחַק Drang

הַדְחָקָה Verdrängung (ד״ר ברכיהו)

הַחֲרֵה provozieren (י. אפשטין)

הֶמְנֵעַ Vermeidung

הֶיסֵק Volgerung

הנחה מוקדמת, הנחת־אב Voraussetzung

הַעֲבָרָה Übertragung

הַקְרֵן projizieren, עיין תַּשְׁלֵךְ

הִשְׁתַּכְּנוּת, שִׁכּוּן Unterbringung

הַתָּקָה Verschiebung

זֵכֶר, זְכָרוֹת Erinnerung

זְכָרוֹת כּוֹסִים erinnerungen

זָמָם Vorsatz

זָקִיף Posten

חֲבָלָה Trauma, חֲבָלָנִי traumatisch

חֲלוֹם נִגְלֶה manifester Traum

חֲלוֹם נִסְתָּר latenter Traum

חֲלִיָּה Erkrankung

חֶמְדַּת הָרְאָוָה Schaulust

חֶמְדָן Clitoris (ש. צ׳רניחובסקי)

טֵרוּף־רְאָוָה Beobachtungswahn

טָעוּת הַשֵּׁמַע verhören

יַנְקוּת infantil

יִצּוּר Produktion

יֵצֶר Trieb

יֵצֶר הַהִשְׁתָּרְרוּת Bemächtigungstrieb

יֵצֶר הַהִתְקַיְּמוּת Selbsterhaltungstrieb (י. אפשטין)

יֵצֶר הָרַאֲוָה Schautrieb

יצירות תְּגוּבָה Reaktionsbildungen

כּוֹשֶׁר Anlage

כיבוש־האובייקט Objektsbesetzung

לא־מודע unbewusst

לפני־מודע vorbewusst

מודע bewusst

מַחֲזוֹרִי periodisch

מֵי שִׁלְיָה Fruchtwasser

מַמָּשׁוּת Realität

מַעֲשֶׂה־כֶּשֶׁל Fehlleistung (י. ל. ריקליס)

מַצְבֵּר Akkumulator

מְצִיאוּת Wirklichkeit

מַצְפּוּנוּת Gewissenhaftigkeit

נֶבְרוֹז כְּפִיָּה Zwangsneurose

נֶבְרַסְתֵּינִיָּקן — חלוש עצבים

נטילה בטעות vergreifen

נִצְבָּה Resistenz

נצנוץ רעיון Einfall

סְטִיָּה Abneigung

סימפטום — סימן־היכר

סַלֵּף entstellen

עיקום הכתוב Verlesen

עִנְיָנִי sachlich

עוֹנֶג־אברים Organlust

עִצְבּוּב Innervation (י. אפשטין)

עקרון העוֹנג Lustprinzip

עֵרוּת Wachen

עִתִּי zyklisch

פליטת פה Versprechen

פליטת קולמוס Verschreiben

פִּעֲנוּחַ Entzifferung

פֵּתֶר Deutung

צואר הרחם Vagina

צְלִיחוּת Geschicklichkeit

צלצול־גְרָר Nachklang (ד. שטוק)

צלצול־הֶקְדֵם Vorklang (ד. שטוק)

קִבָּעוֹן Fixation, מקובע fixiert

קיבולת Unternehmung

קליטָה Wahrnehmung

רַחֲשוּש Regung

רְמִיזָה Anregung (ח. נ. ביאליק)

שִגָּעוֹן הָרְדִיפוּת Verfolgungswahn

תַּדְמִית Anschein (ד. שטוק)

תַּהֲלִיךְ Vorgang

תּוֹדָעָה Bewusstsein

תְּחוּשוֹת חֶמְדָה Lustempfindungen

תְּחוּסָה Schonung

תַּחְלִיף Ersatz

תַּסְבִּיךְ Komplex

תַּסְבִּיךְ הַסֵּירוּס Kastrationskomp.

תְּסוּגָה Regression

תַּצְפִּית Beobachtung

תִּצְרוֹפֶת Kombination

תְּקוּפַת הַחֶבְיוֹן Latenzzeit

תַּקִּין normal

תִּשְׁלוּךְ Projektion (ד״ר מ. ברכיהו)

תִּשְׁפּוֹרֶת Toilette (א. סמיטיצקי)

אוֹטוֹאירוֹטיסמוּס — מונח מתורת הליבידו, המורה על סיפוק בלי גוף זר, אלא בגוף עצמו, מחפש ומוצא את האובייקטים שלו בגופו שלו עצמו.

איזוֹר אירוגיני — חלק גוף המספק תענוג סכסואלי, כגון איזור הפה והשפתים.

אַמְבִּיוָֹלֶנְטִי — דו ערכי, גילוי רגשות מנוגדים, עדינים ואויבים, כלפי אותו אדם עצמו. וכן מלים אמביולנטיות מביעות דבר והיפוכו כגון קֹדֶשׁ־קָדֵשׁ, בָּרֵךְ: ברכה וקללה, קַלֵּס־קֶלֶס וכיוצא באלה.

אִינטרוֹוֶרסִיָה — הסתלקות הליבידו מאפשרויות הסיפוק הריאלי וחזרתה אל הדמיון; כיבוש גדוש של הזיות.

אִינצֶסט — בקשת סיפוק מיני בשארי בשר קרובים, באם, באב, באחות; גילוי עריות.

בקורת החלום — הפעולה המחַפה בדרכים שונות, סילופים והמתקות, טישטושים והשמטות, שינויים והחלפות, על המקומות הלא צנועים של הרעיון הנסתר. בקורת החלום מכוונת כנגד מגמות, שהן מגונות מבחינה מוסרית, חברתית ואסתיטית. מונח ליחס הדינמי שבחלום. (ראה הדחקה).

הַדְחָקָה — מושג הקשור בשיטת הלא־מודע. פרויד מדמה את שיטת הלא־מודע לפרוזדור גדול, שבו מתרוצצים רחשושי־הנפש כיצורים בודדים. לפרוזדור זה מצטרף פרוזדור שני, צר יותר, כעין טרקלין, שבו תשהה גם התודעה. אך על הסף שבין שני החדרים עומד שומר (הבקורת) על משמרתו, הבוחן ומבקר את רחשושי־

הנפש הבודדים ואינו מניח להם להיכנס לטרקלין כשאין דעתו נחה מהם. הרחשושים שבפרוזדור הלא־מודע סמויים מעיני התודעה, השוכנת בחדר האחר; תחילה הם מוכרחים להשאר לא־מודעים. משנדחקו והגיעו כבר עד למפתן ונטרדו אחורנית על־ידי השומר אינם עלולים לתודעה; אנו קוראים להם מודחקים. גורל ההדחקה בשביל רחשוש בודד הוא, איפוא, בכך, שהשומר אינו מניחו לעבור מהלא־מודע לתודעה. האני, תכונות אופי ידועות ונסתרות הם ששוקדים על ההדחקה. ההדחקה היא עבודה פסיכית הבאה למנוע מידיעתנו הכרת חלק מהמטרות הסכסואליות.

הַעֲבָרָה — בדרגה ידועה של הריפוי האנליטי מגלה החולה ענין מיוחד באישיותו של הרופא. הוא מראה עצמו אסיר־תודה, מגלה עדינות ויתרונות במהותו, שאולי אינם בו. הוא שוגה בו וסומך עליו בעינים עצומות. החולה מעביר על הרופא רגשות־עדנה אינטנסיביים. חזיון זה קשור במהות המחלה קשר פנימי ביותר. יש העברה חיובית, העשויה רחשושי־עדנה, ויש העברה שלילית, העשויה רחשושי־איבה.

הערכה איקונומית של התהליכים הנפשיים קורא פרויד לחויה המביאה במשך זמן קצר לחיי־הנפש תוספת גירויים חזקה כל־כך, שמן הנמנעות הוא לפרוק עולה של אותה תוספת או לעֲבדה בדרך נורמלית ורגילה. מתוך כך חלות במשק־האֶנרגיה הפרעות ממושכות.

הַתָּקָה — אחת ממלאכותיה של בקורת החלום. יסוד חלום נסתר אינו מתמלא על ידי חלק משלו עצמו, אלא על ידי משהו רחוק יותר, הינו דרך רמז; ופעמים שההדגשה הפסיכית ניתקת מיסוד חשוב ליסוד אחר שאינו חשוב.

זִכְרוֹת כּוֹסִים — מתוך ריקנות הזכרון שבשנות הילדות הראשונות צפים ועולים זכרות בודדים שנשתמרו יפה, אך אין

בהם שום חשיבות, אינם חופפים עם חויות חשובות בשנות הילדות. תמיהה היא על שום מה ניצלו אלה מן השכחה. פרויד העלה בעזרת האַנליזה, ששיירי זכרות אלו הפורצים פרצות בשכחת הילדות אף הם בני־חשיבות, אלא שתהליכי העיבוי וההתקה גרמו· שבזכרון מתחלף דבר של חשיבות בדבר אחר הנראה כחסר־חשיבות. ואותם זכרות נקראו זכרות כוסים.

חלום נִגְלֶה — התוכן הנגלה של החלום, הדבר שהחלום מספר אותו.

חלום נסתר — הרעיונות הנסתרים של החלום, המסתתרים מאחורי התוכן הנגלה. אנו מגיעים לרעיונות הנסתרים של החלום על ידי נצנוצי רעיונותיו של בעל החלום, על ידי מעשה־הפתירה.

יחס סִמְלִי — קיים יחס קבוע בין אחד מיסודותיו של החלום הנסתר לבין תרגומו בחלום הנגלה, יש לו לכל אחד מיסודות אלו תחליפים קבועים, סמלים, ויחס קבוע זה קרוי יחס סמלי. החלום מסמל יסודות מסוימים של רעיונות החלום הנסתרים. כמה עצמים מוצאים תיאור סמלי בחלום: גופו של האדם — בית, ההורים — מלך ומלכה, הילדים, האחים והאחיות — רמשים וזוחלים, הלידה — מים, המות — עקירה מן המקום ועל כולם חוג חיי המין, כלי־המין והתשמיש, שסמליהם מרובים ביותר.

יִצְרֵי־האני — הכוחות המניעים הלא סכסואליים, שמהם יוצא הערעור על השאיפות הליבידונאיות, הם הם הצד שכנגד בקונפליקט הפַּתּוֹגֶיני.

לא־מודע — חטיבה מחיי הנפש, העיקרית, החסומה בפני הכרתו של האדם. הפסיכואנליזה קובעת, כי הפרוצסים הנפשיים כשלעצמם לא־מודעים הם ואילו הפרוצסים המודעים אינם אלא פעולות בודדות מחיי־הנפש כולם. הלא מודע גלום תמיד בתחליף ידוע והפסיכואנליזה המציאה

טכניקה להגיע על ידה מן התחליף אל הלא־מודע החבוי שלו, אל העצם והעיקר.

לִיבִּידוֹ — כיסופי החמדה, כינוי לכוחות המניעים של החיים הסכסואליים. כיבושי־האנרגיה שהאני מפנה כלפי האובייקטים של שאיפותיו הסכסואליות. הליבידו דומה בכל לרעב והיא באה להורות על הכוח שהיצר הסכ־סואלי מתגלה בו.

נברוז כפיה — מחלת נפש שדרכה בכך, שהחולה נטפל לרעיונות שאינו מוצא כל ענין בהם, הוא חש בקרבו מציאות אימפולסים הנראים לו זרים מאוד, הוא נדחף באנרגיה שאין לה דמיון בחיי־הנפש הנורמליים למעשים, שביצועם אינו גורם לו נחת־רוח כלשהי, אך להמנע מהם אינו יכול. האימפולסים שהחולה חש יש שיעשו רושם ילדותי, אך תכנם לרוב רב־אימים, כפיתויים למעשי־פשע. החולה רואה תריס בפני הגשמתם באיסורים, בויתורים ובהגבלת חירותו. מה שהוא מגשים אלה הם מעשי־כפיה, הינו דברים תמימים ודלי־ערך, חזרות ופיאורי־טקס בפעולות של חיי יום יום כגון בעליה על המשכב, ברחיצה, בטיול, בתשפורת וכו׳.

נרקיסמוּס — גילויי העדנה שאדם מבוגר או ילד קטן נוהג בגופו שלו, שבדרך כלל אין להם מקום אלא לגבי אובייקט סכסואלי זר. השתכנות הליבידו. שם זה שאול מפרברסיה אחת, שתוארה על ידי פ. נֵיקֶה ומקורו באגדה היונית על בן המלך נרקיס, שראה בבואתו בראי המים, נתאהב בה ומת מתוך געגועים וכיסופים לבבואתו שלו.

סובלימציה — האצלה, הַמְרָאָה, היסט המאויים הסכסואליים מזיקתם למטרות הסכסואליות וכיוונם למטרות שהן נעלות יותר מבחינה חברותית; השקעת האנרגיה הסכסואלית באמנות לכל צורותיה ובכיוצא בה.

סילוף החלום — הבקורת משתמשת באמצעים שונים, השמטה, שינוי והחלפת סדרו של החומר כדי לעשות את התוכן הנגלה כשר וראוי לבוא בקהל. החלום מסתלף, איפוא, על ידי הבקורת. סילוף החלום יגדל כל כמה שהמשאלה הצריכה בקורת מתועבת יותר. רחשושי־משאלות מגונים המתעוררים בנו לילה לילה בשעת השינה הבקורת מסלפת אותם ומשוה עליהם מַראִית של רחשושים כשרים.

עבודת החלום — העבודה ההופכת את החלום הנסתר לנגלה.

עבודת הפתר — עבודה הנעשית בכיוון הפוך, הרוצה להגיע מן החלום הנגלה אל הנסתר. עבודת הפתר מבקשת לבטל את עבודת החלום.

עִבּוּי — אחד ממפעליה של בקורת החלום. תכנו של החלום מועט משל הנסתר, הינו הוא מעין תירגום מקוצר שלו. העיבוי מצרף יסודות נסתרים, שדבר־מה משותף ביניהם, וממזגם בחלום הנגלה לחטיבה אחת. כמה וכמה נפשות מתעַבות לנפש אחת. „בליל נפשות כזה מראה פניו כשל ראובן, אלא שלבושו דומה לשל שמעון, עושה מלאכה שאתה זוכר כי עשאה לוי, ותוך כדי כך אתה יודע, שאותו אדם הוא יהודה. מתוך אותה יצירת עירוב מובלט משהו משותף לד' נפשות אלו".

עֶקְרוֹן הַמַּמָּשׁוּת — יצרי־האני אף הם שואפים בתחילה לקבלת עונג, אך בהשפעת ה„מצוקה" — פרויד קורא לה מחנכת — לומדים יצרי האני להחליף את עקרון העונג בשינוי. הם באים למנוע צער ומתוך כך הם מסתלקים ממקורות עונג מסוימים. האני כרוך אחר עקרון הממשות, אחר עונג שנעשה ודאי מתוך תשומת לב לממשות.

עקרון העונג — לדעת פרויד הפעולה הנפשית הכוללת שלנו מכוונת לכך, לרכוש עונג ולמנוע צער.

פוֹבְּיָה — יראה, פחד, אימים; לפי הפסיכואנליזה מקורה בכך,

שהליבידו של הלקוי בפוביה לא ניתנה לשימוש והיא נהפכת ומשתנה בלי הרף לאימים ממשיים מדומים.

פֶּרוורסי — קרוי אדם, שבחייו המיניים הוא סוטה מן הנורמלי בזה, שהוא פורץ את גדרי המין, החייץ שבין האדם והחיה, פורץ גדר הבחילה וגדר האינצסט, לאמור עובר על איסור העריות, מזדווג מין במינו ומוסר תפקידם של כלי המין לאברים ולחלקי גוף אחרים.

פַּרַנוֹיָה — טירוף כרוני שיטתי; צורותיו הן: שגעון הגדלות, שגעון הרדיפות, שגעון האהבה (אֵירוטומניה), שגעון הקנאה וכמה גילויים אחרים.

פַּרָפְרֶנְיָה — פרויד כולל בשם זה את הפרנויה והדמנטיה.

פתרון אֲנָגוֹגי — יש שקובעים, שכל חלום נותן מקום לשני פתרונות, אחד פסיכואנליטי ואחד אנגוגי, טמיר, המתעלם מרחשושי היצר ומתאר פעולות נפש עילאיות.

פתרון דו־סכסואלי — לפי אדלר יש לפתור את כל החלומות פתרון דו־סכסואלי, בחינת התמזגות זרם זכרי עם זרם נוקבי.

רֶגְרֶסְיָה — חזירת הליבידו אל תחנות־ההתפתחות הקודמות.

רעיונות טירוף — רעיונות החסומים בפני נימוקים משורת ההגיון והסמוכים על המציאות.

שכחת־הילדות — שנות הילדות הראשונות, עד החמישית, השישית ואפילו השמינית, משתרעת עליהן ריקנות זכרון; אין רשמיהן של שנים אלו ניכרים בזכרון כדרך החויה המאוחרת. האנליזה מגלה, שאותם רשמים לא היו נשכחים ממש, אלא קשה היה להגיע אליהם, הם היו נסתרים ונשתייכו ללא־מודע. הריפוי הפסיכואנ־ליטי סותם פרצות ינקותיות אלו, מתוך שהוא מעלה את התוכן של אותן שנות הילדות, שהשכחה חיפתה עליהן.

תסביך אידיפוס — בכל ילד וילד קיימות משאלות לסלק את האב ולישא תחתיו את האם לאשה. משאלות אלו כרוכים

בהן כמה סיבוכים נפשיים, שפרויד כלל אותם בשם תסביך אידיפוס. תסביך זה הגיע בהסברה הפסיכוא־נליטית של הנברוזים לידי חשיבות מרובה. שם זה שאול מן האגדה היונית על אידיפוס המלך, שהגורל גזר עליו שירצח את אביו וישא את אמו לאשה. אידיפוס עושה הכל לסכל את נבואת האורקל, ובאחרונה משהכיר, שאף על פי כן עבר שתי עבירות בלא יודעים, הוא מטיל על עצמו עונש של סימוי־עינים. פרויד רואה בתודעת החטא מקור בראשית לדת ומוסר, והאנושות לא רכשה לה בראשית תולדותיה את זו אלא מתוך אותו התסביך. כל אדם ואדם יש לו זיקה אינצסטואוזית להוריו והאנליזה מראה שכל נברוטיקן היה בעצמו אידיפוס. תסביך אידיפוס הוא גרעין הנברוזים.

תסביך הסירוס — ילד, שאביו או אחד המטפלים בו איים עליו, שיקצץ את גידו או את ידו החוטאת על שום התעסקו בו, בגיד, במידה יתירה, מפתח בו, כתגובה על אותה הפחדה, תסביך הקרוי תסביך הסירוס.

תירפיה סיבתית — דרך פעולה המכוון לא כנגד חזיונות המחלה, אלא קובע מטרה לעצמו לסלק את סיבות המחלה.

תיקוני טעויות:

ע׳	שורה:	נדפס:	צ״ל:
11	20	לא יגלה מתוך	לא יגלה אלא מתוך
20	13	בעבודה זו.	בעבודה זו,
27	1	משמעת	משמעות
״	16	משמעות	משמעותו
58	10	רופא	רופא.
66	21	עקרוניו	עקרונינו
72	7	שיכולום	שיכולים
73	2	העצומים	עצומים
״	15	אינו	איני
״	20	עודנו	עודני
״	״	משהו,	משהו.
74	24	שינה,	שינה.
77	28	צלצול	צלצולו
109	13	מלא	אלא
״	17	שמבפנים.	שמבפנים,
״	23	אתיולוגיה	אטיולוגיה
111	10	עבודה	עובדה
114	1	מסרנו לתעודתה	מסרו לתעודתו
116	4	אם הפסק מה	אם מה שמצינו
119	30	חבה נחזיק	הבה נחזיק
123	7	הניכרים בספוק	הניכרים כסיפוק
124	15	אנו שרויים	שאנו שרויים
129	25	בשמו	בשמו.
״	26	רביעי,	רביעי
131	26	מחזיות	מחזיתות
137	25	או שהוראתה	שהוראתה
138	32	בת המלך	בת המלך.

ע׳	שורה :	נדפס :	צ״ל :
152	אחרונה	תביעתה	מתביעתה
165	19	שערותי	שערותי.
170	16	ושיטה	מושיטה
174	15	בזכר	בזכרות
176	7	יציר	יצור
177	2	מאו	מאוד
188	22	תבר	מסתבר
194	אחרונה	הבנות	הכנות
201	29	אחד	אחת
204	5	אותו	אותה
205	30	והשפעת	ובהשפעת
217	21	הוא	היא
230	17	זכויות	זרויות
234	29	דוכן העץ	דופן-העץ
239	8	האינדיבידואליים	האינדיבידואלית
247	10	ותכליתם,	ותכליתם.
249	בהערה	בני עצמים	שני עצמים
283	18	בו	בה
313	אחרי שורה 23	חסרה שורה שלמה: אחרים שהוא קשור באברי התנועה דברים המתוארים תיאור מושך את	
322	13	שלנו	שלו
371	11	כשהתהליך	כשתהליך
371	23	כל השורה מיותרת	
371	אחרי שורה 25	המסיימת ואם חסרה שורה שלמה: התוצאה כאן שונה מתוצאת ההיסטיריה למשל, אין הסיבה לכך אלא	
372	19	ככל	בכל
385	16	הדקתה	הדחקה
396	5	שהשפעתו	שהשפעתה
397	5	כל מקרה	בכל מקרה

תוכן הענינים:

פרופ. ז. פרויד

שעורים במבוא לפסיכואנליזה

ז. פרויד

שעורים
במבוא
לפסיכו
אנליזה

ב